HARVARD UKRAINIAN STUDIES

Volume IX Number 3/4 December 1985

The Political and Social Ideas of Vjačeslav Lypyns'kyj

Guest Editor
JAROSLAW PELENSKI
assisted by
Uliana M. Pasicznyk

Ukrainian Research Institute
Harvard University
Cambridge, Massachusetts

Publication of this issue has been subsidized by
the J. Kurdydyk Trust of the Ukrainian Studies Fund, Inc.

*The editors assume no responsibility for
statements of fact or opinion made by contributors.*

ISSN 0363–5570
Published by the Ukrainian Research Institute of Harvard University,
Cambridge, Massachusetts

Typography by the Computer Based Laboratory, Harvard University,
Chiron, Inc., Cambridge, Massachusetts,
and Computoprint, Clifton, New Jersey

Printed by Cushing-Malloy Lithographers, Ann Arbor, Michigan

CONTENTS

SELECTED STUDIES AND PUBLICISTIC WRITINGS ON V. LYPYNS'KYJ

BIOBIBLIOGRAPHICAL MATERIALS

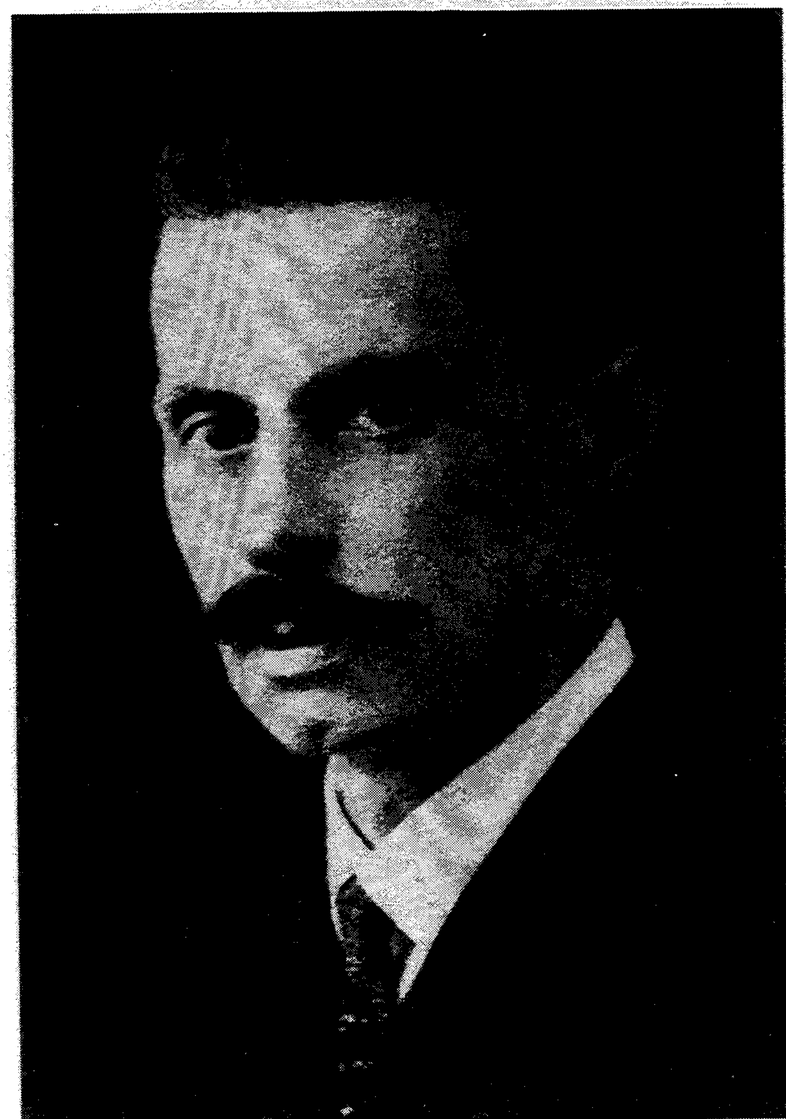

Vjačeslav Lypyns'kyj

17 April 1882 – 14 June 1931

Preface

This special issue of *Harvard Ukrainian Studies (HUS)*, devoted to the political and social ideas of Vjačeslav Lypyns'kyj, is the culmination of a cooperative effort by the Ukrainian Research Institute of Harvard University and the W. K. Lypynsky East European Research Institute of Philadelphia. In 1982 the two institutes jointly sponsored two scholarly conferences marking the centennial of the birth of Vjačeslav Lypyns'kyj (1882–1931). The first V. Lypyns'kyj Centennial Conference took place at Harvard University on 22–23 October 1982. Participants included Omeljan Pritsak (Harvard University), Marian Kamil Dziewanowski (University of Wisconsin at Milwaukee), Lew R. Bilas (Hamburg), Alexander J. Motyl (Columbia University), Iwan Korowytsky (W. K. Lypynsky Institute), Olga Andriewsky (Harvard University), Frank E. Sysyn (Harvard University), Wsevolod W. Isajiw (University of Toronto), Jaroslaw Pelenski (University of Iowa), Ivan L. Rudnytsky (University of Alberta), and Eugene Zyblikewycz (W. K. Lypynsky Institute). Six of the participants (O. Pritsak, F. Sysyn, W. Isajiw, J. Pelenski, I. Korowytsky, E. Zyblikewycz) presented Ukrainian-language versions of their papers at the second V. Lypyns'kyj Centennial Conference, organized by Jaroslaw Pelenski, which was held at the Ukrainian Institute of America in New York, 18 December 1982. Funding for both conferences was provided by the W. K. Lypynsky Institute.

From the outset it was planned that the proceedings of the conference would be published, and that Ivan L. Rudnytsky, who together with Frank E. Sysyn organized the first conference, would be their editor. Professor Rudnytsky made a preliminary agreement for the publication of the conference papers as an issue of *HUS*. Following his untimely death in 1984, the *HUS* editors asked me to assume responsibility for editing this special issue of the journal based on the conference proceedings. Because several of the conference papers were not submitted to *HUS* for publication, I developed a new conception for the issue centered on the theme of Lypyns'kyj's political and social ideas. Together with the journal's editors, I decided that its contents would comprise four parts: (1) articles based on the conference proceedings; (2) selected, previously unpublished, writings by V. Lypyns'kyj; (3) selected studies and publicistic writings about him; (4) biobibliographical materials.

I express my gratitude to the Ukrainian Research Institute of Harvard University and its directors, Omeljan Pritsak and Ihor Ševčenko, as well as to the W. K. Lypynsky Institute and its president, Eugene Zyblikewycz, for organizing and supporting the Lypyns'kyj Centennial Conferences and the appearance of this special issue of *HUS*. Special thanks are due to the Board of Directors of the Lypynsky Institute for making available the texts by Lypyns'kyj published here for the first time. A generous subsidy toward publication of this issue was provided by the J. Kurdydyk Trust of the Ukrainian Studies Fund. Financial support has also been provided by the W. K. Lypynsky Institute, in the form of a limited commemorative edition. I am indebted to Uliana Pasicznyk for her editorial work. Janusz Duzinkiewicz of the University of Iowa and Bohdan A. Struminsky and Paulina Lewin of Harvard University provided much appreciated technical help. Finally, I thank my wife, Christina Pelenski, for her support.

Jaroslaw Pelenski
guest editor

Introduction

The importance of Vjačeslav Lypyns'kyj (1882–1931) in modern Ukrainian history can hardly be overestimated. He was a gifted and influential political thinker, historian, and ideologue whose greatest contribution to Ukrainian intellectual life lies in the realm of political theory.

Lypyns'kyj's social and cultural background did not predestine him to become a major Ukrainian political thinker. A Pole by birth, a Ukrainian by political choice, he was not a professional academician or scholar, but a nobleman, landowner, gentleman-scholar, and self-trained theorist. He began his political activity as a democrat with a conservative bent, evolved into a corporatist conservative and a monarchist, and finally became an unaffiliated independent conservative. Throughout his career he was preoccupied with the crucial problems of Ukrainian national independence and Ukrainian statehood. Later in life he concerned himself with the analysis of sociopolitical systems and with the development of his own theory of elites. The latter placed him among the leading European political theorists of his time.

The purpose of this special issue of *Harvard Ukrainian Studies* is fourfold: (1) to present the contemporary state of research on V. Lypyns'kyj's political and social ideas and, by implication, on Ukrainian political thought in general; (2) to make available previously unpublished writings by Lypyns'kyj that are representative of his ideological evolution from a democratic stance to conservative views closely interconnected with the corporatist hetmanite-monarchical orientation;[1] (3) to provide selected examples of what has been written about Lypyns'kyj by influential scholars and publicists; (4) to furnish biobibliographical materials on Lypyns'kyj.

[1] The term *hetmanite*, like the term *hetmanate*, derives from the term *hetman*, which historically was used to designate the leader of the Ukrainian Cossacks. The *hetman* was the head of the polity created by the Xmel'nyc'kyj revolution of 1648 that continued until the office's abolition in 1764, and the head of the independent Ukrainian state (Pavlo Skoropads'kyj) that existed from April to December 1918. *Hetmanate* (Ukrainian *hetmanščyna*) refers to the early modern Ukrainian polity and to the Ukrainian state of 1918. *Hetmanite / hetmanites* denotes twentieth-century political movements advocating a restoration of the state and government of 1918, whether under a member of the Skoropads'kyj family or another candidate for hetman.

Systematic research is already in progress to preserve and to disseminate Lypyns'kyj's intellectual and theoretical heritage. The W. K. Lypynsky East European Research Institute, repository of both his published and unpublished works, has played a major role in the undertaking. Publication of a three-volume edition of Lypyns'kyj's historical works, under the editorship of Lew R. Bilas, is underway,[2] and a three-volume edition of Lypyns'kyj's political writings is planned. A four-volume edition of approximately 1,200 of Lypyns'kyj's letters is being prepared for publication by Roman Zalucky. Two volumes of letters to Lypyns'kyj have already appeared.[3] One hopes that these projects will stimulate similar research and publications on other modern Ukrainian political thinkers and their various ideological orientations.

When Lypyns'kyj stepped onto the Ukrainian political scene (the early 1900s), Ukrainian intellectuals and political activists had been engaged for more than a decade in an ideological debate over the best solution for Ukrainian political aspirations. They were divided into two main orientations: the federalists, who saw the solution of the Ukrainian problem in the Russian Empire in the framework of a federation (and within the Habsburg Empire, in confederation); and the independentists, who supported the idea of national independence for the Ukraine. The federalists were populist democratic and socialist theoreticians and leaders such as Myxajlo Drahomanov (1841–1895), Myxajlo Hruševs'kyj (1866–1934), Volodymyr Vynnyčenko (1880–1951), and, at that time, Symon Petljura (1879–1926), together with groups sharing their views, such as the Ukrainian Social Democratic Workers' Party. The independentists included young Ukrainian radicals such as Vjačeslav Budzynovs'kyj (1868–1935), Ivan Hrynevec'kyj, Julijan Bačyns'kyj (1879–?), and, from 1900, Ivan Franko (1856–1916), as well as the Ukrainian National Democrats and Radicals (the two leading Ukrainian parties in Galicia), Mykola Mixnovs'kyj (1873–1924; a centrist democrat), and the Ukrainian People's Party; they were joined by Vjačeslav Lypyns'kyj and, somewhat later, by Andrij Žuk (1880–1968) and Dmytro Dontsov (1883–1973), then both social democrats, and by the Union for the Liberation of the Ukraine. The

[2] Volume 2, *Učast' šljaxty u velykomu ukrajins'komu povstanni pid provodom het'mana Bohdana Xmel'nyc'koho* (The participation of the nobility in the great Ukrainian Revolution under the command of Hetman Bohdan Xmel'nyc'kyj), appeared in 1980; volume 3, *Ukrajina na perelomi* (The Ukraine at the turning point; first published in 1920) is in preparation.

[3] *Lysty Dmytra Dorošenka do Vjačeslava Lypyns'koho* (Letters of Dmytro Dorošenko to Vjačeslav Lypyns'kyj), edited by Iwan Korowytsky, appeared in 1973; *Lysty Osypa Nazaruka do Vjačeslava Lypyns'koho* (Letters of Osyp Nazaruk to Vjačeslav Lypyns'kyj), edited by Ivan L. Rudnytsky, were published in 1976.

federalist orientation, represented mainly by individuals and elite groups from the Central and Eastern Ukraine, predominated in Ukrainian political life in these areas at the time. Advocacy of Ukrainian independence had a broader political base in Galicia.

Lypyns'kyj became the principal spokesman of the democratic-conservative wing of the independentist movement and the ideologue of the Free Ukraine (*Vil'na Ukrajina*) group (which included the representatives of various political outlooks), as well as the spiritual founder of the Union for the Liberation of the Ukraine. He was first to advance the idea of an independent Ukrainian state based on democratic foundations, regardless of its form of constitutional government. In his "Memorijal do Ukrajins'koho komitetu pro naše stanovyšče suproty napruženoji sytuaciji v Evropi" (Memorandum to the Ukrainian Committee concerning our position with regard to the tense political situation in Europe) of December 1912,[4] he stated:

> The Ukrainian nation has the right to a free and independent life on its own territory.
>
> The development of the Ukrainian nation deprived of a strong proprietary class is closely connected with the development of political democratization and the implementation of the social reforms economically beneficial to the broad masses of the people.
>
> The Ukraine within its ethnographic boundaries shall become an independent state[5] (the form of government—a constitutional monarchy; the eventual question of dynasty—German, Austrian, or even Russian—will depend on a Ukrainian constituent assembly and the position of Europe) under the protectorate of Russia or Austria, and it pledges itself to maintain complete neutrality toward those two states.

On the eve of World War I, Myxajlo Hruševs'kyj, whose attitude toward the initiatives of the Free Ukraine group was restrained and sceptical, observed that the idea of an independent Ukraine was popular among the younger members of the Ukrainian intelligentsia, whereas the older members regarded the autonomist-federalist solution to be the attainable goal of the Ukrainian national movement.[6] Thus the ideological conflict

4 A copy of the memorandum is preserved in the V. Lypyns'kyj Archive of the W. K. Lypynsky Institute.

5 Originally Lypyns'kyj wrote "konstytucijnoju monarxijeju," then crossed out the term and wrote "deržavoju."

6 Hruševs'kyj also remarked that the realization of Ukrainian independence required that an international cataclysm take place—which, in fact, did occur, but was not anticipated by him. Hruševs'kyj's comments were published at the beginning of the war; as part of his general assessment of the state of Ukrainian affairs, in *Revue politique internationale*, 1914–1915 (nos. 11, 12), and in a separate treatise which appeared under the auspices of the Union for the Liberation of the Ukraine, entitled *Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung* (Vienna, 1915). The relevant passage reads:

> Unter dem Einfluss der erlebten Enttäuschungen erwachte in einem Teil der ukrainischen Gesellschaft in Russland die Idee der ukrainischen staatlichen Unabhängigkeit wieder. Die Idee der "Selbständigen

between the predominant federalists and the minority independentists was, according to Hruševs'kyj, generational. In his opinion it was also a conflict between the realistic approach of the older generation and, by implication, the utopian outlook of the younger one. Paradoxically enough, the outbreak and the outcome of World War I would prove who the real utopians and who the true realists were.

Traditionally it has been maintained that the Ukrainian populist, democratic, and socialist elite made a revolutionary leap from the federalist to the independentist position when, on 22 January 1918, the Central Rada of the Ukrainian National Republic (UNR) proclaimed Ukrainian independence in its Fourth Universal.[7] New studies on Ukrainian radical political thought in the pre-World War I period,[8] together with research on Lypyns'kyj and the independentist orientation he represented, disclose that the allegedly monumental decision came late, and that a new look at the reasons for its belatedness ought to be taken. Those reasons should be sought precisely in the period between the early 1890s and 1914, when the debate between the federalists and the independentists was taking place.

National independence and independent statehood were for Lypyns'kyj the two overriding elements of the Ukrainian nationbuilding process. For him they had absolute political and moral value. The failure of Ukrainian patriots of the federalist persuasion to recognize those values early in the debate and to accept them without reservations was one of the principal reasons, if not the principal reason, for the failure to attain an independent state in the Ukrainian Revolution of 1917–1920. The price the Ukrainian people paid in World War I—and more than a decade later, during the famine of 1932–1933 intentionally organized by the Soviet authorities—attests to the validity of Lypyns'kyj's paradoxical proposition that the Don Quixotes are

Ukraina" tauchte in den heimlichen Vereinigungen der ukrainischen Jugend schon in den letzten Jahren des 19. Jahrhunderts auf und wird nach den erlebten Schicksalschlägen mit erneuter Energie aufgestellt, wiederum hauptsächlich von den jüngeren Kreisen der ukrainischen Intelligenz, die darin eine radikale Lösung der schweren Lage erblickten. Den älteren Kreisen der ukrainischen Intellektuellen erschien jedoch diese Idee nach wie vor unter den bestehenden Verhältnissen als eine Utopie, da deren Verwirklichung einen grandiosen internationalen Kataklismus zur Voraussetzung hatte. Diesen realpolitisch denkenden Kreisen erschien es als eine leichter zu verwirklichende Aufgabe, auf der bestehenden internationalen Basis nach einer weitgehenden Autonomie der ukrainischen Gebiete in Russland als eines autonomen Landes in dem Rahmen der bestehenden Staatsorganisation zu streben (p. 50).

7 A good summary of this traditional view has been provided by Ivan L. Rudnytsky, "The Fourth Universal and Its Ideological Antecedents," in *The Ukraine, 1917–1921: A Study in Revolution*, ed. Taras Hunczak (Cambridge, Mass., 1977), pp. 186–219.

8 For an informative and perceptive example of the new approach, cf. John-Paul Himka, "Young Radicals and Independent Statehood: The Idea of a Ukrainian Nation-State, 1890–1895," *Slavic Review* 41, no. 2 (1982): 219–35.

the true realists and the Sancho Panzas, the utopians and the losers in history.

Whereas in dealing with the problem of Ukrainian national independence Lypyns'kyj belonged to a minor but nonetheless significant current in Ukrainian political life, his ideas on Ukrainian statehood were indeed original. Until Lypyns'kyj's time, Ukrainian history and politics were viewed basically from the populist and ethnic perspectives. Ukrainian history, as presented in the works of the giants of Ukrainian populism Taras Ševčenko (1814–1861), Mykola Kostomarov (1817–1885), Volodymyr Antonovyč (1834–1908), and Myxajlo Hruševs'kyj, was the history of the Ukrainian popular masses, of their opposition to foreign states and even indigenous state formations and of their struggle for social and cultural emancipation. Lypyns'kyj introduced a revolutionary change into Ukrainian historical and political thinking, namely, the view that the state, the elites, institutions both civilian and military, and defined social groups, and not the undifferentiated popular masses, are the decisive forces in history.

Applying the concept of the state as the principal organizing factor of societal life—a notion founded on the nineteenth-century theory of national history—to the history of a people who for prolonged periods of time did not have an independent state of their own was no easy task. It required a certain ideologization of the Ukrainian historical process, which led to Lypyns'kyj's creation of a myth of the Ukrainian state which would serve as a substitute until a state would be established.

As the principal founder of the state school (*deržavnyc'ka škola*) in modern Ukrainian historiography, Lypyns'kyj wielded an extraordinary influence on his contemporaries and on succeeding generations of Ukrainian historians and politically minded intellectuals. A majority of Myxajlo Hruševs'kyj's students, including the gifted scholar Ivan Kryp''jakevyč (1886–1967), accepted Lypyns'kyj's basic assumptions about history and politics. There is evidence that Lypyns'kyj's historical ideas, particularly those expounded in his *Ukrajina na perelomi* (The Ukraine at the turning point; Vienna, 1920), had an impact on Marxist historians in the Soviet Ukraine. His influence on Ukrainian historians and political scientists continues to the present day, as attested by the contributions published in this issue, which not only represent professional studies on Lypyns'kyj's political and social thought, but also reflect the present mode of thinking of at least one segment of the Ukrainian intellectual elite in the diaspora.

Until Lypyns'kyj's time Ukrainian political thought was basically ethnocentric, emphasizing language, customs, and folklore as the main attributes of the Ukrainian nationality. Under Lypyns'kyj's influence, territory,

common historical experience, institutions, society, and role model individuals and groups became the chief criteria for defining the Ukrainian nationality. According to that definition, every inhabitant of Ukrainian territory who functions usefully in society is a Ukrainian, regardless of ethnic background, race, religion, or social position. For a society that for a long period of its history has been multiethnic in composition, nationality defined by state criteria is certainly a much more advantageous principle than any purely ethnic one.

Lypyns'kyj also challenged the dominance of populism in Ukrainian political thought. Under his influence, the prevailing populist assumption about the natural goodness and fundamental moral superiority of the *narod* (the physically toiling masses, or peasantry) over the allegedly decadent and exploitative middle and upper classes gave way to a more balanced and objective view of the necessity for the Ukrainian nation to become socially stratified, complete, and integrated. Targets of Lypyns'kyj's direct criticism were the cult of the *narod* and the resulting glorification of its radical and anarchist inclinations, as manifested in the movements of the *hajdamaky*, Nestor Maxno, and the *otamanščyna* during the 1917–1920 Revolution.

Another of Lypyns'kyj's fundamental contributions to Ukrainian political thought and to political theory in general was his early identification of the dangers posed by the authoritarian-dictatorial and totalitarian movements in the twentieth century. Although himself a leading figure on the political right, and simultaneously a genuine conservative traditionalist, he immediately recognized the underlying nature and structural framework of such movements. Lypyns'kyj's assessment of the systemic similarities between communism and fascism, which in many ways was unprecedented, grew out of his comparative analysis of sociopolitical systems and their elites. It was also the result of his intellectual confrontations with communism and ascendant Ukrainian integral nationalism.

The failure to attain independent Ukrainian statehood in 1917–1920, the international isolation of the Ukrainian national movement in the 1920s and 1930s, the highly discriminatory policies of the Polish and Romanian governments toward their Ukrainian minorities, the international economic crisis, and the appeal of rising integral nationalism and fascism combined to attract radical young Western Ukrainians to extremist ideologies. Lypyns'kyj cautioned his compatriots about the true nature of fascism and the possible consequences of integral nationalism. He also influenced certain elements of society, such as Catholic conservatives among the Ukrainian Galician elite, to oppose the integral nationalism being advocated by Dmytro Dontsov and, by implication, at least some of the policies of the

Organization of Ukrainian Nationalists (OUN). The Catholic conservative viewpoint was represented by the periodicals *Nova Zorja*, edited by Osyp Nazaruk (1883–1940), and *Dzvony*, edited by Petro Isajiv (1905–1973; the journal was subsidized by Metropolitan Andrej Šeptyc'kyj and his close collaborator, Reverend Josyf Slipyj, later head of the Ukrainian Greek Catholic church), and individuals such as Vasyl' Kučabs'kyj (1895–1945 [?]). Other groups opposing Ukrainian integral nationalism were, for example, the liberal democratic leadership of the Ukrainian Women's Association (*Sojuz Ukrajinok*), then headed by Milena Rudnyc'ka (1892–1976) and the Ukrainian Social Democrats. Some individuals, for instance, Zenon Pelens'kyj (1902–1979), attempted to warn the Ukrainian community about the real attitudes of Adolf Hitler's Germany toward Eastern Europe, including the Ukraine. Overall, however, the response of the established elements in Ukrainian society (including some leading figures of the Ukrainian National Democratic Alliance [UNDO]) to the phenomenon of Ukrainian integral nationalism was too weak to be effective.

Lypyns'kyj's criticism of Ukrainian integral nationalism has proved to be valid in many respects. In particular, his vehement ideological confrontation with Dmytro Dontsov mirrored the crisis experienced by Ukrainian society living outside the Ukrainian Soviet Socialist Republic during the interwar peiod. Even though history has pronounced its verdict on this confrontation, there have been attempts to place Dontsov, as a social theorist, on a level of theoretical significance equal to that of Lypyns'kyj. Such attempts are of questionable value, because the two individuals belong to different spheres of political discourse.

Since the death of V. Lypyns'kyj, no political thinker or ideologue of his stature has appeared in Ukrainian life. This does not mean that the age of ideologies has ended, but it may mean that the age of great ideologues has passed. From the end of the 1930s, one observes a period of stagnation in the evolution of Ukrainian political thought. Some developments, like the ideological evolution of the Ukrainian nationalist underground movement from 1943 to the early 1950s, the aspirations of the Ukrainian dissidents in the 1960s and 1970s, and the tentative revival of autonomist ideas in official Soviet Ukrainian circles during the tenure of Petro Šelest as the First Secretary of the Central Committee of the Communist Party in the Ukraine (1963–1972), attest to the perpetuation of Ukrainian political thinking. These developments do not, however, represent innovative contributions in the realm of Ukrainian political theory: rather, they are reformulations of traditional concepts and ideological paradigms.

One of the most significant legacies Lypyns'kyj has left his compatriots lies in the sphere of political morality. He regarded politics as a serious human endeavor that combines the ability (art) of making appropriate choices with the study (science) of the dynamic forces directing the political process.[9] He attributed to its practitioners a most important role and a lofty moral place in national life: he treated politics as a vocation, in contrast, for example, to Max Weber, who viewed it as a profession. Lypyns'kyj was critical of the position politics held in Ukrainian life (outside the Western Ukraine), where it placed low in the hierarchy of social values, following literature, folklore, scholarship, and economic cooperative activities. He himself deserves credit for having restored politics to a more respected place among some segments of Ukrainian society.

By his personal example and intellectual contributions, Lypyns'kyj attempted to instill in his Ukrainian compatriots a notion of obligation to serve and a sense of social responsibility. As an ideological conservative he believed that particularly those who are materially and intellectually privileged have a special moral duty to serve their society, nation, and state. He was convinced that individuals and peoples bear responsibility for their actions, behavior, and destinies, and he reminded his compatriots that they are responsible not only for their successes, but also for their failures. These sentiments are best expressed in his own words:

> . . . Instead of being fearful of the devil (whom we see in the image of the "Muscovite, the Pole (*ljax*), the Jew, the lord, the bourgeois, the socialist, the Bolshevik," or in any other "reason of the evil that possesses us" and which we present to ourselves and to others as justification of our own spiritual wickedness), let us be hopeful that [the church and religion] will bless us with the love of God, truth, and idea—instead of the present futile convulsions of our mind and heart, poisoned with hatred and unrest—and [will also bless us] with tranquil power of the spirit, grounded in deep faith and love in the purpose of firm, unyielding, and constant work for our Ukrainian cause.[10]

Jaroslaw Pelenski

[9] V. Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv* (Vienna, 1926; reprinted New York, 1954), p. 347.

[10] V. Lypyns'kyj, *Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny* (Philadelphia, 1925), p. 19.

V. Lypyns'kyj's Place in Ukrainian Intellectual History

OMELJAN PRITSAK

I

Intellectual history is understood here as the study of codified and systematized secular thought, expressed within a societal context in theories philosophical and ethical, economic, political, and sociological, as well as in theories concerning literature and art.[1] According to this definition, the work of the churchmen of the Kiev Mohyla Academy (seventeenth and eighteenth centuries) and even the mystic oeuvre of Hryhorij Skovoroda belong to intellectual prehistory, since they were still based on presecular principles. Yet Ukrainian intellectual history proper begins with the last decades of the eighteenth century, when two Western intellectual currents, the Enlightenment and Romanticism,[2] reached the Russian Empire. Although they came to the Ukraine at approximately the same time,[3] they flourished in different parts of Ukrainian territory: the Enlightenment in *Malorossija* (the former Hetman state), and Romanticism in Slobids'ka Ukraine. Also, each was embraced by a different stratum of the Ukrainian nobility: the ideas of the Enlightenment attracted administrators and military men, whereas Romanticism appealed to university students.[4]

1 See Omeljan Pritsak, "Prolegomena to the National Awakening of the Ukrainians during the Nineteenth Century," *Culture and Nationalism in Nineteenth-Century Eastern Europe*, ed. Roland Sussex and J. C. Eade (Columbus, Ohio, 1985), pp. 96–110.

2 On the Enlightenment, see Ernst Cassirer, *Die Philosophie der Aufklärung* (Tübingen, 1932), translated into English as *The Philosophy of the Enlightenment* (Princeton, 1951); Charles Frankel, *The Faith of Reason: The Idea of Progress in the French Enlightenment* (New York, 1948); Norman Hampson, *The Enlightenment*, Pelican History of European Thought, 4 (London, 1968).

On Romanticism, see Louis Reynaud, *Le Romantisme: Ses origines Anglo-Germaniques* (Paris, 1926); Lascelles Abercrombie, *Romanticism* (London, 1926; new ed., 1963).

3 See Oleksander Ohloblyn, "The American Revolution and Ukrainian Liberation Ideas during the Late Eighteenth Century," *Ukrainian Quarterly* 11, no. 3 (1955): 203–212; L. Kovalenko, *Velyka francuz'ka buržuazna revoljucija i hromads'ki polityčni ruxy na Ukrajini v kinci XVIII st.* (Kiev, 1973). See also Dmytro Čyževs'kyj, *Narysy z istoriji filosofiji na Ukrajini* (Prague, 1931), pp. 66–86.

4 The precursor of the French Enlightenment in the Ukraine (and Russia) was Jakiv Kozel's'kyj (b. 1729, d. after 1795), an alumnus of the Kiev Mohyla Academy (1744–1750). Son of a *sotnyk* of Kobeljaky (in the Poltava *polk*), he taught at the cadet corps in St. Petersburg (1757–1766) and was later a member of the Imperial Senate there (1766–1770). Upon his return to the Ukraine, he was a member of the governing body then ruling the Ukraine, the Little Russian College (1770–1786). His original philosophical work, *Filosofičeskie*

Put most simply, the Enlightenment was a current of thought originating in England and France in the seventeenth and eighteenth centuries that believed in the interrelation among the concepts of God, reason, nature, and man (considered to be born essentially perfect and equal). The ordering principle for all four was laws developed by the intelligent human mind—hence the Enlightenment's passion for law codices (e.g., the Prussian and Austrian codes, the American Constitution, the Code Napoléon). The economic theory of the Enlightenment was based on the idea of harmony among private interests as well as free competition and governmental non-interference. Its political wisdom was represented by the theory of a balance of powers arranged at international congresses. Its theory of history reflected the idea of mankind's general progress toward perfection. Typical of the Enlightenment were secret societies—among them the German patriotic "Tugendbund" and the English "Freemason Grand Lodge"—where such matters were discussed and codified.[5]

In the years from 1781 to 1802, the Ukrainian Hetmanate (Malorossija) was progressively being integrated into the Russian Empire. Although Peter I had begun forcible Europeanization almost a century earlier, during his reign the imperial elite had remained alienated from European intellectual currents. By the middle of the eighteenth century, however, there had developed a thin stratum of nobles privately taught French and sometimes German who had developed the foundation for an imperial secular literary language (Lomonosov's solution of the Russian "Questione della Lingua").[6]

---

predloženija, was published in St. Petersburg in 1768. An admirer of Denis Diderot's *Encyclopedia* (1751–1772), he translated a two-volume selection of that seminal work.

On Kozel's'kyj, see V. Dmytračenko, *Suspil'no-polityčni pohljady Ja. P. Kozel's'koho* (Kiev, 1958); idem, in *Narys istoriji filosofiji na Ukrajini*, ed. D. Ostrjanyn (Kiev, 1966), pp. 90–99; Ju. Ja. Kogan, *Prosvetitel' XVIII veka Ja. P. Kozel'skij* (Moscow, 1958). See also the first translation of Immanuel Kant's *Metaphysic of Morals*, by Jakiv Ruban: *Kantovo osnovanie dlja metafiziki nravov* (Mykolajiv, 1803).

5 See A. N. Pypin, *Obščestvennoe dviženie v Rossii pri Aleksandre I*, 2nd ed. (St. Petersburg, 1885); idem, *Russkoe masonstvo XVII i pervaja čast' XIX v.*, ed. G. V. Vernadskij (Petrograd, 1916); T. Sokolovskaja, *Russkoe masonstvo i ego značenie v istorii obščestvennogo dviženija (XVIII i pervaja četvert' XIX stoletija)* (St. Petersburg [ca. 1908]); V. Orlov, *Russkie prosvetiteli 1790–1800 gg.* (Moscow, 1950); P. N. Berkov, *Istorija russkoj žurnalistiki XVIII v.* (Moscow and Leningrad, 1952).

On the secret societies in the Ukraine, see Serhij Jefremov, "Masonstvo na Ukrajini," *Naše mynule* (Kiev), 1918, no. 3, pp. 9–13; also Bohdan Krawciw and Oleksander Ohloblyn, "Masonstvo," *Encyklopedija Ukrajinoznavstva: Slovnykova častyna*, ed. Volodymyr Kubijovyč, vol. 4 (Munich 1962), pp. 1486–88.

6 Christopher D. Buck, "The Russian Language Question in the Imperial Academy of Sciences, 1724–1770," *Aspects of the Slavic Language Question*, vol. 2: *East Slavic*, ed. Riccardo Picchio and Harvey Goldblatt (New Haven, 1984), pp. 187–233.

After the turn of the century, imperial noblemen-officers were sent to Germany and France to fight in the Napoleonic wars. Apart from diplomats, they became the first group of imperial subjects to come into direct contact with any European intellectual current, specifically, the Enlightenment. Upon their return home, some of these nobles organized patriotic secret societies with the intent of bringing about enlightened reforms in the empire—a constitution and the abolition of serfdom. When such developments did not occur—their hopes that Alexander I would be a reformer had been dashed—the noblemen attempted, upon Alexander I's death in December 1825, to take over the government themselves, only to have this Decembrist revolt fail.[7]

In the Ukraine Freemason lodges were known already in the 1740s, but the first Ukrainian lodges were founded only in 1818; secret societies were known already as early as the 1780s–1790s.[8] They gained special intensity in 1818, when Tsar Alexander I, while opening the Polish *Sejm* in Warsaw, promised to introduce a constitution for the lands of the Russian Empire. At about the same time Prince Mykola Repnin-Volkons'kyj, the newly appointed governor-general of Malorossija, gave a patriotic speech before the Ukrainian nobility in Poltava. The most important product of the Ukrainian Enlightenment was the tract called *Istorija Rusov*. It is now fairly certain that this political-ideological treatise, disguised as an eighteenth-century Cossack chronicle, was compiled sometime after the Vienna Congress (1814–1815), most probably in connection with the events of 1818; significantly enough, this is also the time (1818–1819) to which all four of the early known manuscripts of *Istorija Rusov* are dated.

7 Three general works on the Decembrists are Milica V. Nečkina, *Dviženie dekabristov*, 2 vols. (Moscow, 1955); idem, *Dekabristy* (Moscow, 1982); Marc Raeff, *The Decembrist Movement* (Englewood Cliffs, N. J., 1966). See also the collection of documents *Vosstanie dekabristov: Materialy i dokumenty*, 11 vols. (Moscow, 1925–58), and *Dekabristy i russkaja kul'tura* (Leningrad, 1975). On the Decembrists in the Ukraine, see *Dekabrysty na Ukrajini*, vol. 1, ed. Serhij Jefremov and Volodymyr Mijakovs'kyj (Kiev, 1926), vol. 2, ed. Dmytro Bahalij (Kiev, 1930); D. Bahalij, ed., *Rux Dekabrystiv na Ukrajini* (Kharkiv, 1926); V. Bazylevyč, *Dekabrysts'kyj rux na Ukrajini* (Kiev, 1954); idem, *Povstannja černihivs'koho polku* (Kiev, 1956); I. Pil'huk, *Ševčenko i dekabrysty* (Kiev, 1958); I. Zaslavs'kyj, *Ryljejev i rosijs'ko-ukrajins'ki literaturni vzajemyny* (Kiev, 1958); L. Medveds'ka, *Dekabrysty na Poltavščyni* (Kharkiv, 1960); idem, *Serhij Ivanovyč Muravjov Apostol* (Kiev, 1961); idem, *Pavlo Ivanovyč Pestel'* (Kiev, 1964); H. Serhijenko, *Dekabrysty ta jix revoljucijni tradyciji na Ukrajini* (Kiev, 1975). See also two bibliographical surveys, M. V. Nečkina: "Ukrainskaja jubilejnaja literatura o dekabristax," *Istorik-Marksist* (Moscow), 1927, no. 3, pp. 187–195; and L. Olijnyk, "Dekabrysts'kyj rux na Ukrajini v radjans'kij istoriohrafiji," *Ukrajins'kyj istoryčnyj žurnal*, 1965, no. 12, pp. 119–28.

8 I have in mind the Novhorod-Sivers'kyj circle studied by Oleksander Ohloblyn, especially in his *Ljudy staroji Ukrajiny* (Munich, 1959), and in his *Berlins'ka misija Kapnista 1791 roku: Istoriohrafija i metodolohija pytannja* (Munich, 1974).

Since there is no trace of any original text, one can speculate whether the manuscript might have been produced at the outset in several exemplars, which were then claimed to be copies of a non-existent original supposedly written some fifty years before.[9] Scholars have speculated about at least eleven possible authors.[10] Apparently *Istorija Rusov* was the collective

[9] Myxajlo Voznjak, *Psevdo-Konys'kyj i Psevdo-Poletyka:* Istorija Rusov *u literaturi i nauci* (Lviv, Kiev, Warsaw, 1939), pp. 5–6.

[10] Candidates for authorship of the *Istorija Rusov* (followed by the name of the scholar who first proposed him) are: Jurij Konys'kyj (Oleksander von der Brieggen); Hryhorij Poletyka (Volodymyr Ikonnykov); Vasyl' Poletyka (Vasyl' Horlenko); Hryhorij and Vasyl' Poletyka (father and son jointly) (Oleksander Lazarevs'kyj); Oleksander Bezborod'ko (Myxajlo Slabčenko); Opanas Lobysevyč (Oleksander Ohloblyn); Prince Mykola Repnin-Volkons'kyj (Myxajlo Maksymovyč); Vasyl' Lukaševyč (Mykola Petrovs'kyj); Arxyp Xudorba (Oleksander Ohloblyn); Vasyl Myk. Xanenko (d. ca. 1799) and/or Oleksander Ivan Xanenko (d. ca. 1803) (Oleksander Ohloblyn).

Literature on *Istorija Rusov* published since 1920 includes Dmytro Dorošenko, " 'Istorija Rusov' jak pamjatka ukrajins'koji polityčnoji dumky druhoji polovyny XVIII stolittja," *Xliborobs'ka Ukrajina*, bk. 3, collections 5 and 6 (Vienna, 1921), pp. 183–98; Mykola Horban', "Kil'ka uvah do pytannja pro avtora 'Istoriji Rusov,' " *Červonyj šljax* (Kharkiv), 1923, no. 6–7, pp. 146–50; Anatolij Jeršov, "Do pytannja pro čas napysannja 'Istorii Rusov,' a počasty j pro avtora jiji," *Juvilejnyj zbirnyk na pošanu akademika Myxajla Serhijevyča Hruševs'koho*, vol. 1 (Kiev, 1928), pp. 186–91; Pavlo Klepac'kyj, "Lystuvannja Oleksandra Andrijevyča Bezborod'ka z svojim bat'kom, jak istoryčne džerelo," ibid., pp. 180–85; L. Kosova, "Ševčenko ta 'Istorija Rusov,'" in *Ševčenko*, vol. 1 (Kharkiv, 1928), pp. 161–62; Mykola Petrovs'kyj, "Do istoriji deržavnoho ustroju Ukrajiny XVII viku," *Zapysky Nižyns'koho instytutu socijalnoho vyxovannja*, vol. 11 (Nižyn, 1930), p. 90; Andrij Jakovliv (Yakovliv), "Do pytannja pro avtora 'Istoriji Rusov,' " *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Ševčenka*, vol. 154 (Lviv, 1937), pp. 71–114; idem, "*Istoriya Rusov* and its Author," *Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.* (hereafter *Annals*), 3, no. 2 (New York, 1953): 620–69; Voznjak, *Psevdo Konys'kyj i Psevdo-Poletyka* (see fn. 9, above); idem, "I xto ž avtor 'Istoriji Rusov'?," *Naši dni* (Lviv), 1944, no. 1, pp. 4–5; Oleksander Ohloblyn, "Xto buv avtorom 'Istoriji Rusov'?," *Naši dni*, 1943, no. 11, pp. 6–7; idem, "Psevdo-Bezborod'ko proty Lobysevyča," *Naši dni*, 1944, no. 5, p. 11; idem, "Opanas Lobysevyč (1732–1805)," *Literaturno-naukovyj zbirnyk* (Korigen-Kiel), 3 (1948): 3–10; idem, *Xanenky: Storinka z istoriji ukrajins'koho avtonomismu 18-ho stolittja* (Kiel, 1949); idem, "Do pytannja pro avtora 'Istoriji Rusov,' " *Ukrajina* (Paris), 1949, no. 2, pp. 71–75; idem, "Perša drukovana zvistka pro 'Istoriju Rusov,' " *Naša kul'tura* (Winnipeg), 1951, no. 2 (167), pp. 28–35; idem, "Čudo Dextjarivs'koji Božoji Materi v 'Istoriji Rusov,' " *Naša kul'tura*, 1952, no. 12 (177), pp. 25–28, and no. 1, pp. 25–30; idem, "The Ethical and Political Principles of 'Istoriya Rusov,' " *Annals* 2, no. 4 (6) (1952): 388–400; idem, "Where was *Istoriya Rusov* Written?," *Annals* 3, no. 2 (8) (1953): 670–95; idem, "Spysky 'Istoriji Rusiv,' " *Naukovyj zbirnyk UVU*, vol. 6 (Munich, 1956); introductory essay in *Istorija Rusiv*, trans. Vjačeslav Davydenko (New York, 1956), pp. v–xxix; idem, "Research Studies on 'Istoriya Rusov,' " *Proceedings of the Shevchenko Scientific Society, Historical-Philosophical Section*, vol. 2 (Paris [1957]), pp. 32–36; idem, "Arxyp Xudorba," in O. Ohloblyn, *Ljudy staroji Ukrajiny* (Munich, 1959), pp. 288–99; idem, *Opanas Lobysevyč, 1732–1805* (Munich, 1966); Borys Krupnyc'kyj, *Beiträge zur Ideologie der 'Geschichte der Reussen' (Istoria Rusov)* (Berlin, 1945); idem, "Les bases ideologiques de la conception du monde de l'auteur de 'l'Histoire des Ruthenes,' " *Proceedings*, vol. 2 (Paris [1957]), pp. 30–32; idem, "Do svitohljadu 'Istoriji Rusiv,' " in B. K., *Istorioznavči problemy istoriji Ukrajiny* (Munich, 1959), pp. 70–77; idem,

product of a Ukrainian secret society which had two branches—one in the imperial capital of St. Petersburg, among leading bureaucrats of Ukrainian origin, and the other in the northern part of the former Hetmanate, among nobles and educators (especially Ivan Xalans'kyj and Illja Tymkovs'kyj) of the Novhorod-Sivers'kyj (later Černihiv) and Poltava gubernias. Among the society's members were individuals belonging to the prominent Hudovyč, Bezborod'ko, Kapnist', Myklaševs'kyj, Poletyka, and Xanenko families.[11]

Undoubtedly these noblemen had good reason to prepare a special treatise in 1815–1818. At the time many still believed that enlightened liberal reforms were "just around the corner," especially since Prince Mykola Repnin-Volkons'kyj had recently been appointed governor-general of a resurrected Malorossija. Hence politically-minded Ukrainian nobles considered it vital to assert the status of Malorossija, and the rights and privileges of its people, the Ruthenians or Ukrainians. That circle, which eventually produced *Istorija Rusov*, believed, in the spirit of the age of reason, that it had to have supportive documentation to gain credibility. The nobles and educators decided, now in the spirit of Romanticism, to create a legend about Bohdan Xmel'nyc'kyj's state archives. Supposedly Bohdan's son, Juras' Xmel'nyčenko, deposited them in a monastery, from which they were transferred to the cathedral monastery in Belorussian Mohyliv. At the supposed time of the *Istorija Rusov*, ca. 1769, a history based on the archives was in the keeping of Archbishop Georgij Konys'kyj (1717–1795), a revered alumnus and professor of the Kiev Mohyla Academy. The irrefutable documents were, according to the legend, selected by Konys'kyj's pupil, the nobleman Hryhorij Poletyka

"'Istorija Rusiv' ta 'Istorija Ukrajiny j ukrajins'kyx kozakiv' J. X. Engelja (porivnjal'na xarakterystyka)," ibid., pp. 77–87; Il'ko Borščak (Élie Borschak), *La légende historique de l'Ukraine: Istorija Rusov* (Paris, 1949); M. Sadylenko, "Do 'Istoriji Rusov,'" *Naša kul'tura*, no. 169 (Winnipeg, 1952), pp. 31–32 (on the Poltava copy); Volodymyr Deržavyn, "The History of the Rus," *Ukrainian Review* (London), 1957, no. 4, pp. 24–31; Mykola Marčenko, "'Istorija Rusiv' ta jiji misce v ukrajins'kij istoriohrafiji," in M. M., *Ukrajins'ka istoriohrafija: Z davnix časiv do seredyny XIX st.* (Kiev, 1959), pp. 102–127; Fedir Ševčenko, "'Istorija Rusov ili Maloj Rossii': Do 120-riččja z času vydannja tvoru," *Ukrajins'kyj istoryčnyj žurnal*, 1966, no. 7, pp. 146–49; O. Ohloblyn, "Mij tvorčyj šljax ukrajins'koho istoryka," *Zbirnyk na pošanu. . .Oleksandra Ohloblyna* (New York, 1977), pp. 40–42; Jurij Ševel'ov (G. Y. Shevelov), "'Istorija Rusov' očyma movoznavcja," ibid., pp. 465–85. Stefan Kozak, *U źródeł romantyzmu i nowożytnej myśli społecznej na Ukrainie* (Wrocław, 1978), pp. 71–135; Bohdan Fedenko, "L'élement ukrainien parmi les Décembristes," in *Le 14 Décembre 1825: Origine et héritage du mouvement des Décembristes* (Paris, 1980), pp. 79–83.

[11] See O. Ohloblyn, *Ljudy staroji Ukrajiny* (Munich, 1959).

(1725–1784), a credible (and long deceased) member of Catherine II's Legislative Commission of 1767.[12]

This "documentation" was presented as proof that the Rus' (Ruthenians/Ukrainians) had always been a free European people (or nation), and that they were, in fact, the organizers of the first state in Eastern Europe: "As is well known," states Hetman Mazepa, "we were what the Muscovites are now: government, seniority, and the very name Rus' went over from us to them (Ибо извѣстно, что прежде были мы то, что теперь Московцы: правительство, первенство, и самое название Руси отъ насъ къ нимь перешли)."[13] It was the Tatar invasions that obliged the Rus' to enter, always as a free partner, into a series of alliances, first with Lithuania, later with Poland, and finally with Muscovy—the barbaric "Great Russia."

All these alliances were, according to *Istorija Rusov*, based on bilateral treaties guaranteeing the rights and privileges and territorial integrity of Rus'-Malorossija, which, as an independent partner, had those treaties affirmed by international conventions and by the Holy Roman (German) Emperors.[14]

Although *Istorija Rusov*, in the pattern of the true Cossack chronicles of the seventeenth and eighteenth centuries, focuses on the epoch of Bohdan Xmel'nyc'kyj, it cites in detail from the alleged first treaty between Lithuania and Rus', that is, the Jagiełło Krewo Union of 1386, which was in fact a treaty between Lithuania and Poland.[15] Telescoping three later historical concepts—(1) the slogan "the equal with the equal, and the free with the free" created at the Polish-Lithuanian Lublin Union of 1569, (2) the Polish concept of "Pacta conventa" from 1573, and (3) the triune structure of the Commonwealth (Poland, Lithuania, Rus') as formed at the Hadjač Union of 1658—the *Istorija Rusov* presented them as developing anachronistically, by 1386.[16]

To emphasize Malorossija's international importance, *Istorija Rusov* has the Swedish king Charles XII say that he has come to the Ukraine only to honor the treaty that his ancestors had concluded with the Rus' nation and because Muscovy has broken its treaties with Rus'. He swears to restore

[12] *Istorija Rusov ili Maloj Rossii: Sočinenie Georgija Koniskogo, arxiepiskopa Belorusskogo*, ed. Osyp Bodjans'kyj (Moscow, 1846), pp. i–ii.

[13] *Istorija Rusov*, p. 204a.

[14] *Istorija Rusov*, p. 204a, 148b.

[15] *Istorija Rusov*, p. 7a.

[16] On the Hadjač Treaty, see Andrzej Kamiński, "The Cossack Experiment in *Szlachta* Democracy in the Polish-Lithuanian Commonwealth: The Hadiach (Hadziacz) Union," *Harvard Ukrainian Studies* 1, no. 2 (1977): 178–97.

the independence of the Cossacks or Rus': "клянусь честіею своею королевскою... возстановить землю сію Козацкую или Рускую въ первобитное ея состоянie самодержавное и ни отъ кого въ свѣтѣ независимое," as set forth in documents he signed with Hetman Mazepa. These rights the leading nations of Europe are willing to guarantee: "а гарантировать ихъ взялисъ первѣјшія въ Европѣ државы."[17] *Istorija Rusov* stresses the importance of a "balance of power (система равновѣсіи державъ)," the concept that was the basic principle of the Congress of Vienna (1814–1815).[18]

What is important to us about these passages in the *Istorija Rusov* is that its authors, the enlightened gentry of Malorossija, who were also the first group of secular Ukrainian intellectuals—to use Lypyns'kyj's later terminology, the producers, the enlightened gentry of Malorossija—regarded the past of their native land as that of an independent West European nation, which as a sovereign state had secured its neutrality through political alliances with its neighbors and by international treaties.

The legacy of these noblemen, who as either high imperial bureaucrats in St. Petersburg, high officers in the imperial army, landowners and/or educators in Malorossija, knew contemporary Europe and its politics, is very important in Ukrainian intellectual history. Influenced by the Enlightenment, they recreated a vision of Rus' as an independent nation-state. Alas, their idea would wane and be abandoned by the next generation of the nobility: the first stratum of the imperial intelligentsia. The only exception was Taras Ševčenko, the ingenious national poet, but even he was an "adopted" member of that class.[19]

II

The term *intelligentsia* entered the Russian vocabulary in about 1860, although the intelligentsia ("die Sache") itself had begun to form there some three decades earlier, with the university education of noblemen.[20] The empire's first five universities of the West European type (at Dorpat, Vilnius, Kharkiv, Moscow, and Kazan) were instituted (or reformed) by

17 *Istorija Rusov*, p. 210a.
18 See, for example, *Istorija Rusov*, pp. 122a, 138b.
19 See my essay "Misce Tarasa Ševčenka v ukrajins'kij intelektual'nij istoriji" (forthcoming in the publications of the Shevchenko Scientific Society, New York).
20 Richard Pipes, *Russia under the Old Regime* (New York, 1974), pp. 249–86. See also Marc Raeff, *Origins of the Russian Intelligentsia: The Eighteenth-Century Nobility* (New York, 1966).

Alexander I in the years 1802–1805.[21] The structure of the empire was then essentially that of a presecular, patrimonial state, without any clear distinction between ownership (*dominium*) and authority (*iurisdictio*), without the Western tradition of bilateral personal contract (a legacy of feudalism) or rule of law (the Roman tradition, or *habeas corpus*), and without autonomous cities or separation of church from state (indeed, the clergy were state servants). As a result, there were no effective *loci* of power that might challenge the patrimonial ruler and the central structured authority. Western Europe's omnipotent bourgeoisie of the eighteenth to the nineteenth century was completely absent in the Russian Empire.

Soon after their establishment in the empire, the Western-type universities were producing educated young noblemen, who, rather than entering government service or devoting themselves to self-betterment, made intellectual activity their profession, with the aim of benefitting society at large, especially the still enserfed peasantry.

After the abortive coup of young officers in December 1825, the intellectuals lost faith in the evolutionary development of civil liberties in the empire. They came to believe that they must take the place of the missing bourgeoisie and themselves challenge tsarist autocracy. These angry young noblemen-intellectuals alienated themselves from the empire's "decadent" society and many of them became professional revolutionaries. From the beginning their struggle was waged in the name of abstract ideals, exactly in the manner that Burke felt it ought never to be waged.

Since the decadent tsarist state became for them synonymous with the concept of state itself, the intelligentsia's revolutionary struggle in Russia and the Ukraine after the 1840s came to symbolize the struggle against the state per se, regardless of whether the intelligentsia activists were populists, romantics, or socialists. This important point can be illustrated by referring to the views of Kostomarov and Antonovyč (populists), on the one hand, and Drahomanov (a liberal constitutionalist and socialist), on the other.

Romanticism reached the Ukraine via the new imperial universities. The small provincial town of Kharkiv (ca. 10,000 inhabitants in 1804) was destined to house the first university in the Ukraine. Alexander I, upon becoming tsar, gathered around him a group of liberal noblemen-intellectuals, including Prince Adam Czartoryski[22] and Nikolaj Novosil'cov, and

[21] On the introduction of Western-type universities with their *Lehr- und Lernfreiheit* into the Russian Empire and ensuing problems, see Pavel Miljukov, *Očerki po istorii russkoj kul'tury*, vol. 2 (Paris, 1931), pp. 768–873.

[22] See Ladislaus Czartoryski, *Alexandre I-er et le Prince [Adam] Czartoryski: Correspondance particulière et conversations, 1801–1823*, with an introduction by Charles de Mazade (Paris, 1865); Jacek Lipski, *Archivum Kuratorii Wileńskiej Ad[ama] Czartoryskiego* (Cracow,

empowered them to reform the imperial educational system. One of these noblemen, the gifted, self-taught young inventor Vasyl' Karazyn, became obsessed with the idea of founding a university in his native Kharkiv.[23] He raised the necessary funds and secured the approval of the emperor. But Alexander had granted Karazyn's wish for his own purposes. The gentry of Malorossija had repeatedly requested that a university be established either in the old cultural capital of Kiev or in one of Malorossija's centers, such as Nižyn or Baturyn. But the imperial government opposed the creation of a university in those cities, so as not to irritate the Poles. Prince Adam Czartoryski, curator of the university at Vilnius as well as a personal friend of Alexander I, developed the idea of maintaining Polish cultural exclusiveness in the Ukraine within historical Poland, united in personal union with Russia. The emperor was fully captivated by the idea. Since Kharkiv was located far to the east and had never been under Polish rule, Czartoryski supported Karazyn's plan by proposing that a university be established there. Soon a galaxy of first-rate scholars was imported from Germany and France, bringing German Romanticism with them. Two German thinkers who had special impact on the transplantation of Western ideas to Kharkiv were Herder and Schelling.

Johann Gottfried von Herder (1744–1803) was born in East Prussia, studied in Königsberg with Immanuel Kant, and later became professor at Jena, a center for poets and philosophers clustered around Johann Wolfgang von Goethe.[24] Herder elevated human feeling and imagination in arbitrary opposition to logic and reason. For him the true medium of thought was feeling (*Gefühl*), which he compared to the sense of touch and which he believed possible to express only through the native language. In its ancient "uncivilized" period, the poetry of every nation, he maintained, appears in its greatest purity, power, and uniqueness. On that treasure of national experience and linguistic possibilities later poets should draw for their own creativity. Herder's ideas flourished among the Ukrainians and other Slavs, who had an underdeveloped literary language but a highly developed folk poetry. In the summer of 1769, he set out on a sea voyage from Riga to Nantes, which brought him a deeper understanding of both human history and human destiny. The culmination of Herder's reflections on that trip

23 A. Sljusarskij, *V. N. Karazin: Ego naučnaja i obščestvennaja dejatel'nost'* (Kharkiv, 1955); Jurij Lavrinenko, *Vasyl' Karazyn: Arxitekt vidrodžennja* (Munich, 1975). See also *Sočinenija, pis'ma i bumagi V. N. Karazina*, ed. Dmytro Bahalij (Kharkiv, 1910).

24 Theodor Litt and F. M. Barnard, *Herder's Social and Political Thought: From Enlightenment to Nationalism* (Oxford, 1965).

was his *Journal of My Voyage in the Year 1769*. There he included this "prophecy" concerning the Ukraine:

The Ukraine will one day become a new Greece; the beautiful climate of this country, the gay disposition of the people, their musical inclination, and the fertile soil will all awaken. From so many small tribes which in the past were Greeks there will rise a great and cultured nation and its boundaries will extend to the Black Sea, and thence into the far-flung world.[25]

Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling (1775–1854) was a student of Fichte in Tübingen, but whereas the latter made the knowing and willing subject the center of all existence, the former emphasized the self-existence of the objective world. Schelling's major contribution to philosophy was his idea of the unity of all natural forces and the unity of the humanities and sciences. Such theories paved the way for the idea of evolution. Schelling, however, subordinated nature to mind;[26] his ideas enjoyed immense popularity in the Russian Empire.[27] Myxajlo Maksymovyč (1804–1873), the first person to develop an analytical method for studying Ukrainian history (and the first rector of the University of Kiev, founded in 1834), was a true follower of Schellingianism.[28]

Some ten years after the founding of Kharkiv University, most of its professors of the humanities and social studies were venturing out to the villages and countryside to collect the only "true" poetry (according to Herder)—that is, folk songs. Many began to write their own poetry. The resulting literature, referred to as Kharkiv Romanticism, has a special place in the history of modern Ukrainian literature.[29] It fostered the development of a new Ukrainian literary language based almost exclusively on modern Left-Bank dialects. This happened because the Kharkiv writers, whether Ukrainian or non-Ukrainian in background, had no attachment to or

[25] See Emil Adler, *Herder und die deutsche Aufklärung* (Vienna [1968]), p. 339.

[26] On Schelling, see F. Rosenzweig, *Das erste Systemprogramm des deutschen Idealismus* (Heidelberg, 1917); H. Knittermeyer, *Schelling und die romantische Schule* (Munich, 1929); Karl Jaspers, *Schelling: Grösse und Verhängnis* (Munich, 1955). See also Dmytro Čyževs'kyj, "The Influence of the Philosophy of Schelling (1775–1854) in the Ukraine," *Annals* 5, no. 2, 3 (16–17) (1956): 1128–39.

[27] See Wsewolod Setchkareff, *Schelling's Einfluss in der russischen Literatur der 20er und 30er Jahre des XIX. Jahrhunderts* (Leipzig, 1939).

[28] On Myxajlo Maksymovyč, see D. Ostrjanyn, "Filosofs'ki pohljady M. O. Maksymovyča," *Naukovi zapysky Instytutu filosofiji AN URSR* (Kiev), 4 (1958): 86–114; idem, *Svitohljad M. O. Maksymovyča* (Kiev, 1960); P. Markov, *M. O. Maksymovyč—vydatnyj istoryk XIX st.* (Kiev, 1973). See also D. Čyževs'kyj, *Narysy z istoriji filosofiji na Ukrajini* (Prague, 1931), pp. 76–78.

[29] A. Šamraj, *Xarkivs'ka škola romantykiv*, vol. 1 (Kharkiv, 1930). The oeuvre of the Kharkiv Romantics has been collected and published by Stepan Kryžanivs'kyj and Ijeremija Ajzenštok, *Ukrajins'ki poety romantyky 20–40x rokiv XIX st.* (Kiev, 1966).

knowledge of the Ukrainian traditional culture centered in Kiev and in Malorossija. Thus a great breach formed between the Ukrainian literary language of the seventeenth and eighteenth centuries, and the new language of the second decade of the nineteenth century. The breach would surely have been avoided had the nineteenth-century renascence occurred not in the cultural *tabula rasa* of Kharkiv, but in historical Kiev.

The local geographic term *Ukrajina* (an elliptical designation from "Slobids'ka Ukrajina," a term brought to the Kharkiv region in the 1630s from Kievan Ukraine) was now adopted to refer to the new Slavic literary language. *Ukrajina* would soon replace the historical names *Rus'* and *Malorossija*. In the "Sloboda Ukraine" and in Kharkiv no tradition of the Malorossian Hetman state existed. The sophisticated authors of the *Istorija Rusov* had a presentiment that the replacement of the historical and political term designating a state (*Malorossija*) by a geographical term meaning "frontierland" (*Ukrajina*) could have very grave consequences: loss of the concept of a historical, structured state.[30] Unfortunately, their fears proved to be well founded.

III

The most important alumnus of Kharkiv University (class of 1837) was the historian Mykola Kostomarov (1817–1885).[31] The author of many monographs on Ukrainian and Russian history, he also produced the first scholarly treatment of the two "Russian" nationalities—the Ukrainians and the Russians. In Kostomarov's romantic view, the defining feature of the Ukrainian national character is democratism, versus Russian despotism and Polish aristocratism. He maintained that "the South Russians [i.e., Ukrainians] are characterized by the predominance of individual freedom, and the Great Russians, by the predominance of the community." This Ukrainian characteristic survives only in the Ukrainian peasant, however, because the Cossack upper classes have become denationalized. Thus the only subject

30 *Istorija Rusov*, pp. iii–iv.

31 On Mykola Kostomarov, see the special issue of *Ukrajina* edited by Myxajlo Hruševs'kyj, 1925, no. 3, pp. 1–87; Dmytro Dorošenko, *Mykola Ivanovyč Kostomariv* (Leipzig, 1924); L. Poluxin, *Formuvannja istoryčnyx pohljadiv M. I. Kostomarova* (Kiev, 1959); A. Bespalova, "Do pytannja pro suspil'no-polityčni pohljady M. I. Kostomarova: Do 150-riččja M. I. Kostomarova," *Ukrajins'kyj istoryčnyj žurnal*, 1967, no. 5, pp. 50–55; Je. Šabliovs'kyj, "Mykola Kostomarov i Ukrajina: Do 150-riččja z dnja narodžennja," *Žovten'* (Lviv), 1967, no. 4, pp. 123–38. See also *Naukovo-publicystyčni i polemični pysannja Kostomarova*, ed. M. Hruševs'kyj (Kiev, 1928).

of Ukrainian history should be that simple peasant, his wishes and desires.[32] Kostomarov replaced the concept of the state as the only possible subject of history, as presented in the *Istorija Rusov*, with his own concept of an anthropological *communitas*. It is telling that having decided to write a monograph on Bohdan Xmel'nyc'kyj, Kostomarov, though he contemplated "going to Petersburg to work in the public library [researching its documents]," decided "to remain for a time in Little Russia in order to study the people thoroughly, to visit the places where Xmel'nyc'kyj had been active, and to collect legends that had been preserved about him and his epoch."[33]

Kostomarov was a very influential writer. His Ukrainian followers (the majority of whom were of noble origin) elevated the idealization of the Ukrainian peasantry into a single-minded national cause, thereby alienating themselves from their fathers' generation and the generally conservative nobility. Kostomarov's adoration of the peasantry may have sprung from his personal history. He was the illegitimate son of a Russian *dvorjanin* and a Ukrainian serf girl.[34] His father died tragically at the hands of his rebellious serfs, and Kostomarov was raised by his serf mother.

Strangely enough, a similar personal history obsessed Kostomarov's younger colleague, Volodymyr Antonovyč (1834–1908).[35] The illegitimate son of a Polish gentlewoman and a Hungarian gentleman-musician, he was adopted by his mother's husband—the impoverished Ukrainian squire Bonifatij Antonovyč.[36] Until 1860 Volodymyr Antonovyč was active in Polish student organizations. He then left the Polish camp and decided to become Ukrainian, later explaining that decision in his *My Confession*:

32 M. Kostomarov, "Dve russkie narodnosti," *Istoričeskie monografii i issledovanija*, 2nd ed., by D. E. Kožančikov (St. Petersburg, 1872), p. 91.

33 "Avtobiografija Nikolaja Ivanoviča Kostomarova," ed. V. I. Semevskij and N. Bilozers'ka, appearing in *Russkaja mysl'* (Moscow), 1885, no. 5, pp. 206–207. Refreshing are the critical remarks concerning Kostomarov's political views presented by Osyp Hermajze in his article "M. Kostomarov v svitli avtobiohrafiji," *Ukrajina*, 1925, no. 3, pp. 79–87.

34 "Proisxoždenie N. I. Kostomarova," *Knižki "Nedeli"* (St. Petersburg), 1898, no. 12, pp. 257–58.

35 On Volodymyr Antonovyč, see Dmytro Bahalij, "V. B. Antonovič," in S. Vengerov, *Kritiko-biografičeskij slovar' russkix pisatelej i učenyx*, vol. 1 (St. Petersburg, 1889), pp. 655–66; Myxajlo Hruševs'kyj, "Volodymyr Antonovyč: Osnovni ideji joho tvorčosty i dijal'nosty," *Zapysky Ukrajins'koho naukovoho tovarystva* (Kiev), 3 (1909): 5–15; Ivan Stešenko, "Volodymyr Antonovyč jak suspil'nyj dijač," ibid., pp. 29–33; Serhij Jefremov, "Pered sudom vlasnoji sovisty: Hromads'ka j polityčna robota V. B. Antonovyča," *Zapysky Istoryčno-filolohičnoho viddilu UAN* (Kiev), 5 (1924): 1–14; Osyp Hermajze, "V. B. Antonovyč v ukrajins'kij istoriohrafiji," *Ukrajina* (Kiev), 1928, no. 5, pp. 17–33; Dmytro Dorošenko, *Volodymyr Antonovyč* (Prague, 1941). See also V. Antonovyč, *Tvory*, vol. 1 (Kiev, 1932).

36 "Memuary," in Antonovyč, *Tvory*, 1: 3–10.

> I saw that a man of the Polish gentry living in South Russia had before the court of his conscience but two choices. One was to love the people in whose midst he lived, to be imbued with its interests, to return to the nationality his ancestors once had abandoned, and, as far as possible, by unremitting labor and love to compensate the people for the evil done it . . . and the lack of respect for its religion, customs, morality, and person . . . . The second choice . . . was to emigrate to Polish territory . . . in order that there might be one less parasite . . . . I, of course, decided upon the first, because no matter how much I was corrupted by gentry education, habits, and dreams, it was easier for me to part with them than with the people in whose midst I had grown up, the people that I knew . . . the people that, in a word, I came to love more than my gentry habits and reveries."[37]

For Antonovyč, as for Kostomarov, acceptance of Ukrainianism meant cutting his ties with the gentry, for his was an ideology of social renegadism rather than of the Ukrainization of his own class. Antonovyč became the leader of the Ukrainian populist movement ("Hromada") among the intelligentsia during the last three decades of the nineteenth century.

Kostomarov and Antonovyč, the two main ideologists of Ukrainian populism, laid an unfair and damaging charge against the Ukrainian upper classes: they accused them of deserting the Ukrainian people—that is, the idealized peasantry. The accusation of Ukrainian populists of the Kostomarov-Antonovyč brand had grave consequences for the nation, especially during the Revolution of 1917–1920. Their ethnocentric fixation on the exclusive place of the peasants in the Ukrainian social structure significantly contributed to the alienation of the Ukrainian upper classes, as well as the bourgeoisie and the nascent industrial working classes, from the cause of Ukrainian statehood.

Antonovyč was unable to give his anti-structural Ukrainianism of the *communitas* type any political role. In contrast to the thesis of the *Istorija Rusov*, Antonovyč theorized that there exists a peculiar Ukrainian historical process, the characteristic feature of which is the inability to develop its own structure—that is, an elite (due to an overdeveloped democratic instinct), a higher civilization, or a state. For these reasons Ukrainians would remain forever an apolitical nationality within the Russian Empire, although one having its own peasant culture. His arguments ran as follows:

> While over the course of the centuries the Great Russian has exerted all his strength to create a strong political organism, the Little Russian not only has not shown any concern for that, but has never manifested an aspiration for political independence. By turns a part of the Lithuanian, Polish, and Russian states, he has acknowledged and respected the authority of each of them.

37 "Moja ispoved'," in Antonovyč, *Tvory*, 1: 113–15.

> Not the aspirations of individuals, nor advantageous political circumstances, nor even the consciousness of his strength after a victory have ever moved the Little Russian to seek or even to take advantage of opportunities for an independent political existence. It is enough to remember a few historical examples (Mixail Hlyns'kyj, Xmel'nyc'kyj, Mazepa) in order to convince oneself that the idea of political independence has never found an echo in the temper of the South Russian people. Even the Zaporozhian community located far in the steppe never attempted to become independent.... Despite its utter indifference to political independence, despite its complete readiness to acknowledge and respect the authority of a [foreign] supreme state power, the Little Russian people has always stood up very actively for its social ideals with regard to its country's domestic order... [consisting] in the following: the equal rights of all before the law, the absence of class distinctiveness, group management of the affairs of the country, freedom of religious conscience, the right to develop and perfect national institutions, and the application of the electoral principle to government....
>
> Little Russian literature has never raised even a hint of political separatism and always has considered this motif as alien.[38]

Antonovyč thus completely divorced his cultural Ukrainophilism from any political concepts or action. As a result, the politically active Ukrainian youth of the second half of the nineteenth century became attracted to Russian revolutionary slogans and were lost to the Ukrainian nation.

Antonovyč's younger friend, Myxajlo Drahomanov (1841–1895),[39] a gentryman from the Left Bank, decisively disassociated himself from

[38] "Pohljady ukrajinofiliv," in Antonovyč, *Tvory*, 1:245–48.

[39] On Myxajlo Drahomanov, see Ivan Franko, "Suspil'no-polityčni pohljady M. Drahomanova," *Literaturno-naukovyj vistnyk* (Lviv), 35 (1906): 226–40; Julijan Oxrymovyč, *Rozvytok ukrajins'koji nacional'no-polityčnoji dumky: Vid počatku XIX stolittja do Myxajla Drahomanova*, ed. Volodymyr Dorošenko and F. Fedorciv (Lviv and Kiev, 1922), pp. 88–118; Ahatanhel Kryms'kyj, "M. P. Drahomanov: Nekroloh," in Kryms'kyj's *Rozvidky, statti i zamitky* (Kiev, 1928), pp. 310–67; D. Zaslavskij, *M. P. Dragomanov* (Kiev, 1924; 2nd ed. [censored], Moscow, 1934); Ivan Lysjak Rudnyc'kyj (Ivan L. Rudnytsky), "Drahomanov as a Political Theorist," *Annals* 2, no. 1 (3) (1952): 70–130; D. Zaslavs'kyj and I. Romančenko, *Myxajlo Drahomanov: Žyttja i literaturno-doslidnyc'ka dijal'nist'* (Kiev, 1964); V. Lukerenko, *Svitohljad M. P. Drahomanova* (Kiev, 1965); Jevhen Pyzjur (Eugene Pyziur), "Konstytucijna prohrama i teorija M. Drahomanova," *Lysty do pryjateliv* (New York), 14, nos. 8–10 (160–162) (1966): 1–11; Elżbieta Hornowa, *Ocena działalności Michała Drahomanowa w historiografii ukraińskiej, rosyjskiej i polskiej* (Opole, 1967); Rajisa Ivanova, *Myxajlo Drahomanov u suspil'no-polityčnomu rusi Rosiji ta Ukrajiny (II–polovyna XIX st.)* (Kiev, 1971); E. Hornowa, *Problemy polskie w twórczości Michała Drahomanowa* (Wrocław, 1978). See also *Arxiv Myxajla Drahomanova*, vol. 1: *Lystuvannja Kyjivs'koji Hromady z M. Drahomanovom (1870–1895 rr.)* (Warsaw, 1937); *Mykhaylo Drahomanov: A Symposium and Selected Writings* (= *Annals* 2, no. 1 [3] [1952]).

Drahomanov's oeuvre has been published only in part: *Sobranie političeskix sočinenij M. P. Dragomanova: Izdanie redakcii "Osvoboždenie,"* ed. Bohdan Kistjakovs'kyj, 2 vols. (Paris, 1905–1906); *Političeskie sočinenija M. P. Dragomanova*, ed. I. M. Grevs and Bohdan Kistjakovs'kyj (Moscow, 1908); *M. P. Drahomanov, Vybrani tvory: Zbirka polityčnyx tvoriv z prymitkamy*, ed. Pavlo Bohac'kyj, vol. 1 (Prague, 1937); *Myxajlo Petrovyč Drahomanov:*

Antonovyč's apolitical "Ukrainophilism." Drahomanov insisted that all political movements in the Ukraine had to have a Ukrainian national character, and that the Ukrainians—whom he, too, viewed as being exclusively "a plebeian nation"[40] —had a right to complete equality.

The nucleus of Drahomanov's political program was a liberalism of the English type: civil rights and constitutionalism were his political slogans. He opposed revolution as a means of political reform, and insisted that the legal equality of each individual transforms liberalism into a democracy.[41] He took from Proudhon a mistrust of political authority, expressed in the motto "liberty versus government," certainly influenced by his own experience in the autocratic Russian Empire. Rejecting nationalism as a political doctrine, Drahomanov proposed federalism ("Vil'na spilka") and culture as the basis for the functioning of an ideal republican system:[42]

> I acknowledge the right of all groups of men, including nationalities, to self-government. I believe that such self-government brings inestimable advantages to men. But we must not seek the guiding idea for our cultural and political activity in national feelings and interests. To do this would lose us in the jungle of subjective viewpoints and historical traditions. Governing and controlling ideas are to be found in scientific thoughts and in international, universal, human interests. In brief, I do not reject nationalities, but nationalism, particularly nationalism which opposes cosmopolitanism.[43]

Drahomanov placed the political and social freedom of his people above their achievement of statehood:[44]

> The Ukrainians have undoubtedly lost much by the fact that at the time when most of the other European peoples founded national states, they were not in a position to do so. A state of one's own. . .is, after all, a form of social organization suited to defense against foreign attacks and to the regulation of affairs in one's own land. . . [But] a revolution against Austria and Russia, similar to that which the Italians, with the help of France, made for their independence, is an impossibility for us. . . . The Ukrainians will have better prospects if they strive for their political and social freedom within the states in which they live, with the help of the other peoples also subjugated by these states. . . .

Literaturno-publicystyčni praci v dvox tomax, ed. O. Zasenko et al., 2 vols. (Kiev, 1970).

40 Note, e.g., the title of Drahomanov's pamphlet: *La litteratura di una nazione plebea* (Geneva, 1881).

41 Pyzjur, "Konstytucijna prohrama i teorija Drahomanova," pp. 3–10.

42 "Draft Constitution for the Ukrainian Society Free Union," in *Annals* 2, no. 1 (3) (1952): 194–205.

43 "Lysty na naddniprjans'ku Ukrajinu," in *Literaturno-publicystyčni praci* (Kiev), 1 (1970): 465–66.

44 "Perednje slovo do 'Hromady,'" in *Vybrani tvory*, 1: 111–12.

In identifying the Ukrainian nation with the popular masses (in contrast to the *Istorija Rusov*), Drahomanov concluded that they were more interested in social matters than in their own statehood:

Our nation was closest to statehood at the time of Xmel'nyc'kyj's Cossack revolution in the middle of the seventeenth century. A vast territory on both sides of the Dnieper, from Baturyn on the Muscovite border to Vynnycja in Podillja, was then organized into a Cossack republic, and groups of Cossacks and peasant insurgents were to be found as far as Nadvirna in Galicia. But even then the mass of the people was more interested in economic and social problems than in national ones. Even in the Cossack *dumy*, sung by professional minstrels, we find less about religion, the nation, and the state, than about items such as how "the tax collecting on our rivers and highways is farmed out to Jews"; and in the simple song sung by peasants all over the Ukraine, the statesman Xmel'nyc'kyj is scarcely mentioned, whereas Nečaj, the representative of peasant interests, is widely praised.[45]

IV

The concept of the primacy of Ukrainian statehood as the prerequisite for the existence of the Ukrainian nation was reintroduced into Ukrainian intellectual thought by Vjačeslav Lypyns'kyj (born in 1882).

For Lypyns'kyj the state was the most important phenomenon of human society: "I see nation as being the product of the complex reciprocal relationship between state and society," he wrote. "Nation is the realization of the will to be a nation. When there exists no will expressed in the form of an idea, there exists no nation. But a nation does not exist when this will and idea are present but are not realized in the material form of a state."[46] He likened the state to the father, the society to the mother, and the nation to the child that is the product of both of them.[47]

A historian trained at the Polish positivist and neoromantic schools at Cracow, Lypyns'kyj brought Ukrainian historiography to a turning point: he showed that Xmel'nyc'kyj was not only a victorious leader of the masses, but a statesman who together with other members of a politically-Polish gentry was erecting a new state in Eastern Europe. Lypyns'kyj overrated the Perejaslav Treaty of 1654 and underrated the Hadjač Union of

[45] *Rozvidky Myxajla Drahomanova pro ukrajins'ku narodnju slovesnist' i pys'menstvo*, ed. Myxajlo Pavlyk, vol. 3 (Lviv, 1906), introduction; English translation in *Annals* 2, no. 1 (3) (1952): 212–13.

[46] Vjačeslav Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv, pro ideju i organizaciju ukrajins'koho monarxizmu* (Vienna, 1926), p. 387.

[47] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 382.

1658; the latter is a better example of the nobility's political innovativeness.[48]

As a sociologist and political theorist, Lypyns'kyj developed ideas that not only have great theoretical value, but also important practical implications. Of special importance are his concept of politics as both a science and an art, his classification of political systems, his theories about the aristocracy and the role of monarchy, and his critical evaluation of democracy in action. All these were prolegomena to his main concern, namely, how to rebuild Ukrainian statehood and transform Ukrainians from the status of a "stateless nation."[49] These aspects of Lypyns'kyj's work and thought will be treated in other essays of this volume, and so I refrain from dwelling on them here. I shall, however, touch briefly on two final points: why Lypyns'kyj was able to reintroduce the concept of statehood, and what Lypyns'kyj's place in Ukrainian intellectual history is today.

There were two reasons for Lypyns'kyj's return to the concept of a Ukrainian state. First, he was not a part of the alienated intelligentsia;[50] he always maintained that his primary vocation was farming, as did several of the possible authors of the *Istorija Rusov*. Second, Lypyns'kyj, a legitimate son, had no resentment against the class of his parents. Unlike Antonovyč, he did not seek to abandon his noble status and to desert his class. Instead, he set out to return his peers to the nationality of their ancestors, and to challenge them to serve the Ukrainian peasantry as its upper class.

The concept of statehood was very strongly rooted in Polish national consciousness.[51] Lypyns'kyj, the non-rebel, relied on it to imbue his new fellow-patriots with something very precious which they had lost after the *Istorija Rusov*—the concept of the unique significance and value of statehood. Fate robbed Lypyns'kyj of seeing his intellectual labor bear fruit. Only two years after his epoch-making collection, *Z dziejów Ukrainy*, was published, World War I broke out.[52] After a short period of statehood (in which Lypyns'kyj took active part as a prominent diplomat), the Soviet

[48] V. Lypyns'kyj, *Ukrajina na perelomi 1657–1659* (Vienna, 1920), pp. 27–39. This chapter was translated into English as "The Ukraine at the Turning Point," in *Annals* 3, no. 2 (8): 605–619.

[49] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 400–470.

[50] Lypyns'kyj's criticism of the Ukrainian intelligentsia is presented in *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 1–62.

[51] See, e.g., Władysław Smoleński, *Szkoły historyczne w Polsce*, 2nd ed., by Marian H. Serejski (Wrocław, 1952).

[52] *Z dziejów Ukrainy: Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza, Paulina Święcickiego i Tadeusza Rylskiego*, ed. Wacław Lipiński (Vjačeslav Lypyns'kyj), (Kiev [printed in Cracow], 1912).

system was imposed on the Ukraine. Lypyns'kyj's works were banned, and he could have no influence on Soviet Ukrainian society.

For a time it seemed that interwar Galicia, with its tradition of sixty years of Austrian constitutional rule, would be a touchstone for some of his political theories. Soon, however, a generation of angry young Ukrainians, who blamed their fathers for failing to maintain the independence of the West Ukrainian Republic, turned to Dmytro Dontsov, a typical representative of the imperial Russian intelligentsia, and became ardent followers of his integral nationalism.

Every rebirth of Ukrainian intellectual life, whether in the diaspora or in the homeland, must look again to Lypyns'kyj, the great continuator—albeit unconsciously—of the concept of statehood formulated in the *Istorija Rusov*, and build upon his achievements.

Harvard University

The Intellectual Development of V. Lypyns'kyj: His World View and Political Activity before World War I

LEW R. BILAS

Vjačeslav Lypyns'kyj (Wacław Lipiński) was born on 17 April 1882 in Volhynia, to the landlord of Zaturci, Kazimierz Sylwester Antoni Lipiński, and his wife, Klara Lipińska, née Rogal-Rokicka.[1] The noble family of the Lipińskis settled in Podolia in the first half of the eighteenth century, having come probably from Mazovia,[2] and took an active role in the political life of the province. Like most nobles of the Right-Bank Ukraine, the Lipińskis considered themselves to be part of the Polish nobiliary nation and identified with Polish culture.

Having suffered a setback in the uprisings of 1830–31 and 1863–64, the Right-Bank nobility had divided into two main camps: whereas one camp longed for the old order and nurtured dreams about the restoration of the Commonwealth within its former boundaries (*od morza do morza* 'from sea to sea'), the other tried to secure its privileged position in the Ukraine and to expand its rights in the Russian Empire at the price of political loyalty to the imperial system.

The nobility in the Right-Bank Ukraine on the eve of the First World War was economically stratified. Apart from the landless nobles who lived in towns and were overwhelmingly Polish and Catholic, the nobles of the Right Bank could be divided into two groups: (1) 4,638 great landowners who possessed 4,535,807 desiatins (in Ukrainian *desjatyna*; a unit of land area equal to 2.7 acres), of whom 2,124, owning 2,202,000 desiatins, considered themselves to be Poles, and of whom 2,514, owning 2,333,000 desiatins, were Russians; (2) 23,082 middle and small landowners who possessed 273,543 desiatins of land, of whom 3,932, owning 103,000 desiatins, were Poles, and 19,150, owning 369,000 desiatins, were Ukrainians (*malorosy*). The remaining arable land, some 6,159,000 desiatins, belonged to Ukrainian peasants. The development of industrialization in the Ukraine at that time was weak, and land ownership carried not only

1 For a genealogy of the Lipiński family, see the appendix to this article.

2 *Herold* (Warsaw), 1931, no. 2, p. 140.

economic but also social status. From these statistics,[3] it is evident that the Polish nobility enjoyed the leading position in the Right-Bank Ukraine.

The moderately wealthy Lipiński family was considered to be Ukrainophile. Until the age of 12, the young Vjačeslav was taught at home in Zaturci by a private tutor; he also studied French with a Parisian, Mademoiselle Vol, for six years.[4] In 1894 Vjačeslav enrolled first in a preparatory school in Luc'k and then in a high school (*gymnasium*) in Žytomyr. The last two years of his secondary education were completed at the First Classical Gymnasium in Kiev, from which he graduated in 1902.[5]

Already in the Luc'k and Žytomyr secondary schools Lypyns'kyj was enthusiastically reading historical novels by Michał Grabowski and Michał Czajkowski, writers born in Volhynia, as well as literary works by representatives of the so-called Ukrainian school in Polish literature. He showed great interest in the history of his native land, especially in the history of the Cossacks.[6] Those interests were encouraged by his maternal uncle, Adam Rokicki, who expressed to the young boy the ideas that the Right-Bank nobility now considering itself Polish was Ukrainian by origin, and that it was the leading stratum which, in the past, had created the history of the Ukrainian nation.[7] It was only since that class had become Polonized that the Ukrainian nation was transformed into an uneducated, unconscious mass.

At the Kiev gymnasium the young Lypyns'kyj became friends with the Ukrainian students K. Kvitka, B. Matjušenko, and Bohdan Ryl's'kyj (son of Tadeusz Rylski), among others. Already a member of the Polish school circle, or *koło*, Lypyns'kyj joined the Ukrainian school organization called *hromada*. He then began to persuade his Polish friends to join the Ukrainian group. When, after heated debate, his proposal was rejected at the convention of Polish high school students that was held in Kiev in 1902, Lypyns'kyj left the Polish circle. That experience apparently ended the first stage in his intellectual evolution.

3 Based on Lypyns'kyj's articles published in *Rada* in 1910–1911 and in *Ukrainskaja žizn*, 1912, no. 12. Lypyns'kyj relied on the data from an official 1911 census.

4 According to information provided by Wanda Żmijewska, sister of Vjačeslav Lypyns'kyj (V. Lypyns'kyj Archives, W. K. Lypynsky East European Research Institute, Philadelphia).

5 Some writers dispute this educational biography of Lypyns'kyj. For example, Markijan Kozak, in *Dzvony*, 1932, no. 6, pp. 420 ff., speaks only of the Luc'k and Kiev gymnasia, as does Władysław Lipski (quoted in a letter by Mrs. Ewa Gołkowski, daughter of Vjačeslav Lypyns'kyj, dated 29 February 1977).

6 See fn. 7, below. Dorošenko relied on the memoirs of Borys Matjušenko, Lypyns'kyj's schoolmate at the Kiev gymnasium.

7 Dmytro Dorošenko, "Wacław Lipiński," *Biuletyn Polsko-Ukraiński*, 1934, no. 9 (44) and 11 (46). Dorošenko most probably got this information from Lypyns'kyj himself.

Having served in the Russian army for a year after his graduation, Lypyns'kyj went to Cracow to pursue higher education. He stayed there, with interruptions for study in Geneva, medical treatment at Zakopane, and frequent trips to the Ukraine, until the spring of 1914. The stay in Cracow and studies in Geneva acquainted Lypyns'kyj with modern philosophical and political trends, and certainly contributed to his intellectual development.

Arriving in Cracow in the fall of 1903, Lypyns'kyj enrolled at the Agricultural College (Studium Rolnicze) of the Philosophy Faculty of Jagiellonian University. He completed that course of study after four semesters, in 1905. Among his teachers were the well-known economist and politician, and later Ukrainophobe, Stanisław Grabski (1871–1949), as well as the lawyer and conservative politician Władysław Leopold Jaworski (1865–1930).

There is no documentary evidence about Lypyns'kyj's activities from the end of 1905 through the first half of 1906 (his sister, Wanda Żmijewska, has maintained that he studied history in Cracow). At that time, influenced by the revolutionary events in the Russian Empire and in the Ukraine, he must have developed an interest in social issues. Lypyns'kyj married Kazimiera Szumińska of Cracow on 30 August 1906, and together they left for Geneva, where he enrolled in the university's Faculty of Letters and Social Sciences.

In the summer of 1907, the Lypyns'kyjs left Geneva, whose humid climate had adversely affected Vjačeslav's health, and returned to Cracow. In the fall and through the winter of 1907/08, at Zakopane, he was already undergoing treatment for lung disease. In Cracow the young couple lived together with Kazimiera Lypyns'ka's grandmother, Regina Szumińska, née Jabłońska, who managed their household. In the next year, 1908, Lypyns'kyj enrolled as a special student at the philosophical faculty of Cracow University; there he attended the lectures of the historian Wincenty Zakrzewski and the philosopher Maurycy Straszewski.[8]

At that time Lypyns'kyj began to write articles for the Ukrainian press and to publish scholarly articles on Ukrainian historical themes. On travels to the Ukraine, he, together with a circle of like-minded people, began to campaign for the access of the Right-Bank nobility to the Ukrainian movement. He began to publish a journal in the Polish language, *Przegląd Krajowy*, in Kiev (1909–1910). After twelve issues, the journal failed, due to a lack of subscribers. In 1912, the memorable study *Z dziejów Ukrainy* appeared in Cracow, through the efforts of Lypyns'kyj, who was its editor.

[8] Based on information from the senate and faculty records of the university.

The volume's purpose was, as he wrote in the preface, "to spread knowledge about the Ukrainian past among those Polonized strata of the Ukrainian nation—that is, the nobility—who use the Polish language as their vernacular." At this time Lypyns'kyj was devoting more and more attention to the founding of an independent Ukrainian press organ, and to the organization of a political party calling for the complete independence of the Ukraine.

In the spring of 1914 Lypyns'kyj finally left Cracow for the Rusalivs'ki Čahary estate near Uman', which he had inherited from his uncle, Adam Rokicki, and which he was now to manage. His wife and their daughter Ewa were supposed to leave Cracow and join him in the summer of 1914. Vjačeslav was caught there alone, however, by the outbreak of the First World War. As an officer in the reserves, he was drafted into the Russian army.

II

Cracow, where Lypyns'kyj had begun his higher education in 1903, was the intellectual and to some extent even political center of Polish life at the turn of the twentieth century.[9] Naturally, it became an arena of conflict between Western intellectual trends, which took on Polish national forms in that ancient Polish capital. The wave of idealistic irrationalism, and the worship of feeling and subconscious instincts which then came from the West, clashed with the positivism, rationalism, and materialism that were dominant in the last decades of the nineteenth century. The new trends made themselves evident first primarily in art—music, painting, literature—but soon also appeared in historiography.

Before the wave of irrationalism under the label of neoromanticism made its impression on the generation of the 1880s, Cracow had been, from the 1860s, the center of Polish conservatism. It was here that the so-called Cracow historical school came into being and functioned, through the work of such historians as Walerian Kalinka, Józef Szujski, Michał Bobrzyński, Stanisław Smolka, and Count Stanisław Tarnowski, among others. Cracow was also the seat of the political party called the Stańczycy, whose members included the leading Polish politicians in Austrian Galicia and representatives at the Vienna parliament. The most prestigious conservative publications, such as *Przegląd Polski* and *Czas*, were then published in

[9] For more information about the role of Cracow in Polish life during that time, see my introductory essay to volume 2 of Vjačeslav Lypyns'kyj, *Tvory* (Philadelphia, 1980), entitled "Krakiv, Ženeva i filijacija 'Kryčevs'koho,'" pp. xix–xlvii.

Cracow. The conservative school and ideology based at Cracow, which changed over the decades as had conservative thought throughout Europe, radiated from the city to all the lands of the Russian Empire where Poles lived, including the Ukraine.

The fact that it was historians who became promoters of Polish conservatism has to be attributed first to the Poles' own loss of statehood, which had a great impact on Polish public opinion and on Polish social and political life in general. The fall of the Polish state, virtually sealed by the futile uprisings of 1830–31 and 1863–64, compelled Polish historical thinking to undertake a "settling of accounts with the past" (*rozrachowanie się z przeszłością*).[10] The result of that settling of accounts by the Cracow historical school was the idea that the fall of the Polish state should be blamed not on its "bad neighbors," as Polish Romantic historiography had been doing (which, in the conservatives' opinion, shared responsibility for the failed uprisings and their tragic consequences), but on the Poles themselves. Szujski, a leading historian of the Cracow school, saw the cause of everything bad that befell the Polish nation as the flawed Polish national character and, later, also as the "wrong form" of government, that is, the democratism of the Polish republican political system. The only way out of that "vicious circle" was a change in the soul (*metanoia*) of Poles. As long as the inclination to anarchy—which, in the name of the "most free republic in the world," destroyed the Polish monarchy erected by the Piasts and did not allow a strong state authority to develop—continued, one could not dream about the restoration of a Polish state. The disease of the "social organism" could be healed, however, if all social strata clearly realized their moral sins and political errors.[11] A firm decision to repent would bring the Polish nation a moral recovery and would create lasting foundations for "a new organization of society which will make it possible to mobilize all forces in the hands of the state, where it is necessary for the defense of Polish interests."[12]

The conservative historians and activists considered "organic work" by generations and by each particular individual to be the second precondition for a better future. It was the only means capable of lifting the nation out of the almost hopeless situation to which it had been brought by a groundless faith in a fictitious Polish superiority and exclusivity, which had inclined

10 Józef Szujski, *Dzieje Polski podług ostatnich badań*, vol. 1 (n.p., 1862), p. 1.

11 The older generation belonging to the Cracow school—Kalinka, Szujski—saw the causes of Poland's fall in the "sins" of the Polish nation, that is, placed it in the context of religious and moral guilt and punishment. The younger generation—among them Bobrzyński—saw them on the positivistic plane of a politically correct or mistaken action.

12 Michał Bobrzyński, *Dzieje Polski w zarysie*, vol. 1, 3rd ed. (1887), p. 55.

Poles to ignore all the laws and principles governing the development of mankind.[13]

Having thus provided reasons for the fall of historical Poland, the issue which had agitated Polish public opinion, as well as answered the question of what direction to take in order to build a new Poland, conservative thinking had to find solutions to two more problems: (1) Who would decide the political fate of the Polish nation?; and (2) How can one ensure the existence of a nation which has no state of its own? The evolution of Polish conservative thinking up to the attainment of Polish statehood in 1918 can be perceived as a series of attempts to provide answers to those questions.

The first question involved an intellectual confrontation of the historical identification of the nobility with the Polish nation, which was not easily to be removed from the consciousness of the Polish nobility. Here the uprisings of 1830 and 1863 constituted a turning point. Insisting on the importance of the elite (*warstwa przodkująca*, or "leading stratum") that is to lead the nation, Szujski extended it to include the "nobility by spirit," defined by the criterion of "education and participation in the political life of the nation"; he sometimes also speaks of a "moral nobility" or "aristocracy of spirit." Bobrzyński, who understood that the representation of the whole nation by the nobility was an anachronism in contemporary conditions, pursued the same issue further. The aggravated struggle between great noble landowners and peasants for "forests and pastures," together with the appearance of peasant political parties, inclined Bobrzyński to take a positive stand towards the inevitable representation of peasants in the parliament. He spoke in favor of seeking a common language with the peasants based on agrarian conservatism, and in favor of making a deal first with the well-off landowning peasanty. His arguments for that policy were both that the national and political consciousness of that stratum had grown, and that the Polish raison d'état (not to speak of the interests of the nobility itself) required it. Once attracted to participation in political life, the richer peasantry would become the ally of the nobility in the political arena. The same idea was developed further by Lypynkyj's teacher, Władysław Leopold Jaworski.

In dealing with a situation conditioned by the Polish nobility's historical role as the only vehicle for the life of the Polish state, Polish conservative thinking referred to Western thinking, to its understanding of the nation as a political "community of the living, the dead, and the unborn" (Edmund Burke's definition) formed by history, a community distinguished by common traditions and institutions. The fall of the Polish state has the effect of

13 See "Krakiv, Ženeva i filijacija 'Kryčevs'koho,'" pp. xxii–xxxi.

increasing the importance of the national community, because the nation must then also take on the functions of a state. At the same time, Polish conservatives believed conservatism to be a state-generating idea, because the state was, in their eyes, a "necessity" which ensures the "naturalness" of an organic society,[14] and which should educate the nation for its future independent existence. Concurrently, the Cracow conservatives staunchly supported the Austrian monarchy, to which they owed their participation in the government and leading role in land administration. That aspect of their political outlook certainly contributed to their on the whole negative attitude toward any active struggle to establish a Polish state.

Other features of Polish conservatism coincided with those of European conservatism in general. The conservatives believed in a constant operation of Divine Providence, in the existence of a moral order which manifested itself in history, in the inadequacy of human reason as an instrument for establishing a new, "better" world order and the ensuing social relations. They believed that a "harmony" established by the Creator is evident everywhere in the world, or, like Bobrzyński, they assumed that natural and social laws or rules conducive to a social "balance" operate in place of the Creator. Society, in their understanding, is not a conglomeration or sum of individuals, but rather a natural extension of the family, clan, and tribe, a gradually developing organism which culminates in the state. Hierarchy is an inseparable part of both family and state. The individual is a constituent component of society, but only a component, because the general social interest is higher than the particular interest of an individual, who must subordinate himself to it. No society can exist without the authority and tradition through which ancestral wisdom manifests itself. A sober assessment of reality and a consideration of the experience of history are much more important than speculative thinking and an abstract system: they make it possible to recognize unmistakably what is possible in politics and what is not.[15] An important role in the conservatives' thought was played by their understanding of human nature. On the one hand, following Plato and Aristotle, they considered it to be unchangeable; on the other, in accord with the teachings of the Christian Fathers of the Church, they thought it to be corrupted by sin, and composed of a mixture of rational and irrational elements. As history shows, people are not of the same ilk, and natural

14 Michał Jaskólski, *Historia-naród-państwo: Zarys syntezy myśli politycznej konserwatystów krakowskich w latach 1866–1934* (Cracow, 1981), pp. 102–105; Szymon Rudnicki, *Działalność polityczna polskich konserwatystów, 1918–1926* (Wrocław, 1981), p. 151 and passim.

15 Francis Graham Wilson, *The Case of Conservatism* (Washington, D.C., 1951), p. 12.

human inequality requires a differentiation of human rights and duties, above all, political ones.[16] Conservatives, for once agreeing with liberals, considered private property to be the basis of social and political life and of public liberty in general. Unlike liberals, they attributed special importance to land ownership. Emphasizing the importance of being settled on and "rooted" in the land, they saw in land ownership not merely the only "natural" way of human life, but also a value which cannot be measured in monetary terms.

Prewar Polish conservative thought reached its height in the person of the professor, lawyer, and politician W. L. Jaworski, who, as already mentioned, was Lypyns'kyj's teacher at Cracow University. In a letter to his teacher dated 22 March 1926, Lypyns'kyj wrote that it was Jaworski who "taught me the principles of law and political thinking."[17] W. L. Jaworski, who held the chair of civil law at Jagiellonian University from 1897, promoted the so-called neoconservative orientation that took form at the conservatives' club established in Cracow in 1896. In contrast to the older generation of conservatives, the neoconservatives understood the decisive role of the agrarian problem in the fate of the landed gentry as well as in the political solution of the Polish question; therefore they proposed agrarian reforms. In Jaworski's case, that understanding found its expression on a philosophical-political plane, on the one hand, and in specific legal proposals and commentaries on existing laws, on the other. He suggested that the socioeconomic structure of the country be modernized and that the anti-landlord attitude of the countryside be dissipated by support for the more well-to-do, middle private landowners abiding by clear legal norms. These middle landowners should practice self-government, based on a corporate system, and, through a constitutionally guaranteed, supreme economic chamber, should influence state policy. Thus Jaworski proposed a society based on an "organic" structure of corporations whose task it would be (in some analogy with medieval times) to fill the "gaps" between the "natural" societal cells that are families and the "artificial" structures of political organizations. Observing differences between the modern economic structures of Western and Eastern societies, he explained these as resulting from the impact of "intellectual" or "irrational" elements on an understanding of the world. "A rationalistic thinking prevails in industrial

[16] Gustav E. Kafka, "Konservatismus," *Staatslexikon*, 6th ed. (Freiburg, 1959).

[17] V. Lypyns'kyj Archives, W. K. Lypynsky East European Research Institute (Philadelphia), roll I.S.95. Concerning W. L. Jaworski, see Jaskólski's 1981 monograph (fn. 14, above), the latter's "Myśl polityczno-prawna W. L. Jaworskiego" (Ph.D. diss., Cracow University, 1975), and the entry by Józef Buszko, "W. L. Jaworski," in *Polski słownik biograficzny*.

Western societies, whereas Eastern agrarian societies are pervaded with irrational elements," he later wrote.[18]

Although Jaworski enjoyed great authority as a scholar in Polish society, his proposals departed too much from reality to be realizable. The great landed nobility were, of course, unwilling to relinquish their land and their political and economic position to benefit the peasantry; and the peasantry, which had already begun to organize political parties and which rallied around the sentiment of the "injustice to peasants" caused by the lords, had no desire at all to cooperate with that great nobility, i.e., to remain under its protection. As for a corporative system, that no longer had any basis for a rebirth in Poland.

Some of Jaworski's ideas undoubtedly seemed convincing to Lypyns'kyj (besides, they were not new), but he understood that they could not be transplanted to Ukrainian soil. Lypyns'kyj had to recognize that Polish conservatives lacked not only a clear concept, but any concept for solving the Polish political problem, let alone the Ukrainian one. Nor did they have any idea about how a Polish state could be built without a political organization of their own.

III

As noted above, Lypyns'kyj was already trying to attract Polish students to the Ukrainian cause when he was a high school student. He did not seek to "win over" individuals of Polish nationality to the Ukrainian nationality so that they might "melt away" in the Ukrainian peasant mass, as had the "peasant enthusiasts" (*xlopomany*) of the previous generation. What he had in mind was a shift *in corpore* of whole groups, or, perhaps, of the whole noble stratum, to the Ukrainian political movement, while preserving its language, religion, and culture; the shift was necessary in order to strengthen that movement and to create, together with the still numerically weak Ukrainian intelligentsia, a new political stratum that would lead the Ukrainian masses in the struggle for their own national state. Lypyns'kyj remained faithful to this idea, formed in his early youth, to the end of his life. What interested him later was the means by which it could be realized.

Besides the problem of the creation of a Ukrainian political class—which he was the first to place clearly before the Ukrainian movement—another problem drew Lypyns'kyj's attention. This problem, which was already perceived, although as yet vaguely, by the young Ukrainian intelligentsia, was the education and national enlightenment of the Ukrainian

18 "Notatki" (Cracow, 1926), p. 56; quoted after Jaskólski, *Historia-naród-państwo*, p. 107.

masses, as a precondition for the emergence of a modern Ukrainian society. Lypyns'kyj realized that the education and enlightenment of the people could not be an end in itself, that at issue was their organization and involvement in the struggle for their own state. Nationalization of the masses was by then no longer a peculiarly Ukrainian problem, caused by the backwardness of the Ukrainian nation, but was also pressing in the West, where its causes lay in, among other things, industrialization and proletarianization.

Tied to the second problem was that of how to sway the masses, that is, the problem of ideology and political propaganda. Only ideology expressed through propaganda could activate the energy and readiness to sacrifice which are required for great initiatives, including the building of one's own state. In general, only ideology and propaganda could deal with the establishment of a new authority—both political and moral—and, indeed, with the problem of morality in general, which had been undermined by technical-industrial progress and revolution, and was neglected or negated by the so-called progressive democrats and liberals.

Lypyns'kyj raised all these problems in his historical studies, publicistic essays, and letters written between 1909 and 1913. He regarded not only publicistic writings, but also scholarship as a means to conduct political activity in a situation in which real political activism was still impossible. In fact, throughout his life (setting aside his brief ambassadorship to Vienna in 1918–19), Lypyns'kyj could work only on the establishment of the preconditions for normal political action. He, a born politician, certainly suffered spiritually from those circumstances.

The revolutionary events of 1905–1906 sparked a resurgence in the political life of the Polish minority in the Right-Bank Ukraine. In that situation, as Lypyns'kyj wrote,[19] the left wing of the Polish political spectrum, previously represented by the so-called progressives, could not hold its own. Also, the right wing loyal to the Russian government and grouped around the St. Petersburg weekly *Kraj* (which was then attempting to put out the journal *Kresy*) was soon forced to surrender its position. The advocates of that "conciliatory" orientation joined the League of Landowners of the Southwestern Land (*Sojuz zemlevladelcev Jugo-Zapadnogo Kraja*), formed by Russian landowners, but their numbers and influence on Polish society in the Ukraine decreased.

Advocates of the concept of a "historical Poland," the camp strongest already before the revolution, were able under the new conditions to increase their influence further and to become the virtual spokesmen for

[19] "Na novyj šljax," *Rada* (Kiev), 5 August 1910.

Polish society. *Dziennik Kijowski* became their journalistic tribune. The leadership of the party, which was comprised of conservative landlords, adopted the political program of Polish National Democracy (*Narodowa Demokracja*), but redirected it toward "an increasing 'conciliatoriness' to Russian official circles and an increasing social and political conservatism," in Lypyns'kyj's words, because the original program was "too democratic and too official." "What remained unchanged was only nationalism, with its desire to unite the whole Polish community on a national and Catholic foundation... with a hostility toward other nationalities, above all to Ukrainians."[20]

Already in the classroom, as a young boy, Lypyns'kyj had understood that should the integral nationalism propagated by National Democracy dominate the Polish public, it would paralyze his plan for winning the Polish nobility over to the Ukrainian movement. The nationalism of any one nationality living in the Ukraine, he often wrote, would inevitably arouse the nationalism of all the others, and, as a result, would transform the Ukraine into an arena of struggle between foreign elements alien to the true interests of its inhabitants, and would destroy their common efforts to achieve a better life. Lypyns'kyj considered nationalism a dangerous disease which for the time being affected only the Polish nobility but which could, in case of an acute crisis in a disintegrating Russian state apparatus, infect all other nations, bringing about a general, anarchic upheaval that might reduce the Ukraine to the status of a foreign colony.

The danger posed by Polish integral nationalism also became clear at that time to a handful of foresighted Poles who were sympathetic to the Ukrainian movement, such as Leon Radziejowski, Antoni Staniewicz, Jan Mioduszowski, Franciszek Kotowicz. Together with Lypyns'kyj, and at his initiative, they began in 1909 to publish the biweekly *Przegląd Krajowy* in Kiev.[21]

The idea of territorialism as a political platform that could bring about the cooperation of all nationalities living in the Ukraine was not as novel as it may now seem. All European nations and countries, before they stabilized and organized as modern states, went through a territorial phase during which they defined themselves. In the Polish-Lithuanian Commonwealth, too, the nobility lived an organized life on a territorial basis, sent representatives to territorial dietines, and defended its regional autonomy there,

20 "Na novyj šljax," *Rada* (Kiev), 5 August 1910.

21 For more details, see my article "Vjačeslav Lypyns'kyj i 'terytorijalizm,'" *Sučasnist'* (Munich), 1962, no. 2 (February), pp. 95–111, and no. 3 (March), pp. 61–72.

especially concerning the Ruthenian lands of the Commonwealth.[22] The territorial idea was seized by Myxajlo Hruševs'kyj in 1905, who stated: "Awakening of the consciousness of society . . . should be done not on the basis of national feeling alone, because it . . . is very weak in the Ukraine, or on the basis of mere historical or ethnographic traditions, because they are even weaker. It should be done also, and even more so, on the basis of the interests of the country: the economic and internal interests of the Ukrainian territory, its emancipation from state centers and from exploitation to serve interests alien to the Ukrainian territory, alien to its national, cultural, and economic development, to the autonomy and self-government of the country."[23]

The idea of territorialism had its own traditions precisely among the nobility of the Right-Bank Ukraine. But it was very difficult to breathe new life into it at the very time that an extremely strong offensive of pan-Polish nationalism was being unleashed by Dmowski's National Democrats.

The program of territorialism, Lypyns'kyj wrote, meant "a continuation of our traditional historical struggle for the decentralization of the Russian state, for the autonomy of its individual territories."[24] Launching the slogan "the Ukraine for its citizens," Lypyns'kyj maintained "we do not negate at all the principle of national self-determination," because "although the Ukraine is our common homeland and we feel ourselves to be first of all its citizens, as members of individual nations we do not renounce a spiritual and cultural unity with those of our kinsmen (*naszymi spółplemieńcami*) who live outside the boundaries of our country. . . . Through the common good of the Ukraine to the welfare of its citizens, and through the welfare of its citizens to the welfare of those nations to which these citizens belong—this is how we understand our allegiance to the country and our national patriotism." The concepts of "country" (territory) and "nation" are not only mutually non-exclusive, but "unite into one harmonious and organic whole. A country, as we understand it, is an external form, with constant and invariable external conditions which surround us and which depend on a given territory, conditions in which we are fated to live in common; and a nation is an idea, an embodiment of general (collective) thought, of human

22 See Frank E. Sysyn, "Regionalism and Political Thought in the Seventeenth-Century Ukraine: The Nobility's Grievances at the Diet of 1641," *Harvard Ukrainian Studies* 6, no. 2 (June 1982): 167–90.

23 Quoted after a collection of articles by M. Hruševs'kyj, entitled *Z bižučoji xvyli* (Kiev, 1906), pp. 9–10, first published in *Literaturno-naukovyj vistnyk*, 1905.

24 V. Lypyns'kyj, "Politika pol'skix rukovodjaščix sfer po otnošeniju k Ukraine," *Ukrainskaja žizn'*, 1912, no. 1, p. 35.

life draped in the dress of national individuality, that is, of eternal change and eternal development."[25]

This idea, wrote Lypyns'kyj elsewhere, is only "a further stage in the penetration of Rus'-Ukraine by Western civilization, which, bringing new ideas, was coming to us in Polish dress: politically, it is a product of the historical evolution of our Polish 'imperialism' which was once useful to us, of an evolution which, with the passage of time and according to new needs, led in the direction of an increasing decentralization and has finally ended with the idea of a complete separatism in relation to the heartland of Poland."[26]

As Lypyns'kyj later admitted, *Przegląd Krajowy,* which aimed "at the development and substantiation of the idea of cooperation... between Ukrainians of the Roman Catholic religion and our fraternal group of Polish territorialists... on the basis of a territorial-democratic program,"[27] failed, as some of its adherents (e.g., Józef Jurkiewicz, d. 1910) had foreseen, because "the Polish bourgeois nationalistic phraseology brought to us by colonizers from the Polish Kingdom caused great confusion in the minds of the local Polonized Ukrainian society, which had been taken by surprise by the events of 1905," and "it will take some time before this nationalistic noise subsides into its natural river bed among the Polish inmigrating elements of the intelligentsia and the bourgeoisie who seek new and lucrative markets for Polish production in the Ukraine."[28]

Publication of *Przegląd Krajowy* was combined with a plan for producing scholarly literature in the Ukrainian language.[29] The need for such publications was referred to by Lypyns'kyj already in his first article, published in the Kiev-based *Rada,* in 1908: "The nationalization of the schools may considerably accelerate the tempo of the intellectual development of the broad peasant masses," which, "having passed through the crucible of revolution [1905–1906], having gone through the phase of great hopes and illusions, have now faced the harsh reality and have seen that one has to look for different means of struggle to win a better fate, and that the struggle has to be waged on sturdy foundations."[30]

25 V. Lypyns'kyj, "Kraj i naród," *Przegląd Krajowy,* 31 May (13 June) 1909, no. 3, p. 3.

26 V. Lypyns'kyj, "Dwie drogi," *Przegląd Krajowy,* 30 April (13 May) 1909, no. 1, p. 3.

27 *Z dziejów Ukrainy* (Cracow, 1912), p. xv.

28 *Z dziejów Ukrainy,* p. xv.

29 Unfortunately, I have no information on what part of the plans for the publication of popular literature was successfully implemented.

30 V. Lypyns'kyj, "Pid uvahu našym vydavnyctvam," *Rada,* 27 March 1908, no. 62, pp. 2–3.

The cessation of *Przegląd Krajowy* due to the indiscriminate attacks on it by pan-Polish nationalists writing under the banner of *Dziennik Kijowski,* and the resultant lack of subscribers, meant that the first attempt to create a Ukrainian political class from the nobility and the Ukrainian intelligentsia had failed. In the best case, the effort had to be postponed until more favorable conditions emerged. It was clear to Lypyns'kyj, however, that time was passing and that the Ukrainian movement was facing a great test: war was approaching, for which the Ukrainian nation and its still frail Ukrainian leading stratum were by no means prepared.

In the collection *Z dziejów Ukrainy,* published in 1912 in Cracow, Lypyns'kyj tried to buttress his thesis about the necessity of creating a leading political stratum with historical arguments. Of his four larger studies that were part of the collection, the first, on the subject of *kozakujuča šljaxta* ("the nobility-turned-Cossacks"; pp. 157–328), documented a mass participation of Ukrainian nobility in the uprising of 1648 and the tremendous physical sacrifices which it gave to that struggle already in the first stage of the uprising; it also testifies to that stratum's great contribution to the construction of the Ukrainian Cossack state. The collection also included Lypyns'kyj's two studies bearing the common title "Dwie chwile: Z dziejów porewolucyjnej Ukrainy" (Two moments: From the history of the postrevolutionary Ukraine). The first study, subtitled "U szczytu potęgi" (At the peak of power; pp. 514–77), was expanded in 1920 into the monograph *Ukrajina na perelomi* (The Ukraine at the turning point). There Lypyns'kyj describes the motives of the nobility of Pinsk county in swearing loyalty to Hetman Bohdan Xmel'nyc'kyj and the Ukrainian state. The second study, entitled "Na przełomie" (At the turning point), focuses on the political errors of the Ukrainian ruling elite, mainly the nobility, which brought the Ukrainian state to ruin after Xmel'nyc'kyj's death (pp. 578–617).

The three studies just mentioned deal with the participation of the Ukrainian nobility in the statebuilding of the Xmel'nyc'kyj period, and clearly express the idea that without the nobility, the Ukrainian Cossack state would not have come into being. In his fourth study, on Myxajlo Kryčevs'kyj (Michał Krzyczewski; pp. 329–466), Lypyns'kyj, influenced by the Polish neoromantic school[31] and relying on certain historical sources, gives the reader an account of symbolic and mythical significance about the life and death of a fearless hero-knight, who, guided by the soldier's moral principle of either winning or dying in the fulfillment of his duty, enables his Fatherland to live through the sacrifice of his own life.

[31] Bilas, "Krakiv, Ženeva i filijacija 'Kryčevskoho,'" pp. xliii–xlvii.

A nobleman-turned-Cossack, Colonel Myxajlo (Stanyslav) Kryčevs'kyj personified the collective myth of noblemen who were followers of the great hetman, who nearly all perished in the struggle for the Ukrainian Cossack state, and whose main characteristic was, according to Lypyns'kyj, their "endless devotion to the idea which they came to love, their fanaticism aimed at one goal and their contempt for death—a characteristic which is always and everywhere the mark of all epoch makers, without which really great things in the life of nations do not occur. . . ."[32]

The myth of a Ukrainian political-nobiliary stratum as champions of Ukrainian statehood and followers of Hetman Xmel'nyc'kyj—fortified by Lypyns'kyj's portraits of individual Ukrainian noblemen of the Xmel'nyc'kyj period in a number of small monographs and biographical sketches written before World War I—was later, in the postwar years, complemented by the myth of a strong Hetmanate created by Bohdan Xmel'nyc'kyj. To the misfortune of the Ukraine, this state was brought to ruin by Vyhovs'kyj and his followers, advocates of a republican-anarchistic Ukraine modeled on nobiliary Poland. Their policy caused discontent and revolts among the common people and a fratricidal civil war which was exploited by Muscovy to liquidate the Ukrainian state. The myth of a noble and Cossack leading stratum that built the Ukrainian state only to bring it to destruction by class vices inherited from the Polish-Lithuanian Commonwealth, together with the myth of a strong monarchic state left by Xmel'nyc'kyj as a testament to succeeding generations, transposed a political historian's understanding of the past into an imperative for contemporary political action.

In his prewar Ukrainian, Polish, and Russian essays, Lypyns'kyj addressed above all the intelligentsia—the main readers of the press. Naturally, he had to use their vocabulary in order to appeal to their perceptions and feelings. Lypyns'kyj therefore made wide use of the then very popular concept of progress towards a better future,[33] which embodied the intelligentsia's social myth about an ideal social order of which they would be the leaders. Yet for Lypyns'kyj, "progress" and "progressive" were whatever fostered the political, economic, and cultural emancipation of Ukrainian territory from Muscovy. The same applied to such concepts as "democracy" and "democratic."

32 V. Lypyns'kyj, *Tvory*, vol. 2 (Philadelphia, 1980), p. 241.

33 See my "Geschichtsphilosophische und ideologische Voraussetzungen der historischen und politischen Konzeption Mychajlo Hruševs'kyjs," *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1956, no. 3, pp. 262–92.

Lypyns'kyj's prewar democratism was based on his analysis of the actual, overall political situation and of the condition of the Ukrainian nation and its potential, as well as on his understanding of Ukrainian history. He realized that the outcome of the Ukrainian movement's struggle against the hostile Russian state apparatus and against the Polish and Russian nobilities and bourgeoisie who were largely hostile to everything Ukrainian, would depend on the extent to which the still weak Ukrainian intelligentsia and other supporters of the idea of emancipation (still few) would succeed in nationalizing the Ukrainian masses and transforming them into a political nation. He understood the Ukrainian "Ruin" of the seventeenth century to have been caused by the politically and socially mistaken policy of the Ukrainian political class, because the cause in which "the representatives of the Cossack masses, the more democratic Cossack elements, played a secondary role and functioned only as tools in the hands of the small group of Vyhovs'kyjs, Lisnyc'kyjs, and Nemyryčes, had to collapse."[34] Lypyns'kyj, together with the intelligentsia, also emphasized the democratism of such phenomena in Ukrainian history as the Orthodox brotherhoods of the sixteenth and seventeenth centuries and the Arianism of the seventeenth century,[35] stating that "we ('the territorialists') are democrats, and we see the future of the Ukrainian movement in its democratism."[36] But democracy or "democratism" in politics was never a goal in itself nor a "principle of faith" for Lypyns'kyj, but only a more or less useful means in the struggle for complete political independence. This explains his rejection of democracy after 1918, when he found that the organization of the masses (and of power) "through a democratic method" had not yielded the desired result, and that, consequently, the Ukrainian intelligentsia—the bearers of that method—had failed the hopes pinned on it and had become, in his eyes, the culprit in the collapse of national strivings.

To understand clearly the prewar positions of Lypyns'kyj one must examine two documents: an article designated for the collection *Vil'na Ukraina* (A free Ukraine), entitled "Druhyj akt" (The second act), written at the end of 1911, which provides an analysis of the contemporary situation;[37] and the "Memorijal do Ukrajins'koho komitetu pro naše stanovyšče suproty napruženoji sytuaciji v Evropi" (Memorandum to the Ukrainian

34 V. Lypyns'kyj, "General artyleriji Vel. Kn. Rus'koho," *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Ševčenka* (Lviv), 87 (1909): 45. Hereafter *Zapysky NTŠ*.

35 V. Lypyns'kyj, "Arians'kyj sojmyk u Kyselyni," *Zapysky NTŠ*, 96 (1910): 56–57.

36 V. Lypyns'kyj, "Między młotem a kowadłem," *Przegląd Krajowy*, 5 January 1910.

37 Published in this volume, from the V. Lypyns'kyj Archives of the W. K. Lypynsky East European Research Institute (Philadelphia).

Committee concerning our position with regard to the tense political situation in Europe) of December 1912. In the first, Lypyns'kyj concluded that the Ukrainian peasant masses are now in the grip of a deep physical, spiritual, and moral crisis because, in the gusts of the revolution of 1905–1906, "the former world outlook of the old serf and peasant Ukraine collapsed" and a new one is only slowly being formed. Perishing with that outlook was the old national content of the life of the masses, so that "the tremendous capital of national energy" they accumulated in their difficult and bloody fight for liberation is slowly becoming dead capital. That struggle against economic and political enslavement and against Polish statehood the Ukrainian nation had waged in national forms. Its new struggle against a new enslavement is being waged in forms that are largely no longer national. The process of assimilation into the state, which had long denationalized the Ukrainian nobility, higher clergy, prosperous burghers, and even the common urban population, has, since the revolution, spread also to the peasants and the workers.

If Russia were a state of nationalities, Lypyns'kyj believed the nationalities' assimilation into the state would have to be considered "a desirable process aimed at consolidating a strong state." In the actual situation, however, "Russia is the state and organization of the Russian (Great Russian, Muscovite) nation, and therefore the growth of the state is a growth of the nation, the assimilation into the state is at the same time a national assimilation." All the most important aspects of political life in the Ukraine have taken on Russian national forms: new political parties are turning to the masses in Russian as if to Russians and not to Ukrainians, and they are all neglecting Ukrainian political demands. As a consequence, the whole content of past Ukrainian national life is slowly becoming unintelligible to the Ukrainian masses and will soon become only of folkloristic interest. Even such an external indicator of nationality as language must perish if the soul of the people dies. Yet Lypyns'kyj deeply believed that "our people is not worse than others" and that "we, too, will be able to find our way in the general progress of mankind." But the Ukrainian people faces a difficult, unrelenting, and bitter struggle for its right to live. "Our national decline has reached its maximum. . . . Therefore we call on everyone who has a living soul to fight." Trying to establish "the place of the present crucial moment in the development of the internal forces of our nation," Lypyns'kyj concludes that "the first act" in the Ukraine's struggle for national liberation has ended with the complete destruction of the Polish state on the Ukrainian lands. Russia, which was supposed to aid the Ukraine in that struggle, has, by a physical debilitation of the Ukraine since the times of Xmel'nyc'kyj and by an economic exploitation of the Ukraine

in favor of Muscovy, been moving slowly toward the goal of complete assimilation; in addition, it has been destroying the Ukrainian nation morally. The conclusion is clear: as long as a Russian state armed with the machinery of coercion exists in the Ukraine, it will block the Ukraine's development from the very embryo through violence, deceit, and demoralization. Russia has brought into Ukrainian life a divisiveness which is devastating it and pitting its best forces against each other in an internal conflict.

The time has come, therefore, for a "settling of accounts" with Russia—for "the second act" in the struggle for a complete liberation of the Ukraine. "We are not Mazepists, we are Xmel'nyc'kyites: we do not intend to 'fool the Muscovite' with diplomacy.... We believe that the Ukraine will achieve its freedom through struggle and that only the Ukrainian masses can wage that struggle." For the Ukrainian people are neither so satiated nor so satisfied with their present situation that they do not desire to wrest themselves from it. "The old Ukrainian revolutionary feeling" has not yet "evaporated" in them, Lypyns'kyj declared.

The second document, the "Memorandum to the Ukrainian Committee" of 5 December 1912,[38] was not only not intended for publication, but had a markedly clandestine character. Hence it provides us with Lypyns'kyj's candid thoughts about "our position with regard to the tense political situation in Europe," over which the specter of an Austro-Russian armed conflict hung.

The memorandum states that "the Ukrainian nation has the right to a free and independent political life on its own territory." Because it is deprived of a proprietary social class, its development is "closely connected with political democratization and the implementation of social reforms economically beneficial to the broad masses of the people." Proceeding from these premises, Lypyns'kyj concludes that "our main and unreconcilable enemy" is centralist Russia, both liberal and Black Hundred nationalist; however, Austria "is not our ally" either. Russia understands well that "the beginning of the Ukraine is the end of the Russian bureaucratic-centralist state," whereas Austria "in relation to us is guided by the interests of the Polish nation that rules over us."

[38] The committee was founded in Lviv, in March 1911, mainly by Ukrainian political émigrés from the Russian Ukraine. In sending this document to Andrij Žuk, Lypyns'kyj asked him not to disclose his authorship to anyone except Volodymyr Dorošenko and Volodymyr Stepankivs'kyj. A copy of the memorandum is preserved in the V. Lypyns'kyj Archives of the W. K. Lypynsky East European Research Institute.

The coming Russo-Austrian armed conflict could, in Lypyns'kyj's estimation, lead to the following outcomes: (a) The war might end on Ukrainian territory in a status quo, and Austria might expand in the Balkans, toward the Adriatic Sea; (b) Russia might occupy Eastern Galicia and Bukovina; (c) Austria might occupy part of the Right-Bank Ukraine. Situation (a) would bring Ukrainians "an even greater weakening of the national organism" because of the blood Ukrainian soldiers would shed on both sides of the front; situation (b) would be an unmitigated catastrophe for the Ukraine; situation (c) would also be very disadvantangeous, because "Europe will not allow Austria to take the whole Right-Bank Ukraine, nor even a considerable part of it." Lypyns'kyj pursues that thought in more detail, whereas "the annexation of a small part of the Right-Bank Ukraine will not force Austria to change radically its policy" towards Ukrainians, and it will continue, in its expansion into the Ukraine, "to base itself on Polish and Jewish elements, which are economically the strongest and the most compatible with Austria." In this Austria will also be forced to act by the Poles, who "stand behind Austria with all their might" and who "are for us an element no less hostile than the Russians and equally dangerous because of their denationalizing policy." Therefore it is a historical necessity for Ukrainians to "fulfill the testament of Bohdan Xmel'nyc'kyj: that a political border must arise between Poland and the Ukraine." The guideline for the political orientation of the Ukrainian side should be: "in a future Austro-Russian war one should not stand consciously, clearly, or loudly either on the side of Austria or, even less, on the side of Russia."

In those provinces of the Ukraine that remain outside the arena of the future Austro-Russian war, in the regions of Katerynoslav, Kiev, and Kharkiv, conscious Ukrainians, at the outbreak of war, should "start a mass movement for the complete liberation of the Ukraine from the yoke of foreign states." Agitation among the masses should be conducted under the following banners:

(1) "The Ukraine within its ethnographic boundaries shall become an independent state[39] (the form of government—a constitutional monarchy; the eventual question of dynasty—German, Austrian, or even Russian—will depend on a Ukrainian Constitutional Assembly and the position of Europe) under the protectorate of Russia or Austria, and it pledges itself to maintain complete neutrality towards those two states."

[39] Originally Lypyns'kyj wrote "konstytucijnoju monarxijeju," then crossed out the term and wrote "deržavoju."

(2) (among workers) For an 8-hour working day, social insurance, etc.

(3) (among farmers) The Ukrainian land is for the Ukrainian nation. Concretely this means that Ukrainians—without regard to religion or origin—who own no more that 500 desiatins land will remain landowners; "all the land of all non-Ukrainians and everything that surpasses 500 desiatins of Ukrainian land is to be redeemed at a just price." Land will be confiscated from those who oppose Ukrainian emancipation, and all state lands will be confiscated. "Out of the land redeemed and confiscated a national land reserve is to be established, from which plots will be apportioned as private and hereditary property, according to the working people's quota, to all those who, with arms in hand, will take part in the struggle for the liberation of the Ukraine." Private property will be legally limited to 500 desiatins of land, and the ownership of land by non-Ukrainians will be forbidden.

(4) All religions are guaranteed complete freedom, with first place reserved for the Orthodox church.

An independent Ukrainian state will be desirable to the European states that do not want to strengthen Austria at the expense of Russia—that is, to England and France.[40] A neutral Ukrainian state would be the best outcome to an Austro-Russian war for the states that want to weaken Russia—that is, above all for Germany and Sweden. Also, the Balkan League will be "on our side" in the case of a victory over Turkey:[41] Serbia—because it does not want a strengthened Austria; Bulgaria—because the Ukraine would not have any such ambitions as Russia does concerning the Constantinople question; and Romania—because it will get Bessarabia and the Romanian part of Bukovina in the process. A Ukrainian uprising will also arouse "similar social and national movements in Austria and Russia, thus weakening both neighbors that are dangerous to us."

Should the Ukrainian struggle for independence not end with complete victory, "they would at least have to reckon with us." And even "in the case of complete defeat, a clear and distinct Ukrainian political idea, not polluted by either Russophile or Austrophile mud, would remain among the Ukrainian masses and in Europe," an idea which "at the first opportunity would rise again."

[40] Interestingly enough, Lypyns'kyj did not see that the proposal of a Russian or Austrian protectorate might limit Ukrainian independence.

[41] In October 1912, Bulgaria, Serbia, Montenegro, and Greece—the so-called Balkan League— started a war against Turkey which ended with their complete victory. The Turks had to cede to the victors all possessions beyond the Enos-Midia line.

To realize that program Lypyns'kyj suggested the founding of a *Sojuz ukrajins'kyx deržavnykiv (imperijalistiv)* (Union of Ukrainian Statists [Imperialists]), or a *Sojuz vyzvolennja Ukrajiny* (Union for the Liberation of the Ukraine),[42] which would immediately start to agitate for those goals. At the outbreak of an Austro-Russian war, the organization would form a bloc with those Ukrainian parties that stand for the political independence of the Ukraine. If that turned out to be impossible, then, in the case of war, the union would have to "behave quite passively, while continuing political and organizational work on this side of the border."

Yet in practice Lypyns'kyj at the same time declared himself "against agitation now, and against a congress, and against starting a [press] organ. Let us not make unnecessary noise and uproar," as he wrote to Andrij Žuk.[43] In another letter to Žuk he explained himself as follows:

> To organize a party in the Russian Ukraine from here, from Galicia, is impossible.... An organization must arise locally, it must be led by local people, and it must have... its legal organ. But in our land people are only now being born for such an organization; therefore there is no one to be organized.... But what remains is ideological agitation, which we must conduct; the question is only in what form.... I consider the only advisable thing now to be the founding of a special publishing house dedicated to the publication of political pamphlets which would, in a serious and quiet way, propound the idea of Ukrainian political independence.... A publishing house is non-partisan and unites all those who stand for the democracy and political independence of the Ukraine.... If a war breaks out soon, then we will have no chance to prepare for that situation, and we will be completely dependent on external circumstances.... Therefore a war now would be a misfortune for us.[44]

The foreseen "misfortune" broke out the next year, in 1914.

IV

Let us look closely at the deep convictions and spiritual attitude that underlay Lypyns'kyj's world outlook and political activity. The traditions that allow the nation to live consciously are the preconditions for its historical and state life: they are the integrating factor for any political and spiritual community, which, as Rousseau put it, "keep the whole people on its destined path."[45] The memory of Ukrainian Cossack traditions was preserved and cultivated by the "middle and petty Polonized noble stratum on the

42 In Lypyns'kyj's original, "vyzvolu." Žuk founded such a union only in 1914, on the eve of war, without the participation of Lypyns'kyj, who was then in the Russian Ukraine.

43 Lypyns'kyj's letter to Žuk dated 7 December 1912.

44 Lypyns'kyj's letter to Žuk dated 4 January 1913.

45 "Chaque peuple renferme en lui quelque cause qui les ordonne d'une manière particulière"; J. Rousseau, *Contrat social*, chap. 2, p. 11.

Right Bank,''[46] although it had already lost, to be sure, an understanding of the Ukrainian state aspirations by which the generation of Xmel'nyc'kyj lived. The Ukrainian common people, too, had lived by traditions until recent times—memories of their former free life in the Cossack period. The revolution of 1905–1906, and the changes it wrought, threatened those traditions with a final uprooting and the Ukrainian peasant and worker with transformation into ''members of the Russian nation.''

The imperative to return to the threatened traditions is not an invented ideological postulate for Lypyns'kyj: the struggle for their revival is among the duties whose fulfillment rests with every generation. Our ancestors' struggle for a free life and for political freedom, which, through the fault of some among them, ended with a tragic defeat that brought about the political, social, and cultural enslavement of the whole people, has to be carried on to a victorious conclusion. In this situation, the educated part of society has a moral obligation to lead the masses and to achieve, through struggle, an independent state.

A sense of moral obligation among ''those who have been given much'' in relation to those who are less fortunate is characteristic of conservative thinking, as is the emphasis Lypyns'kyj placed on ''the categorical imperative which orders every generation of a people to take upon itself the whole heritage—the sins and merits of the previous ones—and to make up for those sins.''[47] Therefore Lypyns'kyj constantly reminds his countrymen of ''the ethical and moral duty to give one's work back to those people on whose . . . bloody sweat one lives.''[48] This duty culminates in the sacrifice of one's own life for the nation.[49]

The postulates of ''repentance'' and ''sacrifice'' reveal a religious foundation to Lypyns'kyj's thinking and world outlook, characteristic of European conservative thought, as well as a secularization of related spheres of thought. For the ''sins'' requiring repentance are sins against one's own *politeia,* against one's homeland and people, and it is for their intention that he demands ''a sacrifice on the altar of an idea''—of course, the idea of an independent Ukraine. But Lypyns'kyj can impart a new political sense to those religious concepts only because the religious sphere from which he

46 V. Lypyns'kyj, ''Bohdan Zales'kyj,'' *Rada,* 29 December 1911.

47 V. Lypyns'kyj, ''Deščo pro neofitiv,'' *Rada,* 12 July 1910.

48 Lypyns'kyj, ''Deščo pro neofitiv,'' *Rada,* 12 July 1910.

49 For example, Lypyns'kyj wrote about ''the sacrifice . . . of the hero-martyr Adam Koc'ko for the idea of the free life of the Ukrainian nation,'' and about ''the supreme sacrifice of his life that he laid down . . . on the altar of an idea,'' in ''Deščo pro neofitiv,'' and in ''Pam''jati V. Domanyc'koho,'' *Rada,* 20 September 1910. See also Bilas, ''Krakiv, Ženeva i filijacija 'Kryčevs'koho,' '' pp. xxix–xxx.

takes them is completely real to him. Lypyns'kyj still feels an inner moral and religious duty to serve the idea of a liberated Ukraine, thus to repent for the political sins of his ancestors, and to sacrifice himself in the struggle for the achievement of that goal. From him this was no empty rhetoric, as it frequently was among his contemporaries. No less important is that for him a nation or state is not a goal in itself, not a secularized deity taking the place of religion, but only a means towards the actual goal: an independent political life for the national collective, as the only thing able to secure the collective and to ensure the development of its separate strata, groups, and individuals. Lypyns'kyj as a *homo politicus* is still throughout a *homo religiosus*, a truly believing person.

The question remains, how does one reconcile the unquestionable conservatism of the nobleman and landowner who always felt himself to be a representative of the noble environment to which he belonged "body and soul,"[50] with the revolutionariness of which he himself was well aware, for instance, in invoking "propaganda for the *revolutionary* idea of a free Ukraine"?[51]

Lypyns'kyj understood that a mere "political revolution"—the attainment of a Ukrainian state through struggle—had no chance for success, because the masses, that "source of energy" which alone can accomplish the task, would not engage in a campaign for political freedom which they found too abstract and for which, in any case, they were unprepared. A prerequisite for political revolution in the existing conditions is a revolutionary economic and social policy, involving the breakup of great land estates and other economic and social measures benefiting the peasants and workers. Only revolutionary propaganda, together with the struggle for the implementation of all these postulates, has a chance to capture general popular support and achieve the major political goal: the establishment of the state. Only its own state will guarantee, in the long run, the existence of the noble stratum. Without a close link with its nation, that stratum would be unable to hold on in the Ukraine, just as without a leading stratum the people would have no better tomorrow.

Aldrans, Austria

Translated from the Ukrainian by Bohdan A. Struminsky

50 V. Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv* (Vienna, 1926), p. 61.

51 V. Lypyns'kyj's letter to Levko Jurkevyč of 13 March 1911.

APPENDIX:

The Genealogy of the Lipiński Family, Coat of Arms "Brodzicz"

Józef Antoni Lipiński,
armored cavalryman, steward of Drohiczyn,
vice-steward of Czersk in 1757,
purchaser of the village of
Teremkivci in Podolia

↓

Antoni, subcamerarius of Kam''janec', marshal of that county's nobility from 1805, owner of Jampil'čyk in Podolia	~	Justyna Kaczkowska, daughter of Kazimierz

↓

Fabian, standard-keeper, marshal of the nobility of Ol'hopil' county (1820–26), chairman of the supreme courts of the Podolian governorship, hereditary owner of Lojovyči in Ušycja county, of Rybne in Mohyliv county, et al.	~	Józefa Jaroszyńska, daughter of Mikołaj and Marjanna Siematów-Skobejkowicz-Kardyszów

↓

Włodzimierz Seweryn Marian, student of the Krem''janec' lyceum, owner of estates in Podolia (later lost)	~	Emilia Dryj-Bieczkowska, daughter of Józef, subcamerarius of Volodymyr, and Tekla Janiszowska, owner of Zaturci in Volhynia

↓

Kazimierz Sylwester Antoni, hereditary owner of Zaturci (later of Turčyn, in Luc'k county), died in Kiev in 1915	~	Klara Rogal-Rokicka, daughter of Apolinary, hereditary owner of Černivci and Mervynci in Podolia, and Teofilia Wołoszynowska

↓

Wacław, born 17 April 1882, hereditary owner of Rusalivs'ki Čahary in Volhynia	~	Kazimiera Szumińska, of Cracow

The Political Sociology of Vjačeslav Lypyns'kyj

WSEVOLOD W. ISAJIW

At first glance, Vjačeslav Lypyns'kyj may appear to be a publicist who addressed only the specific issues of his country during his own time. A reading of his works soon reveals, however, that he was a social and political thinker of stature who, in the process of discussing the vital issues of Ukrainian life, developed a substantial sociological theory of the state and of nationbuilding.

Lypyns'kyj's political sociology is set forth mainly in his book *Lysty do brativ-xliborobiv* (Letters to fellow farmers), originally written between 1919 and 1926. His *Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny* (Religion and church in the history of the Ukraine; 1925) also contains relevant ideas.[1] Much of Lypyns'kyj's private correspondence contains theoretical or historical arguments and thus provides supplemental material. Lypyns'kyj reportedly finished a book-length manuscript, entitled "Teorija pravlinnja" (Theory of rule), the whereabouts of which is unknown.

Lypyns'kyj's writings do not present a systematic, unified approach to theory development. Rather, his work consists of a set of essays, each focusing on specific issues of nationbuilding. He intermixes theory with historical illustrations, social criticisms, and ideology. The theory per se has, therefore, to be reconstructed by pooling together ideas from these essays. A logical whole does emerge, one that communicates an excitement about the issues discussed by conveying the strong feeling with which Lypyns'kyj wrote and his style of making unequivocal statements with few qualifications.

It is difficult to trace the intellectual influences on Lypyns'kyj accurately. He was not a scholar in the strict sense of the word, and, as a rule, he made few references to other thinkers. Yet, Lypyns'kyj can be placed within certain intellectual contexts.

Lypyns'kyj's political sociology can be discussed in the context of at least three theoretical approaches prevalent in his time. First, and perhaps most important, are what have been known as the early social conflict

[1] Vjačeslav Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv, pro ideju i organizaciju ukrains'koho monarxizmu*, 3rd ed. (New York, 1954); idem, *Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny*, 2nd ed. (New York, 1956).

theories. These have their roots in Hegel and Marx. At the turn and beginning of the twentieth century they were developed by such thinkers as Ludwig Gumplowicz, Gustav Ratzenhofer, and, especially, Franz Oppenheimer.[2] Among the basic premises of this school of thought was a distinction between society and state, according to which society is the passive or static principle and the state is the active principle of social organization. According to this approach, the state developed as a result of conflict, conquest, and coercion, evolving from a primitive through a feudal to a constitutional form. Conflict within society follows the vested interests of groups, many of which are centered around the individual's relationship to work. Lypyns'kyj's work incorporated all of these ideas.

The second approach relevant to Lypyns'kyj's thought is the reaction against nineteenth-century rationalist thought that emerged in Western Europe at the very end of that century. This trend took several directions. One was an emphasis on the subjective aspects of human life, as exemplified by Freud (and even Max Weber), which paid attention to the importance of irrational, subconscious tendencies. One of the most original thinkers of the day was Georges Sorel, who criticized the intellectual rationalistic dogmas of liberalism, secularism, and individualistic democracy while upholding the importance of deep-rooted sentiments in groups of people as forces for collective action. Lypyns'kyj makes reference to Sorel more than to any other writer.[3] Yet Sorel's influence on Lypyns'kyj did not help form all his social thought. Certainly Sorel's syndicalism and his vision of a socialist society are diametrically opposed to Lypyns'kyj's views, and Lypyns'kyj explicitly disassociated himself from them. Instead, Lypyns'kyj took from Sorel things which were directly useful to him. Sorel produced sharp insights and critiques of democracy, the intelligentsia, Marx, and the socialist movement, and it is these that Lypyns'kyj adopted in his own critique of democracy and the intelligentsia. Sorel may have had a more substantive influence on Lypyns'kyj's idea of the importance of irrational desire as a factor in nationbuilding.

[2] Ludwig Gumplowicz, *Rasse und Staat* (Vienna and Mainz, 1875), *Der Rassenkampf* (Innsbruck, 1883), *Grundriss der Soziologie* (Vienna, 1885). Gustav Ratzenhofer, *Wesen und Zweck der Politik* (Leipzig, 1893), *Die soziologische Erkenntnis* (Leipzig, 1898), *Soziologie* (Leipzig, 1908). Franz Oppenheimer, *Das Grundgesetz der Marxschen Gesellschaftslehre* (Berlin, 1903), *Der Staat* (Frankfurt-am-Main, 1908).

[3] Lypyns'kyj refers to the following works of Sorel: *Vues sur les problémes de la philosophie* (1911); *La décomposition du marxisme* (Paris, 1908); *Les illusions du progrés* (Paris, 1908); *Réflexions sur la violence* (Paris, 1908); *Matériaux d'une théorie du prolétariat* (Paris, 1919).

The third approach relevant to our study of Lypyns'kyj's thought encompasses the theories of elites of Robert Michels, Gaetano Mosca, and Vilfredo Pareto. Again, it is difficult to assess their specific influence. Lypyns'kyj gives odd references to Michels, and in one letter he accurately summarizes Pareto's theory of the circulation of the elites without any specific reference to him.[4]

Of course, Lypyns'kyj was concerned with the issue of nationbuilding in its relation to the Ukraine. He read widely, and he assimilated the ideas of many thinkers of his day. Yet, save for the basic theoretical framework of the conflict approach, it does not seem that the theory of any one thinker influenced him in a systematic way.

Basic Assumptions of Lypyns'kyj's Thought

In developing his political sociology Lypyns'kyj made a number of assumptions about social reality, five of which will be discussed here. The first is the distinction between social and material base versus ideological superstructure. The latter is the product of theoretical thinking formed under the influence of various theories existing at any given time. The former is the way of life and work of any specific group. This way of life and work in turn determines the ideology that is integral to any political structure.[5] The separation is much like the familiar Marxist distinction between infrastructure and superstructure, or the basic premise of social materialism. On closer examination, however, there is an important difference between Lypyns'kyj's and Marx's formulation of this premise. Lypyns'kyj's concept of ideology is much more narrow. It does not refer to all the "products of consciousness." Rather, it is limited to ideologies of political movements, such as those of nationalism, socialism, populism, etc.

Lypyns'kyj's concept of the material base includes not only the abstract relation to production or ownership of its means, but a total relation to work, including style of life. In other words, it includes at least some of the elements of culture and thought which in the Marxist distinction would be included under the products of consciousness. His concept of the material base is therefore much closer to the notion of status group (*Stand*, estate) than it is to the concept of class (*Klasse*). This may be the reason Lypyns'kyj has some difficulty in consistently using one term to refer to

4 Lypyns'kyj refers to Robert Michels, *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie* (1911); his references are to the French translation. On similarity to Pareto, see Lypyns'kyj's *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 188.

5 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 5.

such groups, or avoids designating them by concepts altogether. In relation to determinacy, he quite often speaks of the "inner," "spiritual" realm as determining the material, especially about moral degeneracy leading to material decay.

The second assumption of central importance in Lypyns'kyj's thought is that the social order and its stability can exist only when the pursuit of the general common good coincides or is made to coincide with the pursuit of natural vested interests. Thus the ideal of securing justice and rights for the masses is pursued best when it is pursued for oneself, and when the class organizing the process for others pursues it for its own benefit. By pursuing its own interests that class also benefits the interests of the masses.[6] This philosophy of enlightened self-interest may identify Lypyns'kyj with the conservative intellectual tradition of the nineteenth century. Yet here again, Lypyns'kyj's specific understanding of the issue is different from the typical Western concept of it as represented by such thinkers as Herbert Spencer. The Spencerian concept of enlightened self-interest includes evolution and the survival of the fittest, from which emerge an emphasis on *laissez-faire*. No such notions are implied in Lypyns'kyj's thought. On the contrary, for him social order is created by the conscious activity of man, wherein the statebuilders may be pursuing their own class interests, but because these interests naturally require the organization of work which includes the masses, they necessarily also pursue the general common good. This idea, resembling eighteenth-century aristocratic conservatism, underlies Lypyns'kyj's theory of what he called classocracy.

Another important assumption in Lypyns'kyj's thought is the notion that all social units, all collectivities, are made up of two types of elements: passive or static elements, and active or dynamic ones. The active element is always the minority of the population, and the passive, the majority. The active minority possesses an inherent tendency to rule, lead, or organize others. The passive majority, in turn, may or may not accept the rule or leadership or form of organization given by the active minority. But if it does not accept it from one specific active minority, it will have to accept it from another active minority stronger than the one whose rule, leadership, or form of organization it has rejected.[7]

A corollary to this assumption is another—the third of our five—about the strength or weakness of the active minority. The active minority derives its strength from within itself, and the process of ruling or leading others ultimately depends on this inner strength. As Lypyns'kyj puts it, "the inner

[6] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 59–60.
[7] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 186.

strength of the stronger rules the inner weakness of the weak." By the same token, when this inner strength of the ruling minority collapses, their rule over the majority will invariably also collapse. Lypyns'kyj's idea of the "inner strength" of the ruling minority is distinguished from what we can call the ruling minority's "outer strength." Outer strength is purely material power, i.e., control of means of coercion. This control, according to Lypyns'kyj, is itself insufficient to insure any permanence for the rule of the active minority. The "inner strength" also required is authoritativeness, which is rootedness and subordination to one law accepted by and equally binding to both those who are strong and those who are weak, i.e., the active minority and the passive majority.[8] Here we have the basis for Lypyns'kyj's theory of the ruling elite, in particular, the question of the ruling elite's legitimacy, about which more will be said.

The fourth assumption underlying much of Lypyns'kyj's thought holds that the history of any nation is to a large extent moved by two types of processes: the constructive process of building and uniting, and the destructive process of disrupting and dividing.[9] The fate of a nation is determined by whichever process of the two becomes dominant at any given time. The periods in history when a nation experiences a "golden age" are the periods when the constructive process is the most intense. On the other hand, at certain moments in history the destructive process may emerge with tremendous force. The basis for the disruptive process lies in the inherent contradiction between the egotistic, separate, and direct interests of individuals or groups of individuals and the direct, general, and common interests of the national collectivity as a whole. The existence of a nation as a nation is predicated upon the victory of the constructive process. If there is a number of groups with narrow interests competing with each other for power and if none is able to win over the others, then the nation declines, collapses, or dies. If, however, one of these groups wins, it has the potential of becoming the national aristocracy. But whether it actually does become such an aristocracy depends upon its ability to transcend narrow interests by subordinating them to the general and common interests and hence pursuing them indirectly.

Let us compare this notion of history with that of some other thinkers who saw history as a process of conflict. For Hegel, history was a conflict of states; for Marx, a conflict of classes; for Gumplowicz, a conflict of races; and for Oppenheimer, a conflict of states and existing elites. For Lypyns'kyj, who fits into the same intellectual tradition as all these, history

[8] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 185–96.
[9] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 132.

is a conflict of actual and potential elites. Especially important about Lypyns'kyj, however, is that although the determining actors in history are the elites, his emphasis is very much on the process or processes themselves. The actors somehow either get on top of these processes or are submerged by them. They may never reach the point of complete stability or complete destruction (Lypyns'kyj very much feared the latter). They are, however, in constant movement toward one or the other.

The final, fifth assumption in Lypyns'kyj's thought to be discussed here is the social, psychological postulate that inherent in the human instinct to live and survive is also an elemental, driving desire to broaden one's life, yet to remain oneself.[10] This desire underlies two important social forces. For one thing, in a social collectivity which is united by the material and moral conditions of a common community life, it develops into a nonrational desire or will to have one's own organized society or one's own nation. Without this desire there can be no nation. The desire can, however, remain dormant in the collectivity for even hundreds of years. At a certain point in history a part of the collectivity may become conscious of its own latent but previously unconscious desire. From then on, the group which was previously passive becomes active, and its unconscious desire becomes a conscious will capable of nationbuilding. Lypyns'kyj's entire theory of nationbuilding is predicated on the assumption of the existence of this desire.

The second social force deriving from the elemental drive for self-expansion and identity preservation results in the religious aspects of social life. According to Lypyns'kyj, in the process of struggling to survive and to expand one's life there emerges a desire to strengthen oneself by a union with powers stronger than human ones. These are powers whose presence, according to Lypyns'kyj, each human being intuits in one way or another. This feeling of union, the basis for mysticism, gives man the greatest encouragement to stable, energetic, and constant work with the hope of victory in his struggle. This mystical feeling induces man to devote his reason, his self-discipline, and his energy to causes which are higher than himself and which are in accord with the Higher Powers in whom he has faith. This same mysticism, Lypyns'kyj maintains, is part of all faiths, regardless whether it is religion—that is, irrational (in the sense that it goes beyond reason) faith in God—or whether it is some rationalistic doctrine based on faith in laws governing humanity that are discoverable by human reason.

[10] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 116–17. Lypyns'kyj, *Religija i cerkva*, pp. 21–22.

Mysticism thus, according to Lypyns'kyj, is one of the strongest powers that man can apply in his struggle for existence. It becomes the moving force of human culture and civilization, which are essential for the development and growth of a collectivity such as the nation.[11] Mysticism, however, has its own inherent dangers. It can be turned by human pride into a force having destructive potential for society. Hence, it has to be socially controlled and disciplined. It is the church which, through its own rational organization, fulfills this function. This assumption forms the basic principle of Lypyns'kyj's political sociology of religion.

These, then, are the five theoretical assumptions that form the premises for Lypyns'kyj's sociological thought. This is not to imply that they are the only assumptions underlying Lypyns'kyj's thought. Nevertheless, they do provide the key principles for most of his theoretical arguments. What, then, are the main arguments of his theory? That is, how does he conceive the social structure in terms of its dynamic relation to the essential sociological problem of social order?

Nationbuilding: Social Classes and the Legitimacy of Power

Lypyns'kyj's concept of social structure reflects, naturally enough, the European and especially the East European societies as they existed up to the turn of the twentieth century. The components of social structure—or, if you will, the actors in the internal history of society—are classes or status groups, defined in terms of relation to the life of work. The productive classes comprise the agrarian class, the producer-bourgeoisie, and the proletariat. The non-productive classes are the intelligentsia, the capitalist-financial and commercial bourgeoisie, and the clergy.

He discusses aspects of each of these classes, but not systematically: his main interest lies in the agrarian class and in the intelligentsia. His approach to these classes is not uniformly objective. Clearly at play is his highly negative orientation toward the financial and commercial bourgeoisie. His critique of democracy is based on that orientation, and, in part, on a disaffection with the intelligentsia.[12]

Any academic discussion of social classes is, however, of no interest to Lypyns'kyj. His main concern is practical: how to build the Ukrainian nation. Only in the process of answering this question does he develop a political sociology. For this reason, also, do his theoretical statements

[11] Lypyns'kyj, *Religija i cerkva*, pp. 22–26.
[12] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 150–54.

continually refer to the facts of Ukrainian history with, in many cases, comparisons to the history of other societies. Many of his abstract concepts are fully comprehensible only if one is familiar with the specific historical facts to which they are applied. Thus, for example, to understand his critique of democracy in general, one has to understand his argument about why democracy has not or will not work in the Ukraine. Similarly, to understand why at a time when monarchies were declining and democratic governments were on the rise throughout Europe, Lypyns'kyj insisted that monarchy was the most stable form of government and the best protector of the rights of workers as well as those of the producers, one has to understand the historical nature of political instability and the social base for dictatorship in Eastern Europe.

Lypyns'kyj was not primarily a historian. Because of his specific and dynamic concern with nationbuilding, he was primarily an ideologue, then a social and political theorist, and only then a historian. This, of course, places him in the company of many other social theorists, including Comte, Marx, Spencer, and a host of others whose aim was to accomplish social change.

What did the concept of nation mean to Lypyns'kyj? He makes reference to the slogans of the nationalist ideology that claimed a state can be established only after there is a nation: "through nation to statehood." Lypyns'kyj transposed the formula: "through state to nation." For him this was no mere slogan. In fact, for Lypyns'kyj no statement was ever a mere slogan; each was justified by much thought and analysis. For the nationalists, the word "nation" was practically synonymous with the concept of people, the peasants in particular, self-aware and self-conscious. For Lypyns'kyj the concept of nation was distinct from that of the people. The state is the leadership that activates the people; it is the active principle that moves the passive masses. Nation, on the other hand, is the rational organization that the leadership provides after it has mobilized the people, creating it in such a way as to unite all the different sectors of society without destroying their unique autonomies. For Lypyns'kyj, therefore, nation is an organic concept based on the idea of both unity and diversity.

In defining nationbuilding, Lypyns'kyj begins by pointing out that the starting point must be a strong and authoritative group of people around whom the rest of the people could unite. The problem of organizing such a group must be both theoretically analyzed and practically approached. Lypyns'kyj began with theoretical analysis.

As already stated, every social group that aspires to organize the entire society must draw its strength from within itself. It is this "inner strength" which becomes, as it were, the group's shareholders' weight, attracting

others in society and influencing them. This inner strength is made up of two elements: a common economic interest, and a common tradition. Lypyns'kyj defines tradition as the sum total of a group's historical experience, gained by its preceding generations in their struggle for existence and transmitted "with mother's milk," as it were, to succeeding generations.[13] Tradition, then, is a sum of social values that have justified themselves in the struggle for existence. A group who has such tradition is a carrier of culture, and no nation can exist without culture.

The combination of common economic interests and tradition gives a group its strength and its authoritativeness. These two characteristics, Lypyns'kyj argues, are not held by the intelligentsia. The only class possessing them is the agrarian class.

The natural structure of the agrarian class always had at the pinnacle of power a monarchy, which was also the sole personifier of the tradition of the people. It is for this reason that Lypyns'kyj believes that the only form of the state able to unite all other groups in the Ukraine without being a dictatorship is the monarchy. Because he is, so to speak, physically rooted in the tradition of the people, the monarch alone can command the respect of all as the unquestionably legitimate ruler. Anybody else can only be an "otaman," a temporary usurper of power, who can be replaced tomorrow by somebody else representing another group.

This formulation of the problem of power is at the center of Lypyns'kyj's theory. He saw the question of the legitimacy of power as the primary issue in building the Ukrainian nation and as the basic problem of Ukrainian history. The only alternatives to legitimate power are either absolute dictatorship or complete political and social instability.

In the early conflict school of social thought, virtually no thinkers made the legitimacy of power the nucleus of their theory. Most rather naively assumed it to be an issue indistinct from the problem of the use of power itself. That is, those who wield power have been assumed either to have legitimacy by the same token or else to enjoy legitimacy through constant manipulation of people and popular symbols. This has been true of Marx, Sorel, Gumplowicz, and even Oppenheimer. On this issue, then, Lypyns'kyj stands apart not only among Ukrainian thinkers, but also among Western thinkers. Of course, one outstanding Western thinker not of the conflict school, the sociologist Max Weber, made legitimacy the basic problem of his political sociology. It seems, however, that Lypyns'kyj did not know his work.

13 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 70.

Aristocracy and Classocracy

For Lypyns'kyj, the question of the legitimacy of power was closely connected with the issue of aristocracy. Without an aristocracy, Lypyns'kyj believed, no state can be established. Even in democratic societies such as France or the United States, the principles of state rule were to a large extent created by the aristocracy.

Lypyns'kyj actually had two concepts of aristocracy. They seem to have existed side by side in his thought, although one concept appears more prominent in his earlier writings, namely, part 1 of the *Letters*, and the second emerges more distinctly later, in part 2, and is developed in detail in part 3. The early concept of aristocracy, although not spelled out in detail, emphasizes the hereditary character of the nobility. Like the monarch himself, the hereditary aristocracy is seen as the active carrier of tradition without whom a state cannot be built. Thus, the republics that have emerged as a consequence of revolution against the aristocratic monarchical order have persisted after the revolution only with the help of those parts of the old aristocracy that did not degenerate, but were able to revitalize themselves in new social forms.[14] Hence, the Ukrainian agrarian-monarchical state also cannot be built without the involvement of the healthy, active remnants of the Russified or Polonized Ukrainian hereditary nobility.[15]

In his later formulation of the concept of aristocracy, the idea of the hereditary nobility or its remnants is incorporated into a more abstract definition. The idea of aristocracy as the active carrier of tradition is no longer emphasized. Rather, the basis for the aristocracy's legitimacy of power comes to be its abiding dedication to law and morality. The concept is still based on the assumption that all collectivities are divisible into passive majorities and active minorities. Aristocracy is that active minority which incorporates in its ranks the most active, the best members of presumably any social class, including the proletariat.

Having reformulated the question of aristocracy in terms of merit, without direct reference to heredity or tradition, Lypyns'kyj now faced the much more complex problem of defining what legitimation of this type of aristocracy is. The problem is particularly complicated because aristocracies continually regenerate—i.e., new, better elements from below replace the degenerate elements of an old aristocracy. To be effective and legitimate, a national aristocracy must have both material power and moral authoritativeness. To have material power, the aristocracy must have a

[14] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 38–39.
[15] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 76.

strong elemental desire for power. As Lypyns'kyj puts it, it must be "inherently imperialistic"; it must control the means of war, and it must control—directly or indirectly—the means of agrarian and industrial production.

On the other hand, its moral authoritativeness depends upon, first, the degree to which it possesses public morality, and second and very important, the degree to which those who are ruled can accept the forms of social organization the aristocracy creates. Both the material power of the aristocracy and the degree of acceptance of the various organizational forms varies from nation to nation. Hence the methods of organizing an aristocracy also vary from nation to nation. Lypyns'kyj distinguishes three such methods of organizing aristocracy, calling them *ochlocracy*, *classocracy*, and *democracy*. These become his three basic forms of political rule, or three basic forms of national development. They are, in effect, three stages of national development; *ochlocracy* represents the stage of underdevelopment; *classocracy*, the stage of high organic development; and *democracy*, a stage of degeneration or decay. The basis for the distinction is the extent to which society is clearly differentiated by social classes and races. Ochlocracy is rule over a yet undifferentiated mass of people, mainly by means of force and a tightly organized aristocracy, as is typical of nomads.[16] Classocracy is the rule of an aristocracy over a well-differentiated class society in which each class directly commands the means of production while at the same time possessing strong traditions, its own definite style of work, and its own psyche deriving from its racial purity. Finally, democracy is rule in a society in which distinct classes have collapsed, become intermixed (as have the races), and in which material development has been not organic, but chaotic. In this system society is a conglomerate of presumably equal individuals who are estranged from one another, who continuously hate each other, and who are bound into a whole only by the remnants of the national and state organization developed under the rule of the former, now degenerated, classocratic or ochlocratic aristocracy.[17]

The form of political rule that was of most interest to Lypyns'kyj was the classocracy. This he regarded as the only viable form of aristocratic rule. He theorizes how classocratic rule develops historically, beginning with the conquest of one race of people by another. In the tradition of all conflict sociology, he believed that in such conquest lies the origin of all statehood. But the conquest is always of two kinds, external and internal, and the aris-

16 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 191–92.
17 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 192.

tocracy does not truly become the society's elite until it has accomplished the internal conquest.

Here Lypyns'kyj comes back to the problem of the legitimacy of elites, but now his argument shifts to describing the process by which the elite, originally the conquerors, come to be institutionalized in the conquered society. The argument is presented in general, abstract terms; in it Lypyns'kyj talks about the "yellow" and the "black" races as the active and the passive elements in this process, respectively. The process is ultimately, but gradually, accomplished through intermarriage and a kind of organic amalgamation, producing an elite with a new tradition, drawn on the traditions of the yellow and the black peoples, that constitutes a new, distinct, aristocratic class.[18]

Implicitly, through his generalized example of the yellow and the black races Lypyns'kyj is retracing the social history of the Polish *szlachta* in the Ukraine. His political sociology thus becomes the sociology of ethnicity or ethnic group relations. To bolster his arguments, he refers to theories of race which, from today's perspective, are of dubious value.[19]

The Intelligentsia

Concomitant with Lypyns'kyj's interest in aristocracy is his interest in the intelligentsia. He sharply criticized the role of the intelligentsia in society in general, and the Ukrainian intelligentsia in particular. The main theme of his critique is based on the assumption that the natural role of the intelligentsia is the mediation between social classes through cultural and intellectual work, but not statebuilding—or the wielding of political power.

In his overall critique of the role of intelligentsia, Lypyns'kyj makes reference to Sorel, specifically to his analysis of the role of the socialist intelligentsia in France. Sorel saw a contradiction in the fact that the socialist-democratic parties were led by people who invoked a "scientific" approach to social justice and who spoke in the name of the proletariat. They claimed that the proletariat would win only if it undertook sole responsibility for the organization of economic production. But the leaders themselves had no relationship to any economic production whatsoever. Rather, they were "attorneys without cases, physicians without patients and without learning, students of billiards, commercial travelers and other commissionaires of business, . . . journalists of small presses . . . who find an

[18] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 225.
[19] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 191.

outlet and a career for themselves in the International."[20] Lypyns'kyj regarded these words as an apt characterization, too, of the Ukrainian intelligentsia of his time, both socialist and nationalist.

According to Lypyns'kyj, all intelligentsias try to turn their ideology into a type of myth or utopia in order to justify their wish to govern over others. An intelligentsia supports its claim to rule by "the suggestion that in the struggle [for social or national justice] only they have the secret of using the supernatural forces [of the mind] and only they have the access and the ability to steer these forces in the desired direction."[21] Whether this "secret" is "scientific socialism" or anything else is irrelevant. For his argument Lypyns'kyj adduces another quotation from Sorel: "The person who has manufactured a utopia to make humanity happy considers himself the rightful owner of that invention. He thinks that there is nobody better than himself to put his system into practice. He would think it very unreasonable if his literature failed to bring him a position in the government."[22]

Those members of the intelligentsia who take part in ideological movements see themselves as future leaders who will fill one or another post in a new government. Lypyns'kyj explains the dynamics of ideological movements led by the intelligentsia. This is not the intelligentsia's natural role in society, he maintains. Rather than creating ideological movements, the intelligentsia's natural role is mediating between the other social classes. Ideological movements only alienate one class from another, whereas the intelligentsia's role should be to bring the classes together and to unite them by developing a general, national culture.

The problem of the Ukrainian intelligentsia has its roots also in sources specific to the history of Ukrainian society. The Ukrainian intelligentsia has long played the role of middleman between the Russian state and the masses of Ukrainian people, particularly the peasants—here Lypyns'kyj is referring to the intelligentsia of the Eastern Ukraine. The role even became the basis for the intelligentsia's material existence. The consequence was not only a monopolization of this political role by the intelligentsia, but also the emergence of a conception of the Ukraine not as an independent country, but as an autonomous unit within the Russian state. This induced the intelligentsia in the Eastern Ukraine to be interested more in the ideologies of social democracy than in those of independent statehood.

20 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 161.
21 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 160.
22 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 61.

For a long time this intelligentsia could not see itself in the role of builders of an independent Ukrainian state at all. Yet the idea of a Ukrainian state established not by them, but by some other Ukrainian class, was absolutely hostile and foreign to them.[23] The idea of independent statehood developed within this intelligentsia only after the Russian Empire had collapsed and the new Bolshevik government had disregarded the Ukrainian intelligentsia as representatives of the Ukrainian people. This turned its members onto the road toward independent statehood, but it did not change the Ukrainian intelligentsia's well-rooted political and ideological character.[24]

The Roots of Anarchism

In addition to his study of the intelligentsia, Lypyns'kyj undertook to understand another element of Ukrainian society: the shifty, opportunistic social type referred to as the *xolop*. He also tried to understand the social basis for the Ukrainian social type known as the *otaman* and for the Ukrainian anarchist. He believed that the last two derived from the same defect in Ukrainian society: lack of legitimacy for one's own authority. In studying anarchism, Lypyns'kyj looked beyond social conditions to social psychological causes. Although he never developed this issue in his major works, his private letters contain passages that allow us to delve deeper into his thought on the causes of anarchism. Of particular interest is Lypyns'kyj's letter to one of his co-workers in the hetman association, in which Lypyns'kyj chides the man for resigning membership because he was not appointed to the association's council. If indeed he was offended by not being appointed to the council and left the association for that reason, writes Lypyns'kyj, his behavior is an example of precisely the type of Ukrainian anarchism which "we have to fight with all our strength." Lypyns'kyj goes on:

> A person who would not even think of demanding a higher rank in the Russian army in which he served or in the German commercial institution in which he works suddenly feels offended by his own, Ukrainian institution. He feels offended solely because this institution has no material enforcement power and because all the power that this institution has is based exclusively on moral authority, which precisely this same person has given to this, his own, institution. . . .[25]

23 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 5–6.
24 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 6–7.
25 From Lypyns'kyj's letter to A. Bilopol's'kyj dated 8 January 1926, from Reichenau, now held in the archives of the W. K. Lypynsky East European Research Institute, Philadelphia.

Two factors, then, are at the root of Ukrainian anarchism: (1) lack of material strength in Ukrainian institutions, and (2) unwillingness to submit to one's own moral authority because this moral authority was established by oneself. A third element, not noted directly but implied by Lypyns'kyj's second factor, is lack of self-confidence. An individual does not take seriously the moral authority which he himself has established because he does not take himself seriously; in other words, because he has a feeling of inferiority. This brings us back to the main thesis of Lypyns'kyj's political sociology. Tracing the steps backwards: an individual has no self-confidence because he has no confidence in the moral authority of his own institutions. He has no confidence in these institutions because they have no physical power to enforce their rules and regulations, which they lack because they do not have the backing or support of a state with its own material and legal base. Thus, the circle becomes closed: on the one hand, the Ukrainian people have no state of their own because they have no self-confidence; on the other hand, they have no self-confidence because they have no state of their own.

Lypyns'kyj tried to understand the destructive capability of anarchy, which was often in evidence in the Ukraine and in Eastern Europe. His critique of democracy—although he frequently refers to France and the United States as historical examples—derives, to a large extent, from his own personal experience and awareness of the tremendous destructiveness of which uprooted people are capable. He feared this destructiveness. In one sense, his theory of classocracy was a method of organizing society so as to control or eliminate such forces. In this regard he stands out not only as an important figure among Ukrainian social thinkers, but also among European political sociologists of his day.

University of Toronto

V. Lypyns'kyj's Idea of Nation

EUGENE PYZIUR†

Editor's note: *Eugene Pyziur (1917–1980), legal scholar and political scientist, specialized in political theory as applied to Eastern Europe. He studied at the universities of Lviv and Vienna, the Ukrainian Free University (Munich), Columbia University, and the University of Notre Dame (Indiana). In 1961 he obtained his Ph.D. from Notre Dame, having defended a dissertation entitled "Some Problems of Russian Constitutional Doctrine of the 'Sixties' [1860s]." That same year he was appointed to a teaching position at St. Louis University (St. Louis, Missouri), where he became professor of political science, a post he continued to hold until his untimely death in 1980. His publications include* The Doctrine of Anarchism of Michael A. Bakunin *(Milwaukee, 1955; 1968) and a number of articles on Myxajlo Drahomanov, Bohdan O. Kistjakovs'kyj, Dmytro Čyževs'kyj, and Vjačeslav Lypyns'kyj.*

His article "Vjačeslav Lypyns'kyj's Idea of Nation," based on a series of three lectures presented at the Seminar in Ukrainian Studies at Harvard University in November and December of 1972, is published here for the first time. Had its author lived, he would certainly have presented this work, or some revision of it, at the V. Lypyns'kyj Centennial Conference in 1982.

Vjačeslav Lypyns'kyj maintained that there exist three basic sociopolitical formations: *state, society*, and *nation*. His definition of the state is fundamentally in agreement with that advanced by modern political theory: the state is that human collectivity which successfully claims within a given territory the monopoly of the legitimate use of physical coercion, or, to use the classical phrase of Bodin, "societates quae superiorem non recognoscunt." Society—*hromadjanstvo* (Lypyns'kyj admits that he dislikes the term *suspil'nist'*)—he defines as "all those people on the given territory who do not have as a source of their livelihood the exercise of state functions and who do not possess the direct possibility of using the physical coercion of the state for the realization of their wishes."[1] For nation Lypyns'kyj advanced a number of definitions. To quote one of his descriptive rather than explanatory definitions: "I regard the nation as being the product of the complex reciprocal relationship between state and society. Nation is the realization of the will to be a nation. When there exists no will expressed in the form of an idea, there exists no nation. But a nation does not exist when this will and idea are present but are not realized in the material form of a

[1] V. Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv* (Vienna, 1926), p. 377.

state."[2] Allegorically, he defines the relationship between the three political entities as follows: the state is the father, society is the mother, and the nation is the child of both of them.[3]

Before proceeding to an elaboration of Lypyns'kyj's idea of nation per se, let us look more closely at his fundamental views about the nation: (a) Of the three basic entities of political life and the historical process—state, society, and nation—Lypyns'kyj ascribes the highest value to the last. (b) However, nowhere does he provide a direct or elaborated answer as to why he attaches this highest social value to the nation. Indirect answers can be found in his writing with relative ease, but they are equivocal and therefore can give rise to controversy. (c) His idea of nation stands in direct opposition to the concept of nation dominating Ukrainian political thought before and, I would argue, after his time. (d) The most characteristic feature of his idea of nation lies in the two following circumstances: he advances a far-reaching identification of nation with the state; in turn, in opposition to the ethnic factor, he considers national territory as undoubtedly the most essential factor of a nation. (e) Following from such premises, he decisively divides the existing ethnic communities into peoples with and without traditions of statehood (*nederžavni i deržavni narody*). (f) Consequently, he admits the possibility of the existence of "non-nation-based" nationalism, explaining it by reference to a specific example. Ukrainian nationalism exists, but as to the existence of a Ukrainian nation, it is still in a process of formation that is far from complete. (g) Lypyns'kyj's own theory of the formation of a nation emphasizes—or one may say overemphasizes—the role of monarchy in the process of a given nation's formation out of heterogeneous ethnic elements. (h) While he is unreservedly committed to the nation, ascribing to it the highest social value, he later declares himself an irreconcilable adversary of modern nationalism, which he regards as a destructive political force. In other words, Lypyns'kyj, like Renan, considers it as given that mankind is divided into a number of nations, and he rejects the idea of one unified humanity in any near or distant future. Nevertheless, he would like to see a situation in which the existing nations do not germinate individual nationalisms. These points form his basic theses on the essence of nation.

We must recognize that it is extremely difficult to offer a satisfactory definition of nation and that contemporary scholars almost unanimously agree that no one has succeeded in devising a definition of nation and

2 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 387.
3 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 382.

nationalism so concise and complete that it needs no "ifs" and "buts."[4] This, of course, applies to Lypyns'kyj's own definition of nation. The first attempts to define nation came from German Romantic scholars, especially Johann Gottfried von Herder.[5] Herder was understood to say that language is the most important factor in the identity of a nation, a key to the national self, because words are the "companions of the dawn of life." Hence even if a nation loses its political independence, it will survive if its linguistic traditions are preserved. Conversely, a sufficiently large ethnic group, never having attained statehood but possessing a distinct language, may be considered at least potentially a distinct nation. It is true that Herder did not conclude that language is the only criterion for distinguishing a nation. The humanitarian thought of the Enlightenment that permeates his thought focused on anthropology as much as on language. However, the notion that nations are really language groups, and that nationalism is therefore in some sense a linguistic political movement, derives from Herder.

Herder's definition of nation, modified by Johann Gottlieb Fichte and other German Romantics, dominated the political thought of Eastern Europe during the entire nineteenth century and later. The linguistic criterion took hold in Eastern Europe and even influenced Marxist analysis, Lenin's as much as Otto Bauer's.[6] The founders and continuators of the Ukrainian national revival welcomed the Herderian linguistic criterion with open arms. The embrace is understandable because the criterion of statehood as a factor in the continuity of the existence of the Ukrainian people was problematic. Equating the preservation of the Ukrainian language with the preservation of the identity of the Ukrainian nation has continued to our own day. Other criteria having primarily a political nature, such as statehood, were either consciously or implicitly underplayed, at least up to the Revolution of 1917.

Vjačeslav Lypyns'kyj's departure from this political tradition came long before the 1917 Revolution. Against the ethnic concept of nation, based primarily on the criterion of language, he presented his own concept of nation, referring primarily to territory and culminating in an unconditional demand of statehood for the Ukraine. His concept of nation, unlike that of the Ukrainian populists, deliberately emphasized factors other than ethnic ones, indeed, those primarily political.

4 R. Emerson, *From Empire to Nation* (Boston, 1966), pp. 89–104.
5 A. D. Smith, *Theories of Nationalism* (London, 1971), pp. 164, 180ff.
6 Smith, *Theories*, p. 182.

Analysis of the idea of nation, difficult in itself, becomes even more difficult when we confront Lypyns'kyj's concept of nation, for two reasons. One is that his concept underwent a significant evolution. The second is that in his classification of political systems in *Lysty do brativ-xliborobiv* (Letters to fellow farmers) he tied the concept of the nation with individual political systems to such an extent that only a rather weak common denominator can be established for the idea of nation per se. In Lypyns'kyj's thought, each of the three political systems influences the very essence of nation in a definite way.

Let us deal briefly with the first problem, namely, the evolution in Lypyns'kyj's notion of a nation, and postpone the explanation of the second problem for a time. A controversy exists on the question whether Lypyns'kyj experienced an evolution of his political *Weltanschauung*— in other words, whether he held fast to conservative views and remained a decisive opponent of democracy throughout his life. Lew Bilas supports the idea that evolution in Lypyns'kyj's political thought, if any really occurred, was insignificant. Jaroslaw Pelenski, on the other hand, asserts that Lypyns'kyj became a conservative only under the impact of bitter political experience and disappointment during the Ukrainian Revolution. This problem of steadfastness or evolution in Lypyns'kyj's political views, combined with his never fully explained adolescent conversion from being a Pole to being a Ukrainian, is in itself a topic for a monograph. It should be pointed out here that in his personal (as yet unpublished) notes written after the Revolution, Lypyns'kyj emphatically denies that he was ever a democrat in the authentic sense, stating that before the Revolution he understood democracy as an ideology obliging only service to his people. In the sense that people should be governed justly and well he always was and remained a "demophile," but in the sense that people should govern themselves he was never a democrat.

Without accusing Lypyns'kyj of blatant misidentification, I nevertheless suggest that before the Revolution he had great sympathy toward democracy, and that he connected the national revival of the Ukrainian people with the process of democratization. But unlike the Ukrainian *xlopomany*, Lypyns'kyj did not combine his decisive conversion from Pole to Ukrainian with any sort of "declassification." The *xlopomany*, while identifying themselves with the Ukrainian people, attempted to shed their class status (how successfully is another question). Tadej Ryl's'kyj, who took as his second wife a peasant girl from his village, is a good example. Lypyns'kyj's actions were different. While consciously turning from being a Pole into being a Ukrainian, he did not attempt to become a *déclassé*, but remained a landlord, maintained the lifestyle of a nobleman, and retained

his Roman Catholic faith. "I have become a Ukrainian," he wrote in his notes, "not because I considered myself to be weaker and lower than the people, but because I considered myself to be better [in terms of culture] and also stronger."[7] The retention of aristocratic status made Lypyns'kyj's break with Ukrainian democracy, which worshipped the rebellious peasant, inevitable. Yet his sympathetic attitude toward democracy was discernable up to the Revolution, a time when, taking into account the brilliance of his political mind, there is little doubt that he knew the real political meaning of democracy.

Lypyns'kyj's flirtation with democracy had a definite influence on his idea of nation, or more exactly, on his idea of the relationship of nation to state. He drew a clear line between the phenomenon of nation and the institution of state, foreseeing that the national revival of the Ukrainian people would be connected with the process of democratization. In the programmatic essay "Szlachta na Ukrainie" (The nobility in the Ukraine), published in 1909, he reminded his fellow Poles living in the Ukraine that "there exists no force which can stop the revival of these [Ukrainian] people, now when all, even the most aristocratic nations, are undergoing the process of democratization, as we see in the case of Polish society, now when people in the entire world are gaining the right to express themselves and to determine for themselves."[8] Three years later, in his draft of a program for the prospective *Sojuz vyzvolennja Ukrainy* (Union for the Liberation of the Ukraine), entitled "Memorijal do Ukrajins'koho komitetu pro naše stanovyšče suproty napruženoji sytuaciji v Evropi" (Memorandum to the Ukrainian Committee concerning our position with regard to the tense political situation in Europe), Lypyns'kyj stated (in article 2): "The development of the Ukrainian nation, which is deprived of a strong wealthy class, is closely connected with the growth of political democracy and the carrying out of social reforms advantageous to the broad masses from the economic viewpoint."

As long as Lypyns'kyj placed some hope in democracy, he made a clear distinction between nation and state as two essentially different entities, from the sociopolitical point of view. Once he rejected and then violently condemned democracy as a political system, this delineation collapsed. The *Lysty* reflect the ideological consequences: "Recently much confusion regarding this problem [namely, the concept of nation] has been caused

7 "Notatky V. Lypyns'koho z joho arxivu," unpublished, vol. 1, p. 2 (hereafter "Notatky").
8 W. Lipiński, *Szlachta na Ukrainie* (Cracow, 1909), p. 36.

because scholars started to distinguish nation from state,"[9] which, if taken literally, would indicate that to Lypyns'kyj a complete identification between state and nation was desirable.

There are, however, three elements in his concept of nation that Lypyns'kyj never revised: (1) that a nation, specifically the Ukrainian people, is by definition entitled to possess an independent state, which in turn carries the political ideal of a nation-state; (2) that the most basic element of a nation is not ethnicity—e.g., language, customs, race, etc.—but territory; (3) that nationhood is not granted by nature or Providence, but is always the product of a historical and political process. Let us look at these three elements one by one.

It is not difficult to explain why Lypyns'kyj, unlike most contemporary Ukrainian leaders, was from 1902—that is, from his becoming a Ukrainian—a staunch advocate of statehood for the Ukraine who rejected any less ambitious solution, e.g., autonomy or federation. From childhood Lypyns'kyj felt the spiritual impact of Polish national strivings to regain independence for the Polish nation. Surely this helped to influence his view that, once there exists a people who possess a distinct national identity, they are entitled to possess their own independent state. For him this view was axiomatic, without need of proof. He borrowed the idea from the Polish political tradition, and with all his intellectual force, long before the Revolution of 1917, he tried to convince the Ukrainian intelligentsia of its expediency. Statehood for the Ukraine was a kind of dogma to which he remained faithful until the end of his life. In propagating this idea he saw his own personal mission: "I have willed the Ukrainian state, and not the possibility of reading Vynnyčenko's writings in Ukrainian, or of playing pranks on Russians or Poles. The Ukrainian state enraptured me by its majesty; I was, however, not excited about poetry solely because it was written in Ukrainian, or because of feeling hatred toward Russia or Poland. Therefore, I have remained entirely alien from the majority of Ukrainians, even when they praise me."[10]

Let us examine the role of territory as a component of Lypyns'kyj's idea of nation. Speaking broadly, there can be no serious doubt about the close relationship between the nation and the national territory with which it identifies itself. No single theme recurs more constantly in national anthems, songs, legends, and symbolism than the reference to the peculiar virtues and the beauty of the lands and waters with which each nation has happily been endowed. But in contrast to the modern state, whose

[9] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 209.
[10] "Notatky," 1: 9, fn. 39.

boundaries are fixed (although at any moment they can become the object of bitter dispute), the territory of the nation is characteristically less sharply defined. The so-called national territory is rarely a separate, well-defined geographic entity. In our day the definition of national territory derives primarily from the ethnic one, although few states can claim that their boundaries follow exactly the frontiers of settlement of a given nationality. Nonetheless, as a rule, the national territory is considered to be the geographical area on which the specific nationality lives in a sizeable majority.

Lypyns'kyj elevated national territory to the status of a nation's paramount attribute. The elevation prompted these observations by Dmytro Čyževs'kyj:

> Lypyns'kyj's regarding *territory* as an attribute of nation is not original. What is original, and simply unprecedented in contemporary literature, is Lypyns'kyj's considering territory a basic and constructive component of a nation's being. "Territory" is perhaps an inadequate word, for it implies only the amount of space that a nation occupies. A better word, and one that Lypyns'kyj uses intermittently, is land (*zemlja*) in its concrete being (*danist'*): that is, territory, with all its geological, topographical, economic, and even aesthetic proprieties. One's attachment to the land, to one's own native land, supports and strengthens national consciousness. . . . The unusual definition that Lypyns'kyj gives of who is a Ukrainian is well known: "A Ukrainian, one's fellow man, an individual of the same nation, is everyone who is organically (place of abode and work) connected with the Ukraine; a non-Ukrainian is an inhabitant of another land. . . ."

Čyževs'kyj concluded:

> This definition has given rise to endless arguments. Nevertheless, the definition, for all its unusualness, is based on a deep, metaphysical sense of the organic unity of the nation that lives on the land, grows from the land, and is physically influenced by the natural geographic environment. . . . This definition of the nation as a unity resulting from the unity of "territory" or land has an extraordinary originality.[11]

This emphasis on territory as a basic attribute of nation Lypyns'kyj advanced from the very outset of his Ukrainian political activity, that is, from about 1908. He advanced his idea of nation against the dominant one based on ethnic elements, primarily on a distinct language. He considered all people permanently settled within the boundaries of a specific national territory to be members of one and the same nation, regardless of their language, race, religion, or class status. They are all citizens of equal value to the country. He named his idea "territorialism" and, basing a political

[11] D. Čyževs'kyj, "Vjačeslav Lypyns'kyj jak filosof istoriji," *Dzvony*, 1932, no. 6 (15), pp. 453ff. (English translation published in this issue).

program on it, he hoped to win the Polish upper class living in the Ukraine over to the Ukrainian national cause. He wanted this Polish class to identify politically with the Ukrainian people, without giving up their social status or Polish culture. He called upon the Poles living in the Ukraine to pay their debt to the Ukrainian masses by cultural and social work on their behalf. In return for their loyalty to the country in which they were living, they would retain their social and cultural status. As we well know, his attempt ended in failure. Yet, to his idea of nation, projected primarily on a territory, he remained steadfast to the end of his life. He explained the idea most succinctly in the collection of his articles entitled *Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny* (Religion and church in the history of the Ukraine):

In order that we could understand our spiritual way and advance along it, our intelligentsia should decisively give up the chaotic mixture of the German and French (also in its poor Polish and Russian versions) understanding of the phenomenon of nation: the German one, based on the tribal concept, on the concept of common racial origin, on reduction of the notion of nation to a "natural fact"; such a notion, in our colonial conditions, with periodic migration of peoples on our territory (in intervals of ca. 200 years), is a complete absurdity: there have never been and never will be "pure-blooded Ukrainians" in a sense of common origin from one tribe, and the nationalist antipodal positing of such "pure-blooded" against "unpure-blooded" [Ukrainians] is in our condition a historical deception which under some conditions may easily turn into a ruinous political charlatanry. Also [we should give up] the French notion, based on "free national self-determination," on transference of the nation into a realm of "free coniousness" and ... turning the notion of nation into an "ideological fact," because this is tantamount to the lifting up of the individual historico-cultural, in our case also confessional, attributes to an absolute. In view of our innate anarchic individualism [such a notion] must logically lead to a variety of "self-determinations" of individuals and diverse groups in the Ukraine and eventually, after a shorter or longer duration of anarchy, to the victory of Byzantine-Orthodox–All-Russian or Roman-Catholic–Polish self-determination. This is the usual ending of their careers by our nationalists of this kind.

Instead, in my opinion, acceptable for us is an understanding of nation close to the English one. "'Normans, Saxons, Danes—we are,' say the Englishmen." It could be formulated in our own way as follows: whoever settled in our country (and is not a nomad) and therefore became part and parcel of the Ukraine is Ukrainian, regardless of tribal or cultural origin, of "racial" or "ideological" genealogy.[12]

Important, farsighted motivations prompted Lypyns'kyj to advocate the notion of nation based on his concept of "territorialism." He explained them thoroughly in his article "Kraj i naród" (Country and people), published in *Przegląd Krajowy* (no. 3) in 1909. Here he declared himself an

12 V. Lypyns'kyj, *Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny* (Philadelphia, 1925), p. 57.

uncompromising adversary of contemporary nationalism, while admitting that at the beginning of the nineteenth century until about 1848, nationalism was a positive political force. With the passing of time, however, nationalism has increasingly become a destructive political force, germinating intolerance and hatred among nations and national minorities. Lypyns'kyj foresaw that this type of nationalism would bring political ruin for all of Europe. He considered nationalism, operating from the concept of nation based on ethnicity (race, language, culture, religion, or all these elements together), as especially dangerous in the case of the Ukraine. In view of the presence on its territory of sizeable minorities, occupying positions of political, cultural, or economic authority, the unleashing of ethnic-based nationalism would oblige these minorities to oppose the idea of statehood for the Ukraine and would compel them to turn to the Russian or Polish metropolis for support. In such a political configuration the realistic chances for the Ukraine to gain independence would be nil, and the Ukraine would be condemned to colonial status.

Lypyns'kyj's opposition to ethnically defined nationalism remained as constant as did his loyalty to the territorially bound notion of a nation. The two conditioned each other, so that Lypyns'kyj wished to reconcile the concept of land (country) with the idea of nation. He felt that this would replace nationalism with patriotism, which he equated with what may conditionally be called *Heimatliebe*. Lypyns'kyj distinguished between ethnically defined nationalism and patriotism; the latter, he maintained, germinated just from the love of the country itself, from love of the national territory, of *zemlja* and *bat'kivščyna*, without xenophobic enmity. Sensing that the spread of ethnic-based nationalism was growing along with the advancement of democracy, he recognized that a reorientation in the concept of nation alone would not prevent nationalistic hatreds. Hence, after the Revolution and his rejection of democracy, Lypyns'kyj tied his idea of nation not only to territory, but to a particular political system, namely, monarchy in the form of classocracy.

The theory of territorialism as a means of redefining the idea of nation prompts some critical comments. One question is, when Lypyns'kyj advanced his theory of territorialism before World War I, by what criterion was he defining the national territory of the Ukraine? Was it a geographical one? The answer to that is, of course, negative. In geographical terms the territory of the Ukraine is far from a well-defined geographical unit; on the contrary, the Ukraine is basically an extension of the East European plain, so purely geographical criteria cannot determine Ukrainian national territory. Yet Lypyns'kyj advocated the idea of a Ukrainian territory. By what criterion, then, did he define the national territory of the Ukraine? The

answer is: by the ethnic one. He considered that geographical area of Eastern Europe on which the Ukrainian peasant population lived *en masse* as the Ukraine. To the national minorities living within this Ukrainian ethnic mass—namely, Russians, Poles, Jews, and others—his theory of territorialism promised preservation of their cultural and national identity as well as preservation of their social status, in return for their loyalty to the Ukraine. Did Lypyns'kyj anticipate that in the case of the prolonged existence of an independent Ukrainian state, these minorities would retain their individual national identity? The answer is—probably not. In the long run he foresaw their ethnic assimilation with the mass of the Ukrainian people. That conclusion follows logically from his theory of the formation of a nation.

Lypyns'kyj's theory of the formation of nation is elaborate and complex, and refers to the racial symbols "the yellow" and "the black." However, in most cases his references to race are to be understood in psychological rather than biological terms. He emphatically denies the racial purity of any of the existing nations, and he considers the blending of various races one important source for the growth of civilization.

An adequate presentation of Lypyns'kyj's theory of the formation of the nation would demand much explanation, the more so since it is on some points circular in reasoning. It may be presented most succinctly, perhaps, against the background of his controversy with Volodymyr Starosol's'kyj, whose fine study of nation, entitled *Teorija naciji* (Theory of nation), appeared in 1922. Starosol's'kyj used Ferdinand Tönnies's sociological theory of *Gesellschaft* and *Gemeinschaft* to explain the essence of nation. Starosol's'kyj saw nation as a basic *Gemeinschaft*, that is, a spontaneous, organic community which protects an individual against alienation and social atomization by providing him with framework and material for his spiritual fulfillment. On the other hand, Starosol's'kyj defined state as a basic *Gesellschaft*. In applying Tönnies's sociological theory Starosol's'kyj followed Otto Bauer, although Bauer himself made limited use of Tönnies's theory. Lypyns'kyj, without having recourse to that theory, sees the essence of nation in a way similar to Starosol's'kyj's. He, too, viewed nation as a basic, organic community fulfilling the same functions pointed out by Starosol's'kyj,[13] and he, too, ascribed to it the highest social value.

Lypyns'kyj disagrees totally, however, with Starosol's'kyj's theory of the formation of a nation. Starosol's'kyj maintained that the authentic nation appeared rather late on the political scene, more or less simultaneously with the emergence of democracy, and thus one cannot talk about the

13 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 245.

existence of nation in a true sense before the French Revolution. That view ascribes—at least implicitly—to democracy the capability of germinating a nation. Lypyns'kyj rejects this view, asserting that in historical experience "no one nation was initiated or could have been initiated by democracy."[14] According to Lypyns'kyj, democracy possesses disintegrative rather than integrative tendencies. Every nation that is authentic—that is, non-fictional, or exists other than in the minds of *literati*—is an ethnic, racial, and linguistic amalgamation. By its very nature, democracy is unable to accomplish the formation of a new nation. In the opinion of Lypyns'kyj, this nation-forming capability belongs exclusively to monarchy, whether classocratic or ochlocratic. Only monarchies have a sufficiently strong center of power and authority to integrate racially, linguistically, and confessionally diverse groups into one nation. Even the United States is not an exception, since the American colonial tradition was monarchical, not democratic. Hence Lypyns'kyj believes that any people, in order to transform themselves into a nation, must undergo a period of rule by monarchy in either the classocratic or ochlocratic forms. Only after national integration has been accomplished by monarchy can democracy appear on the political scene, having a state apparatus and an efficient army officer corps, both built by the monarchy, at its disposal. Monarchy, then, and not democracy, is the real creator of nations. Democracy is actually the destroyer of nations.

Lypyns'kyj's theory of the formation of a nation is simultaneously an admittance that individual nations are not something granted by nature or Providence, but are the product of a complex historical process. About this he constantly reminds his readers, for instance in this excerpt from his *Lysty*:

All nations were created by leading, active minorities according to the receptivity (*pry vospryjimčyvosti*) of their leadership by the passive majorities and [all nations] were dying spiritually and physically due to the weakness of these leading minorities and to the non-receptivity of the passive majorities to their leadership. If it were permissable to use such a comparison, a nation is as much a product of human creativity as is a cultivated breed of cattle. The latter, when not submitted to the process of cultivation, degenerates, either dying out or regressing to a primitive stage. The difference lies in the fact that cattle is cultivated by an outside force, namely, human creation, while nations must cultivate themselves. Nature gives for the creation of a nation only rough material in the form of this or another, and better or poorer, mixture of races, better or worse geographical space; similar to her giving of better or poorer material and places for buildings. A nation, however, like a building, is a product of human beings—a product which actually is constantly

[14] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 245.

exposed to destruction by nature. To preserve and develop it [the nation] there is need for perennial effort, there is need for a struggle against nature.[15]

Lypyns'kyj's theory of the formation of a nation is intimately connected with his other major thesis advancing the identification of state with nation. He reached the identification of state with nation only after the Revolution, when his rejection and condemnation of democracy became total. In some statements his identification of nation and state is so close that logically Lypyns'kyj had no choice but to deny the status of nation to large ethnic communities like the Ukrainians. He denies the status of nation to the Ukrainian people not because they do not have their own state at a given time, but because they lack a strong state tradition. Holding fast to that principle, Lypyns'kyj divides the existing ethnic communities into *deržavni i nederžavni*, that is, those with a state tradition and those without it. Thus, the Poles, even before regaining independence, Lypyns'kyj classified as a nation because for centuries they had their own independent state, capable of integrating an ethnically mixed population by giving it identity as a nation; also, even in times of subjugation, the Polish people had retained a political elite capable of leadership. The Ukrainians, Lypyns'kyj maintained, are in an entirely different situation. They are a "stateless people," and hence not yet a nation because they lack both a long-standing state tradition and a political elite capable of imposing its will on the Ukrainian peasant masses. The Ukrainian people are as yet only a "nationality" in the process of becoming a nation. Their political status is a colonial one. Indeed, the Ukraine is a somewhat peculiar colony, due to the large number of extremely diverse foreign political and cultural influences to which it has continually been exposed.

The Ukrainian people can become a nation only when they succeed in transforming the Ukraine into an independent state. Yet the building of a new state Lypyns'kyj always considered the most difficult of all political tasks—incomparably more difficult if the given country exists as a colony. Before World War I, in a review of Leon Wasilewski's book *Ukraina i sprawa ukraińska* (The Ukraine and the Ukrainian problem), he wrote, "a state does not emerge at once. The process of the creation of a state is the most difficult and the most painful process of all known in the history of social life."[16]

15 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 359.
16 V. Lypyns'kyj, "Kil'ka uvah z pryvodu knyžky d. Vasilevs'koho," *Literaturno-naukovyj vistnyk*, 1912, no. 9, p. 343.

The classification of the Ukraine as a colony and of the Ukrainian people as a "nationality" (and not a nation) results from Lypyns'kyj's theory of the formation of a nation and from his far-reaching identification of state and nation. In the essay entitled "Xam i Jafet" (Ham and Japheth), which has the character of a political parable, Lypyns'kyj states:

> State is, first of all: authority, territory, and society. Without these three components there is no state. This means that for the building of a state, the presence of an organized power sustaining authority in the name of a common good of the entire country-territory and the entire society is necessary.
>
> Nation is, first of all, a spiritual, cultural, and historical unity. This means that for the birth of a nation, the long existence of the given society on a given territory in the shell of its own state is necessary. Nation, a spiritual unity, is always born out of the state, out of a territorial-political unity, and not vice-versa.[17]

In *Lysty*, his fundamental political treatise, Lypyns'kyj elaborates on the same thesis, primarily from the perspective of his concept of a political elite capable of imposing its creative will on the passive masses. Lypyns'kyj, we know, denied the role and status of a political elite to the Ukrainian intelligentsia. An authentic elite, in his interpretation, must control the means of production and the means of self-defense: in his words, it must have at its disposal "production and the sword" (*produkcija i meč*). Otherwise stated, the status of an elite derives from its material base, from its capacity to produce material goods, and from its capability to defend itself and the country. It must, then, also control the army. A leading stratum not possessing this material base is powerless, and therefore not a real political elite. Starting from this concept of the political elite, Lypyns'kyj argued that without its own political elite a nation cannot exist. An elite, if it is not fictional, must be in control of its own political power, and a national elite can do this only in its own state. Only then can it impose its idea of nation on the passive masses, and only then can we speak about the existence of a distinct nation, knowing its own political identity, germinating its own patriotism, and using the means of defense in its own national interests. Nevertheless, the shaping of the idea of nation is the task of the intelligentsia. The intelligentsia is, however, incapable of realizing that task when it is separated from the national material base. Therefore he concluded:

> Without its own sovereign state organization there cannot be a nation. "Its own state" is a synonym for "the authority of its own aristocracy [elite]." Since the existence of a nation without its own national aristocracy [elite] is an impossibility,

[17] V. Lypyns'kyj, "Xam i Jafet," *Postup*, 1928, no. 3/4, pp. 76ff.

the existence of a national aristocracy [elite] as well as of a nation without its own state is also an impossibility.[18]

Fully aware that he was running against the entire tradition of Ukrainian political thought, Lypyns'kyj persisted in explaining his position from a variety of angles.

The cause of this difference of position . . . lies in the diametrically opposed understanding of the relationship between state and nation by those Ukrainians who put cultural-national issues and attributes in first place, and by us, state-oriented Ukrainians (*deržavnyky*) who put political and territorial issues and attributes in first place. This difference can briefly be formulated as follows: they wish to arrive at statehood with the help of the nation, and we wish to achieve the status of nation through the state.[19]

The idea that of the many complex forces shaping the nation, the foremost is the role of the state was presumably first stated by Lord Acton. In his essay "Nationality" Lord Acton said: "A state may in the course of time produce a nationality; but that a nationality should constitute a state is contrary to the nature of modern civilization. The nation derives its power from the memory of a former independence."[20] It seems highly improbable that Lypyns'kyj was familiar with Acton's view, or that he was influenced by him in developing his own theory of the formation of a nation and, by extension, his identification of a state with nation. Most likely Lypyns'kyj's development of the two theories was influenced by the sociological thought of Ludwig Gumplowicz as set forth in his study *Der Rassenkampf*, and by the views of Roman Dmowski. Dmowski, during a sojourn to Japan at the time of the Russian Revolution of 1905 (his purpose was to paralyze the political activity of Józef Piłsudski), was so impressed by the coherence of the Japanese nation that he added a chapter entitled "Nation and State" to the fourth edition of his *Myśli nowoczesnego Polaka*: there he concluded that "state and nation are in reality inseparable concepts."[21] This, of course, does not mean that Lypyns'kyj is to be accused of intellectual plagiarism. While these sources must have provided him with some ideas, he reshaped and elaborated them beyond recognition. Hence his theories are essentially his own intellectual products. After Lypyns'kyj's death, the idea that the state gives birth to the nation was also independently advanced by the Swiss historian Werner Kaegi in his *Historische Meditationen* (published in 1942)

18 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 211.

19 V. Lypyns'kyj, "Z pryvodu statti generala Zales'koho," *Xliborobs'ka Ukrajina*, no. 5, p. 280.

20 Lord Acton, *Essays on Freedom and Power* (New York, 1955), p. 162.

21 R. Dmowski, *Myśli nowoczesnego Polaka* (reprint of the 4th ed., London, 1953), p. 103.

and by Rudolf Rocker in his *Nationalism and Culture* (published in 1937).

Lypyns'kyj's identification of nation with state requires some additional qualifications. A starting point is his uncompromising statement in a letter to General Petro I. Zales'kyj, his former military commander. Zales'kyj, disregarding the role of individual political systems, advocated the view that the ethical integrity of those who rule is in itself sufficient to resolve for the better all the problems besetting the political life of a country. Lypyns'kyj, who always totally disagreed with that view, never allowed the personal ethics of those in government to substitute for the role of political form. He respectfully yet angrily reminded General Zales'kyj that "each tsardom of this world is tied to one or another political form."[22]

To reiterate, Lypyns'kyj maintained that the entire span of human history proved that only three basic political systems are possible: classocracy, ochlocracy, and democracy. He explains at some length why, despite outward appearances, differences in the government structure, in written and unwritten constitutions, all political systems—theocracy, oligarchy, despotism, dictatorship—can be subsumed under the three basic systems. He explains why a formally monarchical system can at one time present itself as a classocracy and at another as an ochlocracy or even democracy.[23] Lypyns'kyj ascribes such paramount importance to political systems because he believes that each exerts a decisive influence on the nature of a nation. Let us look at this problem as concisely as possible. According to Lypyns'kyj, in the case of classocracy, the state is an expression and political instrument of the nation. He considers such a situation the proper one—the best of all possibilities for a nation. In the case of ochlocracy, the state totally dominates the nation, sometimes to the point of absorbing it. In the case of democracy, a faceless society dominates the state, and this faceless society's sectional, vested interests, by undermining state authority, work to destroy the very texture of the nation. Democracy leads to the slow death of a nation, whereas ochlocracy leads to the subjugation of a nation by the state. However, under some exceptional conditions, ochlocracy can transform itself into a classocracy: if this event takes place, the state will be restored to its proper place as an exponent of nation. Classocracy safeguards the growth and might of a nation. But this circumstance may result in an unhealthy imperialism, which, in turn, weakens the fabric of classocracy, resulting in the exhaustion and decline of a given nation

22 V. Lypyns'kyj, "Lyst do generala Zales'koho," *Sučasnist'*, 1969, no. 9, p. 119.
23 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ xliborobiv*, p. 191.

Whether Lypyns'kyj's theses can be confirmed by historical experience is a separate question, demanding extensive analysis.

This exposition of Lypyns'kyj's idea of nation must deal with problems pertaining to the situation of the Ukrainian nation: (a) What is the source of the national identity of the Ukrainian people? (b) Under what conditions can the Ukraine—by Lypyns'kyj's definition now a colony—gain statehood? (c) Can the Ukrainian Soviet Socialist Republic be considered a potential source of statehood for the Ukraine?

On the first problem—namely, Ukrainian national identity—Lypyns'kyj's view, as in many other cases, is opposite to those generally dominating Ukrainian political thought. While Lypyns'kyj does not deny the existence of cultural differences between the Russian and the Ukrainian peoples, he considers these ethnic-cultural features insufficient to define Ukrainian national identity. In his treatise entitled *Poklykannja "Varjahiv" čy orhanizacija xliborobiv?* (Invitation of the "Varangians" or organization of farmers?) he asserts that a basic error committed by the Ukrainian intelligentsia is the belief that the Ukrainian people are in the same national relationship to the Russian people as, for instance, the Czechs are to the Germans, the Poles are to the Russians, or the Bulgarians are to the Turks.[24] According to Lypyns'kyj, the relationship between Ukrainians and Russians is incomparably closer to the relationship existing between Belgian Walloons and Frenchmen, Bavarians and Prussians, or Germans and Austrians. Asserting that the Russian and the Ukrainian people share the same cultural base, namely, Byzantine culture and Eastern Orthodoxy, he regarded all other cultural differences as notable but not irreconcilable.

His qualifications prompt us to ask Lypyns'kyj: What, then, is the source of the germinating national identity of the Ukrainian people? He has a clear and, as usual, peculiar answer, arising from his political doctrine as a whole. He sees the source of the national identity of the Ukrainian people in factors neither ethnic nor cultural, but political. An excerpt from the preface to his *Lysty* can be taken to adequately summarize his position:

> The basic difference between the Ukraine and Muscovy is not language, tribal race, creed, or the appetite of the peasant for the landlord's land; in one word—not the cultural-national attributes and social issues but the differences in political systems which were evolving over the span of centuries, in the different (classocratic and not ochlocratic—as is explained in this book later on) method of the organization of the ruling stratum (*pravljača verstva*) [elite], in the different reciprocal relationship of those on top and the masses, of state and society, of those who rule and those who

24 V. Lypyns'kyj, *Poklykannja "Varjahiv" čy organizacija xliborobiv?* (Vienna, 1926; New York, 1954), p. 69.

are ruled. It is possible to separate Kiev from Moscow and to transform the "Little Russian" tribe into a Ukrainian nation in a separate Ukrainian state only when relying on those political differences, on political and not on cultural-national or social issues.

[My] second conclusion: because the national creative elements arrived in the Ukraine from Europe, and not from Asia, and because all Ukrainiandom (*ukrajinstvo*) as a national movement aiming at statehood has been the child of European and not of Asiatic culture, the Ukraine for the sake of its own birth and self-realization must first of all cut its umbilical cord with its mother—the West and Poland. Without political separation from Poland there will not be a Ukraine; just as Poland could not have emerged without political separation, without cutting off its umbilical cord from its mother Germany in the second half of the twelfth century. As long as the Ukraine does not separate itself from Poland, all national Ukrainian creative (*ukrajinotvorči*) elements, arriving from or through Poland and feeling behind themselves the support of the Warsaw metropolis, will not be willing to undergo fully the process of Ukrainianization; this means—blending with the "Little-Russian" mass of people into one entity and transforming this tribal mass into a nation. The Ukraine, bound with Poland through its creative upper strata and being of one political body with her, will rot and die together with Poland as does a mother with a child which is unable to be born.

However, to achieve this separation from Poland without drowning itself in the Russian sea—this is a problem Ukrainiandom could not solve during a millennium of its existence.[25]

Lypyns'kyj arrived at this conviction early and expressed it programmatically in an essay entitled "Druhyj akt" (The second act) written about 1911. He declared that the liberation of the Ukraine had to proceed through two acts, or stages. The first had begun with the uprising of Xmel'nyc'kyj—namely, the struggle against Poland. Now this "cutting of the umbilical cord" was approaching its end, and the days of Polish rule in Galicia were numbered. The Ukrainian people now faced the "second act" in their liberation—that is, the struggle with Russia. This stage, he maintained, is rapidly approaching. He worried that it might catch the Ukrainians unprepared. After World War I he made a partial retreat from this position. For a time he doubted that Russia would ever commit willfully the political error of incorporating the Western Ukraine into its sphere of domination: the Russian raison d'état might see Polish domination in the Western Ukraine as preferable to its own. In principle, however, he remained faithful to former views, restating them in 1929, shortly before his death, in an open letter to the editor of the daily *Dilo*. Saying that "the spirit of the Ukraine lies in its Western and not Eastern lands," he

25 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. xxv.

anticipated that only through the unification of the Western Ukraine with the Eastern Ukraine could the Ukrainian people become capable of challenging the domination of the Muscovite metropolis. A union of the Western and Eastern Ukraine could not be achieved, however, without the help of Russia; therefore, unification must be preceded by a political alliance of the Ukrainian people with the Russian, or, as he put it, "with the European East." As if reiterating the thesis of his essay "The Second Act," written about two decades earlier, he asserted that "the Ukrainian creative deed" (*ukrajins'ke tvorče dilo*), initiated by Bohdan Xmel'nyc'kyj, must be completed; otherwise the Ukraine will not exist. Thus, the unification of all the Ukrainian lands under the aegis of a stronger metropolis was, he believed, the precondition for the Ukraine's shedding of colonial status.

This was, however, only a precondition and by no means a guarantee of attaining independence, since the liberation of a colony and its transformation into a state is the most difficult of political tasks. He constantly warned his fellow Ukrainians that they cannot compare themselves with either Poles or Czechs, who were not "stateless people" (*nederžavni narody*) because they had preserved an uninterrupted political tradition of statehood and retained or restored their own political elites. The case of the Ukrainian people is essentially different. He diagnosed the political condition suffered by the Ukrainian people as "statelessness" (*nederžavnist'*) rather than "subjugation" (*ponevolennja*). The so-called subjugated people retain their sense of statehood. Unlike stateless people, subjugated people are not organically tied with the foreign authority; hence they may regain their independence by exploiting the opportunities offered by international situations and crises. They possess their own political elites, who are instantly ready to substitute for the authority and power which derives from the metropolis.

The situation of a stateless people, or colony, is entirely different. Deprived of their own political elite, they are organically unable to exploit even the most favorable external opportunities. Those who raise their voices for independence in a colony have "the will to power," but they do not have the knowledge and experience necessary to build and retain authority, to run the state apparatus, and to rule. Those among them who possess these qualifications are alien elements, organically connected with the metropolis and relying on its support for the retention of their sociopolitical status. They are usually void of what is to be called "territorial patriotism." Hence, if the new elite, emerging from the masses as fighters for the colony's freedom, turns against the former colonial ruling minority, and not exclusively against the metropolis, they will either alienate or

exterminate the elements capable of sustaining political order and power. Instead of a new authority, a political vacuum will develop, and the country will slip into anarchy, reconquest by the metropolis, and, eventually, into a similar or even worse colonial state.

Is there an exit from this vicious situation? According to Lypyns'kyj there exists but one, which is dependent upon an accidental situation, though conscious human effort can certainly attempt to exploit it. This chance for a colony to liberate itself comes when, for some reason—primarily for the sake of its own vested interests—the ruling metropolitan class finds itself alienated from the metropolis. If, in this instance, the new leaders of the stateless masses, while fighting for freedom, abandon their hatred for the existing ruling class, and convince them to join in the struggle for the independence of the country, the colony can become an independent state. The newly-created state may initiate the transformation of a heterogeneous society into an integrated nation. Why? Because the political experience of the former colonial elite can unite with the wish of the newly emerging elite to shed the domination of the metropolis. In other words, the will to power can unite with experience in authority. The revolutionary elite must not fail to recognize and seize this rare opportunity. It should not direct its forces against the former colonial rulers: on the contrary, it should make every possible effort to attract them to its cause.

Lypyns'kyj believed that such a chance had come for the Ukraine only during the period of the Hetmanate, and that the chance had been missed primarily due to the irreconcilable opposition of the revolutionary, democratic Ukrainian intelligentsia to the regime of Hetman Pavlo Skoropads'kyj. With the Bolsheviks' ascension to power in Russia and Skoropads'kyj's coup d'état in the Ukraine, the interests of the former, colonial ruling class stood in opposition to the interests of Moscow. If the Ukrainian intelligentsia had been willing to cooperate with the colonial elite, a new ruling elite might have emerged, possessing the will to independence as well as political experience. Such a ruling class in the Ukraine could have transformed it from a colony into an independent state. The newly-created state would—in time—have transformed the Ukrainian "nationality" into a nation.

Lypyns'kyj bitterly accused the Ukrainian intelligentsia of destroying this rare, almost unique chance in the annals of modern Ukrainian history. He pointed to two decisive causes for the failure of the Ukrainian intelligentsia. First, the intelligentsia was infected with the germ of ethnic nationalism and not territorial patriotism; this induced it to consider as Ukrainian only speakers of the Ukrainian language. Second, the highly egalitarian concept of democracy worshipped by the Ukrainian intelligentsia put it into

irreconcilable opposition to the old *pany* (lords). Eventually, the progress of the Ukrainian Revolution suffered from the absence of conservative forces. In the face of their almost total absence, the struggle for independence inevitably ended in anarchy, bringing in turn national catastrophe. Then the Ukraine reverted to its previous status, namely, to a colony.

What, according to Lypyns'kyj, are the prospects for the Ukraine in the future? On this point his views are somewhat ambivalent. The uncertainty stems mainly from his estimation of what the stability and duration of the Bolshevik regime might be. Like most of his contemporaries in the 1920s, he believed that the Bolshevik regime was unstable, and he anticipated its collapse in the not too distant future. He wrote: "Communism is not—as many may think—the beginning of a new era: it is the end and death of an old era. It is an inevitable completion and an inescapable reaction against this democracy which is connected with an anonymous capitalistic system of economy, born out of the French Revolution."[26]

Lypyns'kyj rejects the idea of the Soviet Ukraine as an embryo for the transmutation of the Ukrainian people into a nation. His most important supporting argument is that since the source of the Bolshevik party's domination is international communist ideology, what can at best be expected from Bolshevik rule is the propagation of international and anti-national ideas in the Ukrainian language. This circumstance cannot safeguard even the growth of Ukrainian native culture, because the idea of such a culture is organically alien to the communist ideology. The Bolshevik regime in the Ukraine cannot promote the emergence of a new communist, yet national, elite because Bolshevik power and authority in the Soviet Ukraine is not territorial-national. Its center and control point exists outside of the country; those Bolsheviks who rule in the Soviet Ukraine are in reality "political nomads," equally fit to govern the Ukraine one day and in Bukhara the next.[27] Therefore the Soviet Ukraine is now, and most probably will remain, only a variant version of a colony, dominated by the Russian metropolis.

Reckoning, however, that the Bolshevik regime would collapse in the foreseeable future, Lypyns'kyj was convinced that the building of a strong conservative movement outside of the Soviet Ukraine, as a counterpart to the Ukrainian democratic camp, would advance the struggle for an independent Ukrainian state. The existence of a suitable conservative ideology was the precondition for the emergence of a Ukrainian conservative force. Lypyns'kyj took this burden upon himself, although admitting that "it was not my vocation to take care of ideology. But I was compelled to

26 Lypyns'kyj, *Poklykannja "Varjahiv,"* p. 38.

27 Lypyns'kyj, *Poklykannja "Varjahiv,"* pp. 35ff.

accomplish it without having either habit or inherited talent. I wished to be a knight and to create a Ukrainian ideology of 'sword and production.' "[28] But no ideology, regardless of its political and intellectual values, is in itself a guarantor of political success. There must be real power behind it. This power can derive only from an organization having the character, coherence, and discipline of a secular order, whose members, believing unshakeably in the righteousness of their political goals, are ready to fight and to sacrifice everything, even life, for their realization. Such a conservative organization must accept as its axiomatic purpose the restoration of a hereditary monarchy in the Ukraine in the form of a legitimate Hetmanate. Practically, this meant that the claim to the Ukrainian throne belonged to the kin of Skoropads'kyj.

Lypyns'kyj took the initiative in creating such a conservative organization in the form of the *Ukrajins'kyj sojuz xliborobiv-deržavnykiv* (Ukrainian Union of Farmers–Statists). Only out of the Ukrainian agricultural class (former landlords and peasants) could there emerge, he believed, a conservative wing of the new Ukrainian elite. His conservative ideology unconditionally demanded the establishment of a hereditary monarchy in the Ukraine, in the form of a traditional Hetmanate, due to the structure of his theory of the formation of a nation. According to his theory only monarchy possessed the capabilities necessary to integrate ethnically and socially heterogeneous elements into one nation conscious of its identity. Moreover, a monarchy based on a conservative movement rooted in the agricultural class must assimilate the alien elements living in the towns and cities of the Ukraine; otherwise cultural and economic progress would be arrested.

> Urban culture, the condition of progress, can become national culture there, where there was or is a strong, conservative, politically militant village dedicated to the state; only there, where an urban speculator, always by his origin a foreigner, was compelled in a proper time to accept the language and the culture of the chivalrous and organized farmer-conqueror who organized the village and through the mediation of the monarchical court the entire nation.[29]

Toward the end of his life Lypyns'kyj's views would change dramatically. He fell into a bitter conflict with the leadership of the Ukrainian Union of Farmers–Statists and repudiated the right to the throne of the Skoropads'kyjs.

[28] "Notatky," 1:7.

[29] Lypyns'kyj, *Poklykannja "Varjahiv,"* p. 92.

Lypyns'kyj sometimes experienced doubt that the Bolshevik regime would collapse soon, as he hoped. What, in that case, did the future hold for the Ukraine? His response to that possibility was vague. Only reluctantly did he admit that the chance for the political emancipation of the Ukraine would increase with the expansion of the communist sphere of domination:

> . . . if communist ideology would win victory not only within the realm of Russia but at least in all of Europe, then it may be possible to expect that after some time a communist state ideology would increasingly accept local, territorial attributes and that out of it could grow some new, distinct, Ukrainian national version of international communism and that in this way the victory of communist ochlocracy could create on the corpse of the previous Ukrainian nation the foundations for a state of some new Ukrainian nation.[30]

Simultaneously, Lypyns'kyj experienced considerable doubt about the possibility of the world expansion of communism, because:

> on the territory of former Russia, [communism] absorbed such peculiarly Russian ingredients that its expansion beyond the frontiers of Russia seems to be impossible—not in the form of some exotic and highly narrow sect, but in the form of a new international creed *ex Oriente*.[31]

Hence in his personal notes (not dated precisely) he was inclined to judge the future of the Ukrainian nation pessimistically. He admitted that he was not excited about the outbreak of the Russian Revolution because it came too soon, and he rather sadly concluded that "we are facing the dawn of the mighty revival of the Muscovite nation. If we consent to giving to it the headship (*hlavenstvo*) of Rus', reducing ourselves to 'some Ukraine,' we face death as a nation."[32]

Despite this pessimistic prognosis, Lypyns'kyj, a newcomer to the Ukrainian nation, remained faithful to its cause to the last moment of his life. And while struggling to define the essence of nation, he eventually admitted that of all political notions, nation remains the least clear:[33]

> At the base of a nation there lies a mystical kernel. No matter how many attributes of a nation—such as language, culture, literature, territory, race, etc.—we would

30 Lypyns'kyj, *Poklykannja "Varjahiv,"* p. 36.
31 Lypyns'kyj, *Poklykannja "Varjahiv,"* p. 36.
32 "Notatky," 1: 12.
33 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 374.

enumerate and analyze, eventually and finally we reach something unknown, something that is usually called "the spirit of a nation."[34]

Nation, specifically the Ukrainian nation, became the highest political value for Lypyns'kyj throughout his life. Yet, unlike Dmytro Dontsov, he denied to the nation the status of being a source of morality. That he saw in an extra-mundane religion, maintaining that there exists a universal human morality, defined by religion—in the Ukrainians' case, by Christianity.[35]

We know that Lypyns'kyj considered the Ukrainian nation-state to be the final goal for Ukrainian political strivings. He was firmly convinced that only under the protection of their own state could all the inhabitants of the Ukraine carry on "a good and dignified way of life."

The present world political situation points out clearly that despite a growth in the number of nation-states, the very institution of the nation-state is undergoing a crisis and is to some extent becoming a political anachronism. The leading American political scientist Hans Morgenthau, having observed that "the polyethnic state is, then, under modern conditions an unstable political unit which tends to disintegrate under the impact of nationalism or foreign intervention," stressed the obsolescence of the nation-state in our time:

> The justification of the nation-state, as of every political organization, is its ability to perform the functions for the sake of which political organization exists. The most elementary of these functions is the common defense of the life of the citizens and of the values of the civilization in which they live. A political organization which is no longer able to defend these values and even puts them in jeopardy must yield, either through peaceful transformation or violent destruction, to one capable of that defense . . . . The modern technologies of communication, transportation, industrial production, and arms have completely destroyed this protective function of the nation-state.[36]

Lypyns'kyj lived in a pre-atomic age. In his own time the nation-state was not yet experiencing any clear demise. Nonetheless, one can ask: Why did his brilliant political mind not sense the limitation of the nation-state, of which he was a passionate advocate with regard to the Ukraine? To a certain degree, Lypyns'kyj was indeed aware of the potential limitations of the individual nation-state. Hence he proposed for Eastern Europe a so-called *Sojuz tr'ox Rusej* (Alliance of the three Rus') as the final political

34 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 83.
35 Letter of V. Lypyns'kyj to Stepan Hrynevec'kyj published under the title "Moral' ukrajincja-deržavnyka," in *Ukrajins'kyj holos*, 1927, no. 36.
36 H. Morgenthau, *The Restoration of American Politics* (Chicago, 1970), pp. 344–46.

configuration. This idea, which Lypyns'kyj merely stated, without elaboration, has remained the least understood and the most misinterpreted of all his ideas. To Dontsov it became an object of ridicule and almost an admission of national betrayal by Lypyns'kyj. Yet, in reality, the idea of the alliance indicates Lypyns'kyj's awareness of the potential limitations of the nation-state. His idea proposed the complete, separate independence as states of three peoples—the Russians, Ukrainians, and Belorussians—and, simultaneously, a durable alliance among them, or a kind of political bloc. Lypyns'kyj either did not or could not define the nature of this alliance more clearly. His motives for proposing such an alliance are, however, stated clearly; they can be properly understood from the perspective of his agrarian, conservative aristocratism. He—like, later, Charles de Gaulle—regarded anonymous financial capital as an object of repulsive antipathy, for which democracy was only the docile servant. He proposed the Alliance of the Three Rus' because he believed that none of these states would be capable of individually withstanding the onslaughts of the potentially Asiatic, sociologically "nomadic" influx from the East, nor the penetration of ravenous, anonymous, financial capitalism from the West. He warned his fellow-Ukrainians against becoming either consciously or unconsciously a tool in the hands of the West against the European East, and vice-versa. It is in this context that he saw the real destiny and the ambitious mission of the Ukraine:[37]

> The Ukraine must find itself. From a colony in which the most diverse influences have intersected, it must become a nation-state having clearly defined and crystallized individuality . . . .[38]

The possibility for finding this individuality of the Ukraine lies in stopping the penetration of ruinous, internal nomads as well as of external nomads from the East, and in preventing the penetration of an even more dangerous enemy, namely, "rapacious, democratic, international financial capital and hostile foreign agricultural colonization from the West." Simultaneously, with resignation, Lypyns'kyj admitted:

> If there is to be a Ukrainian nation, my *Lysty* will be read by all those who will experience apprehension about the existence and future of this nation. If no Ukrainian nation comes into existence, my conscience will rest at peace because I paid as well as I could the self-imposed debt of serving the Ukrainian national legend.[39]

St. Louis University

37 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 328ff.
38 "Notatky," 1:3–4.
39 "Notatky," 1:8.

V. Lypyns'kyj and the Problem of the Elite

JAROSLAW PELENSKI

Vjačeslav Lypyns'kyj (1882–1931)[1] was the first Ukrainian political thinker, historian, and ideologue to address the problem of the elite in a systematic and comprehensive manner.[2] His treatment of the role and the functioning of elites from a comparative perspective as well as in the Ukrainian context represents a significant contribution to general political theory and to Ukrainian political thought.

Lypyns'kyj developed his theory of elites following a radical shift from a democratic position to a conservative monarchist and corporatist systemic one. His theory was also formulated during the great Ukrainian debate of the 1920s in connection with its central concern about who was to be held responsible for the Ukrainian defeat in the struggle for independence in the years 1917–1920. Was it the democratic and socialist elite (predominantly the intelligentsia, in the social sense) who, according to Lypyns'kyj and his fellow conservatives (later maintained also by integral nationalists of the authoritarian and totalitarian persuasions), had failed profoundly in the process of revolution and statebuilding because they were incapable of creating a strong national government and military apparatus? Or was it, as argued by the populist democrats and the socialists, the Ukrainian people (*narod*) themselves, with their belated sociopolitical development and anarchistic tendencies, who were mainly responsible for the defeat of Ukrainian efforts to preserve political independence?

[1] For a bibliography of V. Lypyns'kyj's works, and the relevant literature, see the "Select Bibliography of V. Lypyns'kyj's Works and Related Publications" published in this issue.

[2] The literature on elites is immense; for instance, a select computerized bibliography on political elites (1945–1967) amounts to 661 pages: see Carl Beck and J. Thomas McKechnie, *Political Elites* (Cambridge, Mass., 1968). For a general introduction to the problem of elites, see H. D. Lasswell, D. Lerner, and C. E. Rothwell, *The Comparative Study of Elites: An Introduction and Bibliography* (Stanford, 1952); Suzanne Keller, *Beyond the Ruling Class: Strategic Elites in Modern Society* (New York, 1963); Thomas B. Bottomore, *Elites and Society* (London, 1964); Perry Geraint, *Political Elites* (New York, 1969); John A. Armstrong, *The European Administrative Elite* (Princeton, 1973); R. D. Putnam, *The Comparative Study of Political Elites* (Englewood Cliffs, N.J., 1976); Moshe M. Czudnowski, ed., *Does Who Governs Matter?: Elite Circulation in Contemporary Societies* (DeKalb, Ill., 1983); Ronald H. Linden and Bert A. Rockman, eds., *Elite Studies and Communist Politics* (Pittsburgh, 1984).

The debate of the 1920s revealed that, regardless of his political eccentricities and ideological idiosyncracies, it was Lypyns'kyj who dared to ask the hard, essential questions about the Ukrainian past and present. It was he who refused to tell his compatriots what they wished to hear in return for instant but transient fame, and it was he who dealt with the realities of power politics, the crucial issues of political process and, above all, the fundamental problem of the relationship of elites to their societies. In his incisive clinical approach he touched the raw nerve of the Ukrainian body politic.

Until the appearance of Lypyns'kyj's writings, Ukrainian political theorists, who also performed many other functions in their society, had by and large avoided these issues. For obvious reasons, they preferred to concentrate their efforts on the current political needs of Ukrainian society within the framework of the existing empire-states and the search for ideal/utopian solutions for the problems facing that society. Contrary to most Ukrainian political thinkers, who exemplified an asystemic approach, Lypyns'kyj, in his treatment of the elite as well as other issues, attempted to present a closed, logical system which bore some characteristics of a fixed dogmatic construction. His system represents the most integrated political doctrine produced by Ukrainian political thought in the twentieth century.[3]

Already in the democratic period of his historical and political thinking, from 1902 to 1917, Lypyns'kyj's concern with the problem of the elite, while not predominant, was nonetheless clearly evident.[4] During that period, and particularly between 1909 and 1917, Lypyns'kyj still attempted to harmonize his commitment to political democracy with his assessment of the elite/elites (namely, selected elements of the nobility) and of the cult/myth of the great personality in Ukrainian history. His early publicistic writings, such as *Szlachta na Ukrainie* (The nobility in the Ukraine; 1909) and historical works, such as "Stanisław Michał Krzyczewski: Z dziejów walki szlachty ukraińskiej w szeregach powstańczych pod wodzą Bohdana Chmielnickiego" (Stanisław Michał Krzyczewski: Concerning the history of the struggle of the Ukrainian nobility in the insurrectionist

[3] Concerning the general treatment of Lypyns'kyj's historical thinking and political ideas, see Jaroslaw Pelenski, "Der ukrainische Nationalgedanke in Lichte der Werke M. Hruševs'kyjs und V. Lypyns'kyjs" (Ph.D. diss., University of Munich, 1956), pp. 90–223; idem, "Vjačeslav Lypyns'kyj," in *Zbirnyk "Ukrajins'koji literaturnoji hazety" 1956*, ed. I. Koševivec' and Ju. Lavrinenko (Munich, 1957), pp. 197–213; idem, "Geschichtliches Denken und politische Ideen V. Lypyns'kyjs," *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 9, no. 2 (1961): 223–46.

[4] For a conceptualization of V. Lypyns'kyj's democratic period, see Pelenski, "Der ukrainische Nationalgedanke," pp. 160–66; idem, "Vjačeslav Lypyns'kyj," pp. 200–204; idem, "Geschichtliches Denken," pp. 234–36.

army under the command of Bohdan Xmel'nyc'kyj)[5] and the two studies bearing the common title "Dwie chwile z dziejów porewolucyjnej Ukrainy" (Two moments from the history of the postrevolutionary Ukraine)—the first subtitled "U szczytu potęgi" (At the peak of power) and the second, "Na przełomie" (At the turning point)[6] —reflect the various tendencies in his historical and political thinking. In his last major historical work, *Ukrajina na perelomi* (The Ukraine at the turning point; Vienna, 1920), these divergent tendencies were reduced to the fundamental dichotomy encompassing the cult/myth of the great personality as the decisive history-making force and the notion of the determining role of elites in the historical process. This dichotomy he eventually resolved in his *Lysty do brativ-xliborobiv* (Letters to fellow farmers), written in 1919–1926 and published in several editions, and, according to oral testimonies, in *Teorija pravlinnja* (Theory of rule), completed in Berlin in 1927 (its whereabouts are unknown).

Lypyns'kyj's historical interpretation was most evidently influenced by the cult/myth of the great personality in his work on Stanisław Michał Krzyczewski (Kryčevs'kyj), a colonel and Cossack army commander, and, in particular, on Hetman Bohdan Xmel'nyc'kyj.[7] This cult/myth theory was developed in modern historical thought by the heroic (bombastic) school of Thomas Carlyle, especially in his *On Heroes, Hero-Worship, and the Heroic in History* (1841) and in his biography of the Prussian king Frederick the Great, among others. However, there is no direct evidence that Lypyns'kyj was influenced by that school.

The cult/myth of the great personality as a history-making force was revived by neoromantic historical schools at the turn of the twentieth century and continued until the early 1930s. The most prominent among them was the group of historians who belonged to the Stefan George Circle (*Kreis*), among whom Ernst Kantorowicz became the best known in the American intellectual milieu. Vasyl' Kučabs'kyj (1895–1945 [?]), Lypyns'kyj's ideological disciple and a noteworthy Ukrainian historian of the interwar period—his eulogizing assessment of his mentor's ideas is

[5] Wacław Lipiński, ed., *Z dziejów Ukrainy* (Kiev and Cracow, 1912), pp. 145–513; the work also appeared separately as a monograph (Cracow, 1912). For a new edition with a Ukrainian translation by Jurij Kosač, and an introduction, entitled " Krakiv, Ženeva i filijacija 'Kryčevs'koho,' " by its editor, Lew R. Bilas, see V. Lypyns'kyj, *Tvory*, vol. 2 (Philadelphia, 1980).

[6] Lipiński, ed., *Z dziejów Ukrainy*, pp. 514–617.

[7] For the identification of the cult/myth of the great personality in Lypyns'kyj's work, see Pelenski, "Der ukrainische Nationalgedanke," pp. 155–59; idem, "Geschichtliches Denken," pp. 233–34. Cf. also Bilas, "Krakiv, Ženeva i filijacija 'Krycevs'koho,'" pp. xlii–xlvii, lxxviii–lcviii.

reflected in the article "Značinnja idej Vjačeslava Lypyns'koho" (The significance of the ideas of Vjačeslav Lypyns'kyj; reprinted in this issue)—belonged to a group of Ukrainian intellectuals who admired the poet and his circle.[8]

Direct influence on Lypyns'kyj by historians who advocated the theory of the great personality in history can be proved only for some Polish historians, especially those of the neoromantic school. Most evident is his reliance on the treatment of Xmel'nyc'kyj by Ludwik Kubala (1838–1918) in the latter's *Wojna moskiewska, rok 1654–1655* (The Muscovite war, the year 1654–55; Warsaw, 1910).[9] Influences on Lypyns'kyj by Stanisław Zakrzewski (1873–1936) and Szymon Aszkenazy (1867–1935), leading figures in the Polish neoromantic school, have also been tentatively established.[10]

Lypyns'kyj's hero worship of Krzyczewski and Xmel'nyc'kyj fitted well into the neoromantic context of the beginning of the twentieth century and the period of great disillusionment that followed the catastrophies of World War I and the Ukrainian defeat in the struggle for independence in 1917–1920. However, in Lypyns'kyj's later writings, especially in his *Lysty do brativ-xliborobiv,* the neoromantic and militarist, or even caesarist, cult of the great personality in history was replaced by a sociological and political-theoretical approach to the issue of the organization of old and new societies and the leading role of their respective elites.

Lypyns'kyj was the first Ukrainian political thinker openly to advocate the thesis that the elites and not the "peoples" (*narody*) or the masses are the principal history-making and nation-building forces. This does not mean that other Ukrainian historians and political thinkers were totally unaware of the role the elites have played in historical processes. Myxajlo Hruševs'kyj (1866–1934), the grand old man of Ukrainian populist historiography and politics who always stressed his anti-elitist predilections and who very consistently defended the sovereign will of the people, did in fact attribute to the intelligentsia a special societal role which for all practical purposes amounted to its identification as an elite. In his important article "Konstytucijne pytannja i ukrajinstvo v Rosiji" (The constitutional

[8] *Dzvony* (June 1932), 6 (15): 403–419. Vasyl Kučabs'kyj is also the author of an excellent book on Ukrainian contemporary history, entitled *Die West-Ukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918–1923* (Berlin, 1934), as well as of other historical and political studies. For the information on Kučabs'kyj's connection with the Stefan George Circle, I am indebted to Myxajlo Demkovyč-Dobrjans'kyj.

[9] Concerning the identification of Kubala's influence on Lypyns'kyj, see Pelenski, "Der ukrainische Nationalgedanke," pp. 155–56; idem, "Geschichtliches Denken," p. 233.

[10] Bilas, "Krakiv, Ženeva i filijacija 'Kryčevs'koho,'" pp. xxxviii–xlvii.

question and the Ukrainians in Russia), published following the Revolution of 1905,[11] Hruševs'kyj dealt with the problem of creating representative institutions in the Ukraine and in a Russian federal state. There Hruševs'kyj argued that the intelligentsia not only should play a special role in the sociopolitical system, but also should be guaranteed a specific number of seats in a future territorial *sojm* (parliament).[12] Hruševs'kyj postulated, in a somewhat artificial manner, that the intelligentsia could serve as a useful, neutral, and objective element against the struggles of material and class interests—as if this particular social group had no vested interests of its own. Lypyns'kyj, on the other hand, did not resort to such facile embellishments to support his arguments. He was outspoken in his preference for the elitist interpretation of history and politics.

All of Lypyns'kyj's work is characterized by a constant intellectual confrontation with the problem of the elite/elites, but the essence of his preoccupation with that problem is contained in the third part of *Lysty do brativ-xliborobiv,* entitled "Pro nacional'nu arystokratiju i pro try metody jiji organizaciji: klasokratiju, oxlokratiju i demokratiju" (About the national aristocracy and the three methods of its organization: classocracy, ochlocracy, and democracy), written in 1921–1922 and comprising 232 printed pages.[13] He later elaborated on that thesis in his treatise *Poklykannja "Varjahiv," čy organizacija xliborobiv?* (Invitation of the "Varangians," or organization of farmers?; 1925).[14]

In his own formulation of the theory of elites, Lypyns'kyj did not use the term elite, but instead employed the concepts *nacional'na arystokratija* (the national aristocracy), *providna verstva* (the leading stratum), and *pravljača verstva* (the ruling stratum). Yet he clearly identified these concepts with

[11] Hruševs'kyj's article was first published in *Literaturno-naukovyj vistnyk* 30 (1905): 245–58, and reprinted in two collections of his essays, namely, *Z bižučoji xvyli* (From the current trend; Kiev, 1906), pp. 16–32, and, in abridged form and in Russian translation, in *Osvoboždenie Rossii i ukrainskij vopros* (St. Petersburg, 1907), pp. 121-31.

[12] For an identification of Hruševs'kyj's constitutional project of 1905, see Pelenski, "Der ukrainische Nationalgedanke," pp. 67–69. On the special role of the intelligentsia, cf. J. Pelenski, "Suspil'no-polityčni ideji Myxajla Hruševs'koho" (unpublished paper read at the M. Hruševs'kyj Centennial Conference of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S., in 1966), p. 8. For a recent treatment of Hruševs'kyj's constitutional project, see T. M. Prymak, "Konstytucijnyj projekt M. Hruševs'koho z 1905 roku," *Ukrajins'kyj istoryk,* 1985, nos. 1–4 (85–88), pp. 34–35.

[13] V. Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv* (Vienna, 1926; reprinted New York, 1954), pp. 111–343.

[14] Originally published in *Xliborobs'ka Ukrajina* 4 [7–8] (1923): 312–40, and 5 (1925): 296–376. It also appeared as an appendix to the 1926 edition of *Lysty do brativ-xliborobiv,* pp. 471–580, and as a separate publication (New York, 1954).

the Western theoretical meaning of "elite." In his introduction to *Lysty do brativ-xliborobiv*, entitled "Vstupne slovo do čytačiv z vorožyx taboriv" (An introductory word to readers from hostile [political] camps), written in the fall of 1926, he specifically stated: " I consider every ruling and leading stratum in each given epoch as an aristocracy (that which is referred to in West European literature as an 'elite'), regardless of its [social] origins."[15]

Lypyns'kyj, in some ways similarly to Karl Marx and Max Weber, was firmly convinced that political theories and ideologies are closely related to the concrete needs of social groups and their elites, who organize states with specific forms of government on definite territories. According to him, the development of a state, its ability to survive, and its degeneration depend on the forms of its organization. Lypyns'kyj made his distinction between "the active minority"—the elite— and "the passive majority"—the masses—by stating that in order to create a state, the former must attain power, because individuals and societies can be convinced only by real power, not by theoretical considerations. Every nation has been created by an active elite which took over power in the given society. From this active elite—that is, "the national aristocracy" in Lypyns'kyj's formulation—come the leaders and organizers who are "the best in their nation." As specific examples of "national aristocracies" Lypyns'kyj mentioned the knights of the feudal age, the French court nobility during the age of absolutism, the officers of Napoleon, the Prussian Junkers during the foundation of the second German Empire, the financial bourgeoisie of France and the United States, the Russian bureaucracy of the imperial St. Petersburg period, the English labor aristocracy associated in labor organizations, and the Soviet party and state leaders.[16] He also maintained that every sociopolitical system must continually revitalize itself by coopting new elites from various classes and groups, a dynamic process he defined as "a permanent renewal of aristocracy," or what in Western terminology is referred to as circulation of elites.

Relying on the classic tripartite model of sociopolitical systems—namely, monarchy, aristocracy, and democracy—Lypyns'kyj developed his own theory of the three methods for the organization of national elites and their circulation. This immediately brings to mind the cyclical theory of elites developed by Vilfredo Pareto (1848–1923) over a period of twenty years, from 1896 to 1916.[17] Although Lypyns'kyj did not cite Pareto

15 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. xlvii.

16 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 131.

17 Pareto formulated his views on elites and their circulation in the following works: *Cours d'économie politique*, 2 vols. (1896–97; new edition: *Oeuvres complétes*, vol. 1 [Geneva, 1964], with an introduction by G.H. Bousquet and a bibliographical note by G. Busino); *Les*

directly in his *Lysty do brativ-xliborobiv*, it appears that he was familiar to some extent with the latter's theory of elites and their circulation.[18] Lypyns'kyj's typologization of the three national aristocracies/elites and their circulation, may, in some respects, be a more sophisticated development of Pareto's dual conception of elite circulation, that is, of "the lions" and "the foxes," or the conservative-regressive and the adaptive-innovative elites. Similarities also exist between Lypyns'kyj and Gaetano Mosca (1858–1941), particularly with regard to their application of the notions "ruling stratum" and "ruling class."[19] Again, no direct reference to Mosca can be found in Lypyns'kyj's writings. Lypyns'kyj did, however, rely on and quote from two authors who in one way or another made use of the elite theories. The first was Robert Michels (1876–1936), whose seminal work on political parties, entitled *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie* (Sociology of party systems in modern democracy; Leipzig, 1911), Lypyns'kyj cited.[20] The second, and more influential on Lypyns'kyj's thought, was Georges Sorel (1847–1922), whom Lypyns'kyj called "a great French syndicalist and sociologist," "a commentator and continuator of Marx," and "a great ideologue of syndicalism."[21] (Sorel employed Pareto's theoretical observations, and applied the

sytemes socialistes, 2 vols. (1902–1903; new 3rd edition: *Oeuvres complétes*, vol. 5 [Geneva, 1965]); *Trattato di sociologia generale*, 3 vols. (1916; French edition, entitled *Traité de sociologie générale* [1917–19], and English edition, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology*, 4 vols. [New York, 1963]); and various articles since 1897 conveniently published by G. Busino, ed., in *Scritti sociologici* (Turin, 1966). For some assessments of Pareto and the literature on his work, see G.H. Bousquet, *Pareto (1848–1923): Le savant et l'homme* (Lausanne, 1960), and R. Cirillo, *The Economics of Vilfredo Pareto* (London, 1979).

18 For the identification of the similarities between Lypyns'kyj and Pareto, see A.M. Bocheński, "Ukraiński Maurras," *Biuletyn Polsko-Ukraiński* (December 1933), nos. 34–35, p. 3 (reprinted in this issue); Pelenski, "Geschichtliches Denken," pp. 225, 239. Cf. also E. Pyziur, "Vjačeslav Lypyns'kyj i polityčna dumka zaxidn'oho svitu," *Sučasnist'*, 1969, no. 9, pp. 103–115, especially pp. 106–111; Bilas, "Krakiv, Ženeva i filijacija 'Kryčevs'koho,'" pp. lvi–lxiv.

19 Mosca's relevant work in this connection is his *Elementi di scienza politica* (1896); English translation, *The Ruling Class* (New York, 1939). For some assessments of Mosca and the literature on his work, see M. Delle Piane, *Gaetano Mosca: Classe politica e liberalismo* (Naples, 1952); J.H. Meisel, *The Myth of the Ruling Class: Gaetano Mosca and the "Elite"* (Ann Arbor, 1958). For a juxtaposition of the views of Lypyns'kyj and Mosca, cf. Pyziur, "Vjačeslav Lypyns'kyj," pp. 106–111.

20 An English translation of Michels's work appeared as *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracies* (New York, 1962). For an identification of Lypyns'kyj's references to the French edition of Robert Michels' work (cf. *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 147, 162), see Pelenski, "Geschichtliches Denken," p. 225.

21 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 34, 58, 61. Here Lypyns'kyj cited specifically the following works by Sorel (pages in parentheses refer to references in *Lysty*): *Réflections sur la violence* (Paris, 1908) (especially the 4th edition, p. 61); *La décomposition du marxisme* (Paris, 1908) (pp. 58–59); *Les Illusions du progrés* (Paris, 1908) (p. 154); "Matériaux d'une

concept of "ruling stratum" in his own ideological formulations).[22] While chronologically following Pareto, Mosca, and Michels, Lypyns'kyj was far ahead of the major sociological debates on the problem of elites that took place in the West in the period from the early 1950s to the 1980s. Specifically, Lypyns'kyj distinguished three methods in the organization of national elites.

First is the classocratic (organic) method, which is characterized by the rule of a knightly or military stratum earning its living from material production and serving as a model for the elites of other social groups, all of which are integrated into a corporate monarchic state order. Lypyns'kyj regarded England as the ideal country to foster the classocratic system and the functioning of its elites.[23] He supported this typological definition with a stimulating, albeit controversial, analysis of the emergence of the English classocratic system, in which he stressed the harmonious and rhythmic balance of the English elite's fluctuation between the conservatism of the old aristocracy and the progressivism and revolutionism of the new social groups. According to Lypyns'kyj, the British constitution and the British parliamentary system were the final results of this dynamic balance of societal forces. In his opinion, two other societies approached the British classocratic model. In the European context, Lypyns'kyj regarded Hungary, ruled by an aristocratic elite, as being the best, and the least degenerated, example of the classocratic system; however, Hungary was also threatened by stagnation if it proved unable to integrate the elites of modern social groups into that system.[24] Finally, he postulated that the United States of America was also founded by Anglo-Saxon classocratic elements that established themselves as an elite in the early republic; their sociopolitical system later decayed and became transformed into a republican democracy.[25]

théorie du prolétariat" (Paris, 1919) (p. 34 fn.); "Vues sur les problémes de la philosophie" (p. 106). For a discussion of Sorel, his theories, and the literature, see I. L. Horowitz, *Radicalism and the Revolt against Reason: The Social Theories of Georges Sorel* (London, 1961); J. J. Roth, *The Cult of Violence: Sorel and the Sorelians* (Berkeley and Los Angeles, 1980); J. L. Stanley, *The Sociology of Virtue: The Political and Social Theories of Georges Sorel* (Berkeley and Los Angeles, 1982).

22 Pyziur, "Vjačeslav Lypyns'kyj," p. 107.

23 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 290–98. Lypyns'kyj's acquaintance with English history needs further investigation. We know that he was familiar with and cited the works of English historians, such as John Robert Seeley, *The Expansion of England* (1883), and M. Goldwin Smith, *The Empire* (1863), p. 332.

24 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 298 fn.

25 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 332–34.

Second is the democratic (chaotic) method of elite organization, based on an open and unlimited competition for power among individualistic and materialistic social elements divorced from production and military service. The social strata supporting the democratic form of government and aspiring to the position of the ruling elite are the merchants, the financiers, the intelligentsia, and extraterritorial groups. In Lypyns'kyj's interpretation, all these groups have little or no commitment to the traditional values and organic needs of their societies; they attempt to govern them by rationalistic and utilitarian slogans and methods, as well as by financial and intellectual manipulation. While claiming to speak in the name of a sovereign people, they actually tend to represent fictional majorities, obtained in artificially arranged elections influenced by transient issues couched in the most demagogic terminology (unlimited freedom, equality, brotherhood). The democratic elites tend to destabilize the already existing classocratic system, which in turn leads to chaos and the downfall of the old order. Post-revolutionary France, Poland, the United States of America of his time, and to some extent Mexico served Lypyns'kyj as concrete examples of the functioning of the democratic system and its elites.[26] It deserves mention that Lypyns'kyj treated Polish "nobiliary democracy" of the early modern period in the same negative manner as did Friedrich Engels.[27]

Third is the ochlocratic (mechanical) method of elite organization and of the respective sociopolitical system (not mob rule, but, according to Lypyns'kyj, rule over the mob), [28] which, in contrast to the democratic order, rests on a "real majority," a notion anticipating what would come to be known as the "silent majority." The ochlocratic elite, with its limited interest in genuine material productivity and its inability to sustain

26 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 308–315, 332–40.

27 This negative assessment of Polish "nobiliary democracy" appears in F. Engels's well-known treatise, *The Peasant War in Germany*, originally published in 1850 in the fifth and sixth issues of the *Neue Rheinische Zeitung*, a political and economic review edited by Karl Marx in Hamburg. Concerning the critical edition of the German text, see "Der Deutsche Bauernkrieg," in Karl Marx and Friedrich Engels, *Gesamtausgabe (MEGA), Erste Abteilung, Werke*, vol. 10, (Berlin, 1977), pp. 367–443. An English translation by M. J. Olgin, entitled *Peasant War in Germany*, was published in New York in 1926 and reprinted in F. Engels, *The German Revolutions*, ed. L. Krieger (Chicago and London, 1967), pp. 3–119. Engels, in discussing Ulrich von Hutten's reform program for the German Empire, observed that Hutten demanded "the restoration of a *democracy of the nobility* headed by a monarchy, a form of government reminiscent of the heyday of the late Polish republic. . . . Founded on serfdom, this democracy of the nobility, the prototype of which could be found in Poland and [in a somewhat modified form] in the empires conquered by the Germanic tribes, at least in their first centuries, is one of the most primitive forms of society" (Engels, *Peasant War in Germany*, ed. Krieger, p. 71).

28 Lypyns'kyj, *Poklykannja "Varjahiv"* (1926 ed.), p. 538 fn.

economic and cultural creativity, is best defined as an unattached nomadic social stratum. According to Lypyns'kyj, the members of this elite are organized in an iron-clad, mechanical, and militant formation (party); are motivated by a fanatical faith (ideology); and have jointly experienced a special type of integrating drill—all of which create a tightly-knit and highly disciplined approach in the struggle for power and in its perpetual application to governance. The ochlocratic elite exploits the passivity, weakness, and simplicity of the masses and rules them by the use of force, terror, and demagoguery. Lypyns'kyj characterized the ochlocracy as the most linear, rigid, and primitive sociopolitical system.

Lypyns'kyj distinguished between two types of ochlocracy: the historical, as represented by centralized absolutistic monarchical states of the late medieval and early modern period; and the contemporary, as exemplified by communism and, somewhat later, by fascism. In its most advanced form, the ochlocratic order existed in prerevolutionary France, where a strong ochlocratic monarchy destroyed the classocratic foundations and the old aristocracy and ruled with the help of a new court aristocracy, bureaucracy, and a strong military establishment. Following the Revolution, the French ochlocratic system degenerated and was replaced at first by a revolutionary ochlocracy and subsequently by a classical version of democracy.[29]

According to Lypyns'kyj, the most ideal and permanent type of ochlocratic system, and its corresponding elite, can be found in Russia.[30] His treatment of what he perceived as the traditional Russian ochlocracy foreshadows in many respects one of the current and increasingly influential approaches to Russia's sociopolitical system, political culture, and relations between the elite and society. In particular, Lypyns'kyj's brief but excellent exposition concerning the systemic parallels and historical analogies between the Russian *ancien régime* and the Bolshevik system is surprisingly original.[31] It anticipates in many respects more recent debates on the issues in question, as reflected in Richard Pipes's *Russia under the Old Regime* (1974) and in Alexander Solzhenitsyn's statements.[32]

29 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 302-311.

30 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 316–26.

31 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 321.

32 Cf. A. Solzhenitsyn's article, "Misconceptions about Russia are a Threat to America," *Foreign Affairs* 58, no. 5 (Summer 1981), and especially his "Open Letter to the Conference on Russian-Ukrainian Relations," which took place 8–9 October 1981, at McMaster University, Hamilton, Ontario, published in Russian in *Novoe russkoe slovo* (21 June 1981) and in a Ukrainian translation in *Svoboda* (5, 6, 7 August 1981; nos. 145, 146, 147). For a reply on behalf of the conference organizers by Jaroslaw Pelenski, see "Pro potrebu rosijs'ko-ukrajins'koho dialohu: Vidpovid' na lyst Aleksandra Solženitsyna," *Svoboda*, 18–19 November 1981, nos. 218–19. The systemic parallels and historical analogies in the context of

Yet Lypyns'kyj's most original contributions to the analysis of sociopolitical systems and elite functioning were not only his exceptionally early identification of Bolshevism as an ochlocratic system and his respective typologization of the Communist party and its leadership (1921–1922), but also his brilliant and concise explication, formulated already in 1925–26, of the systemic and structural correlation between communism and fascism and, by implication, emergent Ukrainian integral nationalism. This explication can be found in his article "W dyskusji o idei" (Discussion about an idea). It was written in the form of a letter to Professor Władysław Leopold Jaworski, his former university teacher, who, according to Lypyns'kyj, had "taught [him] the principles of law and political thinking,"[33] and appeared in the Polish conservative newspaper *Czas* (1 May 1926).[34] There Lypyns'kyj, within the context of a discussion on agrarian ideology, critically evaluated the three influential ideologies of his time—bourgeois liberalism, communism, and fascism— and juxtaposed communism and fascism as follows:[35]

> Is communism an agrarian ideology? Is bourgeois liberalism, which opposes communism or, similarly to communism, intelligentsia-based fascism—not a socialist but a nationalist one—an agrarian ideology? Obviously not.
>
> Above all, as has been correctly stressed by the distinguished Professor [Jaworski] in his article, the basic characteristic of agrarian ideology is irrationalism. Irrationalism is, however, completely alien both to the mentality of the contemporary West European liberalism of the bourgeois, and to the [mentality] of the *inteligent* (member of the intelligentsia) or of the *półinteligent* (member of the semi-intelligentsia) who is a communist or a fascist and who struggles with [the bourgeois] for power.... For the contemporary "mechanized"—if one can say so—bourgeois and for the communist or the fascist who has been produced by this

Russian-Ukrainian relations were discussed by Vasyl' Hryško, Natal'ja Gorbanjevska, Petro Grigorenko, Omeljan Pritsak, and Nicholas Riazanovsky in a roundtable discussion at the aforementioned conference; the substance of the discussion, entitled "Problems of the Russian-Ukrainian Dialogue," was published in Ukrainian translation in *Vidnova* 2 (Winter 1984/85–Spring 1985): 24–50. See also J. Pelenski, "Do problemy ukrajins'ko-rosijs'kyx vzajemovidnosyn," *Vidnova* 2: 5–16.

33 V. Lypyns'kyj Archives, W. K. Lypynsky East European Research Institute (Philadelphia), roll. 1, p. 95.

34 For a Ukrainian version, see V. Lypyns'kyj, *Universalizm u xliborobs'kij ideologiji*, trans. Jevhen Tomašivs'kyj (Prague, 1926).

35 Elements of Lypyns'kyj's incisive critique of emergent Ukrainian integral nationalism and European fascism can be found in his *Poklykannja "Varjahiv"* (1925), pp. 538–45. While critical of fascism as a system, Lypyns'kyj, for a brief time, evaluated positively Mussolini's early "reformist" political activity, mistakenly assuming that the latter had genuinely accepted the monarchical (organic) political system and integrated the conservative elite into the framework of the revived Italian system (p. 495). Already by 1926, Lypyns'kyj's assessment of fascism was completely negative, as evident from his article "W dyskusji o idei."

bourgeois machine, hierarchy, diversity of matters, and values do not exist. The entire world and, primarily, the human being are represented in their mentality with respect to their content, as identical numbers from which the human mind can and should create arbitrary combinations. Hence the irrational and metaphysical religiosity and the faith in God of the farmer; hence the rationalistic free-thinking and nonreligiosity of the contemporary bourgeois; hence the fanatical, in its conviction about its rationalist and dialectical "truth," materialist theory of communism, and the similar, only couched in nationalist terms, theory of fascism. Hence the substitution of religion and church by modern magic in "bourgeois," "proletarian," as well as "fascist" circles: by means of faith in the divine omnipotence of the human mind and its miracle workers officiating in Masonic lodges and in the League of Nations, or in the Third International and in the communist "cells," or, finally, in fascism.[36]

... Hence communism and fascism, which captivate ever broader circles, which organize the masses torn from the land into militant hordes, weld them together with an iron discipline of terror, awaken them by means of fanatical class or national hatred, and use them for the destruction or conquest of the remnants of the agrarian sedentary culture.

... A communist or a fascist *inteligent*, in order to dominate and lead the contemporary hordes, must subjugate all political freedom.... Hence the communist or fascist dictatorships of the revolutionary intelligentsia which are an expression of the fanatical intolerance of individuals who thrive on demagoguery and hypnotization of the masses....

The ideology of liberalism, the ideology of democracy victorious after the Great War, is represented by the bourgeoisie that administers contemporary capitalist mechanized production. It [liberalism] is opposed by communism and fascism led by an unproductive revolutionary intelligentsia and semi-intelligentsia engaged exclusively in politics and in the reform of the world.

These brief but incisive observations on the affinities between communism and fascism can be regarded as an embryonic definition of the modern totalitarian model developed in the United States two to three decades later (late 1940s–early 1960s) by Hannah Arendt, Carl Friedrich, Zbigniew Brzeziński, John Armstrong, and others.

Whereas Lypyns'kyj offered a well-rounded and integrated theory of elites and their circulation on the European and even Atlantic scale, he did not present an equally elaborate theoretical analysis of the same problem in the Ukrainian context. This may be partially explained by a lack of sufficient time to develop his views on these topics *in extenso*—he died at the age of forty-nine. He intended to do so in the planned but apparently unwritten work, *Het'manstvo (Teorija Ukrajins'koji trudovoji monarxiji)* (Hetmanitism [The theory of the Ukrainian labor monarchy]);[37] also his untraceable work *Teorija pravlinnja* may have included a discussion of

36 In Lypyns'kyj's own text, the formulation on fascism reads: "represented by various 'leaders' of fascism."

37 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 70.

these problems. Lypyns'kyj's task was especially difficult insofar as the Ukrainian example was concerned because his general theory of elites was based on their functioning in fully established sociopolitical systems. In the Ukrainian case he had to search for precedents and examples in the history of a relatively unstructured polity. However, on the basis of the various references in his available works, it is possible to reconstruct an outline of Lypyns'kyj's theory of historical Ukrainian elites.

Only four periods in Ukrainian history received a positive evaluation from the perspective of Lypyns'kyj's classocratic elite theory: (1) Galician-Volhynian Rus'; (2) the Lithuanian-Ruthenian state until the incorporation of Ukrainian Rus' into Crown Poland (1569); (3) the Xmel'nyc'kyj age; and (4) the brief period of the Hetmanate under Pavlo Skoropads'kyj.[38]

According to Lypyns'kyj, in the first two periods a classocratization of the Ukrainian society had begun to take place and a landed military aristocracy was developing into an elite. However, following the incorporation of the Ukrainian lands into Crown Poland, the Ruthenian classocratic aristocracy was democratized and as a consequence completely demoralized. The third and, in Lypyns'kyj's view, most successful attempt at creating a classocratic society on Ukrainian territory took place when the *horodove kozactvo* (urban and sedentary Cossacks) not only created a strong military organization, but also, following the successful revolution under the leadership of Bohdan Xmel'nyc'kyj, began, in its role as the new national aristocracy, to cooperate in the founding of a hereditary monarchic classocratic order in the Ukraine. The last period of Ukrainian history—which can be classified as a nascent classocratic experiment, namely, the Hetmanate of Pavlo Skoropads'kyj (1918)—was too brief for the development of a classocratic elite which could have functioned according to Lypyns'kyj's theoretical expectations.

Lypyns'kyj's preoccupation with Ukrainian history and politics made him recognize several principal flaws affecting the endeavors of Ukrainian state- and nationbuilding. He attempted to deal with these from a monarchist and corporatist perspective. But regardless of the answers he provided—answers difficult to accept in a post-monarchist age—the problems he identified and tried to analyze are still besetting Ukrainian life.

Embracing the view that elites are the fundamental element in the quest for Ukrainian independence, as well as in the nationbuilding process, Lypyns'kyj correctly assumed that without the active participation of elite groups capable of organizing material production, as well as the bureau-

[38] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 299, 317, 322–23 fn.; *Poklykannja "Varjahiv"* (1926 ed.), p. 551.

cracy and the armed forces, a Ukrainian state could not be founded or recreated, and, as a consequence, the Ukrainian polity would remain underdeveloped, undifferentiated, and unstructured—in short, an incomplete nation. Since Ukrainians endowed with such capabilities have served for centuries in the state systems of foreign or hostile powers having imperial centers outside Ukrainian ethnic territory, a formula must be found to reintegrate them into the Ukrainian polity. Also, the Ukrainian intelligentsia, which constitutes a service elite only, has an important, innovative role to play in the society. Yet, because the intelligentsia's general role in society is restricted to the functions of writing and social rhetoric, and does not include material production, its contribution to the development of Ukrainian needs and aspirations will be limited.

Lypyns'kyj also maintained that the Ukrainian intelligentsia had developed a tendency to offer literary programs as solutions for Ukrainian national aspirations. By considering this approach to be tragicomic and utopian, he even coined for it the phrase "literaturna Ukrajina" (a literary Ukraine), which he used sarcastically on various occasions. He rejected the very notion of a political theory and practice based primarily on literary-cultural perceptions, the theory and practice so dear to Ukrainian populist democrats and, in a perverted manner, to Ukrainian integral nationalists. Instead, he argued in favor of a theory of elites and nation founded on territorial unity, mutually shared productive work, jointly experienced service obligations, and enlightened, vested self-interest—in short, on the realities and not the dreams of national life, a theory closely approximating the traditional and contemporary American Anglo-Saxon model of elites and their roles in society (in particular his ideas about the role of the intelligentsia, or intellectuals in society, coincided with those traditionally dominant in the Anglo-Saxon world). In *Lysty do brativ-xliborobiv,* Lypyns'kyj made the following observation about the formation of the American nation:

> This is how the American nation is being formed before our eyes, through the process of the living together of different nations and different classes on the territory of the United States. These United States did not separate from their Metropolis either under a nationalist slogan (down with the English) or under a socialist one (down with the lords and the bourgeoisie), but under a political slogan: Let us, the inhabitants of America, regardless of nations or classes, create our own American state.[39]

Closely related to Lypyns'kyj's elite theory was his concern with the problem of the institutional versus personalistic approach in Ukrainian history and politics. He observed that the various modern Ukrainian polities have never enjoyed a complete and fully developed institutional framework,

39 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv,* p. xvi.

and Ukrainian politics have traditionally been dominated by chance and accident, frequently even by the almost exclusively personalistic approach of individuals, what in Ukrainian political terminology is known as *otamanija* or *otamanscyna*. He therefore argued that this deficiency could have been corrected by the establishment of a hereditary, monarchical hetman state at the time of Bohdan Xmel'nyc'kyj or, in modern times, of Pavlo Skoropads'kyj—a conception which does not appeal to the overwhelming majority of Ukrainians today, and which he himself abandoned in the last years of his life. Lypyns'kyj also did not take into account that the Ukrainian polity of the Hetman state in the seventeenth and eighteenth centuries was largely a variant of the Polish mixed system of the oligarchic period, and not of nobiliary democracy, as some incorrectly assume, and that the elected offices of the hetman and other officials precluded an absolutistic monarchical solution.

The mixed system and oligarchic framework of the seventeenth- and eighteenth-century Ukrainian Hetmanate were never completely institutionalized or legitimized. Election procedures were not defined in written constitutional terms and were often conducted in an unstructured fashion. The hetmans and other officials either attempted to cling to their positions as long as possible or were simply deposed in a coup.

Even in the modern period of Ukrainian history, the originally institutionalized and structured political process of the Ukrainian Central Rada during the first phase of the Ukrainian National Republic was soon replaced by the *otamanščyna* of the Directory period, and no other than Symon Petljura, who was a devout Ukrainian patriot and who died for the Ukrainian cause, symptomatically chose the code word *holovnyj otaman* for his military and popular title. From that time up to the present day, it has been the person, and not the constitution or the precedent of a codified tradition, for whom institutional frameworks have been created and ideological justifications formulated. It has been the traditional *otaman* who has run affairs from his own perspective. The history of modern Ukrainian nationalism abounds in examples of this Ukrainian predilection for the political cult of the *otaman*, and is best reflected in the popular, personalized definition of political movements (*mazepynci, petljurivci, mel'nykivci, banderivci, bul'bivci*, etc.). The personalistic *otaman* approach has even been transplanted into Ukrainian political, social, and cultural life in the diaspora.

Lypyns'kyj regarded the lack of institutionalization in Ukrainian political life as a deeply-rooted anomaly, because he sincerely wished the Ukrainian polity to be just like others, not better and not worse, but normal and grounded in the contextual realities of the respective historical periods. He may have erred temporarily insofar as his projection of the ultimate

forms of the Ukrainian political system was concerned. He was, however, an outstanding theorist of the political processes, the dynamics of political life, and, above all, the interaction of elites and society in the Ukraine and in the Ukrainian diaspora.

University of Iowa

V. Lypyns'kyj's Political Ideas from the Perspective of Our Times

IVAN L. RUDNYTSKY†

Editor's note: *Ivan Lysiak Rudnytsky (1919–1984), historian, publicist, and political activist, specialized in the history of Ukrainian political thought and Ukrainian political movements. He studied at the universities of Lviv, Berlin, and Prague, and at Columbia University; he held academic positions at La Salle College (Philadelphia), the American University (Washington, D. C.), and from 1971 at the University of Alberta, where he was professor of Ukrainian and East European history. His publications include the volume* Miž istorijeju i politykoju *(Munich, 1972). He was also editor of "Mykhaylo Drahomanov: A Symposium and Selected Writings,"* Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. *(New York), 2, no. 1 (3) 1952;* Lysty Osypa Nazaruka do Vjačeslava Lypyns'koho *(Philadelphia, 1976); and* Rethinking Ukrainian History *(Edmonton, 1981). A collection of his articles, entitled* Essays in Ukrainian History, *is being published jointly by the Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta and the Ukrainian Research Institute of Harvard University; the volume includes Omeljan Pritsak's introductory essay about Ivan L. Rudnytsky and a bibliography of his work.*

Vjačeslav Lypyns'kyj's treatise *Lysty do brativ-xliborobiv* (Letters to fellow farmers; Vienna, 1926) contains an exposition of both his political philosophy and his practical political program. This paper addresses the latter, that is, Lypyns'kyj's ideas about specific issues in Ukrainian politics. The more than half-century that separates us from Lypyns'kyj allows for a critical evaluation of his legacy, or, to paraphrase the title of Benedetto Croce's study on Hegel, to inquire into "what is living and what is dead" in Lypyns'kyj from the perspective of our own times.

Lypyns'kyj wrote the *Lysty* in the years 1919 to 1926. Obviously the Ukraine and the world at large have undergone tremendous changes since then. In approaching the *Lysty* today, the reader encounters topics that appear hopelessly dated. To give just one example, Lypyns'kyj wished to base Ukrainian statehood on the *xliboroby*, a class of stalwart yeomen farmers. But, as we know only too well, an independent landowning peasantry was destroyed in the Soviet Union, including the Ukraine, long ago. Moreover, owing to massive industrialization, the majority of the Ukraine's population is no longer rural, but urban. Given these facts, one could readily conclude that Lypyns'kyj's precepts, whatever historical interest they may possess as a relic of a generation gone by, have become quite irrelevant in the present-day world.

On closer examination, however, Lypyns'kyj's ideas retain their relevance and validity to a high degree. True, they must be translated into the idiom of our time, that is, critically reinterpreted in the light of present conditions. Also, points of disagreement with Lypyns'kyj must be registered. In the powerful "Foreword to Readers from Hostile Camps" of his *Lysty*, Lypyns'kyj challenged his political adversaries to an honest combat of ideas: without being his adversaries, we can still respond to that challenge.

Lypyns'kyj is, after all, not as distant from us in time as it might seem. He formulated his program from the perspective of the experience of the Ukrainian Revolution of 1917–21. But the historical epoch which started for the Ukraine in 1917 is still in progress. Lypyns'kyj's central problem was Ukrainian statehood: an analysis of the reasons why the modern bid for independence failed, and a search for ways to regain the independence that was lost and to make it secure. The solution to this fateful problem still lies in an uncertain future.

Social Pluralism

What is Lypyns'kyj's most enduring contribution to the problem of Ukrainian statehood? From among his many insights, I single out the perception that the structure of the future Ukrainian state, if there is ever going to be one, will necessarily have to be *pluralistic*. In other countries, those of the Western political culture, pluralism is usually taken for granted. In Ukrainian thought, however, Lypyns'kyj's stress on pluralism represented a radical innovation. The nineteenth-century populists' vision of Ukrainian society was monistic, in the manner of Rousseau. They viewed "the people" (*narod*), identified with the peasantry, as a homogeneous mass; anything or anyone that rose above the *narod* they condemned as parasitic, morally tainted, and essentially non-Ukrainian. Populist historians, from Mykola Kostomarov to Myxajlo Hruševs'kyj, glorified elemental peasant revolts, but they were suspicious of statebuilding efforts by Ukrainian elites. During the interwar period, among Ukrainians outside the USSR the ideology of populism was largely superseded by that of integral nationalism. Nationalism was in many ways a reaction to and an antithesis of populism. But the political philosophy of integral nationalism, too, was monistic, and in this respect it at least carried on the populist tradition. Integral nationalism simply replaced the concept of an undifferentiated "people" with that of a monolithic "nation." Both populism and integral nationalism adhered to the conception of a homogeneous society, with no allowance for a variety of social strata and political trends.

Lypyns'kyj sharply criticized monistic, reductionist ideologies which, by excluding large segments of the Ukraine's population as either so-called class enemies or alleged ethnic aliens, in fact perpetuated the nation's incompleteness and hence its perennial statelessness. He defended the notion that the Ukraine must evolve a differentiated class structure, encompassing all strata that are essential for the existence of a mature nation and an independent state. This was to be achieved partly by the rise of new elites from the popular masses, and partly by the reintegration of the alienated old elites. Lypyns'kyj pointed out that the strata which populists and integral nationalists rejected as non-Ukrainian contained some of the economically most productive, best educated, and politically most experienced elements of the country's population.

In Ukrainian statebuilding processes Lypyns'kyj assigned a preeminent, though by no means exclusive, role to the *xliboroby*—a somewhat archaic and poetic term for farmers. His *xliboroby* correspond fairly closely to the stratum communist propagandists have called *kulaki* in Russian or *kurkuli* in Ukrainian. Within the context of the revolutionary era, this conception made political sense. The Ukraine's population was still overwhelmingly rural, and prosperous farmers—those who had benefited from the recent Stolypin reforms—undoubtedly represented the economically most progressive force within the agrarian sector of society.

It might appear that Lypyns'kyj's argument has been made pointless by the Soviet collectivization of agriculture. However, Lypyns'kyj himself envisaged a future situation in which the urban and industrial sector would become dominant in Ukrainian society. He thought that under such circumstances the industrial working class and its "labor aristocracy" would be called to assume political leadership. He referred approvingly to the contemporary example of England, where the Labor party had formed a government for the first time in 1924.

The main point of Lypyns'kyj's reasoning, and the one which retains enduring validity, was the thesis that the Ukrainian struggle for independence ought to be socially based on those classes—agrarian, industrial, or both—which control material production, possess economic clout, and have, so to say, "a stake in the country." In this emphasis on production and economic power Lypyns'kyj approached Marxism—with which he was actually charged by his integral-nationalist critics. (However, contrary to the Marxists, he ascribed an independent function also to the military, "the power of the sword," which in his theory was not merely a reflection of economic forces.) The populist conception of the Ukrainian struggle for social and national liberation was that of a movement of the dispossessed masses, that is, primarily of the impoverished, semi-proletarianized segment

of the peasants, led by the intelligentsia. In response, Lypyns'kyj asked ironically: what would the prospects for the American Revolution have been if it had been a revolt of Redskins and Negro slaves, led by religious missionaries? The American Revolution could succeed only because it was based on substantial elements of colonial society and involved the former colonial elites.

Because intellectuals lack direct access to and control of levers of economic and military power, Lypyns'kyj considered them ill-suited for political leadership and the exercise of governance. This critique of the intelligentsia should not, however, be misinterpreted as a fundamental anti-intellectualism. Lypyns'kyj believed that intellectuals have a vitally important function to fulfill, namely, that of creators and guardians of cultural values and formulators of sociopolitical ideologies. But when intellectuals grasp after power, they only become untrue to their proper vocation, while aspiring to a role for which they lack the needed prerequisites.

The Problem of the Nobility

Lypyns'kyj was convinced that the Ukraine's struggle for independence could not succeed without the support of a part of the historical nobility. The large place which this topic occupies in his thinking was, undoubtedly, existentially conditioned. He was a scion of the Right-Bank *szlachta*, and his early, pre-World War I activity was devoted to reintegrating that Polonized stratum into the Ukrainian national community. The underlying motive was a strong sense of *noblesse oblige*. It was Lypyns'kyj's belief that noblemen had a moral duty to serve their native country, and not the interests of a colonial power. At the same time, he hoped that by fulfilling their duties as citizens of the Ukraine, noblemen would vindicate the right of continued existence for their class. Lypyns'kyj was primarily concerned with the Right-Bank Polonized *szlachta*, but his concept applied equally to the Left-Bank Russified *dvorjanstvo*, which descended from the Cossack officer stratum (*staršyna*) of the seventeenth- and eighteenth-century Hetmanate.

The whole issue has become water under the bridge, because the nobility in the Ukraine was completely swept away by the course of events. Still, we can ask: what significance did Lypyns'kyj's conception possess in the setting of his time?; and, can that conception, with some adjustments, still in some way be relevant today?

In respect to the first question, Tocqueville's remarks about the fate of the old French nobility bear noting:

It is indeed deplorable that instead of being forced to bow to the rule of law, the French nobility was uprooted and laid low, since thereby the nation was deprived of a vital part of its substance, and a wound that time will never heal was inflicted on our national freedom. When a class has taken the lead in public affairs for centuries, it develops as a result of this long, unchallenged habit of preeminence a certain proper pride and confidence in its strength, leading it to be the point of maximum resistance in the social organism. And it not only has itself the manly virtues; by dint of its example it quickens them in other classes. When such an element of the body politic is forcibly excised, even those most hostile to it suffer a diminution of strength.[1]

Lypyns'kyj assumed that Ukrainian society was bound, in any event, to retain a "plebeian" character, that is, to be basically peasant, proletarian, and petty bourgeois. The access of a limited number of persons of noble background would not have changed this state of affairs. But it might have transmitted a dose of traditional political culture to the raw and inexperienced leaders of the Ukrainian liberation movement—a quality which they conspicuously lacked. The Anglo-Irish gentry gave to Ireland Parnell (an example cited by Lypyns'kyj); the Swedish-Finnish aristocracy gave to Finland Mannerheim (who, like Pavlo Skoropads'kyj, was a tsarist general before the Revolution); the Polish-Ukrainian aristocracy gave to the Ukraine Count Roman Szeptycki—Metropolitan Andrej Šeptyc'kyj. If one considers the incalculable services to the Ukrainian cause of the last single individual, one is entitled to wonder whether the participation of more men of Šeptyc'kyj's type could not have made the difference between victory and defeat in the Ukrainian struggle for independence. It is therefore difficult to disagree with Lypyns'kyj's assertion that the Ukrainian populist intelligentsia committed a grave error in repulsing rather than trying to attract Ukrainophile members of the historical nobility. Such Ukrainophile tendencies undoubtedly existed among both the Russified and Polonized wings of that class, but they met with little encouragement.

Contrary to what his opponents have sometimes said, Lypyns'kyj did not dream of preserving the old, prerevolutionary social order and obsolete class privileges. He fully accepted the need and inevitability of far-reaching social change. But he thought that the nobility could serve as a link between the "old" and "new" Ukraine, and thus supply an element of continuity in the life of a nation whose development was characterized by a high degree of discontinuity.

Our objective is not the conservation of the noble class, and even less a return to the *status quo ante*. . . Nobody knows better than we that the mass of our Russified and

[1] Alexis de Tocqueville, *The Old Regime and the French Revolution*, trans. Stuart Gilbert (New York, 1955), pp. 110–11.

Polonized nobility has already to a large extent become degenerate, and that the last Mohicans of the Cossack-nobiliary era of our statehood must at last disappear, in the same way as have disappeared their predecessors, the last Mohicans of the Varangian-princely era. Such is the stern law of nature. But it is also a law of nature that sound seeds can grow only on a mature tree. Before an old tree dies, it must deposit into the soil sound seeds from which a fresh, reborn life will sprout.[2]

Lypyns'kyj contended that only those revolutions can succeed whose leadership includes a dissident segment of the old elite. He derived this conception from his studies of the Xmel'nyc'kyj period in the seventeenth-century Ukraine: it was the participation of Ruthenian nobles which lifted the Cossack revolution above the level of a mere jacquerie and which made possible the establishment of the Ukrainian Cossack state.

The experience of universal history seems to bear out Lypyns'kyj's contention. It would be easy to adduce supporting examples from the experiences of the English, American, French, and Chinese revolutions, and from a number of national-liberation revolutions of the nineteenth and twentieth centuries. Lypyns'kyj himself referred to the Russian Revolution:

Uljanov would probably not have become Lenin, if in his veins, and in the veins of his fellow-believers and helpers—the Čičerins, Buxarins, Kalinins, Kamenevs (the chief of the general staff, not Naxamkes)—did not run the blood of the old Muscovite nobility of service, who by the *opričnina* and terror saved and rebuilt the Muscovite state under [Ivan] Groznyj, during the Time of Troubles, under Peter the Great, and who are now saving and restoring it the fourth time under the banner of Bolshevism.[3]

It is a matter of record that more former tsarist officers served during the Civil War with the Red Army than with the White Armies of Kolčak, Denikin, and Judenič, and that the Soviet state apparatus incorporated from the very beginning many members of the old regime's administrative personnel. We can, therefore, agree with Lypyns'kyj's thesis that the Bolshevik leadership derived its sure power instinct and its political know-how from the elite of imperial Russia.

What is the relevance of these historical insights to the Ukrainian quest for independence under present conditions? Assuming the correctness of Lypyns'kyj's reasoning, one conclusion logically follows: an independent Ukrainian state can be reborn only with the active support of a significant segment of the Soviet Ukrainian "nobility of service," that is, of those Ukrainian nationals who occupy positions of responsibility in the Communist party, the administration and the economic management of the Ukrainian SSR, and the Soviet army. Their situation resembles that of the

2 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 75.
3 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 39.

nineteenth-century "Little Russian" nobles: they serve the imperial system and they are to a considerable extent Russified. Yet they form the actual elite of contemporary Ukrainian society. There are reasons to assume that, despite outward conformity, many among them do not lack a sense of Ukrainian identity, and that they harbor grievances against the Moscow overlord. Extrapolating from Lypyns'kyj's argument, it would seem that a wise, statesmanlike policy on the part of Ukrainian émigrés would be to foster dissident tendencies in the ranks of the Soviet Ukrainian elite. If, on the other hand, Ukrainian émigrés damn indiscriminately all members of that establishment as renegades and traitors, they would only be repeating the mistakes of the populists in their dealings with the historical nobility.

Political and Religious Pluralism

Lypyns'kyj's social pluralism was complemented by political pluralism. His point of departure was a firm conviction that there is not and can never be a paradise on earth, a perfect social and political order. The future Ukrainian state, too, will be no utopia: it will inevitably contain a full measure of mistakes, abuses, and injustices. The task of the opposition will be to strive for their correction. Therefore, "in our hetmanite Ukraine there will always be room for His Majesty's opposition alongside with His Majesty's government."[4] Furthermore, by placing pressure on the establishment, the opposition prevents it from becoming complacent and stagnant. A legally recognized opposition is the mechanism which assures a continual rejuvenation of the national elite by an influx of fresh blood.

Most illuminating about Lypyns'kyj's understanding of political pluralism is his discussion with Osyp Nazaruk concerning the strategy to be adopted toward representative Ukrainian leftists. Nazaruk, a recent convert to the hetmanite ideology, urged Lypyns'kyj to "kill" (figuratively) such false prophets as Drahomanov, Franko, Hruševs'kyj, Vynnyčenko, and "even Ševcenko, as a propagator of ideas about society and the state." Lypyns'kyj replied:

> Ševčenko, Franko, and Drahomanov are revolutionaries. I think that it is pointless to combat some of their harmful ideas by debunking their revolutionary authority. There shall always be Ukrainian revolutionaries who will draw, and quite rightly so, inspiration from them. The trouble is not at all in that we have revolutionaries. The trouble is that we have only revolutionaries. In order to heal this lethal one-sidedness of the nation, we need conservatives with a positive program, and not merely with a negation of the revolutionaries. The formation of such a positive

4 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. xl.

conservative political thought is, in my judgment, much more important than a struggle against Ševčenko, Franko, and Drahomanov. Moreover, this struggle is hopeless without the existence of a strong Ukrainian conservative organization. People must get their ideas from somewhere. As long as they have only the above-mentioned writers, they will draw from them, no matter how much one would criticize them. There is only one remedy: to provide writers with a different mode of thinking, a different tactic, a different style, and, above all, with a preponderance of reason and will over romanticism and mindless emotions.[5]

In sum, Lypyns'kyj's conservatism did not by any means imply the suppression of other, non-conservative Ukrainian ideological trends and political parties. He was quite willing to find something positive even in Ukrainian communists, provided that for them communism is for the Ukraine, and not the Ukraine for communism. What he actually desired was, first, to overcome "the lethal one-sidedness of the nation" by strengthening the hitherto underdeveloped, conservative wing, and, second, to coordinate the several contending forces within a unified political system, under a rule of law common to all.

To round out the picture, it should be mentioned that Lypyns'kyj was a pluralist also in matters of church politics. Personally a faithful Roman Catholic in his ancestral Latin Rite, he considered religious pluralism a permanent feature of Ukrainian life. He advocated parity for all denominations, although he thought that on historical grounds the Orthodox church had a rightful claim to be the *prima inter pares* among Ukrainian churches. Lypyns'kyj was convinced that civilized politics presupposes Christian ethical principles, but he rejected with indignation all attempts to equate nationality with any specific denomination ("only an Orthodox can be a good Ukrainian," "only the Greek Catholic church is the true Ukrainian national church," etc.). Lypyns'kyj strongly opposed clericalism, the formation of political and civic organizations along denominational lines, and, generally, the mixing of political and ecclesiastical concerns, which, in his opinion, ought to be kept separate.

There can be little doubt that Lypyns'kyj's ideas about the need for political pluralism and the importance of a legally recognized opposition retain their validity for the present and the future. A post-communist Ukraine, lest it become another dictatorship, would have to possess a pluralistic political structure. Pluralism is considered a hallmark of liberal democracy. Yet, paradoxically, among all Ukrainian political thinkers it was the anti-democrat Lypyns'kyj who was the most consistent pluralist.

[5] Letter of Lypyns'kyj to Nazaruk of 18 February 1925, cited in *Lysty Osypa Nazaruka do Vjačeslava Lypyns'koho*, ed. Ivan L. Rudnytsky (Philadelphia, 1976), p. xlvi.

Monarchy and Legitimacy

Lypyns'kyj's monarchism is the most questionable part of his program from our contemporary point of view. We are bound to wonder why this exceptionally intelligent man so passionately defended the concept of a monarchical structure, in the form of a hereditary hetmanate, for the future Ukrainian state.

There exists an intimate connection between Lypyns'kyj's pluralism and monarchism. Precisely because the Ukraine that he envisaged was to be socially and politically differentiated, this plurality called for a counterbalancing principle of unity. Without a unifying center, without a universally recognized authority, there was the acute danger that conflicting social forces and rival political movements might split the Ukrainian body politic into chaotic fragments. Ukrainian history shows, unfortunately, only too many instances of such self-destructive feuds.

Lypyns'kyj's historical research convinced him that one of the principal reasons why the seventeenth-century Ukrainian Cossack state did not establish itself permanently was the failure of Bohdan Xmel'nyc'kyj's plans to make the office of hetman hereditary. The electivity of the supreme office detracted from its authority, facilitated the spread of anarchic factionalism, and provided foreign powers with easy opportunities to intervene in internal Ukrainian affairs. Lypyns'kyj applied this "lesson of history" to the contemporary Ukrainian situation.

Lypyns'kyj believed that a state cannot be created without the use of physical, military force. States are born out of wars and revolutions, yet force alone is insufficient. Equally needed is that the government which uses force be legitimate, that its authority be based on a principle which is accepted by all—not only by the ruling minority, but by the popular masses as well. Historically, it was the monarchical institution which provided the principle of legitimacy in the building of states and nations: "All great European nations were united by monarchies. Without a monarchy, would the unification of Germany, France, Italy, or the rebirth of smaller nations, such as Bulgaria, Romania, Norway, be thinkable? Why should we be an exception?"[6]

The problem of legitimacy of power has been discussed by two twentieth-century Western theorists, the Spaniard José Ortega y Gasset and the Italian Gugliemo Ferrero. It is worthwhile to compare their ideas on that subject with those of Lypyns'kyj. Ortega wrote:

[6] Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 47.

Concord, the kind of concord which forms the foundation of stable society, presupposes that the community holds a firm and common, unquestionable and practically unquestioned, belief as to the exercise of supreme power. And this is tremendous. Because a society without such a belief has little chance of obtaining stability... Each of the European nations lived for centuries in a state of unity because they all believed blindly—all belief is blind—that kings ruled "by the grace of God."... When the peoples of Europe lost the belief, the kings lost the grace, and they were swept away by the gusts of revolution.[7]

Ferrero's argument runs along similar lines. According to him, European civilization has produced two great principles of legitimacy, the monarchic-hereditary and the democratic-elective. Either of them has proved capable of serving as the foundation of stable political systems. Since the French Revolution the monarchical principle has gone into decline, leading to the downfall of monarchy in most countries by the end of the First World War. However, the disappearance of monarchy was not followed, in most cases, by the establishment of a stable and legitimate democracy, for which the respective peoples were not ready. The vacuum of authority left behind by the collapse of monarchies was filled by regimes Ferrero terms "revolutionary" or "totalitarian," and whose first examples he sees in the Jacobin and Napoleonic dictatorships. Such regimes claim to represent the popular will. But their pretended democratic character is a sham, because they cannot face the test of free elections and the existence of an overt opposition. Revolutionary regimes try to compensate for the lack of authentic democratic legitimacy by appeals to an exclusive and militant ideology and to the personal charisma of infallible leaders, by engaging in foreign military adventures, and finally by a systematic repression of all dissident elements. Revolutionary/totalitarian regimes are necessarily terroristic, because the rulers, sensing the illegitimacy and instability of their authority, live in a constant fear of society, and society lives in fear of the rulers.[8]

Lypyns'kyj's views fully coincide with those of Ortega and Ferrero in respect to the legitimizing function the monarchical institution once fulfilled. A basic divergence is to be found, however, in their evaluations of the present and of future prospects. Both Ortega and Ferrero thought the only workable solution to the problem of legitimacy of power in our times to be democratic. Lypyns'kyj denied this. His pessimistic assessment of democracy undoubtedly reflected the failure of Ukrainian and Russian

[7] José Ortega y Gasset, *Concord and Liberty*, trans. Helene Weyl (New York, 1963), pp. 19–20.

[8] Gugliemo Ferrero, *The Principles of Power: The Great Political Crises of History*, trans. Theodore R. Jaeckel (New York, 1942).

democracy in 1917, and the sorry performance of Western liberal democracies which won the war against conservative-monarchical imperial Germany, only to fail conspicuously in the creation of a viable and stable postwar order. Lypyns'kyj was strongly dedicated to the idea of a rule of law. Therefore, he could not but reject a "revolutionary"—that is, dictatorial and totalitarian, solution to the problem of the structure of power, represented in Ukrainian politics by the communist and integral-nationalist movements. The only remaining option, and the one he passionately embraced, was to uphold the time-proven principle of monarchical legitimacy.

To avoid misunderstanding, it must be emphasized that Lypyns'kyj was no partisan of absolute monarchy. He most definitely rejected absolutist monarchical regimes, such as tsarist Russia's, calling them "hereditary dictatorships." "Of course, we do not want the old tsarist autocracy, this semi-Asiatic, democratic [i.e., populist] despotism, which in moments of danger saved itself with the help of the mob, by pogroms."[9] The type of monarchy he advocated was "restricting by law and restricted by law"—in other words, constitutional monarchy. He repeatedly referred to the example of England as the model that Ukrainians should try to emulate. He believed that the seventeenth- and eighteenth-century Hetmanate was evolving toward this type of political system.

Lypyns'kyj was not blind to the fact that the spirit of the age was altogether inhospitable to the idea of hereditary authority, the principle of monarchical legitimacy:

> A new monarchy, a new dynasty, cannot be created in a time when press and literature dominate life. Founders of monarchies and dynasties, "God-given" leaders of nations, cannot appear in an age in which the epic sense of life has vanished. Epic heroes (*bohatyri*) are not being born with the friendly assistance of the cinema and newspaper reporters.[10]

Lypyns'kyj hoped that this difficulty could be overcome by an appeal to tradition: not the creation of a new dynasty, but the restoration of a dynasty whose claims are hallowed by historical precedent. Under the given conditions, this meant support for the Skoropads'kyj cause: a member of that family had once occupied the hetman's office in the eighteenth century, and a descendent of the same family had validated these historical rights by assuming the hetmancy in 1918.

9 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, p. 42.
10 Lypyns'kyj, *Lysty do brativ-xliborobiv*, pp. 89–90.

Lypyns'kyj did not idealize Pavlo Skoropads'kyj's regime; he was aware of its weaknesses and criticized some of its policies. But he asserted that the Hetmanate of 1918, despite its shortcomings, was the closest approximation to a desirable form of government for the Ukraine, and, by the same token, the best chance to establish a viable Ukrainian state during the revolutionary era; he denied that the rival leftist regime of the Ukrainian People's Republic had such potential. Therefore, when the hour of Ukrainian independence shall strike again, Ukrainian patriots would, according to Lypyns'kyj, have to continue the work begun in 1918 by recreating a constitutional monarchy under the legitimate Skoropads'kyj dynasty. A critical assessment of Lypyns'kyj's monarchist conception should discuss it on two levels, from the perspective of the era of the Ukrainian Revolution (which, of course, was Lypyns'kyj's perspective), and from that of the present Ukrainian generation.

There is considerable evidence that throughout the nineteenth and into the early years of the twentieth century, monarchical loyalism of a spontaneous and naive kind was widespread among the Ukrainian people. It centered on the alien Romanov and (in Galicia) Habsburg dynasties. Lypyns'kyj was probably right that the Ukrainian masses had little understanding of statehood as an abstract concept; for them the state had to be personified in a living father-figure. It was sensible, therefore, to try to divert this feeling of allegiance, released by the abdication of the last tsar, toward the personified symbol of Ukrainian statehood. Also, memories of the Cossack age were still very much alive among the population of Central and Eastern Ukraine. It could seem reasonable, then, to anchor the reborn Ukrainian state in the tradition of the old Cossack body politic.

On the other side of the argument, the mainstream of the Ukrainian Revolution was undoubtedly populist and socialist. The regime of the Ukrainian People's Republic was more broadly based than Skoropads'kyj's Hetmanate. A native monarchical tradition did not exist in the Ukraine; the Hetmanate of the seventeenth and eighteenth centuries was, after all, elective and semi-republican. Thus Hetman Pavlo Skoropads'kyj's quasi-dynastic claims did not suffice to endow his rule with an aura of legitimacy. Only massive popular support could have legitimized Skoropads'kyj's regime. To secure this would have required a leader of extraordinary genius and charisma, a second Bohdan Xmel'nyc'kyj. It is not to detract from the real merits of Pavlo Skoropads'kyj to say that he was not a statesman of such stature. The general political constellation of the time must also be taken into account. With the fall of imperial Germany, the victory of the liberal-democratic Entente in the West, and the Bolshevik Revolution engulfing Russia and spilling over into the Ukraine, it is difficult to see how

a conservative-monarchical regime could have possibly survived in the Ukraine. It is noteworthy that two other recently-reborn East European states, Poland and Finland, which originally were planned as constitutional kingdoms, switched to the republican form of government.

There was much justice in Lypyns'kyj's acerbic critique of Ukrainian "revolutionary democracy," that is, of the left-wing parties which formed the governments of the Ukrainian People's Republic during the Central Rada and Directory periods. But Lypyns'kyj erred in thinking that these faults were congenital to the democratic character of the Ukrainian People's Republic. They should rather be diagnosed as "infantile disorders," resulting from the immaturity and political inexperience of the Ukrainian national-liberation movement—a legacy of tsarist autocracy which denied to the peoples under its domination any training in self-government and responsible citizenship. This interpretation is corroborated by the experience of the West Ukrainian People's Republic, established on the territory of the former Austrian province of Galicia. The West Ukrainian state adhered basically to the same democratic-populist philosophy as the Ukrainian People's Republic in the central and eastern parts of the country. What made the difference was that the Galician Ukrainians had gone through the school of Austrian constitutionalism. The government of the West Ukrainian People's Republic enjoyed the unquestioned allegiance of the entire Ukrainian population, and it successfully maintained law and order throughout the territory under its control. The Western Ukraine was free of the scourges that afflicted the Dnieper Ukraine: agrarian riots, anti-Jewish pogroms, and *otamanščyna* (freelance military chieftains, or *otamany*, with their detachments). Lypyns'kyj explicitly recognized the legitimate nature of the government of the West Ukrainian People's Republic. This means that, even on Lypyns'kyj's terms, a stable and legitimate Ukrainian democratic regime was not, in principle, impossible.

Where does all this leave us today? Since the end of World War I monarchies have been disappearing in one country after another, to the point that kings have become an endangered species. This trend is not necessarily to be hailed as "progressive." In most cases, monarchies have been superseded not by stable democracies, but by dictatorships and tyrannies of the type Ferrero called "revolutionary" or "totalitarian" and Lypyns'kyj called "ochlocratic." (The Russians rid themselves of the tsar, and they received Lenin and Stalin; the Germans deposed the silly but rather harmless Kaiser Wilhelm II, and they got Hitler instead; the Iranians overthrew the shah, to fall under the rule of the Ayatollah Khomeini.) In those countries where monarchies still exist, there may be good reasons to preserve them: out of a sense of respect and affection for tradition, and as a

symbol of national continuity. It may also be advantageous to separate the office of the ceremonial head of state from that of the actual chief executive, and to keep the former non-political by removing it from partisan competition. It is not coincidental that those European countries where the institution of monarchy survives—Britain, the three Scandinavian kingdoms, the Netherlands, Belgium—are among those possessing the highest level of political culture and the best entrenched, most secure civil liberty. This applies also to Japan, in many respects the most advanced nation of Asia.

It is clear, however, that the institution of monarchy survives only on sufferance. By itself, it is no longer able to legitimize authority; rather, it is itself in need of being legitimized by popular will. And once a monarchy has fallen, it hardly ever can be restored, because whatever charisma it still may have possessed is gone forever. (Recent history has experienced only a single, isolated case of a monarchical restoration: Spain. It remains to be seen whether the restored Spanish Bourbon royalty will last.) Particularly in countries such as the Ukraine, where the entire traditional structure has been completely turned upside down by decades of communist rule, the prospects of a monarchical restoration must be assessed as nil. The problem of legitimacy remains, of course, but at this stage in world history it can be solved only along democratic lines. As Tocqueville correctly predicted one hundred and fifty years ago, the choice mankind faces is between liberal democracy and "democratic despotism."

There are indications that Lypyns'kyj, despite his dogmatic monarchism, had an inkling of this state of affairs. We know from his biography that shortly before his death he despaired of the Skoropads'kyj cause. Conflicts with Hetman Pavlo certainly played a role in this, but it seems that he was also assailed by doubts concerning the fundamental validity of his conception. This was his personal tragedy, which should be viewed with compassion. In any event, in his last writings, while continuing to advocate a hereditary hetmanate as most desirable, Lypyns'kyj proclaimed that the determination of the form of government of the future Ukrainian state should be a prerogative of the constituent assembly. This amounted to an admittance of the democratic principle of popular sovereignty—the principle he had rejected so vehemently.

It was Lypyns'kyj's great accomplishment to have been the first Ukrainian political thinker to have formulated the problem of legitimate authority. This problem was never raised by prerevolutionary democratic publicists, because they did not think in terms of independent statehood; they accepted the existing empires, Russia and Austria-Hungary, as a fact of life, and their vision of the Ukrainian national liberation movement was

that of a revolutionary ferment, a permanent opposition against these established powers. Populists and Marxists tended to be concerned primarily with socioeconomic issues, and to look on questions of political structure as secondary. Communists and integral nationalists, who dominated the Ukrainian political scene during the interwar era, were attuned to the problem of power, but wished to solve it in a revolutionary manner: by the dictatorship of a single party, standing at the helm of the masses and acting with unlimited authority in their name and on their behalf. Lypyns'kyj alone understood that, in order not to be arbitrary and tyrannical, the power of the state must be based on the principle of legitimacy and be circumscribed by it. This is what Ukrainian democrats should try to learn from Lypyns'kyj, while proposing a different solution.

University of Alberta

The Odyssey of V. Lypyns'kyj's Archives

EUGENE ZYBLIKEWYCZ

The odyssey of the personal and family archives of Vjačeslav Lypyns'kyj is eventful and dramatic, as was the life of their owner and collector.

Vjačeslav Lypyns'kyj showed an interest in and aptitude for collecting archival materials as an eighth-grade student at the First Kiev Gymnasium (1901–1902). He continued to develop that interest during his university studies in Cracow (1902–1907) and in Geneva (1907–1908), and then pursued it when living again in Cracow and in Zakopane (1910–12), at Rusalivs'ki Čahary in the Uman' region (1912–14), and in Poltava (1915–17).

Lypyns'kyj's archival materials were stored first at the family manor of the Lypyns'kyjs (Lipińskis) at Zaturci in Volhynia and then, from 1912, at the personal estate that Vjačeslav inherited from his mother's brother, Adam Rokicki, at Rusalivs'ki Čahary. It was said at the time that Lypyns'kyj's library and archives at Rusalivs'ki Čahary were among the largest private collections in history and political thought in the Ukraine.

In 1915 the family manor at Zaturci was completely devastated because it was located on the line of protracted fighting between Austro-German and Russian army units. Family and personal archival materials were destroyed by fire and ruin, along with the estate buildings. In the manor's park, only tree trunks scorched by artillery fire remained. Vjačeslav's own estate at Rusalivs'ki Čahary was robbed and burned down by Ukrainian rebels in April 1918, already after the arrival of the German army in the Ukraine and three weeks before the proclamation of the Hetmanate.

The losses, especially that of the library and archives at Rusalivs'ki Čahary, where the manuscript of a four-volume history of the Ukraine ready for publication had gone up in flames, were a great blow to Lypyns'kyj. Even ten years later, in a dedication to his parents of a planned publication in Polish on Ukrainian political themes, Lypyns'kyj expressed pain at the recollection: "To the dearest memory of my beloved Parents, Kazimierz and Klara, née Rokicka, Lipiński, and to the memories of the House in which I was raised and which was destroyed by a war of capitalists and a rebellion of nomads, I am dedicating this fruit of the work, thought, and aspirations of my whole life—Wacław Lipiński."

In July 1918 Hetman Pavlo Skoropads'kyj appointed Lypyns'kyj ambassador of the Ukrainian state to the imperial court in Vienna. From the beginning of his ambassadorship, Lypyns'kyj collected archival materials and a library. The manuscripts then assembled—his unpublished works, diaries, correspondence, records, notes for his memoirs, materials of the Vienna Embassy, and miscellaneous materials—are now almost all gathered, and form one of the largest archival collections at the W. K. Lypynsky East European Research Institute in Philadelphia. It is significant that only Lypyns'kyj's archival materials created and collected outside of the Ukraine have survived.

Many persons took part in the preservation of Lypyns'kyj's archival treasures. They include the metropolitan of Lviv, Andrej Šeptyc'kyj; the metropolitan of Philadelphia, Konstantyn Bohačevs'kyj; the primate of Austria, Cardinal Theodor Innitzer; and Professor Philip Moseley of Columbia University. Indeed, the preservation of Lypyns'kyj's émigré archives has a history of its own.

In an entry dated 5 November 1929, Lypyns'kyj recorded in his diary that Metropolitan Šeptyc'kyj had arrived that morning by taxi from the airport in Graz (Styria), at Badegg, Lypyns'kyj's residence in the Styrian mountains. Šeptyc'kyj had talked with him on various subjects of mutual interest, and had asked to purchase Lypyns'kyj's correspondence for the National Museum in Lviv, which the metropolitan had founded. By mutual agreement the correspondence was to be turned over to the museum, but only after Lypyns'kyj's death.

Somewhat later, in May 1931, Lypyns'kyj, now in critical health, was obliged to commit himself to the Wienerwald sanatorium near Vienna, at considerable expense. He wrote to Metropolitan Šeptyc'kyj, on 16 May, requesting a loan of $500. If he were unable to repay the money, he proposed to turn over to the National Museum in Lviv manuscripts of his unfinished works and his notes on a variety of subjects. The metropolitan accepted the proposal readily.

On Saturday morning, 6 June 1931, Lypyns'kyj left for Wienerwald, accompanied by his brother, Włodzimierz, a physician in Luc'k. On June 14, having fought heroically with death for eight days, he succumbed.

Lypyns'kyj's death raised the question of how to divide his estate, especially his archives, now owned in part by Metropolitan Šeptyc'kyj.

The designated executor of Lypyns'kyj's will was Myxajlo Savur-Cyprijanovyč, his loyal, longtime secretary. Vjačeslav's library was immediately taken by his brother, Stanisław, to Volhynia, where it would be destroyed during the war, in 1939–40. In accordance with the decision of Cyprijanovyč, the Reverend Mitrate Myron Hornykevyč, plenipotentiary of

Metropolitan Šeptyc'kyj and then parish priest at the St. Barbara Church in Vienna, took possession of not only all of Lypyns'kyj's correspondence, unfinished works, and notes, but also his diaries, the materials of the Vienna Embassy (in copies), many small fascicles, and the notes Lypyns'kyj had taken to write his memoirs.

Informed about the transfer, Šeptyc'kyj decided, after some reflection, not to transport the archives to Lviv. He had a premonition that the wake of the Russian Revolution would reach Galicia—which, of course, did happen, first in 1939–41 and then again in 1944. The metropolitan appointed the Reverend Myron Hornykevyč custodian of the archives, and ordered that they be stored in the parish hall of the St. Barbara Church in Vienna.

According to Lypyns'kyj's will, his archives were to become available for use only ten years after his death. That tenth anniversary came during the Second World War, which ended with the occupation by the Soviet Red Army of not only Galicia, but of all Eastern Europe and a large portion of Central Europe, including parts of Austria and its capital, Vienna. The approach of the Red Army posed a serious threat to Lypyns'kyj's archives. Father Hornykevyč was aware what consequences would result if the Soviets found political archives in the parish building. His hasty search for another location led to the primate of Austria and archbishop of Vienna, Cardinal Innitzer, who agreed to relocate Lypyns'kyj's archives in the cellar of his cathedral church, St. Stephen's, where the archives of the Vienna archdiocese were also located.

In the meantime, on 13 April 1945, the Red Army occupied Vienna and agents of the Soviet secret police started to operate. Investigators summoned Father Hornykevyč and inquired where Lypyns'kyj's archives were. At the same time it became known that Soviet agents were frequently visiting the cellar of St. Stephen's, where they were particularly intrigued by a pillow-covered door off the corridor. That news alarmed Cardinal Innitzer, who quickly sought a different location for Lypyns'kyj's archives. Having found it, he called Father Hornykevyč, saying that he would celebrate a service for the safe transfer of the archives on the next day and asking Father Hornykevyč to do the same at St. Barbara's Church.

The new location was the State Archives in Vienna, or Staatsarchiv. But it would not be easy to transport boxes with Lypyns'kyj's archives there, because Soviet patrols were roaming the streets of Vienna day and night, stopping and checking transports.

Cardinal Innitzer hit on the idea of transporting the boxes in trucks belonging to the Viennese archdiocese. The trucks had been transporting food for children throughout the city every day. It was widely known that the archdiocese was helping children with provisions at several dozen food

distribution centers in Vienna. The cardinal also knew that the Soviet patrols had become used to the trucks and rarely stopped them. He took the risk, and the operation succeeded. Nobody betrayed the secret transfer and relocation.

Father Hornykevyč was forced to flee from Vienna because Soviet investigators threatened him with arrest unless he provided the information they wanted. Cardinal Innitzer found him refuge at a monastery in Upper Austria near the town of Traunstein. I lived as a refugee not far from that monastery, which gave me the opportunity to pay frequent visits to Father Hornykevyč and to learn about the Lypyns'kyj archives.

My story thus far of the archives' odyssey has been based largely on information obtained from Father Myron Hornykevyč. He provided me with the address of his brother, the Reverend Dr. Teofil' Hornykevyč, a permanent resident of Vienna, who knew about the archives and became the decisive figure in their later rescue.

My correspondence with the Reverend Teofil' Hornykevyč was established a few months after my arrival in New York in 1949, and again in 1953, when I moved to Philadelphia. I fretted over the thought that every day increased the danger of the archives' capture by the Soviets. Living in a new country, in completely new circumstances, I felt helpless, and yet I pondered the question of what to do about the archives. The idea came to mind that I should seek the help of some American university or private archival institution.

In the spring of 1952, Dr. Ostap Kotyk-Stepanovyč and I went to see Professor Philip Moseley of Columbia University, whom my companion knew from Prague. We told him the story of the Lypyns'kyj archives and proposed that Columbia University acquire them from the Austrian Staatsarchiv through the mediation of an American representative in Vienna. Professor Moseley was visibly interested in the matter, but asked for two weeks' time to check the proposal with university authorities.

The result of Professor Moseley's consultation was essentially positive, but the university administration required that at least one important Ukrainian social organization or the metropolitan of Philadelphia submit a written statement agreeing to the acquisition of the Lypyns'kyj archives by Columbia University. Dmytro Halychyn and Roman Slobodian agreed to provide such a statement from the Ukrainian National Association when the rescue of the archives was imminent. Columbia University proceeded to arrange the transfer, only to come up against the resolute refusal of the director of the Staatsarchiv to either sell or give the archives to anyone, because they had been placed in the Staatsarchiv by Cardinal Innitzer on deposit for Metropolitan Šeptyc'kyj.

In this stalemate what remained was only to obtain permission from the Staatsarchiv director to microfilm the Lypyns'kyj archives in their entirety, at our expense. Only Father Teofil' Hornykevyč could make the arrangements, because he had contacts with influential circles in Vienna. Also, he was trusted by Cardinal Innitzer, who could assist in the undertaking.

Although the Soviets officially withdrew from Austria in 1955, the political atmosphere there remained tense, so that caution and circumspection seemed well advised. The plan to microfilm the Lypyns'kyj archives depended on assuring the personal safety of Father Teofil', on relaying information overseas despite the absence of reliable postal services, and on the delivery of funds through trusted persons.

Finally a good opportunity presented itself in the form of the departure of Reverend Dr. Volodymyr Gavlič from New York via Rome to Vienna, where he was to become priest of St. Barbara's parish. Through him I passed a long letter to Father Teofil'. There followed a long wait for Father Gavlič's return, and Father Teofil's answer. It came in the summer of 1962: Father Teofil' needed $1,500 for the work to begin. The wait for another good opportunity ensued. Unexpected help came from Metropolitan Kostantyn Bohačevs'kyj in Philadelphia, who agreed to pass money to Father Teofil' through the Nunciature in Washington. The money was collected, without any publicity by a small group in Philadelphia who shared Lypyns'kyj's ideas, by January 1963.

Microfilming started in the spring of 1963. The work was done three times a week by a retired microfilm operator. Everything in the archives, down to Lypyns'kyj's medical prescriptions, was microfilmed. The work was directed by Father Teofil', whom the Staatsarchiv took on as an aide. Due in part to the illnesses of Father Teofil' and the microfilm operator, the operation took more than two years to complete.

In the meantime Father Teofil' managed to establish a postal connection with me through the Ministry of Foreign Affairs in Vienna and the Austrian Embassy in Washington. Not only Father Teofil's letters to me and mine to him, but also rolls of microfilms went by diplomatic post.

In 1965 the last rolls of microfilm of Vjačeslav Lypyns'kyj's archives arrived. That provided the inspiration for the foundation and subsequent activity of the East European Research Institute named in honor of Vjačeslav Lypyns'kyj.

W. K. Lypynsky East European Research Institute

Translated from the Ukrainian by Bohdan A. Struminsky

The Archives of V. Lypyns'kyj

IWAN KOROWYTSKY

The archives of Vjačeslav Lypyns'kyj form the basic collection of the W. K. Lypynsky East European Research Institute in Philadelphia, which also houses archival materials of Metropolitan Andrej Šeptyc'kyj, Pavlo Skoropads'kyj and his family, the Lepkyj family, the Olesnyc'kyj clan, and some other prominent Ukrainians.

Lypyns'kyj's personal archives number over 20,000 pages of handwritten, typed, microfilmed, and photocopied materials. They include his unpublished works, notes on planned projects, and various materials relating to his life and work. His personal archives are also linked with materials written by other individuals, mainly letters to Lypyns'kyj and memoirs about him.

From his youth Lypyns'kyj was a conscientious and meticulous collector of source materials and historical documents. He began collecting archival materials early in life, at his family homestead in Zaturci in Volhynia, then continued this activity at his own residence in the Kiev region, at Rusalivs'ki Čahary and, later, in Austria (Vienna, Reichenau, and Badegg) and in Berlin. Most probably he also collected historical materials as a student in Cracow and Geneva, but the materials acquired during that time, presumably once stored on the Lypyns'kyj estate, no longer exist.

The catastrophes that befell Lypyns'kyj led to the loss of personal and family documentary treasures. During World War I, heavy battles raged on the front lines between Volodymyr and Luc'k, where the Lypyns'kyj estate at Zaturci was located: its buildings and everything that was in them were destroyed. During the Revolution and the concomitant destruction of private property, the Uman' region, where Rusalivs'ki Čahary was located, was not spared. Whatever was not pillaged—that is, books and papers which did not interest the rebels—was burned along with Lypyns'kyj's home. The fire consumed a collection of Lypyns'kyj's historical manuscripts, including his nearly completed history of the Ukraine.

Despite the loss of these precious documents, Lypyns'kyj was able to restore his archives in Austria and also to arrange for their safekeeping in his will. These are the materials that, although far from complete in their original form, constitute the basic collection of the Lypynsky Institute. Part of the archives dealing mainly with family matters was, in accordance with

Lypyns'kyj's will, transferred to his brother in Zaturci and can be presumed lost. Materials from the Vienna Embassy and from the editorial office of the journal *Xliborobs'ka Ukrajina*, as well as Lypyns'kyj's scholarly and publicistic works, were placed, also in compliance with his will, in the safe-keeping of trusted individuals. After the Second World War they were gradually transferred to the institute.

Added to these salvaged archives were materials that had for some time been in the care of Reverend Myron Hornykevyč, pastor of St. Barbara's Church, Vienna. Reverend Hornykevyč had received the materials in accordance with an agreement between Lypyns'kyj and Metropolitan Andrej Šeptyc'kyj regarding the acquisition of the Lypyns'kyj archives and their eventual transfer to Lviv. The archives were never sent to Lviv, but were hidden, first under St. Stephen's Cathedral in Vienna and then in another underground location. After the Second World War agents of the occupying Soviet government searched for the archives. The account of this search, as described by Eugene Zyblikewycz, director of the Lypynsky Institute, reads like a detective story. The collection itself has finally been microfilmed, and one of the two copies is retained at the institute. Only parts of the "Austrian" archives of Lypyns'kyj have been saved; today they are being complemented and studied at the institute.

Initially the institute's major goal was to supplement the archives with materials still available in the West. Widespread correspondence and extensive travels by the institute's director have brought success. Today there is very little material connected with the life and work of Vjačeslav Lypyns'kyj that cannot be found at the institute.

The materials in the Lypyns'kyj archives can be divided into four categories. These divisions are, of course, arbitrary, and they are provisional. Only after the compilation of a thematic index prepared on the basis of Lypyns'kyj's own notes can all the materials preserved at the institute be properly analyzed and sorted.

The first of the four categories comprise documents and materials (not yet arranged by subject matter) that are of essentially historical significance. They pertain to the embassy of the Ukrainian State and the Directorate of the Ukrainian National Republic in Vienna. Included are official papers composed by Lypyns'kyj and those of state and private organizations, and Lypyns'kyj's diplomatic passport. Also among these papers is a draft of Lypyns'kyj's planned but unfinished study, "Introduction to Decrees." Its aim was to analyze the Treaty of Brest-Litovsk (1918) as an important historical event and as an act of international recognition of the Ukrainian State. The ratification of this treaty between the Ukraine and Germany,

Bulgaria, and Turkey took place at the Ukrainian Embassy in Vienna, with Lypyns'kyj presiding.

Second in importance, and more distinct as a separate category, are the scholarly and publicistic works of Lypyns'kyj. These studies, as well as his notes, outlines, and plans for future works, testify to Lypyns'kyj's constant focus on questions raised in his published works, such as *Lysty do brativ-xliborobiv* (Letters to fellow farmers). Once the collection and evaluation of Lypyns'kyj's scholarly and publicistic writings is completed, his plan to publish all of them can finally be realized.

The most extensive unpublished study in the category of scholarly-publicistic materials is entitled "Het'manstvo čy respublika?" (Hetmanate or republic?), and subtitled "Pro našu polityku vnutrišnju i zakordonnu v 1917–1919 rokax" (On our internal and foreign policies in the years 1917–1919). Written in the fall of 1919, this work (177 unnumbered pages in the original) was composed as an open letter to "political friends and adherents." Here the author treats a theme that is essential to his political ideology, namely, "what constitutes the Ukrainian nation." His ideas, based on the past and current status of the nation, focus on the necessity to "create a Ukrainian State on Ukrainian territory." The state would have a monarchical structure, in which the hetman (monarch) would become the symbol of the unification of the nation and the crystallization of its creative forces, its "elite."

Two other texts closely linked with the content and point of view of "Het'manstvo čy respublika?" are "Dorohi druzi" (Dear friends), a statement made to his followers in 1919 upon his resignation as the Ukrainian National Republic's ambassador to Austria, and "Braters'ka spovid'" (Confession to brothers), written in 1921 on the occasion of the first anniversary of the Council of Sworn Members of the Ukrainian Union of Farmers–Statists (*Rada prysjažnyx Ukrajins'koho sojuzu xliborobiv-deržavnykiv*). The world view of these two texts and of "Hetmanate or republic?" is emphasized in the essay "Tragedija ukrajins'koho Sančo Panča" (Tragedy of the Ukrainian Sancho Panza). These reflections, subtitled "From the notebook of an emigrant," were written in 1919–1920 and survive in two recensions.

Thematically related to the studies written in 1919 is the later, larger work of 1927 entitled "Teorija pravlinnja" (Theory of rule), known to be extant but not yet procured for the archives.

Among earlier unpublished texts in this thematic group are two from the years 1911 and 1912: "Druhyj akt" (The second act), written for the planned periodical *Vil'na Ukrajina*, which was to be published by Ukrainian political emigrants from Russia, and "Memorijal do

Ukrajins'koho komitetu pro naše stanovyšče suproty napruženoji sytuaciji v Evropi'' (Memorandum to the Ukrainian Committee concerning our position with regard to the tense political situation in Europe), an address composed for the program of the prospective *Sojuz vyzvolennja Ukrajiny* (Union for the Liberation of the Ukraine).

The third category of Lypyns'kyj's archival materials is his voluminous correspondence with various individuals and institutions (Ukrainian and non-Ukrainian), comprising over 10,000 handwritten and typed pages. Letters preserved in Lypyns'kyj's archives are rough drafts, hand copies, or typewritten texts, produced with painstaking care by his secretary Myxajlo Savur-Cyprijanovyč. Lypyns'kyj also kept some original signed letters which for one reason or another were never dispatched. One hundred and fifty-one original letters have been collected, whereas many more have been lost, together with the belongings of the addressees. A ''Register of letters'' kept by Lypyns'kyj was helpful in locating correspondence and addressees in the West. Among the original letters and postcards that have been preserved are 71 sent to Volodymyr Zalozec'kyj, scholar and activist, 21 to Lypyns'kyj's follower Mykola Kočubej, an activist in the Hetmanite movement, and 29 to Petro Kovaljov.

Lypyns'kyj's letters deal primarily with contemporary political and ideological problems, rather than with personal matters. A total of approximately 1,200 are extant. Especially substantive are his letters to the political and national activist Andrij Žuk (ca. 100 letters) and to the well-known patron of culture Jevhen Čykalenko (ca. 50 letters). Of no lesser importance are a group of over 100 letters sent to other prominent Ukrainian and non-Ukrainian individuals and institutions. Among the recipients of Lypyns'kyj's correspondence—with, to give an example, surnames beginning with ''S''—are Ljudvyk Sedlec'kyj, Volodymyr Singalevyč, Pavlo Skoropads'kyj, Oleksander Skoropys-Joltuxovs'kyj, Oleksander Slavyns'kyj, Rev. Josyf Slipyj, Volodymyr Starosol's'kyj, Vasyl' Stefanyk, Stepan Smal'-Stoc'kyj, Kyrylo Studyns'kyj.

Personal affairs and business matters constitute the fourth separate category of the Lypyns'kyj archives. Included are a great number of notecards of all sizes and over ten notepads and notebooks. The most important item in this category is Lypyns'kyj's diary, or ''Ščodennyk.'' The remaining material consists mainly of day-to-day notes written on originally unnumbered and unbound cards, some dating to 1919. Eugene Zyblikewycz has arranged these cards according to subject (they are undated). More specific information is contained in fifteen notebooks and three notepads covering the years 1918 to 1931. The most well represented

year is 1927, when Lypyns'kyj was in Berlin and his notecards functioned as his diary.

Several hundred other notecards constitute a separate group. They, too, were unbound, but on each Lypyns'kyj has handwritten "for memoirs" or "memoirs." These notes were intended to aid him in the writing of his memoirs. A debilitating, progressive lung disease, bringing an early death at the age of 49, did not allow him to realize that plan.

The papers pertaining to personal affairs and business matters are the final and most varied category of archival materials. They include reminiscences, details of everyday life, commentaries on political events, a registry of visits and conversations, and so forth. Some of this material overlaps with the other three categories.

Lypyns'kyj's handwritten materials have almost all been transcribed. However, to be fully accessible to a reading public, a subject index is needed.

In addition to Lypyns'kyj's unpublished works, his diary, notes, letters (four large volumes), and papers pertaining to the embassy in Vienna, the Lypyns'kyj archives include manuscript materials by other individuals. Only a small portion of the nearly 10,000 letters to Lypyns'kyj held in the archives has been read and transcribed, and of this number, only the letters by Dmytro Dorošenko and Osyp Nazaruk have been published.

Memoirs about Lypyns'kyj have also been collected by the institute. His sister Wanda has provided recollections of the years 1914–1923, that is, the period in Lypyns'kyj's life that has been least researched. The archives also contain recollections by Natalija Polons'ka-Vasylenko about Lypyns'kyj's early years and an account by Bohdan Lepkyj about his meeting with Lypyns'kyj in Cracow in the year 1903. Details about Lypyns'kyj's family life and personal relationships are provided by Myxajlo Lozyns'kyj, in reminiscences of his stay at the Lypyns'kyj estate in the Uman' region.

The library of the Lypynsky Institute has collected Lypyns'kyj's published works and publications about him by Dmytro Dorošenko, Halyna Žurba, Jevhen Čykalenko, Adam Montrezor, and others. There is also a comprehensive collection of reactions to and reviews of Lypyns'kyj's works, as well as polemics against him, obituaries, and the like. In 1932, not long after Lypyns'kyj's death, the Lviv periodical *Dzvony* published an issue (no. 6 [15]) dedicated to his memory which included a bibliography of his writings and reviews of his work by Antonina Strutyns'ka. In 1931, a collection of articles, entitled "V. Lypyns'kyj jak ideoloh i polityk" (V. Lypyns'kyj as an ideologue and politician) was published in Užhorod. Contributors included Oleksander Skoropys-Joltuxovs'kyj, a member of the Union for the Liberation of the Ukraine, Ivan Mirčuk, philosopher and

cultural historian, the historian Dmytro Dorošenko, the economist Myxajlo Tymofijev, Serhij Šemet, and Adam Montrezor.

The archives of the institute, with their collection of materials pertaining to Vjačeslav Lypyns'kyj, have become a depository and a center of studies on the history and political thought in the Ukraine during the period of independence (1917–1920) and in the following years. Because of opportune circumstances and the enthusiastic efforts of the archivist Hryhorij Kostjuk and the director of the Lypynsky Institute Eugene Zyblikewycz, the archives of two outstanding figures in modern Ukrainian history have been collected and made available: those of Lypyns'kyj, and those of his political antipode Volodymyr Vynnyčenko, whose legacy is housed at the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in New York and whose diary is now being published as a joint effort by the Ukrainian Academy and the Canadian Institute of Ukrainian Studies.

The founders of the W. K. Lypynsky East European Research Institute have undertaken appropriate measures to secure its holdings from the fate that befell Ukrainian archives in Prague, Warsaw, Paris, and Berlin during the Second World War. It now functions not only as a scholarly institute, housing a library and archives, but also as a publisher. The two volumes of materials from the Lypyns'kyj archives that have appeared to date have already added to the information readily available about the historian and thinker Vjačeslav Lypyns'kyj.

Somerset, N. J.

SELECTED PREVIOUSLY UNPUBLISHED WORKS BY VJAČESLAV LYPYNS'KYJ*

Другий акт

ВАСИЛЬ БЕЗРІДНИЙ [ВЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ]

Editor's note: *Vjačeslav Lypyns'kyj's essay "Druhyj akt" (The second act) is a programmatic statement on the political situation of the Ukrainian people between the Revolution of 1905 and World War I (for an introductory discussion of this text, see Lew R. Bilas, "The Intellectual Development of V. Lypyns'kyj: His World View and Political Activity Before World War I," published in this issue. Written in 1911 under the pen name Vasyl' Bezridnyj, it is characteristic of the democratic period of Lypyns'kyj's political writings. Published here for the first time, the essay was originally intended to appear in the journal* Vil'na Ukrajina *planned by the group of the same name. Members were Ukrainian émigrés from the Ukrainian territories that were part of the Russian Empire and some Ukrainians from Galicia, most of whom advocated independence for the Ukraine (for more information on this group and its projected journal, see the article by Andrij Žuk "Do istoriji ukrajins'koji polityčnoji dumky pered [peršoju] svitovoju vijnoju," reprinted in this issue).*

The text is published from a typewritten copy of the original made by Andrij Žuk now preserved at the W. K. Lypynsky East European Research Institute in Philadelphia; the whereabouts of the original are unknown. Minor changes have been made in the Russian language citations to conform to contemporary Russian orthography; the Ukrainian text is unchanged.

Недавно на сторінках нашої преси тихо і непомітно промайнув сумний відгомін сучасного інтеліґентського українського життя — щирий голос з того табору, що в наші часи репрезентує назовні національне життя нашого многоміліонного народу. Була це промова виголошена в Петербурґському українському клубі підчас дискусії на тему: кріза української інтеліґенції. "Промовець,

* In his Ukrainian language writings V. Lypyns'kyj developed his own linguistic rules and orthographic system. He had a unique conception of the form and rhythm of the Ukrainian language and adjusted its orthography accordingly. For example, he explained: "Ščob rytm... značyty,...vžyvaju pravopysu, jakyj podvojuje v zakinčenjax šelestivky lyš tam, de naholos na ostannim abo peredostannim skladi (šukánnja, pytánnja, natomist': zakínčenja, skoróčenja). Prošu pry čytannju mojeji praci ce pryjnjaty na uvahu, ynakše jiji rytm ostanet'sja dlja Vas nezrozumilym" (*Lysty do brativ-xliborobiv* [1926], p. xlviii).

All his Ukrainian-language texts, except for "Druhyj akt," which was typed from the original by Andrij Žuk and may contain some of his linguistic adjustments, are published here in their original form, without any orthographic changes. They can serve as materials for the study of Lypyns'kyj's Ukrainian language and political terminology.

— каже кореспондент *Ради*, — висловлював свої болючі думки і вагання, що мучили його може дуже довго і часто. Перебирав він всі обставини, всі факти сучасного життя, всі можливости і перспективи в його розвиткові; зазначав, що українцям життя сучасне несе лиш самі втрати: вплив адміністрації і зріст числа її — кожний лікар, фершал, старшина, урядник, — вплив города і солдатчина, вплив школи і преси, вплив культурно-просвітної роботи — все це несе з собою русифікацію прискореним темпом. Так є тепер, так буде і при зміні політичної ситуації. Правда, паралельно з цим зростає і українське життя, але зростає слабо і повільно і *оборонить свої позиції перед побідним ходом російської культури йому не сила*".

Промова ця — зазначує кореспондент — *зустріла прихильне відношеня у авдиторії*. "Неблагополучно в этом доме", — ось до яких висновків про українське життя в Петербурзі приходить, розбіраючи оці факти і сімптоми, кореспондент *Ради*.

Думаємо, що на такі песимістичні думки може навести сучасного кволого і мізерного українського інтеліґента не тільки життя петербургської української колонії, але взагалі ціле життя нашого народу, що має щастя належати в своїй величезній більшості до "Единокровного Русского царства".

Бо погляньмо тільки на це життя так, як воно з точки погляду сьогодняшнього дня представляється.

Державна російська революція разом зі зміною суспільних і політичних відносин для цілої держави принесла також такі самі зміни і для її "малоросійських губерній". Справляли отже й ми, як слід російським горожанам, "дні весни"; потім з робітничою Росією "бастували" по городах, а з селянською "писали накази" до Москви і Петербурга. Дістали однакову, розуміється, нагаєчну конституцію з погромами. Вибірали до всяких "дум" і витворили з поміж себе у великому "изобилию" і російську чорну сотню, і російських октябристів з кадетами, і загально-державні ліві партії.

Одно слово, свої обовязки супроти російської держави виконали ми зовсім коректно і разом з цілою Росією дістали за це: шибениці, тюрми і каторгу для тих, хто хотів російську державу "перебудувати"; третю Думу з аграрними, робітничими і всякими иншими "реформами" для тих, хто хоче її "скріпити", а холєру, голод, розпусту, суспільну деморалізацію і розбишацтво, масову еміграцію наших найенерґічніших, найкращих народніх елементів і инші загально відомі "блага" сучасного російського життя для всіх нас, без ріжниці переконань, так-би сказати — в додаток.

Але ж в чому виявилось наше національне життя? Де наше

життя як нації, котра до загально-людської скарбниці поступу має докинути *своє* слово? Які форми прийняла наша національна *окремішність і індивідуальність*, без котрих само існування нації являється очевидно повним абсурдом і самообманом з боку тих, хто в можливість життя такої нації вірить?

"Після 1905 року появилась українська преса, народились українські інституції, російська революція вивела українство на широкий шлях і т.д.", — скільки раз доводилось нам оці слова читати або чути. Придивімся ж близче до їх змісту.

Коли говорити про зовнішні форми українства, то воно справді після 1905 р. значно поширилось. Появилась преса писана українською мовою, зявились інституції з назвою українські, а разом з цим українство з гуртків і гурточків передреволюційних часів вийшло на світ божий, виступило, так би сказати, межи люде. Воно придбало змогу показати себе, придбало змогу кинути могутній клич національного відродженя між маси українського народу, між тисячі зденаціоналізованої української інтеліґенції. І в цій змозі прилюдно, в нових зовнішніх формах, показати *свій внутрішній зміст*, лежить справді та одинока зміна, котру принесла сучасному українству державна російська революція.

Чи після 1905 року, поруч з цим збогаченям форми, збогатився і самий зміст українства? Чи в часах російської революції придбало воно таку експанзивну силу, яку виказали, приміром, Поляки, загорнувши до польщини сотки тисяч нашого народу в Холмщині, або Росіяне, засимілювавши за той час не одну тисячу нашого народу по цілій Україні? Чи оце, породжене російською революцією, українство виказало всю силу Української Ідеї, — чи пішло воно в маси і стало для них *живим гаслом визволеня?*

Факти, на жаль, говорять що иншого. Українство себе не оправдало — чули ми згодом на ріжні лади від тих земляків, котрі ждали (в добрій вірі розуміється) від "оновленої Росії" якогось магічного слова, що мало воскресити Україну.

Де причини цього сумного і болючого факту? — Лежать вони в сучасному життю України, яко цілости, і в життю цілого нашого народу. Щоб їх зрозуміти, ми мусимо покинути переповнені зневірою, затроєні гнилою атмосферою дрібної гурткової гризні, слабі і немічні осередки сучасного українства, а глянути, що діється на широкій нашій *живій*, неомертвілій Україні.

Кожний, хто зблизька знає наші народні маси, відає, що вони переживають тепер глибоку крізу, — крізу, сказати б, не тільки фізичну (еміграція, безробіття, наслідки столипінської аграрної реформи і т. инш., — про це ми наразі не говоримо), а й духову,

моральну. Завалився в часах російської революції давний світогляд старої кріпацької селянської України (не забуваймо, що наші робітничі маси ще й досі міцно з селом звязані), а народжується поволі новий світогляд України молодої, — України, що зазнає на кожному кроці иншої біди, — України, для котрої "оповідання дідів" про те, чим жило давнє селянство, стають чимраз більше далекими і незрозумілими. Це засаднича риса тої духової крізи.

Значіння цієї крізи для нашого національного життя величезне. Бо зі старим народнім світоглядом гине давній національний зміст життя наших народніх мас, гине все те, чим з боку національного жили досі ці маси, гинуть дотеперішні національні форми боротьби за своє існування, котру досі вів наш народ.

Увесь той величезний капітал національної енерґії, що в довгій, тяжкій крівавій боротьбі за визволеня, починаючи від часів Богдана, витворив народ український, стає поволі капіталом мертвим і непродуктивним. Боротьба з давнім поневоленям — кріпацтвом і польською державністю в першій мірі — котру вів наш народ в формах національних, котру виспівав в своїх піснях про *українську* козаччину, про *українську* гайдамаччину, замінилась тепер *новою* боротьбою з *новим* поневоленям економічним, державним, веденою в *нових* і, як досі на Україні російській, в великій мірі вже не національних формах. Останньою іскрою старого буйного життя спалахнула ще "київська козаччина" 1855 р. — це великий селянський рух на Правобережжі, котрий в останнє соціяльну, економічну боротьбу народню звязав з гаслами національними (український старий "козацький присуд"), котрий був останнім проявом *української* боротьби за визволеня *українських* народніх мас...

Від того часу перемінилось багато... Зі знесеням кріпацтва зникло на Правобережжі польське панування. Спольщений український і польський пан, з котрим двіста літ боролися українські народні маси, стає тільки "говорящим по польськи" російським поміщиком і його, як і поміщика російського, боронить однаково від українського селянина російський жандарм, боронить російська держава. На Україні цілій настали "нові Ляхи", котрих не знало старе українське народнє життя, запанувала нова ворожа держава, з котрою силами не мірялись ще досі українські народні маси.

Малоземелля, фабрика і поміщича економія замість кріпацтва, держава і поневоленя російське, замість держави і поневоленя польського — ось зовнішні обставини тієї фізичної і духової крізи, котру переживає в своїй масі український народ в Росії.

Недавня революція в кризі цій стала переломовим моментом. Аграрні реформи, котрі вона за собою потягнула, зробили селянина повновласником своєї землі і знищили тим самим останні сліди кріпацтва. З другого боку, революція втягнула наші маси в вир політичної боротьби і розпочала тим нову стадію в процесі зросту і поширеня російської державности на Україні.

Мільйони українських селян, котрим Росія досі уявлялась в образі якогось незнаного далекого "білого царя" і дуже добре знаного урядника, або мирового посередника, від 1905 року перемінились в мільйони російських горожан, покликаних до участи в російському державному життю. Процес *державної асиміляції*, поглинувши спочатку українську шляхту (на Лівобережній — козацьку старшину, на Правобережній — шляхту спольщену), вище духовенство, заможніше міщанство і дрібну буржуазію, має від тепер поширитись і на українські селянські та робітничі народні маси.

І якби Росія була державою національностей, а не державою національною, то цей процес державної асиміляції її народів, в тому числі і українського, треба було б вважати процесом зовсім нормальним і навіть з огляду на скріпленя *сильної* держави — процесом бажаним. Але Росія державою національностей ніколи не була, нею не є і, думаєм, бути такою не може. Росія — це державна орґанізація народу російського (великоруського, московського) і тому зріст держави є зростом нації, асиміляція державна є разом з тим асиміляцією національною.

Відчули це ми вже на своїй шкірі не раз, відчуваєм і тепер. В минувшині державна асиміляція т. зв. "верхів" нашого народу потягнула за собою повну денаціоналізацію цих верхів. Українська козацька старшина з "малоросійської", по переконанням політично-державним, стала дуже швидко російською по національности. "Малоросійське" духовенство, признавши з початку над собою тільки верховну власть московського патріярха, а згодом синоду, дуже швидко змосковилось і національно. Московщиться тепер на наших очах дуже швидко наша дрібна буржуазія — всі оті "стихійні малороси", котрі випливають на верх народньої маси і попадають в круговорот російського державного життя. Хто з нас не знає на Україні оцього типу чиновника "из крестьян", або "из малороссов"?!

Російська державна революція 1905 р., втягнувши, як сказано, наші народні маси в вир політичного, державного російського життя, процес денаціоналізації поширила також і на ці маси. Поминувши вже всю державну адміністраційну машину (бюро-

кратія, військо і т.д.) і її денаціоналізуючий російський вплив, ми бачимо, що всі важніші прояви (про якісь дрібні винятки не говоримо) сучасного політичного життя прибрали на Україні національні форми російські. *По російськи* звертаються до нашого народу всі, відограваючі якунебудь поважнішу політичну ролю партії, від чорної сотні почавши і на есде[ках] і есерах скінчивши. Всі вони закликають до участи в російському політичному життю, всі звертаються до нас, як до Росіян (русских), а не до Українців, всі врешті, без виїмку, нехтують українськими політичними вимогами. І поволі український селянин і робітник, стаючи "русским" горожанином, стає разом з тим членом російської державної нації.

І не диво, що відтоді стає для нього незрозумілим увесь зміст попереднього національного українського життя. Увесь той скарб національної культури, витворений віками крівавої боротьби, здобутий працею тяжкою попередніх поколінь, стає поволі матеріялом фолкльорним, котрим ми можем справді пишатись, але котрий у нас на Україні в своїй *теперішній архівно-книжковій формі* годиться хіба тільки для наших філологів та ще мишам на снідання. В самім живім народі стара українська пісня, для прикладу беручи, — ця гордість нашої старої культури, стає поволі не тільки незрозумілою, але навіть непотрібною, стає подекуди навіть символом реакції. Хто з нас не пригадує собі того факту, як в 1905 р. підчас аграрних розрухів хлопці на правобічних селах забороняли дівчатам співати пісень про "козаків"! Старі козаки-лицарі забулися, а "нових" бачила революційна українська молодь по панських економіях, готових кожної хвилини ці ненависні економії боронити.

Лишається ще, правда, зовнішня ознака національности — мова. Але мова це не душа народу, а лиш її знаряддя. І коли завмірає душа народня, то мусить завмірати і мова. Нинішній провансальський французький жаргон це не мова трубадурів! І мова українська, мова дум наших, котрі не мають собі нічого рівного, богата жива мова старої України стає поволі вульгарним, бридким "хохлацьким жаргоном". Цим жаргоном починає говорити тепер молодь на цілій Україні. Українська мова заховується по таких селах, які звуть звичайно "ведмежими кутками" — пише кореспондент *Ради* з місцевости, котра по умовам свого життя іде на переді наших українських земель (Бахмутський повіт на Катеринославщині).

"Все несе з собою русифікацію прискореним темпом. Оборонить свої позиції перед побідним ходом російської культури нам

не сила", —поплакує, дивлячись безрадно кругом себе, щирий, російською революцією породжений український інтеліґент. І плещуть йому в долоні численні земляки, котрі недавно із шкіри лізли, аби хоч рачки, хоч "заднім ходом" в котрусь "Думу" пролізти і народ свій яко мога міцніше до російського державного життя "приобщить", а тим самим процес денаціоналізації, над котрою тепер бідкаються, поширить і скріпить.

"Наступають знов 63-ій і 76-ий роки. Нам здається, що український рух буде примушений знов зупинитись і на деякий час замерзнути" (*Діло*, ч. 65), — чуємо кругом себе від ріжних проповідників "триєдиної Руси", від представників сучасної "української інтеліґенції"! Запала кругом "ніч українська". Між "інтеліґенцією" метушня, — багатьом вже пора "на антракт"!...

Чи справді грозить нам національна смерть? Чи справді український народ став трупом, а сама українська національна ідея тільки витвором процесу розкладу того трупа, останнім проблеском колишнього життя, ідеєю минувшини, а не будуччини?

Ми далекі від такого гнилого песимізму! Подавилася нами Польща, дасть-Біг не проковтне нас так легенько і Росія. Це як би ми тільки на "страву" для сусідів годилися. Проте ми глибоко віримо, що народ наш не гірший від инших і що зуміємо ми найти і свій шлях у вселюдському поступі, що зможемо бути не тільки гноєм для сусідського городу...

Але одночасно знаємо добре, що тільки "боротьбою здобудеш ти право своє", — що тільки *тяжкою невпинною і завзятою боротьбою здобуде своє право народ український.* Правда, наш національний занепад дійшов вже сьогодні до краю, але власне тому нам плакати над собою не годиться. Не годиться "робітникам духа" проповідувати "антракт" в боротьбі тоді, коли ворог до найлютішого наскоку готовиться. Сором і ганьба в таку хвилину без бою свої позиції здавати!

І тому, бачучи, що діється кругом на нашій землі, *до боротьби* кличемо всіх, в кого "жива душа" на Україні. І тому на сучасний переломовий момент в нашім життю хочемо глянути иншим оком. Хочемо зясувати собі, яке місце займає він в процесі історичного розвитку нашого народу, *в процесі розвитку його внутрішніх сил, на котрих виключно може і мусить спиратися всяка боротьба за визволеня!*

З відлученям від Польщі Холмщини кінчиться перший акт великої епопеї визволеня України, розпочатої Богданом Хмельницьким. "Вибю з неволі ляцької український народ увесь: по Львів, Холм і

Галич", — казав 250 літ тому найбільший чоловік, якого колинебудь Україна мала. До цієї боротьби на життя і смерть з могутньою Річипосполітою польською втягнув Богдан сусідню Москву і сьогодня закінчилась ця боротьба повним знищеням польської державности на цілій українській території, за винятком Галичини, де побіда нашого народу над останками цієї державности — це тільки питання часу.

Оцим повним знищеням ворожої польської держави на землях наших кінчиться нині перший акт боротьби українського народу за свою волю, за своє повне національне визволеня. Кажемо перший акт, бо ми сьогодня добре знаємо, що упадок одної ворожої держави не приніс нам ще повного визволеня, — бо 250 літ тому не знав Богдан, що Москва за проблематичну поміч в боротьбі з Польщею захоче від України жертв зі свого національного "Я", захоче такої самої заплати, котру вимагала від нас Польща за проблематичну також поміч в тодішній боротьбі з Татарами.

Від Переяславської умови, від 1654 р. почавши, "служили ми вірно восточному царю", кажучи словами народньої пісні, служили ми вірно "єдиновірній" державі московській. В руїну страшну обернули ми по Хмельниччині Правобічну Україну, аби тільки Лівий Берег за Москвою остався. Загатили козацькими кістками Петербургські болота, щоб на них могла нова російська "столиця" повстати. Цілими тисячами гинули на "лініях", котрі мали московську державу від неприятеля боронити.[1] Покладали свої голови від походів "дурного гетьмана" Самойловича почавши і на далеких мукденських полях скінчивши, щоб границі цієї держави поширити, її міць і могутність скріпити. Власними руками помагали Москві задавити найкращих синів нашого народу за те тільки, що вони до волі рвалися, за те, що не хотіли бути московськими рабами. І що ж ми за це від цієї держави дістали?

Хотячи Москва Військо Запорожське городове — писав Орлик в 1734 р. до Січовиків — не тільки обезсилити, але і вигубити, винайшла була на "тоє способ: копаньє" якогось там, в далекій своїй стороні каналу і "фундованє" в Персії фортець, "на якії" місця так "одлеглії" по кількадесят тисяч козаків указами своїми спровадивши, одних тяжкими і незвичайними роботами помордували, других голодом поморили, а инших борошном гнилим,

[1] Народні пісні про ці події і деякі історичні подробиці цих фактів, дивись у М. Драгоманова, *Політичні пісні українського народу,* частина I і II. (Женева, 1883-85).

стухлим потруіли... "Многії суть, — додавав він, —меж вашмостями добрими молодцями, от мучительства московського ізбігшії", котрі самі того самовидцями будучи, можуть те, що тепер пишу, посвідчити і правду мені признати.[2]

От таким фізичним обезсилюваням України від цих часів до сьогодняшнього дня (рекрутчина переважно з України, економічне виснажуваня на користь московських губерній і т.п.) Росія поволі йшла до своєї ціли. Крім того нищила вона наш народ морально.

"Для нашей безопасности на Украине надобно прежде всего посеять несогласие между полковниками и гетманом, — писав незадовго після повстання Мазепи тодішній київський губернатор Дмитрий Голицин, —не надобно исполнять всякия просьбы гетмана. Когда народ узнает, что гетман такой власти не будет иметь, как Мазепа, то надеюсь, *что будеть приходить с доносами*. При этом доносчикам не надо показывать суворости; если двое придуть с ложью, а суворости им не будет показано, то третий и с правдой прийдет, а гетман и старшина будуть опасаться"...[3]

І доки істнує і істнуватиме на Україні російська держава, озброєна цілою машиною державною насильства і примусу, то все були і будуть між нашим народом гадини савенківського, дудикевичівського і просто провокаторського типу, котрі всякий наш розвиток в самому зародку спинятимуть, котрі ніякому зерну доброму на ниві нашій зійти і дозріти не дадуть.

"Страшні ви нам були драгонами (тодішні жовніри польські з українців!) нашими ж людьми християнами! Тепер вже вас не боїмось", — говорила в 1649 р. представникам Польщі устами козацьких полковників тодішня революційна Україна, що не проти народу польського, але проти ворожої держави польської повстала. Страшний нам і досі — скажемо ми — не російський народ, а страшна держава російська тому, що насильством, підступом, деморалізуючою акцією вона в наш національний організм вілася; тому, що внесла вона в наше життя таке роздвоєня, яке життя наше нівечить, на внутрішню боротьбу найкращі сили наші повертає. І дивлячись на наших москвофільських запроданців, можуть собі представники Росії руки потирати, сміючись, як Левашов в 1702 році: — "Полно вам, бл-ны дети, хохлы свои вверх поднимать! Уж вы у нас в мешке", — або як сучасний Меншиков, кепкуючи з низшости і безрадности "Малоросійського племені"!

[2] *Киевская Старина*, Апрель, 1882, стор. 113.
[3] [С.М.] Соловйов, *История России*, т. XVI, стор. 40-41.

І щоб цю деморалізацію між нами поширити, держава російська не перебірала в средствах. Хто з нас не знає, які громи кидала на українських "маленьких тиранов", за народ неначе б заступаючись, цариця Катерина, котра найлютіше кріпацтво сама згодом на цілій Україні завела? Хто з нас не знає прищеплених майже цілій українській інтеліґенції поглядів істориків офіціяльної Росії на "своєкористну крамольну українську старшину", або "розбишацьку чернь українську" — в залежности від того, чи старшина, чи народні маси проти неволі московської повставали? Хто з нас не знає всіх цих засобів, котрими воює сучасна Росія проти ненавистного українства?!

Бували проте й такі хвилини, коли, здавалося, Росія готова була за свій "братній" і "єдинокровний" народ заступитися. Лучалися вони найчастіше підчас нашої довголітньої боротьби з Польщею на Правобережжі. Обіцяючи не раз піддержку в цій крівавій і тяжкій боротьбі, представники держави російської уміли одначе цю боротьбу все на свою користь повернути, готовлячи знесиленому в ній народові українському замість старих ляцьких нові московські кайдани.

Так було в 1734 р., коли, справившись при помочі українського повстання зі сторонниками польського короля Станіслава Лєщинського, російські генерали разом з поляками всмирили повстання українське. Так було і в 1739 р. підчас походу генерала Миниха, коли "козака запорожського Медведя за разореніє Полякам учиненное повішено, а другого кнутом бито, ноздрі вирвано і на каторгу вічно отправлено".[4] Так було і за Коліївщини, коли повстання гайдамаків проти Польщі Москва усмирила, Ґонту Полякам віддаючи, а Залізняка в Сибір засилаючи. Бо показалось, що польських панів на Правобережжі можна і грішми для держави російської купити і Росія "єдиновірне" українське селянство цим панам польським в таку неволю, якої і за Польщі не було, віддати поспішила.

Наступила чорна хмара, та ще стала синя:
Була Польща, була Польща, та й стала Росія...

І тому для нас не є несподіванкою, коли сьогодня, відлучуючи від Польщі Холмщину, во імя яко й інтересів тамошніх нещасних народніх мас, Росія державна одночасно закриває одиноку там істнуючу українську "Просвіту". І ми розуміємо, чому галицькі москвофіли — представники Росії в Галичині — підпи-

[4] М. Маркович, *Дневния записки*, т. II, стор. 80-81.

рають польське панування над нашим народом у підвладній Австрії частині України. Розуміємо, чому, бороночи ніби Правобережжя перед польщиною, Росія не допускає до майбутніх правобічних земств представників українського селянства, а лише торгується за власть над цим селянством з поляками.

"Культурная цель для украинского общества с точки зрения русской государственной власти представляется крайне нежелательной и противоречит тем начинаниям, которые правительство проводит по отношению к бывшей Украйне. Исходя из того положения, что три главные отрасли восточного славянства — Великая, Белая и Малая Россия, по происходженью и языку не могут не составлять одно целое, наше правительство с XVII столетия постоянно боролось с движением, известним в настоящее время под именем украйнского и олицетворящего собою идею возрождения прежней Украйны и устройства малорусской Украйны на автономно-национально-териториальних началах", — так щиро і отверто висловив справжні цілі дотеперішньої і будучої державної політики супроти України представник держави російської.[5] Низько вклоняємось йому за це щире і отверте признання!

Коли так, то й нам пора ясно означити свої відносини до Росії. Коли культурний розвиток нашого народу "противоречит начинаниям русской государственной власти" — то мусимо і ми відповісти, чи російська держава в Україні не "противоречит" самому нашому національному істнуванню. Мусимо зясувати собі, чи можливе відродженя і життя нашого народу в державі, котра від XVII століття з цим відродженям бореться, а устами свого представника й надалі нам цю боротьбу заповідає.

Коли ми засуджені нині цією Росією на темноту, на культурний занепад, на національну смерть, то пора нарешті відповісти собі, "що нам була за користь, — кажучи словами Драгоманова, — з того, що ми перетерпіли жорстокість Петра I, остервенілість Меншикова, німців біронових, дурості Павла I, салдатське звірство Аракчеєва, холодну самоволю Миколая I, про котрих ми не можемо навіть сказати, що це свої собаки, котрих ми ж самі вигодували, бо в нас позаду не було ніякого Івана IV".[6] І чи варто нам після того всього ще й далі мовчки попирати "начинания" "оновленої Росії", на чолі котрої стоять і стоятимуть такі самі по своїм відносинам до України, хоч вже "конституційні собаки"?!

[5] Рапорт російського міністра внутрішніх справ в справі затвердженя статуту українського товариства "Українська хата" в Москві.

[6] М. Драгоманов, *Пропащий час: Україна під московським царством* (Львів, 1909), стор. 19.

Настає час порахунок з Росією розпочати. Наближається поволі *другий акт* боротьби за визволеня України, тяжкої боротьби, котру вже 250 літ, від Богдана Хмельницького почавши, веде з непохитною вірою в побіду Народ Український...

Коли польська держава в своєму побідному ході на українські землі засимілювала державно і національно майже всю українську шляхту, все вище православне духовенство, все заможніше міщанство; коли при помочі унії захотіла вона внести в ряди українські деморалізацію, щоб легче було народ український на два табори поділивши, до рук прибрати — то цей національний занепад не могли спинити тодішні верхи українські. Не помогли "слізні" прохання "за батьківську віру" до Сойму і до короля від останків православної шляхти подавані. Не помогли стару "українську віру" спасти і братства церковні — тодішні, по містах закладані, спочатку конфесійні, а згодом культурно-просвітні інституції. Не помогла нічого внутрішня боротьба, котру з напруженям всіх своїх найкращих сил вела тодішня українська інтеліґенція зі "зрадниками" уніятами — і ця тодішня "зрада" народня, попирана всіма засобами державою, ширилась і росла чимраз більше.

Пропадала марно вся тодішня українська публіцистична література, котрої ціллю було, з одного боку, поборювати унію, а з другого — переконати тодішню Польщу, що не "поляки" уніяти, а українці-православні являються дійсними і єдиними представниками українського народу, і що цьому народові належаться пільги, бо ж він щиро і твердо готов державі польській служити. Польща не зважала, розуміється, на ці "схизматицькі" запевнення і далі робила своє діло. Денаціоналізація ширилась з кожним днем, — народ, здавалося, конав. "Горе мені бідній, горе нещасливій, — плакала з тодішнім письменником Смотрицьким тамтогочасна українська суспільність, — пограбованій, позбавленій всіх своїх маєтків, обдертій з шат моїх на прилюдну ганьбу мого тіла. Рідні мої покинули мене, приятелі неприятелями стали, сини мої, гадючому роду завидуючи, їдовитими жалами жалять мою утробу!"... Услухнувши оці жалі, тішились тодішні вороги нашого народу, з нужденної, темної і прибитої Руси сміючись, з єзуїтом Гербестом.

Ця сумна картина небавом радикально перемінилась. Переміну ту викликав один однісінький факт, факт прилученя до українського національного життя революційної козаччини — представниці змагань тодішніх українських народніх мас. А довела до того консеквентно еволюція українського життя. З одного боку найбільше горячі, найбільше енерґічні представники верхів укра-

їнського народу, бачучи повну безнадійність леґальної української боротьби в рамах польської держави, мусіли шукати для своїх змагань нової точки опори. З другого боку — козаччина, витвір тодішніх соціяльно-економічних українських відносин, зложена спочатку з ріжнонаціональних елементів, зростаючи на українській землі, ставала зовсім природно чимраз більше національно українською по своєму складі і разом з тим своїй боротьбі економічній, соціяльній надавала чимраз більше українські національні форми.

Таким способом підготовився грунт, на якому національно революційна українська інтеліґенція і соціяльно революційні народні маси могли спільно витворити таку силу, котра незабаром до гори ногами перевернула на Україні оці "непоборимі" (як думали тодішні "льояльні" слабосилі українці) для розвитку українського життя відносини.

І ось, від другого десятиліття XVII віку почавши, Україна заговорила иншою мовою. Замість сухих і мертвих "полємик", замість покірних "суплікацій" ("прошенія" і "петиції" по сьогодняшньому) залунали по Україні грізні революційні козацькі універсали. Мертва і худосочна інтеліґентська "література" уступила місця бадьорим, живим, до нині для нас зрозумілим українським пісням боротьби. Польські запроданці не сміли показуватись на козацькій території, бо знали, що їх там швидко "переконають", але не цитатами зі святого письма і апостолів. ("Звісного педагога Ушинського" ще тоді не було!). Держава польська насторожила вуха і, не звертаючи по старому уваги на "статочних" українців, чутко прислухувалась до того, яку думу думає "чернь" українська на Порогах.

Грізна була ця дума для Польщі. І держава її дух дуже швидко зрозуміла. Поступаючись тепер перед національними українськими вимогами (наприклад, відновленя під напором козаччини православної ієрархії), котрих даремно перед тим добивались льояльні українські елементи, вона одночасно старалася всіма силами революційну козаччину до рук прибрати, "статочні" елементи оцими уступками національними від неї відтягаючи.

Але не так легко було "чернь", як панів українських обдурити!

В несповна тридцят літ по першім виступі козаччини в українськім національнім життю, підняв проти Польщі Україну Богдан Хмельницький. На поклик козаччини, сполученої з революційною частиною української шляхти і міщанства, повстав український народ. Повстали "люде посполіті" — українське селянство, повстали "броварники, винники, могильники, будники, наймити і

пастухи",[7] тодішній пролєтаріят український і... захиталась польська держава, захиталась так, що до нині і сліду по неї на Україні не лишилося.

А була перед тим — каже свідок цих подій — "хвалка от Поляков же по знесенню тоєй своєволі" (повстання) з Хмельницьким, мали панове Україну плюндрувати і осажувати людьми німецькими і польськими, "віру" українську викорінюючи...[8]

"Великая, Белая и Малая Россия не могут не составлять одно целое", — каже нам сьогодні устами свого "премієра" — держава російська.

"Оборонить свої позиції перед побідним ходом російської культури нам не сила", — чуємо від представників сучасного "українства". "Горе мені бідній, горе нещасливій", — лунають між українською "інтеліґенцією" старі слова вічного українського "страстотерпця".

А все ж таки, перше чим повіривши на слово російському міністрові і пустивши разом з земляками щиру українську сльозу, почати на смерть національну сподіватись, гляньмо ще раз по Україні та спитаймо: чи ситі і вдоволені українські народні маси, чи справді такою благодатною стає для них "культура" російська, чи денаціоналізація і "объединение Великой, Белой и Малой России" несуть цим масам світло, культуру і поступ, чи нема вже в них ніякого бажання зі свого сучасного становища вирватись, чи вивітрилась серед них стара українська революційність?

"Сильна єсть і моцна своїми потугами чернь Дніпровая і плодна єсть мати козацкая", — казали сильні духом прадіди наші. Погляньмо ж по Україні, чи ми, їх нащадки, можемо ще сьогодня оці їхні слова повторити... Бо не Мазепинці ми, а Хмельничани: "Дипльоматією" "москаля дурити" не збираємось і на "верхи" українські надій великих не покладаємо. Віримо і признаємо, що тільки боротьбою здобуде собі Україна волю і що тільки українські маси народні можуть цю боротьбу повести. Тому до гомону сучасної "черні Дніпрової" пильно і уважно прислухатись сьогодня хочемо...

[7] Самовидець, *Літопись*, стор. 13.
[8] Там же, стор. 11.

Листи
Вячеслава Липинського

26 ЛИПНЯ 1919 Р.

Editor's note: *Vjačeslav Lypyns'kyj's letter to the Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian National Republic (UNR), Volodymyr Temnyc'kyj (1879-1938), dated 26 July 1919, concerns Lypyns'kyj's resignation as the UNR's Ambassador to Austria due to disagreements with the policies of the UNR government, specifically with the execution of Petro Bolbočan (1883-1919), colonel of the Ukrainian Army, leading military organizer and strategist in the Revolution of 1917-19. Because of disagreements with the Directory of the UNR, Bolbočan was relieved of his command in January of 1919. Charged with insubordination for an alleged attempt to take over the command of the Zaporozhian Corps in Proskuriv on 9 June 1919, he was tried by a military court, found guilty, and executed. Bolbočan's execution caused one of the most bitter conflicts between the Directory of UNR and the Ukrainian agrarian democrats and national conservatives.*

A copy of the original is located at the W.K. Lypynsky East European Research Institute in Philadelphia (roll 4, series 24).

У Відні, 26 Липня 1919 року

До Вельможного Пана Міністра Закордонних Справ
Української Народньої Республіки.

Вважаючи, що взятий послідніми часами курс внутрішньої політики Директорії і Правительства Української Народньої Республіки веде Державу до загибелі, що такими фактами, як розстріл Отамана Болбочана, Правительство Української Народньої Республіки стало виразно на шлях партійного террору, прошу Вас, Вельмишановний Пане Міністре, зараз же звільнити мене, як не належного до сучасних правительственних партій — з посади Посланника Української Народньої Республіки у Відні, бо, одержавши вчора від п. Сотника Індишевського офіціяльні вісти про події в Україні, не можу репрезентувати таке Правительство, котрого діяльність, після мого переконаня, стала державним і національним злочином.

Вячеслав Липинський

16 ЖОВТНЯ 1919 Р.

Editor's note: *Vjačeslav Lypyns'kyj's letter dated 16 October 1919 to Andrij Livyc'kyj (1879-1954), then in charge of the Ministry of Foreign Affairs of the UNR, is an elaborate justification of Lypyns'kyj's resignation as the UNR's Ambassador to Austria.*

A copy of the handwritten draft is preserved at the W.K. Lypynsky East European Research Institute in Philadelphia (roll 4, series 24, pp. 1-20).

У Відні, 16 Жовтня 1919 року.

До Керуючого Міністерством Закордонних Справ У.Н.Р. [Української Народньої Республіки]
Вельможного Пана Андрія Лівицького

Вельмишановний Пане Міністре!

У відповідь на письмо Ваше з 15 Вересня б.р. маю честь переслати Вам і через Ваше посередництво Правительству У.Н.Р. мою щиру подяку за вдоволеня мого прохання про димісію і за ті високо-ласкаві слова, котрі Ви зволили передати мені від себе і від імени Уряду нашого. Сі слова і висказане в них до мене довіря тим цінніші для мене, що вони дають мені моральне право, розстаючись з політичною діяльністю, сказати щиро і отверто Вам, керовникам нашої політики, які причини примусили мене з жалем великим від нашої державної роботи відійти. Вони дають мені теж право звернути Вашу увагу на деякі факти, котрі, на мою думку, приносять велику шкоду нашій національній справі і нашому державному будівництву.

Щоб уникнути всяких непорозумінь, мушу насамперед з'ясувати своє становище (Вам м.б. зрештою відоме) супроти подій останніх часів.

Отже коли я, призначений, як Вам відомо, Послом од Гетьманського Уряду і разом з тим переконаний сторонник гетьманської форми правління, рішився, після зробленої мені пропозиції, остатись на своїм становищі і при Уряді Республіканськім, то керувався я перш за все принціпом, що в ті тяжкі і рішаючі для нашої нації і держави часи не вільно нікому усуватись від роботи, не вільно свої приватні погляди і бажання ставити вище від загальної справи, що на бік мусять відходити розєднуючі моменти, а мусить натомість культивуватись все, що єднає всіх нас Українців коло спільного і всім нам однаково потрібного державно-національного будівництва. Підставою мого лояльного відношеня до нового Уряду була тверда надія, що Уряд сей, научений гірким досвідом нещасливої класової політики послідних часів Центральної Ради, не повторить старих своїх помилок, не повторить також помилок тих українських правих та поміркованих кругів, котрі, сотворивши Гетьманщину, не зуміли однак найти дороги до порозуміння з лівими українськими колами, а тим самим не зуміли

піднятись до загально національної ідеолоґії і витворити того міжкласового національного цементу, без котрого будова держави нашої абсолютно неможлива.

Адже новий Уряд повстав з ідеї *"Національного Союза"* і коли, думав я, він зважився в такий страшний момент руйнувати повстанням власну Українську Державу тільки через те, що, на його думку, керманичі цієї держави вели не національну і вузько класову політику, то він власне — Уряд повстанський — стане Урядом не вузько-класовим і справді національним.

Ця надія дала мені силу устояти на своїм посту підчас орґанічно мені противних страхітть нещасливої памяти братоубійчої війни в перших часах повстання; вона дала мені право переконувати моїх однодумців Гетьманців, що вони помиляються, відходячи з прокльоном від української політичної праці, втікаючи зі свого, не меньше їм рідного, як і українським соціялістам, краю; вона дала мені змогу працювати, дивлячись потім на масову еміґрацію української соціялістичної інтеліґенції, яка, під видом всяких потрібних і непотрібних місій, а то й так просто, втікала в світ за очі з України від діл рук своїх; вона удержувала мене врешті від привабливої спокуси відійти геть від того — зовсім зрештою зрозумілого — розгардияшу, який запанував був тоді в нашій закордонній політиці, руйнуючи те, що здобула вже собі українська державність за кордоном в часах Гетьманщини.

Одначе дальші події в Україні скоро сі мої надії знівечили, і разом з цими подіями розвіялась моральна підстава мого співробітництва з політично відмінним від моїх поглядів Урядом, підстава, без котрої ніяка честна і лояльна праця неможлива, бо лояльність в співробітництві людей різних переконань мусить бути все обосторонння.

Я побачив, що не зважаючи на те страшне становище, в якім опинилась наша Держава, Уряд Републіканський, ще меньше як давний Уряд Гетьманський (бо там хоч проби бували) спромігся зробити над собою те моральне зусилля, котре дало-б йому змогу обєднати коло себе всі верстви і всі класи України для оборони своєї Батьківщини. Пустившись берега, він покотився по лінії найменьшого опору, по лінії вузько-класової партійности і безвідповідальної демаґоґії. Не він веде народ за собою, як се личило-б в ті критичні часи Урядові Народньому і тій інтеліґенції, котра за ним стоїть, а сам дає себе вести темній, неволею довгою здеморалізованій масі. І на сій безпросвітній дорозі нищиться не тільки держава, але й сама Нація наша, нищиться сама наша національна ідея. Факт розстрілу Отамана Болбочана, котрий для мене став безпосередньою причиною моєї димісії — се тільки вище,

видніще полумя того процесу самопаленя, в якому згоряє наша хата.

Розстріл Отамана Болбочана се не "дрібний епізод", як доводиться від декого чути. Не дрібний тому, що при нашім страшнім убожестві на людей, кожна свідома, честна одиниця на вагу золота важиться в нашім національнім бюджеті. Не дрібний тому, що Болбочан був одним з найвидатніщих представників тих Українців, котрі хоч пристали до національної роботи допіру в часах революції, але пристали щиро і всею душею. Він був одним з тих честних, свого імени достойних офіцерів, котрі, вступивши до української армії і прилучившись до свідомого українства, творили оружну міць і підставу нашої Держави. І цього лицаря, що бючись з ворогом пройшов всю Україну і що з неї не втік до самої послідньої хвилини (хоч міг се зробити, як се зробило, ще й гроші позабиравши, сотні инших "народолюбних" отаманів), благаючи цілими місяцями від Уряду тільки одного — суду над собою, який би дав йому змогу доказати свою невинність і вернутись на фронт до своїх улюблених полків — цього, одного з так рідких дійсних українських патріотів, розстріляли... За що? "За намір перевороту, орґанізованого самостійниками, та хліборобами-демократами" — прочитав я, очам своїм не вірячи, в урядовім "огляді стратеґічного і політичного становища на Україні" від 26 Червня с.р. Але-ж, тоді, чому розстріляний тільки Болбочан, чому до суду не притягнені всі самостійники і всі хлібороби-демократи, чому після того, Ви, Вельмишановний Пане Міністре, мене, як Вам відомо, члена Головної Управи Хліборобсько-Демократичної партії, запрошуєте від імени Уряду прибути для участи в розвязуванню важливих державних питань??

Зразу-ж підкреслюю, що ні на хвилину не допускаю тут підступу чи провокації, і тому вважаю себе в праві, шануючи нашу Державу, шануючи її Уряд, шануючи врешті честь нації і честь свою, відповісти на адресоване до мене запрошеня Уряду так: призначте ревізію процесу Отамана Болбочана; реабілітуйте його добре, честне імя; реабілітуйте на словах і на ділі добру славу тих партій і груп українських, котрих Ви обвинувачували в "зраді"; припиніть безглуздий партійний террор і забезпечте фактично примітивну політичну волю для всіх горожан України, від правих Гетьманців до лівих С.Д. включно — тоді тільки появиться спільний ґрунт для співробітництва всіх честних людей України, тоді врешті буде знайдений може той міжкласовий компроміс, та середня *національна,* державно-творча лінія, без котрої оце вже два роки бємось ми як риби об лід, кровю і руїною значучи свій шлях до визволеня.

А поки що факт розстрілу Отамана Болбочана розкриває найстрашніщу язву нашого національного орґанізму, яка починає ятритись все більше і більше на тлі знов таки класової політики і партійної нетерпимости Уряду — язву національного розкладу і рецидиву споконвічної нашої національної дезерції.

Тільки одна Українська Народня Республіка з поміж всіх держав, що народились тепер до нового життя, витворила масову еміграцію; тільки одна Україна, маючи найменьше рук спосібних до праці, порозганяла своїх синів по цілому світі. До Польщі та Денікіна тікають ті малодушні, слабіщі, котрі — "коли вже й Болбочана розстріляли" — зневірились в істнування повних, твердих моральних вартостей, що забезпечували-б життя і добру славу одиниці, між своїми принаймні. Знов же за кордоном, на еміграції, Ви бачите не тільки гетьманців, хліборобів-демократів, самостійників, але і соціялістів "занадто правих" і соціялістів "занадто лівих"; на еміграції бувші міністри правих і лівих кабінетів, на еміграції провідники партій, одно слово всі, хто не може працювати в атмосфері, затроєній ядом злоби, ненависти, взаїмних підозріннь, інтриґ, безпідставних обвинувачень, постійного цькування — всі, хто не може працювати, не будучи певним, чи не прийдеться згинути завтра не з рук ворога, не за Батьківщину, а від безглуздого наклепу, якогось пройдисвіта авантюриста, з каїновим пятном "зради", з імям "ворога народа" на собі.

Тим часом сусіди наші, у котрих демократія м.б. не гірша, а з певністью на людей богатша від нашої, всіх кличуть до діла, до роботи. У Чехів аграрії працюють спільно з с-демократами, а на офіціяльних прийомах у одного чеського Посла, старого партійного соціял-демократа, ми бачили представників всеї чеської утитулованої аристократії, хоч ця аристократія ще більше зверху зденаціоналізована, а богато меньше демократична, чим наша велико- і мало-хуторянська. У Поляків голова держави соціяліст працює любісенько з головою кабінету націоналістом; Россіяне і ті, нам залишивши по наслідству свою давню азіятську взаїмну нетерпимість, обєднуються поволі всі коло одних імен, коло одної ідеї спасіння Россії. Навіть бідні Білоруси і ті здається могли-б послужити для нас приміром національної єдности, взаїмної до себе пошани і толєрантности, не кажучи вже про Грузин, Латишів, Литовців і не згадуючи про великі культурні народи, котрі, як ся війна послідня доказала, в часах державної небезпеки на бік відкидають всякі класові, партійні і внутрішні незгоди....

Хай врешті, поки ще час, подумає наш Уряд, що оце розпорошеня, розатомізованя нашого суспільства, сполучене з безконтрольним хозяюванням в державі монопольних "партій", грозить

нам врешті не тільки державно-політичною, але й національно-культурною катастрофою. Бо всі ті честні українські працьовники, котрими держалася досі і може тільки держатися в будуччині наша національна ідея та культура, будуть в короткім часі з голоду по всяких еміграціях пропадати, — тоді коли численні на жаль грабіжники нашої державної казни, враз з пограбованим нашим народнім добром кинуться товпою до ніг всякого, хто стане твердою ногою в Україні. І коли се буде знов чужий завойовник, то хай не потішають себе деякі наші "оптимісти", що з цих, мовляв, злодіїв на місце "чужої" зруйнованої, своя питома "буржуазія" народиться. Приклад бо нашої руїнницької боротьби клас в XVII стол. показав, що всякі того рода "оборонці черні" від "старшинського гнету", всякі заступники "козаків нетяг", що то "коня не мали де попасти" (в XVII столітті, на степах!), любісенько найпокірливішими рабами та "вірними холопами" чужого кулака поставали і на руїнах України розсіялися та запаніли, все що в ній було дійсно цінного на довший час викорінивши і приголомшивши...

Клясова та партійна політика нашого Республіканського Уряду, крім спустошення во внутрішнє життя, внесла ще й страшенну плутанину в політику нашу закордонну. Не пишучи тут історії наших днів і розуміючи, що в тім тяжкім положеню що до закордону, в якій опинився наш Уряд, помилки були неминучі, — не буду тут цих помилок перечисляти і дозволю собі звернути Вашу увагу тільки на найважніще, на те, що являється гріхом проти духа нашої нації і нашої історії — на політику Уряду супроти Польщі.

Кожному бо, хоч трохи з історією нашою ознайомленому Українцеві, мусить бути відомо, що не на те пішов наш народ добровільно під проводом Гетьмана Богдана в каторгу россійську, щоб здобуте нарешті, ціною тієї трьохсотлітньої каторги, визволеня з під польської держави можна було легко, за миску сочевиці, продати та занапастити. Всякий уряд на українській території, котрий би наважився заключити мир з Польщею тоді, коли польська держава стоїть хоч одною ногою на клаптику землі нашої, буде зметений нашим народом, бо такий закон нашої історії, проти котрого досі ще ні один український політичний діяч безкарно не пішов. І не страшна в тім всім для нас Польща — котра при цілій форсі Антанти ледве війну з бідною, голодною, ще й "наддніпрянською" політикою збаламученою Галичиною "виграла" — і мир нам справді з Польщею потрібний, але не такий, при котрім в тил нам все ударить наше москвофільство. Бо поки Українська Держава не забезпечить українську націю від Заходу краще, чим се робила держава російська, доти Россія в Україні не

стане пережитком і визволитись нам з під її впливів буде неможливо.

Се одно. А друге — кожній тверезій людині, яка вже за останні роки мала досить нагод переконатись, що від проголошеня і навіть переведеня в життя найрадикальніщих соціяльних принціпів, ані пшениця краще не родить, ані фабрики краще не працюють, ані лад і порядок в краю не заводиться — ясно, що без притягненя до економічної, культурної і державної праці спольщеного українського елементу на Правобережжі — Державі Українській ніяк не обійтися. Для мене і для того гуртка моїх товаришів, котрі вийшли з цієї полонізованої української верстви, се стало ясно від того часу, як ми усвідомили собі потребу праці не тільки для національної, але й для державної української ідеї. Знаючи зблизька цю рідну нам верству, ми були певні, що вона дасть не тільки прекрасних фахових робітників, так потрібних нашій хліборобській країні, але й внесе велику вкладку і в державно-політичну і в національно-культурну українську роботу, через те, що сильно привязана до землі і сильно звязана з землею, вона заховала в собі богато українських традицій і старого "земського" патріотизму, тобто тих вартостей, без котрих ні справжня культура, ні на довшу мету продумана державна політика, повстати не може. Для політичного і національного усвідомленя цієї верстви ми працювали від 1908 року почавши, в ряді періодичних і спеціяльних видань і результати цієї праці почали по трохи оказуватись вже в самім початку революції і відродженя українського політичного і національного життя. І як би державне життя наше нормально, еволюційно розвивалось, то згодом ся верства, сполучившись з аналогічними зросійщеними українськими "людьми землі", витворила-б ту честну і розумну помірковано-консервативну, в західно-европейському того слова значінню, групу, без якої не може обійтись ні одна сучасна нація ні держава, так як не може обійтись без задержуючих мізкових центрів людський орґанізм, попадаючи при паралічі цих центрів в розстрій всіх своїх рухів та в повне божевілля.

Для повороту цієї верстви до рідного народу (так само зрештою як і богато численніщої верстви зросійщеної, беручи очевидно на увагу відмінні центри притягання) необхідні були і єсть дві умови. Перша — сі люде мусять твердо знати, що Польща, котра їх було колись від народу українського відорвала, вже більше на Україну за згодою українського народу не повернеться і що всякі протидержавні залицяння до цієї Польщі, яко держави, їм від законного хозяїна землі української не простяться. Друга — що та Україна, до котрої вони зі своєю працею приходять, радо їх, як

рідних синів своїх привітає і до спільного "щастя та нещастя", як се в таких випадках за Гетьмана Богдана говорилося — прийме; що, другими словами, витвориться відповідними заходами те сприяюче національній реасиміляції психологічне "milieu", без котрого взагалі остаточне сформуваня нашої нації неможливе.

Але-ж відповідна політика в сій справі Республіканського Уряду, як за часів Центральної Ради, так і за часів Директорії, як раз йшла в напрямі діяметрально протилежному. Хто зі спольщених Українців за Центральної Ради здеклярувався як "Поляк", той, як член "національної меньшости" користувався спеціяльними привілєгіями в Республіці, не тільки в сфері політичній, але й навіть в сфері аграрно-економічній, що вже тоді було для простих українських смертних одною з богатьох незрозумілих містерій правлячої с-рської політики. Для охорони "польських" маєтків, з дозволу Уряду закладались спеціяльні польські комітети і бували випадки, що як "не-православний" Українець-католик звертався в своїх маєткових справах до українських державних установ, то тодішні наші державні мужі його до цих польських комітетів відсилали. Ще гірше справа ця стала за часів Директорії. Всі національно свідомі з поміж спольщених Українців, котрі за Гетьманщини так чи инакше брали участь в українській державній праці, очевидно як "буржуї" і "кровопійці" були виставлені на "месть народню", а одночасно ті, що, як "Поляки", з самого початку під державу українську підкопувались, приготовляючи грунт для польської окупації, користувались опікою або принаймні невтралітетом повстанців.

Для ілюстрації наведу приклад з послідніх часів: зі знаних мені таких двох спольщених дідичів з Поділля, один Українець бере за Центральної Ради участь в українській культурній, а за Гетьманщини, як урядовець, і в державній роботі. Не маючи змоги, за цим ділом, бути у себе вдома, тратить там все своє добро, по перевороті Урядом Директорії звільняється з посади і, хоч потім знов приймається на службу, але все з запідозрінням, як "польського пана" в контр-революцiйности, в "зраді" на користь Польщі і т.д. В результаті — яко людина честна — в найближчому майбутньому буде одним з численних кандидатів на голодного українського еміґранта. В той самий час другий дідич, здеклярувавшись як Поляк, врятовує при помочи австрійських військ своє добро, виїзжає спокійно до Варшави і врешті, в характері "репрезентанта" польського уряду, приїзжає звідтам до Камянця, удостоюється там почесного прийому, йому даються спеціяльні потяги і спеціяльна протекція і т.д. Коли до того додати, що всі ці протеговані нашим урядом того типу "Поляки"

певні, що раніше чи пізніще вони опиняться в Польщі, то — питаю — чи богато знайдеться між ними таких, котріб-б проміняли вигідне і навіть, як оказується, для жителів Української Народньої Республіки почесне польське горожанство і екстериторіяльність, на гіркий хліб український, присмачений українськими обвинуваченями в "буржуйстві" та "зраді" і обсипаний, як все українське, болотом з польського боку. Так і в сій области (про відношеня до Россії, до зросійщених українських кол, до "фаховців" і т.д. не говорю, бо се забрало-б забогато місця) зубожіло і скошлявіло, дякуючи хибному напрямові нашої політики, національне життя наше. А що в даному разі нищиться як раз та праця, котрій я віддав дуже богато сил та енерґії на протязі останніх десяти літ своєї громадської діяльности, то не дивуйтесь Пане Міністре, що до дальшого її нищеня я рук своїх прикладати не хочу.

На прикінці ще про одну історичну паралель, котрою послідніми часами радо послуговуються публіцисти наших урядових і півурядових газет, рівняючи наш сучасний визвольний рух з Мазепинщиною. Так, коли змінити відповідно масштаби, анальоґія в дійсности знайдеться. Але, поминаючи те, що не педаґоґічно в такі горячі часи брати для сучасности ті приклади з історії, котрі фіяском і руїною для тодішніх наших поколіннь скінчилися, треба принаймні, коли вже беремо їх, показати ясно в чім була зроблена тоді помилка, щоб зайвий раз цих помилок не робити і наглядних лекцій про те, як не можна і не треба будувати державу, не давати, бо ці лекції забогато сліз і крови народови нашому коштують.

Отже дійсно Гетьман Мазепа вів в початках своєї діяльности, так само як і деякі теперішні наші провідники народу, чисто класову політику, віддаючи в жертву цій класовій політиці національний ідеал волі і незалежности, котрий був правда вже тоді у нього в серці, але не в ділах. Підчас довгого періоду свого москвофільства і запобігання на всі лади перед царем Петром (по теперішньому період федераційний) він підрізав коріння у всіх тодішніх "самостійників", тоб-то тих, що національно-державну справу хотіли поставити у всю її височінь і висунути на чоло тодішнього українського визвольного руху. В той спосіб здеморалізував він безпосередньо той клас, до котрого належав, і посередньо весь народ, на чолі котрого стояв. І коли в кінці він, бажаючи бути честним з собою і примушений ходом подій, сам став на шлях "самостійности", то статочне, "городове" козацтво, котре одно могло тоді (а може й тепер) рішити про долю України, бачучи заподіяну ним до того часу національній справі шкоду, йому не повірило і за ним не пішло. Його власний,

політично здеморалізований ним старшинський клас йому зрадив і в результаті він остався сам з горсткою ідеалістів, для котрих вже виходу иншого не було, і з полками запорожських кондотєрів, котрим однаково було з ким битись і за що битись, аби битись. Натомість проти себе мав Мазепа його-ж власною політикою в Україні вигодовану тодішню большевицько-Петровську Россію і мав голову тодішньої православно-національної течії, всіми патріотами українськими поважаного, полковника хвастівського (тодішня "Галичина"!) Семена Палія, який не міг простити Гетьманові його невиразної і дволичної політики супроти Польщі. Справа Мазепи мусіла бути програна і збаламучений, обдурений, збитий з пантелику своїми провідниками і чужими завойовниками український народ більше сотні літ в церквах Мазепою побудованих проклинав по царському наказу того, хто хотів, але не зумів дати йому волю.

І траґедія цього страдника патріота дає нам оцю велику науку: не вільно провідникам народу за для приватних, класових, чи яких небудь инших хвилевих політичних інтересів жертвувати вічним і незмінним, поки істнує нація, і всій нації спільним ідеалом національної волі і національної солідарности в обороні цієї волі. Того "Святая Святих" не вільно під загрозою деморалізації і руїни народу братоубійством ображати, "приватою" затемнювати, иншими хоч би найкращими гаслами підмінювати, а берегти його треба свято так, як бережуть його у всіх класах та верствах Англійці, Німці, Французи, всі дійсно великі европейські народи. Наша нація — велика нація, і тишком нишком, невеличким коштом чіпляючи наш державний та національний віз до чужих, хоч би і великих валок, чи то до "всесвітньої революції", чи то до "Інтернаціоналу", чи то до "Антанти", здобути для неї волі не удасться. Так само для боротьби за цю волю раба, поки він раб, не можна купити ні грішми, ні "землею". І тільки величезним моральним зусиллям, тільки безмежною любовю до української національної ідеї і до ідеї державної як політичного олицетворення повної національної волі, тільки обєднанням абсолютно всіх честних національних сил коло внутрішньої праці для цієї ідеї — можна буде з 40 міліонів темних самоїдствуючих невільників виховати героїв, котрі збудують Україну, а в ній краще для всіх — людське життя. Се станеться. Але чи перед тим народ наш перейде ще через одну страшну внутрішню руїну — се в великій мірі залежить від тих людей, котрих доля на чоло народу нашого тепер поставила...

Коли-б сей лист мій хоч трошки допоміг Вам, нашим людям начільним, сю істину зрозуміти, то я був би щасливий, що не на

дармо виконав я вложений на мене Вашим довірям обовязок — сказати Вам, так як я її розумію — всю правду.

Прийміть Вельмишановний Пане Міністре вислови моєї найглибшої до Вас пошани.

Вячеслав Липинський,
б. посол У.Д. [Української Держави] і У.Н.Р. у Відні

Дорогі друзі

ВЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ

Editor note: *Vjačeslav Lypyns'kyj's open letter "Dorohi druzi" (Dear friends) of 8 November 1919 was actually addressed to his fellow agrarian democrats and conservatives. It is a political and ideological commentary on his resignation on 26 July 1919 as the Ukrainian National Republic's Ambassador to Austria (see the letters of resignation published in this issue, and can be regarded as an independent publicistic treatise. The letter is published here for the first time from a copy of a handwritten second draft preserved at the W.K. Lypynsky East European Research Institute in Philadelphia (small rolls, no. 3, 1-6, pp. 1-7). It is unclear whether the letter circulated among the intended addressees, or whether it remained in draft form and served in the preparation of Lypyns'kyj's treatise "Het'manstvo čy Respublika?" (Hetmanate or republic?).*

Моя димісія, прийнята Урядом Директорії, дає мені змогу вернутись до громадської та наукової праці. Починаю сю працю на ново з того, що хочу сформуловати свої погляди на сучасні наші справи і в той спосіб відповісти Вам на Ваші питання: Якою — на мою думку — після послідніх подій на Україні, повинна бути наша дальша політична лінія. Крім того, від Вас одержавши в червні 1918 р. мандат на зайняття відповідального поста в нашій державній службі, перед Вами-ж хочу дати звіт зі своєї діяльности на цьому посту і чому я з того поста уступив.

Розуміється, в нормальних відносинах і одно, і друге я міг-би зробити на прилюдних зборах, скажім на однім із зїздів наших. Але-ж обставини, в яких перебуває тепер Батьківщина наша, такого зїзду скликати нам уже не дозволяють. Переслідувані ворогами України і партійною нетерпимостю тих земляків наших, котрих доля під цей час висунула на чоло українського державного життя, ми не маємо змоги зібратись. Тому для здійсненя своєї мети я примушений *вибрати форму друкованого отвертого листа,* котрий — думаю — дійде до рук Ваших швидче, чим ми матимем змогу зійтись, і котрий хай буде доказом, що ми не загубили між собою духового звязку, що лиха хуртовина морально та ідейно не розєднала і не знищила нас.

Оголосити свої погляди друком я вважав потрібним ще й для того, щоб принаймні між грамотною нашою громадою покласти кінець тим сплетням, які про нас і кругом нас ширять деякі політичні противники наші. Та й неграмотність і темнота нашого народу не вічні. І коли-б наші ідеї остались навіть чужими для величезної більшости сучасного українського покоління, то може

візьмуть з них дещо для продовжування національного творчого життя ті покоління, котрі прийдуть. Ні одна бо лепта внесена честно в скарбницю національної мисли — в найширшім соціяльнім, політичнім і культурнім того слова значінню — не пропадає марно. Наш національний світогляд — тоб-то наше таке, а не инше розуміння подій і, в залежности од того розуміння, такий, а не инший спосіб реаґування на них — се національний світогляд частини української нації. Яко такий, він тісно і нерозривно звязаний з духовим, творчим життям цілої нації. І тому зубожувати це життя, не даючи прилюдного — прибраного в форму друкованого слова, а через те всім доступного — вислову нашій активній участи в ньому, ми не тільки не маємо потреби, але — віруючи глибоко в те, що нація наша жила, живе і жити буде — не маємо права.

Про один тільки закид, котрий може бути тут зроблений, варто згадати. "Замість теорії і слів, — скаже нам дехто, — та щей, мовляв, немодних, які тільки лишню гризню розведуть, краще в такі горячі часи діло робити". Але-ж, поминаючи те, що ми від того "діла" і не відрікаємось, думається мені, що всяка спроба найти правдиву відповідь на найважніщі національні питання, тоб-то всяке скріпленя власної національної свідомости, єсть разом з тим скріпленям загальної свідомости нації, і від такого теж "діла" — та ще й у нас, де ся свідомість не дуже ще міцна — шкоди принаймні не буває. Се раз, а вдруге — теорія поскільки вона вірна (поодинокі спроби найти таку вкінці нам допоможуть) буває все одним з найбільше могутніх знаряддів практики і всяке практичне політичне діло, коли воно має бути дійсно ділом, а не авантюрою, вдатися може тоді, коли не тільки ірраціонально-стихійна і матеріяльна, але й теоретично-усвідомлююча, ідейна обстанова в достаточній мірі, в даному суспільстві для нього підготовлена. Без попередньої — матеріяльним процессам в життю нації відповідаючої і розвиток цих процессів усвідомлюючої, але именно духової, именно інтелєктуальної, — напруженої праці, ніяких великих, позитивних, будуючих діл в історії націй не буває. І в XX-ім століттю, котре розпочалося і мабуть ще довго буде продовжуватись під знаком направлених до ясно означеної цілі, тобто глибоко продуманих, всестроннє теоретично угрунтованих і орґанізаційно добре підготовлених масових соціяльних рухів, — всяка позбавлена тих прикмет, хоча-б при тім найбільше патріотична і щира, найбільше горяча та енерґійна активність — мусить в кінці кінців опинитись в траґічній залежности від чужої, більше свідомої, глибше продуманої волі (хотіння). За прикладами, на жаль, далеко не ходити і вони аж занадто ясно

показали, що кому як кому, а нам на задні, мовляв, колеса оглядатись треба.

Инша річ, що попри стихійну активність у нас забагато сектантських "словопреній" і не меньше сектантської гризні і взаїмної нетерпимости. З цього боку атмосфера нашого життя стала дійсно неможливою. І власне тому, щоб не побільшувати навіть мимохіть сказаним від наболілої душі різким словом тієї взаїмної ненависти, якої стільки накопичила у нас вся наша історія, а особливо її послідні події, — я й не збираюсь писати полємічно-публіцистичної брошури, або якогось акту обвинуваченя проти інакодумаючих моїх земляків, а пишу оцей лист до Вас, Мої Друзі. І в цій розмові нашій не будемо шукати винних, бо в тім що сталося всі мабуть винні; не будем також переконувати тих, кого переконати не можна, а поговоримо про те, як муситься наш день сьогодняшній розуміти, і який ми, а не хтось инший, мусимо з нього вихід найти...

Дехто з Вас — моїх однодумців Хліборобів-Демократів — звертався до мене з пропозіцією скласти новий проєкт партійної програми тому, що дотеперішня програма, прийнята нами в Жовтні 1917 р., по двох таких бурхливих роках, значно устаріла. Але-ж мені здається, що час тепер для всяких партійних програм якраз не підходящий. Цей затяжний політичний крізіс, який Україні доводиться переживати, не має в собі ніяких даних для програмової клясифікації політичного життя. Політичні партії тоді тільки дають в своїх писаних програмах більше або меньше точні відповіді на біжучі політичні питання, коли вони боряться за власть в обставинах так званої парляментарної боротьби. Ні власти одної на цілій нашій території, ні тим меньше умов для парляментарної боротьби за цю власть у нас тепер немає. І щоб ввести орґанізовану політичну ідею в те велике змагання стихійних сил, яке відбувається на нашій землі, потрібні не деталізовані програми, а точно і ясно означені — і на підставах більше сталих, чим партійно-політична фразеолоґія, оперті — головні цілі.

Коли говорити про ідейно-політичний бік цих змагань, то — думається мені — нас жде довга і уперта боротьба не партійних програм, а головних засадничих напрямів: *за Українську Державу, чи проти Української Держави, і як за Українську Державу — то за яку, на яких фундаментах збудовану Державу.* По лініях отих головних напрямів я собі уявляю будучу ідейну групіровку наших політичних сил і уявляю її собі не в формі партій, а в формі політичних союзів чи бльоків, обєднуючих в собі близькі по своїм матеріяльним інтересам, по потребам своєї матеріяльної продукції, а через те сталі і міцні, наші національні кляси і групи. Обєктом боротьби цих політичних сил буде ще довгий час не

тільки сама власть, а головним чином підстава трівкости і сили власти: душа наша і земля наша. І побідить в сій великій боротьбі за душу і землю українського народу в кінці кінців той, хто краще оцю душу — національну індівідуальність нашу — і прикмети Землі Української знає; хто з бажаннями нашої нації і потребами нашої землі свою державно-творчу працю міцно звяже, і хто в праці тій найбільшу силу любови до свого народу, до своєї Батьківщини — найбільшу силу завзяття в переведеню своєї політичної ідеї — з себе викреше. *Історично, економічно та соціяльно вірна національно-державна політична лінія — непохитна воля до переведеня в життя цієї лінії — глибокий, некрикливий патріотизм і добре намічена організація — се єдиний певний залог тієї остаточної побіди...*

При наміченю тих політичних ліній, для нас — що вже здавна, в часах ще петербургської супремації, мислили життя української нації не инакше, як тільки в формах власної Української Держави — попри розуміється потребу кождочасного, на рівні з життям йдучого угрунтовуваня нашої державної ідеології, все ще істнує оце найважніще питання: якою саме повинна бути наша Держава. А що на території України може істнувати тільки одна суверенна Українська Держава ("автономних Україн" може бути розуміється багато: польська, російська, чеська, румунська і т.д.), то від згідної з дійсними потребами і бажаннями нації (тоб-то відповідаючої сучасному степені її розвитку) розвязки цього питання залежить взагалі само істнування Держави.

В перших часах революції ми — віддаючи "дань духови часу" — на превеликий жаль прийняли були, як пригадуєте собі, після довгих дискусій над предложеним мною рукописним проектом програми нашої партії, на підставі компромісу — "республіканську форму правління з Президентом на чолі", і тому в такій формі зредагований був остаточно відповідний пункт в цім проекті, надрукованім пізніще, з пороблениими в ньому, після наших тодішніх резолюцій, змінами. Кажу — на превеликий жаль — тому, що життя, яке вже стільки раз карало Українців за їхню звичку "удавати що їх нема", і тут дуже скоро і дуже гостро виказало нашу помилку. Помимо нас — одиноких тоді в дійсности переконаних та свідомих гетьманців — повстала Гетьманщина стихійна, котра удержатись власне через свою стихійність не змогла. Тепер ми стоїмо знов перед тим самим кардинальним питанням, від розвязання котрого допіру залежить все иньше. Тому ставлю заголовок: "Гетьманство чи Республіка", і відповіді на це питання — зсумувавши все те, що мені на сю тему не раз вже доводилось писати і говорити — хочу основну частину мого листа присвятити.

Траґедія українського Санчо Панча
(Із записної книжки емігранта)

В. ПРАВОБЕРЕЖЕЦЬ [ВЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ]

Editor's note: *In his essay entitled "Tragedija ukrajins'koho Sančo Panča" (The tragedy of the Ukrainian Sancho Panza) Lypyns'kyj adopted a literary motif from Cervantes'* Don Quixote de la Mancha *(1605, 1615) and applied it brilliantly to Ukrainian historical and political life. The essay, written under the pen name V. Pravoberežec', is published here for the first time from a copy of the second draft, located at the W. K. Lypynsky East European Research Institute in Philadelphia (M-M small rolls, no. 3, 1-6, pp. 1-12); it was written in 1920.*

The passages appearing at the bottom of the pages are not footnotes, but marginal glosses that are written alongside the main body of the original text.

The editor is grateful to Eugene Zyblikewycz, director of the W. K. Lypynsky East European Research Institute, for his painstaking efforts in deciphering the handwritten original text and for its dating.

Ґеніяльний твір Сервантеса вічно актуальний. Його постаті безсмертні, бо вони на протязі століть все відроджуються в кожнім новім поколінню европейських націй. Через цілу історію Европи йдуть поруч себе Дон Кіхот і Санчо Панчо, як нерозривно звязані з собою символи ріжної в формах, але одноцільної в суті, старої европейської культури.

Ідеалізм і реалізм. Традиція і поступ. Минувшина і будуччина, звязані з собою. Глибока віра у витворене поколіннями своє власне розуміння життя і практичне, насущне використовуваня його реальних форм — ось дві сторони єдиної культури, що творять її цілість, що забезпечують їй сталість, міць і еволюціонізм навіть в революціях. Це та Европа, в якій практичний Санчо Панчо реалізує ідеї романтика Дон Кіхота. Та Европа, що входить в нову еру зі збереженими памятками минулих століть, зі захованими побожно творами людського духа, а не з *tabula rasa* покритого руїнами і попелищами степу...

Старі культурні верстви одмирають. Нові з силою молодости вибиваються на верх і переймають витворену цими старими верствами культуру.

Дон Кіхот зі своєю заржавілою старою зброєю, зі своїми перейнятими з батьківських заповітів думками, зі своїм суцільним і викінченим розумінням оточуючого світу — весь виростає з минувшини. Його віра — це традицийна віра предків в шляхот-

ність і красу життя. І збірається він в свою життєву дорогу з одиноким завданням: зберігти цю віру, зберігти лицарську традицію, зберігти культуру, зберігти досвід минулих поколіннь і передати цей скарб дорогоцінний свому товаришеви подорожньому — Санчо Панчу.

Санчо Панчо за собою не має нічого. Він весь в будуччині. Його захоплює сама майбутня подорож, а не мета подорожі. Він не бере з собою ні зброї, ні емблєми своєї мрії: прапорця своєї дами серця. Він мусить йти в дорогу не тому, що так робили його предки, а тому, що його в дорогу пхає буйна, шукаюча виладованя його сила.

Ось ідеаліст і реаліст поруч на однім життєвім шляху. Сміється сердечно Санчо Панчо, коли Дон Кіхот бачить в вітряках лицарське військо. Раменами тільки здвигає, дивом дивується, як міг прийняти Дон Кіхот стару і бридку Дульцінею за красуню і за даму свого серця.

Та проте він йде за Дон Кіхотом. Бо образи Дон Кіхота окрашують йому тяжкий шлях. Бо який би нудний був цей шлях, як би не Дон Кіхотові леґенди, що перетворюють бездушну дійсність в живий образ, захоплюючий різноманітними барвами, далекими прекрасними перспективами. Бо як би примітивно убоге було життя Санчо Панча, коли-б Дон Кіхот не збогачував його тим всім, що вже пережили його предки, як би не вчив Санчо Панча їх досвіду, як би не давав Санчо Панчу тих способів реаґовання на життя, що творять Дон Кіхотову суть — здобуту минулими поколіннями культуру.

І Санчо Панчо в кінці перестає сміятись над Дон Кіхотом. Від умираючого лицаря він переймає його глибоку віру, сам одягає зброю і сам стає Дон Кіхотом, і сам веде за собою нового Санчо Панча.

І повірив Санчо Панчо в Дон Кіхота тому, що европейський Дон Кіхот ні разу не злякався примітивного реготу Санчо Панча, ні разу під впливом цього реготу не стратив віру в себе, в заповіти передані йому досвідом предків.

"Підростеш, порозуміщаєш і повіриш, що єдиною вартостю життя єсть той образ, який ми собі про нього самі сотворимо, а не ті його обломки, які ти своїм ограниченим зором оглядаєш", — думав Дон Кіхот навіть тоді, коли його підкидали на простині, і коли ця картина незвичайно тішила Санчо Панча. Оця непохитна віра, оця глибока культура Дон Кіхота захопили Санчо Панча. Він [Дон Кіхот] побідив тому, що він ні разу не оглянувся на Санчо Панча, ні разу не просив його ради, а йшов своєю

дорогою, бо він був Дон Кіхотом, бо це був потомок лицарський, бо в ньому під впливом культури не було вже нічого з його предка Санчо Панча. Европейський Дон Кіхот не демократ. Він не може істнувати без Санчо Панча, бо він бачить в нім продовження істнування себе самого — будучого Дон Кіхота.

Без Дон Кіхота не можна би було помислити собі істнування модерної европейської нації. Бо коли-б, згідно з реалістичними поглядами Санчо Панча, нація це громада людей, що балакає одною мовою, то во імя реалістичних інтересів, во імя практицизму цих людей краще було-б перемінити мову і почати балакати так, як більше користно для реальних інтересів цієї громади. І так зробили Санчо Панчі всіх тих націй, які не мали своїх Дон Кіхотів.[1] Допіру коли Дон Кіхот з вульґарної, ординарної і найзвичайніщої Дульцінеї зробив даму свого серця і своєї чести, коли він реальний факт людського життя заплоднив духом ідеї, коли механічний етноґрафічний колектив придбав віру в себе, покохав свій ідейний образ, свою традицію і свою культуру, коли в національних Дон Кіхотів повірили примітивні Санчо Панчі, і почали за ідею своєї нації класти своє життя, тоді повставали европейські нації, повставали ті складні духові людські колективи, котрих своїми реалістичними методами жоден новий Санчо Панчо збагнути не в силі.[2]

Тепер в українській літературі починають лунати голоси, що Україна — це край Азійського Сходу, що ми маємо багато спільного з Китаєм, де єсть тільки селяни і інтеліґенти-мандарини, що на Сході лежить сила і що ми повинні одвернутись од гнилої Европи. І можна було-б в це все повірити, коли-б ці всі гарні річи писано не в Відні. Але доки український інтеліґент перед большовицькою навалою Сходу втікав так як і його предок з часів Галицької Держави на Захід, а не до "духово спорідненого" Китаю, то доти лишається факт, що Україна — це край західної культури і що нас обовязують головні лінії розвитку цієї культури.

Де-ж наш Дон Кіхот і наш Санчо Панчо, без яких нації західної культури помислити собі не можна?

Коли на весні 1648 року з низової України вийшов проти цілої могутности польської Річипосполитої Богдан Хмельницький,

[1.] Завдання національного ідеалізму, сотвореня національної леґенди, все і завжди припадають на ті верстви, що репрезентують національну традицію. Потомки верстви, що творили славу націй покликані цю традицію відновити.

[2.] Дон Кіхот зневірений в Санчо Панча іде на службу до чужих Санчо Панчів.

маючи тільки глибоку віру, що він вибє з ляцької неволі руський нарід увесь, то український Санчо Панчо, який бачив реальні сили Хмельницького, що складалися з парусот людей, аж за боки од реготу брався, дивлячись на цього свого Дон Кіхота.[3] Але Великий Богдан не злякався Барабашового реготу і зі своєю вірою він пішов просто до своєї ціли, ні разу не оглянувся на свого Санчо Панча, ні разу не спитав, що той Санчо Панчо думає, і своєю вірою він заразив міліони українських Санчо Панчів і вирвав тодішню козацьку Україну з під влади польської.

В 1657 році Україна поховала свого останнього Дон Кіхота. Його життя було за коротке. Всіх його помічників вибили і послідний український Дон Кіхот не встиг передати Санчо Панчові своїх рис, свого характеру.[4] По смерти послідного українського Дон Кіхота, Санчо Панчо не повірив в його ідею і вернувся на свій реальний шлях, на шлях практицизму. Він став пробувати, як би можна було збудувати Україну практичними реалістичними методами і на яку реальну силу можна-б було в цій будові опертися. Замість творити в собі життя він став приглядатись до життя і, заблукавшись в трьох соснах практицизму, він загубив свій шлях, мудрував з Виговським, з Мазепою, пішов на еміґрацію з Орликом, ліг до гробу з Кальнишевським. Не стало українського Дон Кіхота, не стало і української нації.[5] Але дужий, механічний, реальний людський колєктив істнував. Він далі продукував матеріяли на Дон Кіхотів і Санчо Панчів. Тільки без української віри, без української культури, наші Дон Кіхоти йшли в чужі віри, ставали чужими Дон Кіхотами. Вони гинули за Польщу від моря до моря, вони творили міць і силу Великої Російської Імперії. При Україні задержались тільки тілесні Дон Кіхоти, Дон Кіхоти без віри в себе, в свою культуру, в своє призначеня. Наш Дон Кіхот перемінився в кающогося дворянина, який і почав епоху так званого відродженя української нації.

Між тим на зміну шляхецтву і козацтву виступила нова верства —селянство. Народився новий український Санчо Панчо і став розглядатись за своїм Дон Кіхотом, за тими культурними верствами, які-б вказали йому шлях, які-б повели його за собою,

[3.] Поки жив український Дон Кіхот, жила українська нація. Дон Кіхот був Святослав. Не питав народу про форму правління і як він має це вирішати.

[4.] Ті що настали по нім вже не мали віри. Вони мудрували, боялися смішности, боялися великого ґесту.

[5.] Покинутий ним Санчо Панчо [...?] додав його останній, а він смертельно переляканий.

які-б повели його своїм досвідом, своєю культурою.[6] Але замість свого Дон Кіхота побачив Санчо Панчо Дон Кіхота російського та польського. І як кожен Санчо Панчо, став він соромитись свого малоросійського кореня,[7] пішов в писарі, городові центри, в друкарні, в панство-балагули, в чиновники, по шляху що його вказував йому Дон Кіхот зросійщений, або-ж став переходити в латинство, як вказував йому Дон Кіхот спольщений.

Але-ж кожен Санчо Панчо і наш так само любить "красу і силу". Сама сила його не вдовольняла, в каліченю своєї мови, в польських конфедератках він не відчував своєї краси. А що остались ще на Україні сліди послідного українського Дон Кіхота, то по цих слідах, на степі в козацьких могилах, Санчо Панчо став шукати за своїм Дон Кіхотом і тут він зустрівся з українським кающимся дворянином і поповичем.[8]

Вже перша зустріч показалась нашому Санчо Панчові мало приємною.[9] Реаліст Санчо Панчо побачив перед собою такогож Дон Кіхота як і инші, тільки ті вірили в себе, йшли своїм шляхом, а той переодягнувся в свитку і все просив у Санчо Панча вибаченя за те, що він поганого панського роду, що його предки все Санчо Панча кривдили, що допіру він покаявся і прозрів і що він хоче цілим життям своїм просити за це у Санчо Панча прощеня.[10] Мало того, Санчо Панчо сподівався найти у Дон Кіхота провід і науку, а почув, що на Україні це він — Санчо Панчо один тільки всі дороги знає, і що Дон Кіхот, себто кающийся дворянин, готов за Санчо Панчом йти, куди тільки він за собою поведе.

І порвав [?] наш Санчо Панчо тут зараз в цій першій зустрічі з культурою "брехонь", він став безпомічний, нервовий, він почував, що хтось кладе на нього непосильні завдання, але, не маючи іншого вибору, мусів наш Санчо Панчо піти в свою тяжку дорогу, не маючи перед собою як инші щасливі нації віруючого в себе озброєного досвідом, культурою Дон Кіхота, а тягнучи за собою

[6.] Ріс він молодий, сильний, гарний і життя кипіло в ньому силою нашої родючої землі, нашої здорової породи.

[7.] Сімя дворянська і сімя духовна, які переховали традиції.

[8.] Кающийся дворянин і ідеалізований босяк — це два культурні типи, котрі внесла в наше життя московська стихія.

[9.] Бо він поважає на світі тільки одну річ — силу і нічого так ненавидить як слабости.

[10.] — Хіба-ж Ти Українець, коли в Тебе одна половина шляхецько-польська, а друга царсько-московська?

— Ти з яких будеш? З поміркованих чи щирих?

— Ні з одних, ні з других, а з таких, яких тобі треба мій любий Санчо Панчо!

вічно заплаканого і хлипаючого кающогося дворянина і смиренного поповича.

І на цім шляху почався між ними діяльоґ:

— Скажи мені Дон Кіхоте, — запитав Санчо Панчо, — чому ми не такі як люде. Ось всі мають свої держави, горді своєю мовою, а ми і держави не маємо, і мови своєї соромимося?

— Бо ми, — відповів Дон Кіхот, — не здатні до державного життя. І мова наша надається тільки до пісень, та до домашньої культури, а ось на людях треба нам балакати по російськи, бо це мова державна.[11]

Не сподобався такий одвіт Санчо Панчу, і питає він:

— А хто-ж винен, що так сталось?

— Винні, — каже Дон Кіхот, — мої предки. Вони дурні були і чванливі, Тебе Санчо Панчо не слухали, ось і занапастили свою державу, але тепер ми вже за Тобою йдем, що скажеш, так і буде.

— Ну, добре, значить мої предки хотіли державу будувати, а Твої їм заваджали?

— Аякже, аякже, — відповів переляканий Дон Кіхот, — Твої предки, наприклад, проти свого князя терор чинили, потім гетьманів своїх убивали, а воєвод московських призивали, одним словом вони нищили моїх предків як тільки могли, але мене Ти вже Санчо Панчо помилуй, бо я їй Богу хочу тільки того, що й Ти хочеш, і піду за Тобою, хоч би Ти завів мене навіть не туди, куди-б я хотів.[12]

Сплюнув з пересердя Санчо Панчо і рішив про минувшину вже більше з кающимися дворянами і поповичами не говорити, а їх многотомні історії на цигарки вживати. Але що реальне життя ставило для бідного Санчо Панча свої суворі вимоги, то він безпорадний, послухавши облесливі побрехенки свого негодящого Дон Кіхота, і не знаючи нічого иншого повірив у недержавність українського народу і рішив, що він буде требувати для себе тільки автономію.

[11.] — Тільки сам народ здобуде Україну, — сказав український Дон Кіхот, але Санчо Панчо, якого один з предків служив околодочним надзирателем, поставився до цих слів Дон Кіхота зі слабою вірою.

[12.] Не міг повірити Санчо Панчо, що його предки були настільки глупі, щоб свою власну державу валити, і він своїм чистим серцем почував, що коли український Санчо Панчо на світі єсть, то тому, що був король Данило а не татарські люде.

Санчо Панчові самому хотілось дуже стати паном, але кающийся дворянин не вірив в справжнього Дон Кіхота, щоб бути паном — значить не просити, не каятись, мати глибоку віру і пошану до себе і до других... [?].

— Але-ж як і цю автономію добути?

— Переговорами з опозиційними російськими кругами — підсказував несміло кающийся дворянин і смиренний попович.

Але тут Санчо Панчо розсердився. Він своїм практичним розумом знав, що як позиватись з сусідом за межу, то не сусідського сина чи брата собі на допомогу кликати. З тої хвилини перестав зовсім довіряти підтюпцем поспішаючому за ним Дон Кіхотові.

Але що вище свого Дон Кіхота ніякий Санчо Панчо скочити не може, то і наш Санчо Панчо звернув очі свої туди, куди йому показував Дон Кіхот. І він пішов придивлятись до російських опозиційних кругів і побачив, що там шириться нова віра: культ босяка. Ця віра дуже нашому сироті Санчо Панчові до смаку припала. При ній непотрібний оцей плюгавенький Дон Кіхот. Він, Санчо Панчо, сам має знайти свій шлях, він поведе всіх за собою, він сам стане Дон Кіхотом. І лишив свого Дон Кіхота і пішов наш Санчо Панчо по прикладі російських сусідів босякувати.

Чим більше він босякував, тим більше він переймався новою вірою. Йому його російський вчитель сказав, що культ босяцтва вже по цілій Европі шириться і що це там зветься визволеням пролєтаріяту. А що наш Санчо Панчо в Европі не бував і ніякої мови европейської не знав, то він повірив свому російському вчителеви на слово, не знаючи, сердега, що пролєтаріят европейський має свою вже глибоку культуру, що з босяцтвом російським він нічого спільного не має, що його ведуть за собою свої в довгій традиції виховані і вірою своєю сильні Дон Кіхоти. Культ босяка змінив нашому Санчо Панчові все. Він одягнув галоші і червону сорочку, став лаятись погано, грати на гармошці і дожидати слушного часу.[13] Але й тут не обійшлось без впливу свого Дон Кіхота. Санчо Панчо навчився від нього писати, повіривши, що в літературі вся мудрість, став свою босяцьку ідеольоґію в многотомних творах викладати.[14] І так калічилась до кінця[?] краса і сила, з якою став був наш Санчо Панчо йти по своїх крутих щаблях життя.

Перелякався український кающийся дворянин і смиренний попович за свого Санчо Панча. Побачив він, що той, на кого він

[13.] І Санчо Панчо подумав, що бабратись в собі, плювати на себе — це власне ознаки вищої культури.

[14.] Чим більше підлещувався до Санчо Панча український Дон Кіхот, тим більше образи його, які малював в своїх творах, були Санчо Панчові страшніші і нагадували апокаліптичні бестії.

всі свої надії покладав, десь від нього втікає, і став наш дохленький Дон Кіхот Санчо Панчові яко мога догоджати.

Захоплювався його ідеольоґією (страйки у батька), і хоч од неї йому аж в носі крутило, писав хвалебні рецензії, друкував, видавав. Повіз Санчо Панча за кордон, заклав з ним анти-Дон-Кіхотську партію, аж із шкури ліз, щоб під Санчо Панча підробитись. Але від того тільки погорда Санчо Панча росла.[15]

— Пиши Дон Кіхоте своє останнє слово, дохни ти, гріхи молодости на тобі мстяться, не здатний ти увійти в обставини босяцької речі, — таку пораду дав свому Дон Кіхотови Санчо Панчо.

Та не знав він бідний, що йому Дон Кіхота не позбутись, бо Санчо Панчо і Дон Кіхот — це брати-близнята і розєднати їх ніяка сила не може.

Але Дон Кіхот не переставав. Щоб приблизити до себе Санчо Панча, він оженився з одною з його сестер, запросив його до себе до хати, годував, доглядав, по обіді мухи сам від спячого Санчо Панча зганяв, через вікна скакав, аби дверима не рипати і нервів Санчо Панча не дразнити — але все це було надаремно.

— Ти думаєш, дурний Дон Кіхоте, що мене обдуриш.[16] Я свою сестру краще від тебе знаю, не з любови, а ізза гроша вона за тебе заміж пішла і тепер ви обоє хочете і мене обдурити. А зась!

І показав Санчо Панчо бідному кающомуся дворянинови свою "Молоду кров"...

Без свого Дон Кіхота, без віри в націю, без віри в національну ідею застала нашого Санчо Панча година, коли нація повинна була сказати своє слово.[17] І в цю страшну годину, коли ні хвилини гаяти не можна — повторили Санчо Панчо з кающимся дворянином і смиренним поповичем — всю пройдену вже ними дорогу. І знов в цій суматосі була автономія, ба тільки з російськими опозиційними кругами, і знов Дон Кіхот благав Санчо Панча вказати йому дорогу, [...(?)] коло його, збірав голоси, залицявся на всі лади, співаючи не годинами а днями. Все це знов до нічого не довело. Скінчилось тим, з чого почалось, що Санчо

[15.] І чого він тільки не робив. Одступив було од політики і взявся за культуру, став писати для Санчо Панча про космос, про гігієну і все намагався розважити. Але коли це не помогло, то рішив примилятись Санчо Панчові ідеологією.

[16.] Ти-ж просто дрібно-буржуазна гадюка та облесник.

[17.] Без свого Дон Кіхота він сам мусів взятись за творення життя, за боротьбу з вітряками.

Панчо викинув за двері нікчемного Дон Кіхота, а сам пішов за вірою в сусіди-босяки, бо своєї власної у нього не стало, бо цієї віри йому свій Дон Кіхот не дав.[18]

І коли здійснились мрії сусідські — поїхав Санчо Панчо до свого сусіда в надії, що ось наступить воля од всіх Дон Кіхотів і настане царство Санчо Панчів. Та тут його ждала трагедія. Приїхавши він побачив, що там у сусідів такий звичай, що коли російський Дон Кіхот хоче свого Санчо Панча за собою потягнути, то він за босяка переодягається. І побачив бідний Санчо Панчо, що замість тих благ, які йому було пообіцяв сусід босяк, там виграв тільки свій національний московський Дон Кіхот. Бо не знаючи історії, не знаючи традиції, яка сильніша від теорій, не знав Санчо Панчо, що у сусідів такий споконвічний звичай, що московський Дон Кіхот, коли хоче потягнути Санчо Панча за собою, то переодягається в босяцьку одежу. Але під цією босяцькою одежею все бється серце московського Дон Кіхота. "—" написав Санчо Панчо і опинився на еміграції, там де вже були всі найлівіщі кающіся дворяни і смиренні поповичі.

Були в цьому періоді два инші моменти. Відродився був на хвилину старий український Дон Кіхот Гетьманщини і на західніх рубежах України, де не дійшов був культ кающогося дворянина і ідеалізованих босяків, створив він Галицьку Армію. І кажуть, що Санчо Панчо перший раз в життю спочив коли востала Гетьманщина, і кажуть, що він тільки тоді спокійно спав, коли на варті біля нього стояли жовніри Галицької Армії.[19]

Але не стало в Дон Кіхота сили. Він знов в боротьбі і знов почалася трагедія Санчо Панча. Вигнали його з торбою і він в слушнім обурені ремствував з цілою люттю на свого Дон Кіхота, що він був слабий, що він не зумів його повести за собою.

[18.] Став ще більше український Дон Кіхот проситися:

— Я стільки книг для тебе написав, я-ж все своє життя тебе вчив, я ані молодости, ані радощів не зазнав, бо в тюрмах сидів і все це для тебе Санчо Панчо. Помилуй-же мене хоч одного. І в комуністи піду і соціяльну революцію з тобою робитиму. Тільки не одділяйся од мене, так як не хочу я одділятись на все од тебе.

Але Санчо Панчо не любить прохань і нагнав він здегенерованого Дон Кіхота зі своєї землі...

[19.] Колись український Дон Кіхот вступив до українського Уряду, щоб там яко тайний Нікодим помагати Урядові і Санчо Панчові, коли настало царство босяка.

— Я сподівався, — записав він, — що зможу мати якусь роботу в урядовій партії (*Нова Доба*, ч. 41).

І буде мучитись наш Санчо Панчо доти, доки не прийде український Дон Кіхот. Буде він блукати в своїх реальних і практичних комбінаціях, доки Дон Кіхот своєю вірою не потягне його за собою в світ не нудного, а захоплюючого образами Дон Кіхотового духа. Не схамілому, босяцькому, самооплюваному українському інтеліґентові із кающихся дворян і смиренних поповичів потягнути за собою Санчо Панча, який поважає і любить тільки красу і силу. Тільки непохитна віра Дон Кіхота в себе, в свою стару зброю, в свою стару традицію, в свою стару культуру, покладе кінець траґедії Санчо Панча.[20]

Дон Кіхот мусить стати собою.

Дон Кіхот демократ. Хамство Дон Кіхота демократа, ось причина траґедії українського Санчо Панча. Український Дон Кіхот найде загублену віру в самого себе, в заховані в собі завіти предків і Санчо Панчо тоді повірить, і скінчиться його страшна, крівава подорожня траґедія.

[20.] Наш Санчо Панчо талановитий — може найбільш талановитий зо всіх своїх европейських братів.

Санчо Панчові нашому бракує одного, — двох сот літ попередньої культури. Він то не доскочить то перескочить. Нема основ культури і такту.

Братерська сповідь
(У перші роковини Ради Присяжних Українського Союзу Гетьманців Державників [УСГД])

ВЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ

Editor's note: *Vjačeslav Lypyns'kyj's memorandum entitled "Braters'ka spovid': U perši rokovyny Rady Prysjažnyx Ukrajins'koho Sojuzu Het'manciv Deržavnykiv (USHD)" (Confession to fellows: Addressed to the Council of sworn members of the Ukrainian Union of Farmers-Statists), was written in December 1921 to mark the first anniversary of the union's founding (December 1920). It assesses the organization's activities and provides conceptual guidelines for future political action. This work, which can be regarded as a political treatise, is published here for the first time from a copy of the handwritten draft preserved at the W. K. Lypynsky East European Research Institute in Philadelphia (small rolls, no. 3, 1-6, pp. 1-8). Whether it was actually duplicated and distributed among the council members is uncertain.*

Думаю, що найкраще одсвяткуємо перші роковини нашого істнування, коли одбудемо в сей день нашу першу Братерську Сповідь. Це дасть змогу глянути нам на наше внутрішнє життя, од якого залежить вся решта. Бо те, що за цей рік ми зробили, зроблено завдяки добрим внутрішнім прикметам нашої орґанізації, так само, як нашими внутрішніми недостатками в першій мірі пояснюються наші помилки і наша нездатність перемогти деякі перешкоди, що стають і мусять ставати на нашім шляху.

Починаючи від себе, скажу, що оглядаючись на цей пройдений рік, найбільше винним себе почуваю в перерванні нашого засідання Р[ади] П[рисяжних] д. 23 Падолиста б.р. Цей сумний факт стався по моїй вині. Але він не був викликаний причинами особистого характеру. Ніхто з Вас, Брати, мене не образив, ані я до нікого ні злости, ні бажання образити не мав. Причини моєї тодішньої нерівноваги духової лежать в найбільше інтимній, внутрішній стороні нашої спільної праці і кілька дрібних фактів, може самі по собі незначних, але фактів, що мають тісний звязок іменно з нашим внутрішнім життям, вразили мене на попереднім засіданню 22 Падолиста, і то не кожний зокрема, а повязані між собою і Вони викликали запізнений, як це часто у мене буває, і дуже гострий рефлекс на слідуючім ранішнім засіданні 23-го. Почуваю себе винним в тому, що спокійно і з любовю, як це повинно у нас бути, не сказав Вам тоді-ж таки цього, що хочу сказати тепер. Викладаю це на письмі, щоб думки мої були

висловлені ясніще і щоб я міг подати їх і тим нашим братам, яких між нами в цю хвилину немає.

I. Ніяка людська громада здатна до життя і творчости, не може істнувати без власної внутрішньої моралі, без свого власного твердого поняття про добро і зло і без такого-ж твердого *переконаня,* що те, що вона хоче робити єсть добро і те, з чим вона бореться єсть зло. Тільки таке тверде переконаня *в правоті своїх хотіннь,* дає кожній громаді *моральну силу,* без якої ніяке творче діло неможливе.

Коли-б у нас такої внутрішньої моралі не було, ми стаєм одною з українських політичних партій, і тоді, як всяка українська політична партія, ми засуджені на смерть. А це тому, що сама суть всіх сучасних *аморальних* політичних партій полягає в боротьбі за істнуючу вже скрізь у розвинених націй владу і за опанованя так само скрізь реально істнуючим державним апаратом. Позаяк на Україні нема ані української влади, ані українського державного апарату, то всі українські політичні партії мусять раніще чи пізніще щезнути і перетворитись в політичні партії російські, або польські може тільки з українським провінціональним і опозиційним кольоритом.

Владу українську треба допіру *сотворити.* А творити владу можуть тільки люде *моральні,* то єсть люде, які глибоко всіми фібрами своєї душі вірять, що те, що вони творять *єсть правда, єсть добро.* Люде, які своє особисте життя звязують з перемогою тієї правди і того добра і люде, які ні на хвилину не сумніваються, що, во імя тієї правди і того добра, вони мають право накинути свою волю иншим людям, тоб-то власне сотворити *владу.* Коли-б ми, замість творити кожним своїм ділом і кожною мислю реальну *українську владу,* зайнялись придумуванням ловких політичних комбінацій, які мали-б врятувати неістнуючу Україну, то краще нам було-б цю абсолютно безнадійну працю припинити.

Чи маємо ми свою мораль? Чи маємо ми своє творче поняття про добро і зло? Чи маємо ми тверде переконаня, що те, що ми робимо єсть добро і те з чим ми боремось єсть зло? І чи мораль наша настільки сильна, що вона примушує нас віддавати всі, *дословно всі* свої сили для перемоги добра?

З погляду цих основних для нашого істнування питаннь, вразили мене на нашому засіданню 22 Падолиста кілька фактів. Ми говорили про питання Патріярхату. Питання це має бути остаточно вирішене Соборами і тому воно для нас зараз особливо гострого характеру не має. Але все-ж таки, коли виробився у нас певний погляд, то виробився він тому, що він орґанічно виростає

з нашої віри, орґанічно входить в нашу віру і тому боротьба за цей погляд стає категоричним імперативом нашої моралі. Отже і в даному разі Патріярхат війшов в круг нашої віри тому, що, вважаючи демократизм злом скрізь, ми думаємо, що він єсть злом і для православної церкви. Це раз, а друге — як українські монархісти, які всю світську, державну владу на Україні персоніфікуєм в лиці будучого Гетьмана Монарха, ми вважаєм, що дійсно істнуючий факт релігійної спільности між нами і Великоросами та Білорусами буде найкраще виражений в лиці одної для всіх тих трьох націй влади духовної, яка мусить стояти поза владою світською. Оце одділеня влади духовної од влади світської — одно тільки забезпечить повстання окремої української монархії і забезпечить нас од повтореня нашої історії, коли політична влада всеросійського царя виросла з того, що він був фактичним головою і всеросійської православної церкви. Піддержка, яку ідея православного Патріярхату, одділеного од царської влади знаходила серед наших предків за часів Богдана Хмельницького, показує, що і вони вже ясно розуміли це питання, яке для нас повинно бути тим ясніще, що воно орґанічно випливає з цілої нашої громадської віри.

Між тим у нас намітилась тенденція сформулувати тоді цю справу так: Патріярхат ми ввели, мовляв, для замиленя очей Москалям, а як буде у нас своя держава, то буде у нас і свій Патріярхат. Ми можемо про питання нашої громадської віри дискутувати і шукати все такого виходу, який для нас єсть найбільше *орґанічний,* найбільше відповідаючий нашим поняттям добра і зла, тоб-то найбільше *моральний,* але ніколи ми не можемо трактувати ніяких, навіть найдрібніщих, питань в такий *аморальний* спосіб. Бо на такім шляху ми можемо легко дійти до таких скажім висновків: ми справді присягнули собі творити Українську Трудову Монархію, але на це, щоб "замилити очі большовикам", а як би вони перестали нас переслідувати і дали нам на Україні право жительства, то тоді Бог з нею, з нашою Трудовою Монархією. Що-ж тоді станеться з нашою моралю? Де наше тверде переконаня про добро і зло? А коли у нас такого твердого переконаня немає, то в імя чого ми беремось до творчости і будівництва і во імя чого станем ми вирішати навіть найдрібніщі наші практичні питання, — ось візьмім хоча-би питання про наш бюджет.

Бюджет — це матеріяльна сторона нашого духового, морального діла. Він може мати одно тільки оправданя: що діло, для якого ми потребуєм грошей *єсть моральне і добре.* Промисло-

вець, який би (будуючи фабрику) думав, що він закладає нове огнище визиску робітників, а не мав твердої своєї моралі, що він творить нове огнище праці, на якій одиноко спочиває добробут цілої нації, в тім числі і робітників, ніколи-б фабрики не збудував, так як не в стані відбудувати тепер Европу розложена лібералізмом і загубивша свою власну мораль европейська буржуазія. Так само втік би постидно з поля битви здеморалізований лицар, який би не мав твердої віри, що він нищить своєю матеріяльною силою ворогів своєї Батьківщини, а навпаки думав, що він займається неморальним убійством людей. Здеморалізоване антіпатріотичними ідеями російської літератури російське офіцерство, позбавлене власної моралі і тому побите морально сильніщими большовиками, може служити клясичним прикладом наслідків такого факту.

Коли у нас єсть віра в правоту свого діла, коли у нас єсть *мораль,* справи бюджетові вирішаються просто. Кожний з нас віддає для перемоги нашого правого діла все, що він може і кожний з нас старається добути для цього діла так само все що він може. І тільки во імя спільної нам віри і одної спільної моралі, ми маємо право вимагати од кожного з нас напруженя всіх своїх сил, всіх своїх можливостей, ми маємо право вимагати праці, самообмеженя і жертв.

Коли-ж у нас віри і моралі нема, ми перетворюємось знов таки в аморальну сучасну політичну партію, тоб-то в політичне акційне товариство, оперте на надії виграти на одній спільній політичній спекуляції. Кожний з нас тоді вносить в спільне підприємство певну акцію, яка має бути опроцентована на рахунок будучих політичних благ. І тоді, як це діється в сучасних демократичних націях, кожний дістає блага по числу своїх акцій. Видавець газети — стільки то, посол — стільки то, виборча гієна — стільки то, гальорка в парляменті — стільки то і т.д. Але в нашій українській суворій дійсности, в якій валюті ми будемо розцінювати ту кров і те життя, одно слово ті жертви, без яких ми не будем мати України? Чи той з нас, що, рискуючи життям, буде пробиратись в большевію, або той що в тяжкій праці буде скорочувати собі життя, мають доставати на 1.000 якоїсь валюти більше? І чи в такім разі не простіще прийняти иншу мораль — мораль кондотєрську по принципу — чого хочеш і скільки даєш. Бо кондотєри теж мали свою мораль і найславніщі з них кондотєри швейцарські власне були найбільше пошукувані через свою найбільшу мораль: вони продавали своє життя по контракту і дійсно гинули за найнявшого їх в срок, точно контрактом установлений. Можна

придержуватись або моралі віруючих в правоту свого діла, або моралі кондотєрів найнявшихся добровільно для переведеня якоїсь справи, але не можна робити з моралі якогось демократичного вініґрету, бо це грозило б нашій орґанізації неминучим розкладом і смертю.

II. Без жертв не можна збудувати ніякої влади, ніякої держави, а тимбільше держави української. Але для жертви, крім моралі, необхідний *порив* діла, з цієї моралі випливаючий. Коли не повстала досі Українська Держава, то це головним чином тому, що за рідкими винятками будувати її брались люде аморальні і в наслідок цього без пориву для жертв во імя своєї моралі. Переважно це бували політичні спекулянти, які спекулювали на допомогу московську, польську чи турецько-татарську, і, не маючи власної моралі, вірили в щасливу політичну спекуляцію, в те, що діло "само зробиться", а коли воно само не робилось, то зраджували і перебігали до инших таких же спекулянтів.

Влада, держава і нація — все це продукти *волі і творчости,* а не рослинного, веґетативного життя. Наша віра може здійснитись, або не здійснитись. Може статись реальним фактом, або остатись літературною утопією. Чого ми хочемо: чи творити діло, чи фабрикувати утопії? Коли творити діло — то ми не маємо права бути інертні ані одної хвилини. Сон, їжа, спочинок — це все мусимо робити з одною тільки думкою: збільшеня наших сил, потрібних для діла, а не віддаватись цьому, як процесові життя, процесові істнування і насолоді з істнування. Можливо, що індійський факір, який в контемпляції життя простоює цілі місяці на одній нозі, єсть наймудріщою людиною в світі. Але над ним панує англосаксонська активна, творча раса. Нам треба сотворити Україну, а не перебувати в контемпляції якоїсь соціольоґічної мудрости. Всі ми мусимо працювати над збільшеням нашого *хотіння здійснити нашу віру* і над збільшеням нашої активности. Той хто лінується, хто не хоче викресати з себе максімум енерґії, такої творчости й продуктивности, на яку він тільки здатний — хай памятає, що він не тільки не вносить своєї праці і своєї жертви в наше спільне діло, але ще заважає другим і тим — розвалює нашу орґанізацію, бо приклад інертности і привязанности до приваб пасивного життя страшенно заразливий, особливо серед нас — Українців. Коли ми не активні, значить ми взялися не за своє діло, значить ми мусимо підождати, щоб витворилась десь якась орґанізація, яка нас своєю активностю зажене в свої ряди, так як загнали нас колись в свої ряди старі активні аристократії: російська і польська. Значить ми не в стані сотво-

рити своєї орґанізації, яка взяла-б на себе *активну, орґанізаторську роль* серед нашої пасивної хліборобської маси.

Чи це значить, що ми мусимо бути вертливі, балакучі, назойливо показні — творити те, що Галичане називають польським словом "трамтадрація". Нічого-б не було для нас страшніщого, як би ми обернули свою енерґію тільки на зовнішні прояви руху, тільки на пропаґанду формою, яка неминуче обернулася-б в позерство, в штуку акторську, а не громадське будівництво. Люде дійсно віруючі і сильні завжди скромні, спокійні і у всяких зовнішніх проявах своєї суті — здержані. Між инчим вважаю, що одною з причин психічного залому, — коли так можна виразитись — нашого тодішнього засідання було те, що попереднього дня ми занадто чванливо і голосно тішились зі своїх успіхів, що ми *на фразах* порозпорошували нашу енерґію. "Не хвались на рать ідучи" — це стара випробована істина, про яку ми все мусимо твердо памятати, готуючись до великого бою, який вирішить нашу долю.

III. Як буде у нас тверда віра, випливаюча з неї тверда мораль і буде порив та активність — будуть у нас і матеріяльні засоби для здійсненя нашої віри і нашого пориву. Ми-ж орґанізуємо не людей, що живуть з політики і яким перш за все потрібні для політики гроші, а орґанізуєм економічний і то економічно сильний хліборобський клас. І ми віримо, розуміється, що клас наш має економічну здатність, має здатність творити економічні умови не тільки для свого матеріяльного істнування, а для істнування цілої нації. І дійсно не чути, щоб десь якийсь український хлібороб умер з голоду. Коли допустити, що весь наш клас потребує для свого істнування "казенного пособия", то його місце і наше разом з ним в приюті для старців, або для немовляток, а не на полі битви, де рішається доля Української Нації і Держави.

Отже клас наш не потребує грошей, а потребує чогось иншого. Він потребує вищої і кращої, тоб-то більше моральної громадської орґанізації для зорґанізованя, відповідно до змінених умов, своєї економічно матеріяльної продукції. Він вже не може сіяти і орати під охороною якоїсь чужої влади, бо тієї влади вже не має. Він мусить сам сотворити собі владу, — сотворити державу і сотворити національну спільність з иншими людьми, з иншими класами, що живуть на Україні. Оця громадська творчість — це власне завдання нашої орґанізації. Коли вона — ця громадська творчість класові нашому для його життя потрібна, то він нам матеріяльні засоби на цю творчість дасть, але тільки під умовою, щоб це дійсно була творчість, тоб-то, щоб ми йому дали нову

віру, нову і сильну громадську мораль і щоб ми на власному прикладі давали йому доказ, що *ця наша мораль* робить нас більше здатними до життя, дає нам самим більшу енергію, більшу відпорність і більшу активність. І тому мені здається, що не гроші нам перш за все потрібні, а перш за все потрібна нам тверда віра, тверда мораль і великий порив та велика активність, випливаюча з цієї нашої внутрішньої моралі. Гроші на наше істнування тоді прийдуть від нас самих, від нашого класу. Про це, що істнування наше звязано з істнуванням нашого класу і що *в нашій потрібности* для нашого класу як творців і проповідників його *нової моралі,* як його орґанізаторів на підставі цієї нової моралі — лежить єдине джерело нашого істнування — ми не повинні ніколи ні на хвилину забувати.

IV. Але завжди памятаючи про це, ми не повинні так само ані на хвилину ідеалізувати собі нашого класу і не забувати про ту дійсну громадську *атмосферу* серед якої нам приходиться і прийдеться працювати. Серед класу нашого, як і на цілій зрештою Україні, і серед всіх Українців, панує повна духова прострація і повний упадок громадської моралі. Ніхто нікому не вірить, всі один другого ненавидять і бояться. Серед хліборобів, як і взагалі серед всіх Українців, можна все купити людей для якої угодно подлости і т.д. Все це основні симптоми цієї страшної хвороби, яка викликана у нас з одного боку загальною деморалізацією европейською, а з другого — упадком і розкладом старої російської Імперії, яка нам давала досі свою мораль і ті громадські орґанізаційні форми, серед яких ми жили. Щоб зібрати наших розпорошених і здеморалізованих людей назад в одну орґанізовану громаду, треба такої нової фанатичної віри і такого фанатичного завзяття з боку якоїсь одної громадської групи, щоб вони *потрясли до глибини* цілий ослаблений нервовий систем колективу і дали йому здоровля в формі народженя серед нього нової громадської віри, нової громадської моралі і основаних на цій новій моралі — нових орґанізацийних форм. Але крім віри і завзяття потрібний такій групі для виконаня її орґанізацийних завдань ще й *авторитет.*

Дійсний авторитет витворюється поволі. Але, щоб витворитись він мусить наростати. Коли авторитет не наростає він падає — це закон. І з цього боку вважаю, що не все у нас благополучно. І знов тільки дрібні факти, настільки дрібні, що не буду про них і згадувати, викликали у мене деякі рефлекси, а разом з ними деякі думки, котрими хочу поділитись з Вами.

По статуту нашому ми маємо обовязок піддержувати рів-

ність авторитету — і Ви знаєте, Брати, що цю рівність — все обстоював і все обстою, розуміючи, що наш спільний авторитет *всіх нас,* буде рости тоді, коли ми будем берегти і боронити авторитету кожного з нас.

Але буває *дві рівности авторитету.* Єсть одна рівність демократична, рівність яка руйнує авторитет, і рівність аристократична, яка будує авторитет. Перша — це рівність руїнників, друга — це рівність будівничих. Постараюсь пояснити це складне питання на прикладах.

Руїнники потребують теж авторитету для орґанізації руїни, бо і руїна мусить бути орґанізована. Але одночасно вони бояться наростання авторитету, бо всякий авторитет має в собі елєменти послуху, елєменти сталости, здержуваня, а значить елєменти припиненя руїни, що для всяких руїнників небажано. Навпаки творці потребують наростання авторитету, бо творчість вимагає непреривного і сталого напруженя, і наростання *однородної і консеквентної волі* — а таке напруженя і наростання не можливі, коли авторитети *міняються,* коли вони не наростають, а все, вискочивши на хвилину, падають і дають місце иншим авторитетам, тоб-то або зовсім инщій волі, або инщій відміні і иншому напрямкови волі.

Наші січові руїнники, в часах дегенерації Запоріжжя своїм виборним отаманам, по виборі, мазали болотом голову і в руку замість булави вкладали очеретину. В той спосіб вони символізували принцип демократичної рівности авторитету: мовляв, хоч Ти і на чолі, але Ти таке саме нічтожество і сміття як і ми, і ми кожної хвилини можемо тебе скинути. Цей принцип пройшов в плоть і кров нашої нації і став предметом похвальних гимнів для наших істориків, політиків і цілої нашої демократії. Забувають тільки, ці наші демократичні політики і історики додати, що ці самі "свободолюбиві" Запорожці повзали на колінах перед московським царем тоді, коли цей царь покорив їх маєстатом свого непреривного, все наростаючого авторитету, створеного охлократичною московською аристократією.

У лицарства, яке побудувало всі великі світові держави, був звичай при пасуваню на лицаря ставати на коліна перед старшим, а так само ставати завжди на коліна перед першим лицарем в державі, перед Монархом. І той Монарх міг дати наказ карати провинившогося лицаря, але не міг оддати наказу дати йому сто нагаєк, як це завжди робили сильні запорожські отамани зі свободолюбивими демократичними запорожцями. Бо серед творців держав була рівність аристократична, а не рівність демократична.

Лицар-творець, стаючи *добровільно* на коліна перед старшим лицарем, чи перед Монархом віддавав в його лиці пошану своїй власній *вищости,* яка склоняє коліна перед тим, хто в його очах мав бути авторитетом і мав своїм непреривним авторитетом цю вищість лицарську і діло лицарське творити та захищати. Таким способом в цій символізації знайшли собі вираз два відмінні принципи рівности авторитету. Демократичний, при якому авторитет має все нахил падати, йти в долину, осмішуватись, банкрутувати, і аристократичний, при якому авторитет все наростає, йде в гору.

Коли ми хочемо сотворити Українську Державу, ми мусимо творити все зростаючі, а не так, як наша демократія, все падаючі авторитети. А для цього, перш за все, — не одступаючи ніколи перед найострішою навіть взаїмокритикою, бо гостра але *моральна* критика ніколи не нищить авторитету — ми мусимо уникати і боятись того, що нищить в самім зародку всякий авторитет: *Ми ніколи не повинні взаїмно себе клепати по раменню з іронічною усмішкою і добродушною поблажливостю для спільної — мовляв — нам всім людської слабости.*

Крім того, як завжди, так і тут, ми повинні памятати, що ми хочемо *сотворити Україну,* а не захопити в свої руки неістнуючу українську владу. Бо як би ми хотіли захопити вже істнуючу владу, то розуміється ми могли-б обмежитись і демократичною рівностю авторитету. Що це значить? — Партія, яка хоче з чиїх небуть рук вирвати для себе істнуючу вже реально владу, потрібує так само орґанізації і провідництва. Провідник мусить сміло йти вперед і вести атаку, а орґанізація підпирає його ззаду так, щоб він дійсно міг розвалити тих, хто в даний момент держить владу. Але на момент коли це станеться, провідник повинен твердо памятати, що голова у нього болотом мазана, а в руках у нього очеретина, і що коли він сам хоче удержатись при здобутій владі, то мусить *здобичю поділитись зо всіми,* хто йому владу здобути помагав. Для цього потрібна демократична рівність авторитету, для цього треба вже в часі боротьби, в часі підпирання такого демократичного авторитету, потихеньку його осмішувати, потихеньку понижати його так, щоб, в момент перемоги і в разі непослуху, його легко можна було повалити.

Творці, а не руїнники, знаходять радість і вдоволеня в самім процесі творчости, а не в добичі, яку ця творчість може за собою принести. Тому та рівність авторитету полягає на вимаганю од кожного більшої творчости і вищости, а не на підкреслюваню рівних хиб і рівної низчости, що необхідне для рівного поділу добичі. Тільки творячи кожної хвилини в кожній мислі і поступку

нашому *отаку аристократичну рівність авторитету серед нашої орґанізації,* ми найдемо в ній моральне вдоволеня, спокій і радість, які дає сама творчість, а не надія на такі чи инші особисті перспективи. А без такого вдоволеня, такого спокою і радости не може бути наростання в нас нашої внутрішньої моральної сили і нашого авторитету. Ось, на потребу розвивати в собі чим раз більше: *тверду віру, внутрішньо-громадську мораль нашої орґанізації, активність і авторитет* — повинні ми звернути найбільшу увагу, вступаючи в другий рік нашої спільної праці і нашого спільного творчого громадського життя.

SELECTED STUDIES AND PUBLICISTIC WRITINGS ON V. LYPYNS'KYJ

До історії української політичної думки перед [першою] світовою війною

АНДРІЙ ЖУК

Editor's note: *Andrij Žuk (1880-1968), descendant of an old Cossack family from the Poltava region, was a political and social activist and a publicist. He was a member of the Ukrainian Revolutionary Party and, from 1906, belonged to its Central Committee. In 1907 he came to Lviv and remained there until 1914 as the chairman of the Foreign Representational Group of the Ukrainian Social Democratic Workers' Party (he was also a member of its Central Committee) based in the Russian Ukraine. He participated in the political meeting of Ukrainian émigrés from Russia held in Lviv in 1911, and he was a founder of the Ukrainian Information Committee in Lviv in 1912, which subsequently evolved into the Union for the Liberation of Ukraine; he later became its chairman. Žuk was also a member of the General Ukrainian Council in Vienna (1914-1916) and the Central Administration of the Ukrainian Sharpshooters (*Sičovi stril'ci; *1915-1922). In 1918-1919 he served with the Ukrainian Embassy in Vienna. Following his disassociation from the Ukrainian Social Democratic Workers' Party, already before World War I, he joined the Ukrainian Farmers' Democratic Party in 1919. From 1920 to 1930 Žuk cooperated with the Foreign Center of the West Ukrainian National Republic. After 1930 he returned to Lviv and was an administrator of the statistical office of the Coordinating Association of Ukrainian Cooperatives. From the earliest years of his political activity, Žuk was a committed advocate of independence for the Ukraine.*

Although self-educated, Žuk was a prolific journalist who contributed to many Ukrainian newspapers and journals, particularly, in the pre-World War I years, to the newspapers Haslo *and* Seljanyn. *He was editor of the journals* Ekonomist, Samopomič, *and* Kredytova kooperacija. *He also wrote for the newspapers* Zemlja i volja, Pracja, *and* Nove slovo, *and for the journal* Vyzvolennja.

A. Žuk's article "Do istoriji ukrajins'koji polityčnoji dumky pered [peršoju] svitovoju vijnoju" (Concerning the history of Ukrainian political thought before World War [I]) is reprinted here (with minor orthographic changes) from the journal Vyzvolennja *(Vienna), 11(1923): 30-43. In it Žuk gives a factual account of the meeting and the activities of a group of Ukrainian patriots who advocated independence for the Ukraine on the eve of World War I, among whom V. Lypyns'kyj played an influential role. The author makes specific references to Lypyns'kyj's article "Druhyj akt" (The second act), which is published for the first time in this issue, and to the latter's "Memorijal do Ukrajins'koho Komitetu pro naše stanovyšče suproty napruženoji sytuaciji v Evropi" (Memorandum to the Ukrainian Committee concerning our position with regard to the tense political situation in Europe [1912]; unpublished copy preserved at the W. K. Lypynsky East European Research Institute in Philadelphia). According to Žuk, the second sketches out a project for the establishment of the Union for the Liberation of the Ukraine.*

Я хочу подати деякі причинки до історії української політичної думки перед [першою] світовою війною, що заразом є причинками до історії українського самостійницького руху, який проявився в часі [першої] світової війни.

Ідея державної самостійности України перед вибухом [першої] світової війни приймалася лишень нечисленними одиницями серед бувших російських Українців. У Галичині висувалася ся ідея як далекий політичний ідеал, але програмою практичної діяльности також ніколи не була.

Хоч першою публікацією Революційної Української Партії, що була й першою політичною партією на колишній російській Україні, основаною двадцять два роки тому назад, була якраз загальнознана брошура *Самостійна Україна*, але в рік по виході у світ сеї брошури національно-політичною програмою партії, що пізніше перемінила свою назву на Українську Соціял-Демократичну Робітничу Партію, стала не державна самостійність, тільки національно-територіяльна автономія України в межах російської держави.

В два роки пізніше постулят державної самостійности України прийняла в свою програму друга з черги українська політична партія — Українська Народня Партія, основана в 1902 р. Але ся партія, проіснувавши аж до великої російської революції 1917 р., перемінившись тоді на Партію Самостійників-Соціялістів, не виросла в помітнішу силу, особлившої ролі в українському політичному житті тих часів не відогравала і свого самостійницького характеру нічим, крім видання в сім дусі кількох публікацій, не проявила.

Згідно з правдою буде сказане, що мало не ціле українство в колишній Росії аж до революції 1917 р. політичним своїм ідеалом уважало автономію і федерацію, а практичними постулятами реальної політики було заведення української мови в народніх і середніх школах та катедр українознавства в університетах на території України.

Правда, в тодішніх обставинах внутрішнього російського життя про практичну самостійницьку політику важко було думати. Але самостійництво й теоретично українські політики відкидали, одні як річ реакційну і шкідливу, інші як річ нереальну. Діставши змогу по революції 1905 року сяк-так проявляти себе назовні, український рух — по двох роках політичного веґетовання — зійшов відтак на примітивне культурництво, а типовою його формою були "Просвіти" й забавові клюби.

В році 1908-9 занепала була єдина поважніша перед тим політична партія —Українська Соціял-Демократична Робітнича Партія. З іншими політичними організаціями справа стояла ще гірше. Натомість постало безпартійне Товариство Українських Поступовців, яке взяло на себе керівництво українським культурним і громадським життям, втягаючи до сеї роботи також соціялістичні елементи. Проби відродження української соціял-демократії і надання сій партії характеру *ширшої національно-революційної організації*, якою була на початку Революційна Українська Партія, що велися еміґрантами з закордону, до нічого не довели, й українство в колишній Росії далі губилося в культурництві й кооперації.

Що проблема державної самостійности України може бути висунена розвоєм міжнародніх подій, про се мало хто думав, а стан національної свідомости народу й організованих сил української суспільности був того роду, що прибивав своєю безнадійністю й одиниці, які були спосібні вийти поза сферу мізерної української буденщини.

Та не дивлячись на се, а може якраз *із причини упадку політичного українства* скоро по упадку першої російської революції, самостійницька ідея *як програма практичної політики* таки виникла, і виникла значно раніше, ніж прийнято про се думати.

Ідея самостійництва і його варіянту, австрофільства, зародилася серед перебуваючих в Галичині і взагалі за кордоном еміґрантів з російської України ще в році 1911. Товчком до сього було накопичення запального матеріялу в тодішніх міжнародніх відносинах, особливо на Балканах, де перехрещувалася політика двох великих держав, між які був поділений український нарід, та з неминучою конечністю зближала між ними збройний конфлікт.

Розкидані скрізь по Европі українські еміґранти, працюючи, хто мав нагоду і змогу, після свого розуміння і сил для української справи, увійшли глибше в політику, ліпше орієнтувалися в міжнародніх відносинах, ніж се було можливе для українських політиків у Києві, й цілком ясно відчували, що в міжнародніх відносинах скоро наступлять важні й рішаючі події, які безпосередньо мусять доторкнутися й українців.

Не без тривоги, обсервуючи з далечини повний аполітизм національного життя вРіднім Краю і відчуваючи конечну потребу готовитись до участи в назріваючих подіях, українська політична еміґрація почала носитися з різними політичними й організаційними плянами, які мали вивести українську справу на ширші горизонти і приготовити українську суспільність до якогось чину, до акції.

В перших днях марта 1911 року відбулися у Львові дуже важні під сим оглядом наради гуртка українських еміґрантів, при участи й одного галичанина. У висліді сих нарад мав виходити самостійницький орган "Вільна Україна", а відтак мала заснуватися відповідна політична організація. З сих плянів одначе нічого тоді не вийшло, як нічого не вийшло і з т. зв. "Молодоукраїнства". Але в зв'язку з сими спробами зродилася ідея Союзу визволення України, що була здійснена з вибухом [першої] світової війни. Сі спроби є дуже важні для генези політичної діяльности Союзу, і я хочу їх тут по черзі перейти.

Група "Вільної України"

В товариських розмовах між мною, Л[евом] Юркевичем і Володимиром Степанківським на різні теми нашого національного життя, які мали місце у Львові на початку 1911 р., виникла гадка про видавання політичного органу, який став би ідейним осередком відповідного організаційного руху в краю під прапором державної самостійности України.

Всі ми три були соціял-демократи й займали відповідальні стано-

вища в партії. Я був головою Закордонної Групи Партії, Юркевич видавав тоді у Львові журнал *Наш Голос,* спільний орган російськоукраїнської і галицькоукраїнської соц.-демократичної партії. Я крім того був членом Центрального Комітету Партії, Юркевич і Степанківський числились кандидатами в члени Центрального Комітету.

Між мною і Степанківським з одної сторони і Юркевичем з другої були великі різниці в партійних справах, але всі ми сходились на тім, що в ту мертвеччину, яка панувала тоді на Україні, треба внести трохи життя, треба поставити на перший плян національно-політичну сторону української справи, та, коли не може се робитися під фірмою партії, до чого склонявся я і Степанківський, а проти чого рішуче повставав Юркевич, то треба причинитися, щоб постала якась нова *загальноукраїнська політична організація*, а першим кроком до сього має бути видавання органу.

Найбільше захопився сею ідеєю Юркевич, хоч принципіяльно відкидав загальноукраїнські (неклясові) політичні концепції, отже й самостійництво так, як воно у нас намічалось. Але він бажав собі якогось національного руху і готов був приватно, з "патріотизму" причинитися новому ділу, головним чином матеріяльними засобами. Я зі Степанківським тодішній наш соц.-демократизм свідомо лучили з націоналізмом, працювали навіть над тим, щоб ціла Українська Соціял-Демократична Робітнича Партія стала на ґрунт національної загальноукраїнської політики й отворила свої двері для всіх елементів, які, приймаючи в тій чи іншій формі соціялізм, на перший плян ставлять боротьбу за національне визволення свого народу.

Наша позиція не знаходила одначе відгомону серед загалу активних партійних товаришів, і трохи пізніше опинилися ми обидва — та й деякі інші самостійники з соціял-демократів — поза партією, але робили своє діло, хоч кожний по-своєму. Тоді ж між мною і Степанківським була повна однозгідність, і ми були раді, що Юркевич іде нам на руку та матеріяльно уможливить здійснення наших плянів.

Степанківський жив тоді постійно в Лондоні, починав там інформаційну роботу серед англійців. Я йому помагав зі Львова, чим міг. І тепер Степанківський приїхав до Львова, щоб заручитися тут політичною і матеріяльною підтримкою для своєї роботи в Англії.

Степанківський стояв у ближчих зносинах з д-ром Володимиром Кушнірем, який видавав у Відні *Ukrainische Rundschau* і, як виявилось потім, мав уже тоді зносини з поважними німецькими політичними чинниками та старався використати заінтересовання тих чинників українською справою. Приїжджаючи до Львова, Степанківський скомунікувався з Кушнірем і, коли ми рішили до своїх плянів прилучити й інших людей, то серед них знайшовся на предложення Степанківського також Кушнір.

Дальшою особою, що взяла участь у наших нарадах, був Вячеслав Липинський, який, не будучи еміґрантом, перебував тоді часово в Кракові і друкував свою відому працю *Z dziejów Ukrainy*. Липинський зі шкільної лавки підтримував близькі товариські відносини з цілим рядом київських

Р.У.П.-істів, спеціяльно близькі товариські відносини лучили його з Юркевичем, давнім його товаришем з першої київської гімназії. Коли Юркевич, що тоді часто зустрічався з Липинським і говорив з ним на політичні теми, порадив нам притягти до задуманої справи такого викінченого самостійника й націоналіста, як Липинський, то ми зі Степанківським прийняли се з великою охотою.

Наради наші відбулися у Львові в днях 4, 5 і 6 марта 1911 р. Не без інтересу буде відтворити характер наших дискусій. Роблю се при помочі побіжних записок, які у мене збереглися в нотесі з тих часів.

Насамперед мушу зазначити, що з самого початку нарад зарисувалися між нами два погляди. Один можна назвати чистим самостійницьким, без орієнтації на чужі сили, який заступав головним чином Липинський, і другий сепаратистичний, з виразною орієнтацією на Австрію, який заступали Кушнір і Степанківський. Я займав середню позицію, а Юркевича займала ся справа з клясового боку.

Липинський доказував, що культурний розвій українського народу в Росії є неможливий, що Росія не має завдатків для конституційних форм життя, які той розвій могли б забезпечувати, що Росія не може стати державою національностей, а на все остане централістичною державою великоросів, тому не можна з нею лучити розв'язки української справи. Хоч український рух проявляється в Росії майже виключно в культурних формах, проте його Росія переслідує, бо знає, що той рух по своїй суті, а головно по своїм консеквенціям, є рухом політичним.

Дотеперішнім своїм — твердив Липинський — культурництвом ми нічого не здобудемо і на етнографічних окремішностях нічого не збудуємо, доки не висунемо державної сторони нашої справи й нею не заінтересуємо широкі верстви нашої суспільности, поставивши в основу національно-політичної пропаґанди економічні противенства між Україною і Москвою.

При сім мусимо здавати собі справу — перестерігав він — що дорогою клясової боротьби далеко не зможемо зайти й культурних, але зденаціоналізованих верств суспільности до справи національної не притягнемо, доки вони в українській державності не побачать власного інтересу. Треба об'єднувати коло гасла визволення України цілий нарід і приготовляти його до *національного повстання.*

Переходячи можливі форми української іреденти й відкидаючи змагання до перебудови Росії на союз національних держав, Липинський брав під розвагу дві концепції: 1. Цілковита самостійність України і 2. Прилучення України до Австро-Угорщини, обстоюючи першу. Другу брав у рахубу лише як етап до державної самостійности України і то остільки, оскільки Австро-Угорщина зможе дати товчок до нашої самостійности своєю політикою в Галичині.

Багато й переконуюче говорив Липинський на тему про наше відношення до Росії. Він доказував, що боротися українцям за демократизацію Росії річ шкідлива, — сили свої при сім ми тратимо, а нічого не зискаємо. Російська революція годується головним чином нашими сока-

ми, нам же приносить тільки дальшу русифікацію. Підтримування демократичної Росії є рівнозначне пропаганді лівого москвофільства на Україні. Взагалі Липинський уже тоді не вірив у демократію й уважав її у нас шкідливою. Радити вибирати в земства і ін., щоб завойовувати позиції для демократії в її змаганнях коло демократизації Росії, — значить робити собі на шкоду, бо та демократія потрапить нас душити не гірше від царизму.

Липинський особливу увагу звертав на роботу Росії в Галичині, де вона інтенсивно попирала москвофілів, і з сього виводив, що Росія готовиться до війни, отже до сеї війни треба й нам готовитись, але не через пропаґанду австрофільства, тільки висуненням справи державної самостійности України. При сім Липинський боявся, щоб війна не наступила скоро, бо застала б нас зовсім непідготовленими, неспосібними відограти якоїсь чинної, самостійної ролі.

Я заступав тоді такі думки: Форми національного визволення можуть бути різні. Практична політика мусить числитися з реальними обставинами. Українському народові бракує національної свідомости, а процес національного освідомлення є довгий. Коли хочемо до народніх мас дістатися і їх на боротьбу за своє національне визволення підняти, то наперед мусимо завоювати *реальні позиції* в сучасному публічному житті. Тому не треба переходити до дневного порядку над такими установами, як Дума, земство й інші форми леґальної громадської і політичної діяльности.

Української інтеліґенції є дуже мало, а для проєктованої акції можемо числити тільки на одиниці, тому не можемо покладатися виключно на власні сили, тільки мусимо оглядатися за чужою підтримкою. Отже мусимо вичікувати на корисну міжнародню кон'юнктуру, яка дала б нам спосібність шукати чужої помочі і з неї скористати.

В практичне здійснення власної державности в ближчій будучині я *не вірив*, але тим гостріше відчував потребу *поставлення* сеї проблеми на дневний порядок нашого внутрішнього життя, щоб заставити українську суспільну думку працювати в сім напрямі і заінтересувати нашою національною справою зовнішній світ. Я думав, що сим можна буде також спонукати до ривалізації дві заінтересовані в українській справі держави — Австро-Угорщину й Росію — на точці реальних концесій для українського руху.

Я не надавав особливого значіння тому, в якій концепції прийняти постулят власної державности. Не оцінюючи безнадійно, як се робив Липинський, можливостей для культурного розвою нашого народу в Росії та не виключаючи можливости здемократизування і правдивого спарляментаризування її, практично, для даного моменту, схилявся я скорше до орієнтації на Австрію, бачачи на власні очі, що ми в Австрії маємо більше, як в Росії, а з прилученням до неї хоч частини російської України можемо мати ще більше, аж до зав'язку власної державности.

Найважніше для мене було, щоб наша суспільність, організуючись от хоч би на ґрунті реальної праці — в земствах, кооперативах і т. д. — не

забувала про політичні завдання українського руху, щоби творила організаційні можливості для самостійницької пропаґанди.

Юркевич займав у сих дискусіях спеціяльну позицію, яку можна схарактеризувати словами приповідки: "І рада б душа в рай, так гріхи не пускають". З одної сторони він формально в розпуку впадав на вид того політичного запустіння, яке панувало на Україні, і більше як хто інший бажав собі якогось руху, якогось оживлення національного життя, тому захоплювався проєктованою акцією. А з другої сторони Юркевич, як правовірний соціял-демократ, тримаючись послідовно *клясової точки погляду*, не міг з цілою душею пристати до нас, бо ми у трактованні справи національного визволення відкидали клясові моменти, уважаючи сю справу ділом *не кляс, а цілого народу, цілої нації*, і під сим кутом дивились на всі інші справи.

З записок моїх видно, що Юркевич вірив у демократизацію Росії, а її реакційність і централізм поясняв відсталістю економічного розвою. Уважаючи, що всякий національний рух є рухом політичним, Юркевич також стояв на тім, щоб національного моменту не заховувати в бавовну, але боротьба за національні форми життя і за власну державність з натури речі має, чи радше мусить мати клясовий характер. Пролетаріят може і *мусить* боротися за національну школу, за національну державу, але за *власну пролетарську школу, за пролетарську державу* і тут йому не по дорозі з тими, хто на словах хоче надклясової, а в дійсності працює для утворення клясової буржуазної держави, щоби при її помочі український пролетаріят могла експлуатувати замість чужої своя національна буржуазія. Тому теоретично для Юркевича боротьба за власну державність була річчю байдужою, хоч практично він її хотів, от хоч би для того, щоб було що валити й на румовищах буржуазної державности будувати пролетарську. Юркевич вірив, що наша акція вплине на російських українців у напрямі політичного освідомлення і партійного здиференціовання, тому обстоював ясне поставлення національної сторони справи.

Характеристичний для політичного світогляду Юркевича був такий його вислів: Коли Липинський доказував, що без держави нема нації і що українці так довго не стануть нацією, як довго не здобудуть власної держави, Юркевич порівняв се з сіонізмом. В нотесі у мене записана така його репліка: "Жидівська нація бачить своє відродження в Сіоні, українська нація може відродитися в самостійній Україні — се сіонізм!"

Степанківський і Кушнір мало брали участи в наших теоретичних дискусіях. Обидва робили враження людей, що прив'язують до наших нарад якусь спеціяльну ціль, хоч не виступали з нею перед нами. Найбільше їх цікавило, чи вийде взагалі щось практичне з наших дискусій та як до того поставиться українська суспільність в Росії. В нотесі у мене майже нічого не записано з їх промов. Різниці, які виявилися між мною і Липинським з одної сторони і Кушнірем і Степанківським з другої ще під час нарад, а дуже яскраво зарисувалися вже по нарадах і нанівець звели їх результат, я представлю нижче на підставі переписки в сій справі між мною і Липинським та іншими учасниками нарад.

А вислід наших нарад був такий: Стало на тім, що треба розпочати *активну політичну діяльність самостійницького характеру*, а як перший крок у сім напрямі розпочати видання органу. В яких організаційних формах мав вилитися проєктований рух, про се можна судити по тім, що думалося зв'язатись з існуючими вже групами самостійницького характеру, як Українська Народня Партія, "Оборона України", і творити нові самостійницькі організації. Поодинокі самостійницькі організації мали бути пізніше об'єднані в однім центрі, з задержанням автономности частей, спільним для яких був би лише постулят державної самостійности України й активна боротьба за неї. Орган мав бути ідейним осередком руху, а трактованням різних питань національного життя виходити з інтересів нації як цілости, поминаючи всі ті справи, які можуть вносити розкол в суспільність. Орган мав називатись "Вільна Україна". Власне у зв'язку з назвою органу й виявилися відтак між нами різниці, але про се пізніше.

Програмою для органу прийнято отсі запропоновані мною точки — як вислід наших принципіяльних дискусій:

1. Культурний і економічний розвій українського народу можливий тільки тоді, коли український нарід матиме відповідні до того умови.

2. В централістичній і поліційній Росії нема виглядів на національний розвій українського народу.

3. Чергове завдання української політики повинно полягати у пробудженні в масах українського народу свідомости протилежности економічних і культурних інтересів України й Росії і викликанні масового національно-політичного руху.

4. Для сього треба в усій повноті поставити українську національну проблему.

5. Територіяльний визиск України Росією і гальмування нею культурного розвою нашого народу є базою національно-політичних постулятів, спільних для всіх верств українського народу.

6. Забезпеченням всестороннього культурного й економічного розвою українського народу може бути тільки національна незалежність, а *незалежна Україна може бути витвором тільки української національної революції.*

7. Етапом національної незалежности українського народу може бути прилучення України або її части до Австрії, котра тепер є ліпша для нас, як Росія, і злучення з Галичиною та Буковиною та зорганізування в окрему національно-територіяльну одиницю.

8. Державний упадок Росії, її розбиття було б в інтересах всіх її заселяючих національностей і прискорило б соціяльно-політичний розвиток в цілій Европі.

9. В своїх національно-політичних змаганнях використовуємо всі існуючі на Україні можливості громадської діяльности й через те не ставимось негативно до участи в загальнім політичнім житті, оскільки воно сприяє національно-революційній діяльності.

10. Практичним національно-політичним постулятом для Австрії є поділ Галичини.

В органі мали пропаґуватись: активні протести проти русифікаційної системи, використовування всяких нагод для національних маніфестацій і демонстрацій, економічні бойкоти чужинців, популяризація засади: "Свій до свого", взагалі активні виступи національного характеру, які в своїм розвою довели б до національного повстання, коли на те прийшов би відповідний час, напр., війна.

У відношенні до леґальних культурницьких форм українського руху, як "Просвіти", прийнято, що їх треба попирати й використовувати як засоби для національного освідомлення мас, але не уважати їх самоціллю, "не розмінювати роботи на дрібну монету", як хтось висловився в дискусії над сею справою.

У відношенні до українських політичних партій, сходились на тім, що співробітництво можливе тільки з тими партіями, які в засаді стоять на становищі національної незалежности, а як форму державної організації визнають *демократичну республіку.**

У відношенні до інших народностей на Україні постановлено, що всі народності мають право плекати свою культуру, але ми будемо боротися проти прищіплювання нашому народові чужої культури. А що поляки й росіяни з огляду на свої національно-політичні інтереси вороже ставляться до наших національно-політичних змагань, то тим самим оприділяється наше до них відношення. Особлива увага мала бути звернена на боротьбу з національним ренеґатством.

Вкінці намічено приблизно зміст числа, а мені поручено технічну сторону справи. Тільки сама справа була все ж неясною, бо учасники наради через принципіяльні різниці не могли ще узнати себе організацією, не то під оглядом політичним, але навіть редакційної колеґії не могли утворити. Юркевич крім матеріяльної помочі нічого для органу не пообіцяв. Кушнір і Степанківський невдоволені були з назви органу — вони пропонували "Визволення" і прив'язували до сього дуже важне принципіяльне значіння й почали крутити. Щоб вийти зі скрутного становища, стало на тім, що орган наразі мав бути моїм приватним підприємством, на мою особисту одвічальність, а решта публіки мала бути лише співробітниками. На сім наші наради закінчились з надією, що коли почне виходити орган, то пізніше й редакційна колеґія склеїться і політична організація повстане, прибере собі назву й публічно свою програму оголосить. В кілька днів по нарадах Кушнір виїхав до Відня й Берліну в політичних справах, а Липинський вернув для продовження своєї наукової праці до Кракова.

Безпосередньо по нарадах Липинський заходив з відома учасників наради до митрополита гр. А. Шептицького і між іншим говорив йому

* Варто зазначити, що між учасниками нарад були також прихильники монархічної ідеї, при чім брались під увагу різні комбінації. Напр. згадувано про одного з синів Вільгельма (Йоахіма) та про синів австр. престолонаслідника Франца Фердинанда. Говорено також про можливість секундоґенітури Романових на українськім престолі.

про наші наміри і пляни. Митрополит прийняв гадку з симпатією і з великим заінтересуванням говорив на сі теми, побажавши, щоб з того щось добре вийшло. Так само з відома учасників наради ходив Липинський до проф. М. Грушевського дізнатися про його погляд на справу. Професор говорив з ним обережно й не сказав властиво нічого, а в кілька днів пізніше написав Липинському письмо такого змісту: "Ситуація, викликана останньою делеґацією, того роду, що наказує дуже велику обережність з такою ідеєю, про яку Ви мені говорили. І хто зна, чи відповідний час з задуманими Вами виступами."

Тоді в повітрі пахло порохом. Російська шовіністична преса одверто побрязкувала зброєю і ділила вже Австро-Угорщину. Австрія зі своєї сторони не оставала в довгу і "Fremdenblatt", орган міністерства закордонних справ, грозив бити по пальцях кожного, хто зважиться доторкнутися дверей придунайської монархії. В дискусіях про міжнародню політику, які відбулися в австро-угорських делеґаціях, дехто лякав Росію українським сепаратизмом. Се підхопила російська преса й почала цькувати український рух. Можливо, що піднятий пресою шум і був причиною, чому проф. М. Грушевський усумнився, чи відповідний час з задуманими нами виступами, а міг також подумати, чи не інспірують нашої акції з Відня! Щодо мене, Липинського і Юркевича, то ми підходили до нашої справи, абстрагуючи від того, чи потрібне се для Австрії, чи ні, і зовсім виключали можливість зв'язувати наші проєкти з якиминебудь посторонніми чинниками. В усякім разі осторога проф М. Грушевського зробила на нас враження.

Повідомляючи мене і Юркевича з Кракова про відповідь проф. М. Грушевського, Липинський між іншим писав:

Лист професора і вістки від "Ваших" (вістки з України від партійних товаришів про тамошні справи) ще більше зміцнили моє переконання, що зі всяким австрофільством нам треба бути незвичайно обережними. Одним фальшивим кроком можна зіпсувати всю справу. Зрештою австрофільська програма не диктується наразі ніякою потребою. Держава кожна рахується не з тим, чи якийсь нарід її любить, чи ні, а з тим, чи представляє він *реальну* силу, чи ні. А вже як притягти його до себе, це вже завдання інтересованої держави, нам над сим ламати собі голову не приходиться. Отже коли Австрія сьогодні для нас більше прихильна, ніж Росія, то ми можемо се лиш *реєструвати*, але не витягати з того ніяких консеквенцій *доти, доки не прийде якийсь факт великої ваги, напр., війна,* сповнення якогось великого значіння постуляту, приміром поділ Галичини і т. і. В противному разі ми поставимо себе на становище емісарів австрійських, котрими ми *не є і ними бути не можемо*. Інша річ для *політиків галицьких*, для них вказування на можність прилучення України (до Австрії) є реальним атутом в їхній місцевій політиці, за котрим ідуть реальні наслідки. Нашою ж реальною політикою мусить бути зміцнення нашої національної сили пропаґандою *революційної ідеї Вільної України,* її повного національного визволення. Сим, я певний, ми здобудемо для себе ґрунт. А якщо Австрія ставитиметься до нас як до народу щораз краще, то наше австрофільство випливе вже само собою з нашої програми, без ніякої спеціяльної аґітації, котра тепер, повторяю, є цілком непотрібна й може нам тільки нашкодити. Отже по-моєму в боротьбі за визволення України звертаймо лише пильну увагу на відношення до нас сусідніх держав, не витягаючи *покищо* з того ніяких політичних консеквенцій.

З цього уривка з листа Липинського зовсім ясно, які були між нами

різниці. Кушнір і Степанківський власне обстоювали виразно австрофільство, яке Липинський уважав коли не зайвим зовсім, то в усякім разі завчасним.

Щодо письма проф. Грушевського, то Липинський писав, що з його поглядом треба рахуватись, але наших плянів не міняти, в усякім разі піддав справу під дискусію та подавав гадку, що добре було б нам "взяти участь" в поминках над козацькими могилами під Берестечком, які кожного року справляв Союз Русскаго Народа, випустити з сього приводу відозву й ін. Значить — радив використати сю нагоду для поширення національної свідомости. Се предложення не здійснилось, але воно показує, як дехто з нас представляв собі способи пропаґанди наших ідей.

Перед сим я почав робити приготування до видання органу, перебалакав з наміченими на нараді співробітниками Володимиром Дорошенком і Миколою Залізняком. Перший віднісся був спочатку до справи майже неґативно, пізніше обіцяв свою участь, але відкладав до осени; другий погодився з нашими плянами, обіцяв своє співробітництво в органі, але був зайнятий якимись своїми справами й обіцянки не виконав. Натомість пообіцяв своє співробітництво Іван Крип'якевич, а Липинський приєднав до співробітництва за моєю згодою ще Володимира Темницького і сповіщав, що той із захопленням пристав до справи та пише статтю про поділ Галичини. Темницький жив тоді в Кракові, студіюючи в університеті. Але з великою резервою тримався учасник наших нарад Степанківський. Юркевич зовсім відійшов, а з ним відходила і сподівана матеріяльна поміч. Крім того Кушнір і Степанківський зробили справу з того, що без порозуміння з ними притягнуто до діла Темницького, проти якого вони особисто нічого не мали, але чомусь він був для них невигідний. Вони хотіли чомусь законспірувати наші пляни в тіснім гуртку самих ініціяторів.

В письмі з Познаня з 9 марта 1911 р. писав до мене Кушнір, що він, заїжджаючи до Кракова, помітив там брак дискреції (посвячення Липинським у справу Темницького) і жадав від мене, щоб я звернувся до всіх учасників наради, не втягати в наше діло людей, до сього не покликаних. "Я до сього, — писав він, — прикладаю першорядну вагу, інакше мусітиму тягнути з сього консеквенції, значить — повісити мою активну участь на кілок". Се поведення Кушніра і Степанківського робило кепське враження, особливо на Липинського. Крім того вони знову підняли справу про назву органу, домагаючись "Визволення".

Повідомлений мною про все, Липинський відповів обширним листом (з 27 березня 1911 р.), в якім далі викладав своє принципіяльне становище і я наведу тут більшу з нього видержку.

Питання про назву само по собі очевидно дрібне, у нас набрало спеціяльного значіння. Річ у тім, що за назвою у нас криються *два напрями*, два цілком осібні світогляди. Коли я стою і стоятиму за "Вільну Україну", то роблю се тому, що ся назва ясно й виразно означає ціль, до котрої я йду, а тою ціллю є Україна, не "російська" й не "австрійська", а *Україна Вільна*, тобто Україна, котра користується всіми засобами для вільного і всестороннього розвитку. Інша річ, що в боротьбі за визволення, в тактиці тієї боротьби, я можу прихилитись до котроїсь

із двох держав, між котрими поділена Україна, можу шукати собі союзників. Натомість той, хто каже "Визволення", каже про потребу тільки визволити Україну з сучасних умов, визволити, скажімо ясно, з ярма російської держави, але далі не йде. Про те, що буде з тою "визволеною" з-під Росії Україною, назва часопису нічого не говорить, а зміст може говорити всяко. І нічого по-моєму загортати в бавовну того факту, що між нами є: І. Австрофіли без застережень, по цілям нашої діяльности (про абстракт не говорю) і 2. Австрофіли тільки *по сьогоднішній тактиці* і то з великими застереженнями (залежними від того або іншого становища Австрії супроти Галичини). До сих останніх належу я і заявляю зовсім ясно й непохитно, що можу пристати тільки й виключно до такого діла, в котрому *австрофільство буде лише тактикою* (з застереженнями), а котрого *ціллю буде повне й цілковите визволення України по той і по сей бік Збруча.*

В сім самім листі Липинський у своїм імені, а також і від В. Темницького пропонував чим скорше зібрати матеріял для першого числа органу і в імені редакції скликати з'їзд усіх майбутніх співробітників, на сьому з'їзді виробити спільну плятформу, одобрити цілий матеріял для органу, а вкінці виробити докладні і ясні організаційні норми для групи.

Я на се відповів Липинському, що до назви органу я не прив'язую ніякого значіння, — діло не в назві, а в суті, що між нами можна знайти більше напрямків, ніж два, а які вони, то ми самі ще не знаємо, се виявиться в результаті спільної роботи, і що важні не напрямки (орієнтації), а *сама ціль*. Що ж до цілі, то я її розумів так, як і Липинський, але я не ставився так гостро неґативно до австрофільства, як він, тільки уважав австрофільство справою, так би мовити, *внутрішньої нашої політики,* а не одвертої пропаґанди.

Я уважав, що організація наша склеїться і ясність відносин між нами може наступити тоді, коли почне виходити орган, тому відхилив потребу скликання конференції як справу передчасну. Я вірив, що орган таки можна буде видавати й числив головно на Липинського, який уже написав і прислав дуже цінну статтю, Темницький також, навіть Кушнір прислав статтю. Але коли під кінець квітня Кушнір знов приїхав до Львова, повернувши зі своєї подорожі до Відня й Берліна, справа прийняла такий оборот, що я *відмовився від її ведення* і про се заявив усім учасникам наради.

Тримаючись австрофільської орієнтації без застережень і плекаючи надію, а може й маючи позитивні запевнення допомоги зовні на видання органу, Кушнір і Степанківський хотіли взяти справу в свої руки, щоб повести її в бажанім для себе напрямі, й почали мене аґітувати, щоб я прихилився на їх сторону. Я пропозиції їхні одхилив. По якімсь часі були вони в мене знову і, не маючи певности, що я без них не буду продовжувати діла, заявили, що вони й самі також нічого не розпочинають. Але розпочате вже діло було розстроєне. Я вправді і по сім ще не губив надії, що вдасться орган видавати, і в сім дусі писав Липинському.

Липинський відповів мені (6 травня 1911 р.), що з того, що сталося, він особисто дуже вдоволений:

Крім того, я, як і Ви, ми люди старої школи, в котрій принципи се не пуста балаканина, а бусоль, що позволяє орієнтуватись в лябіринті життя і вести через його нетри "свою лінію". В тому я і Ви, здається, різнимося від нового напряму

нашої суспільної думки, в котрому "політика дня" відограє першу й рішаючу ролю. Мені особисто було б дуже прикро поступатись, приміром, ідеєю самостійности, котрої я є рішучим прихильником, для якогось "фільства", з котрого, святий знає, що може вийти. Бачу з Вашого листа, що ми незалежно від себе прийшли до однакових думок, з чого я невимовно радий.

Далі Липинський, поділяючи мій погляд, що треба без австрофілів попробувати видавати орган, запевняв, що в його особі я все буду мати співробітника і товариша.

Одначе з *недостачі матеріяльних засобів* майже готове до друку перше число органу не вийшло.

Ось зміст статтей, виготовлених до першого числа "Вільної України":

Основою для передової програмової статті мали бути наведені раніш точки, прийняті на наших нарадах 4 до 6 марта.

Липинський намірив дати ряд статтей п. з. "Другий акт". Надіслана ним перша стаття, досить велика розміром, дуже яркими красками малювала денаціоналізуючу ролю в минулім і сучаснім російської державности, упадок старої нашої культури й великі спустошення, які робить в нашім народі культура російська. Виходом з того становища, в якім перебувала тоді Україна в Росії, автор уважав тільки одверту боротьбу за повне наше національне визволення і в слідуючій статті мав розглядати, чи [Україна] є в силі й можливості тої боротьби.

Крип'якевич дав статтю п. з. "Богдан Хмельницький і Москва", в якій підносив, що Шевченко, а з ним і деякі круги суспільности, занадто гостро осуджували Хмельницького за його союз з московським царем. Але союз сей був заключений тільки для того, щоб виграти час на організацію внутрі та забезпечення піддержки зовні в проєктованім Хмельницьким остаточнім розрахунку з Москвою і з Польщею за повне визволення й об'єднання України... Приготовлене мілітарно й дипльоматично повстання не відбулося тільки через несподівану смерть гетьмана. В усякім разі Хмельницький був здецидованим ворогом Росії, твердо стояв на тім, що треба відступити від царя, і такий заповіт лишив своїм наслідникам.

Темницький у статті п. з. "Чого ми від Австрії жадаємо?" спинявся над положенням українського народу в Росії й Австрії, виказуючи, що в Австрії положення українців далеко краще, ніж в Росії, а то завдяки конституційним свободам, а не якійсь прихильності Австрії до українців. Але в самій Австрії, поділеній на різнонаціональні коронні краї, в кожному з котрих є пануюча і поневолена нація, українцям живеться гірше, ніж якій іншій нації. Все ж таки стан свідомости й організації австрійських українців дійшов до такого степеня, що вони не можуть далі миритись зі своїм упослідженням і домагаються в інтересах свого національного розвою створення з Галичини, Буковини й Угорської Руси окремої провінції. Стаття закінчувалася увагою, що від сповнення того постуляту австрійських українців залежить наше відношення до Австрії.

Кушнір в статті п. з. "Конфлікт Австрії і Росії" доводив, що конфлікт той неминучий, що він лежить у природі міжнароднього становища обох держав, які силою обставин примушені направляти свою експансію в напрямі Балкану, є там конкурентами і як такі мусять вступити в бій. В

цім конфлікті становище Австрії оцінював Кушнір краще, як Росії, і припускав, що Австрія буде зачіпною стороною, а Росія висуне проти неї свого пупіля — Сербію.

На сьому літературному матеріялі та зреферованих вище дискусіях і дуже цікавій переписці між учасниками нарад, яку я тут тільки в незначній мірі використав, і скінчилася перша проба вияву назовні самостійницької думки. Одначе ся думка не тільки не завмерла, але навпаки, намітивши дві політичні концепції, дальше розвивалась серед еміґрантів, спеціяльно серед учасників львівських нарад, і в рік пізніше почала вибиватися на денне світло. Се була з одної сторони *пропаґанда* т. з. "Молодоукраїнства" (в 1911-1912 рр.), речником якого був Степанківський, а близьким його симпатиком Кушнір, а з другої сторони приготовлення до самостійницької акції на випадок вибуху війни через утворення апарату та збирання відомостей про положення українського народу в Росії для інформації про се Західньої Европи. На основі сього апарату мала вирости пізніше відповідна політична організація і розвинутись політична акція самостійницького характеру. Роботу сю протягом трьох років перед війною вів я, а ідейне оформлення їй надав Липинський.

З вибухом балканської війни в 1912 році з моєї ініціятиви повстав у Львові Український Інформаційний Комітет, який зв'язав коло себе майже всіх українських еміґрантів, що самотужки провадили інформаційну роботу за кордоном, а також нав'язав зносини з деякими політичними діячами на Україні. УІК дав початок для систематичної популяризації української справи в Европі, яку відтак ширше розвинув Союз визволення України, скориставши з сього апарату. В. Липинський, з яким я підтримував далі найтісніші зносини, опрацював в 1912 р. проєкт основання Союзу визволення України, пересилаючи його мені як секретареві Інформаційного Комітету для практичного здійснення, коли наступлять для того відповідні умови. Сі умови наступили з вибухом [першої] світової війни в 1914 році, і тоді формально основано Союз визволення України. Правда, крім мене в первіснім і дальшім персональнім складі нікого з учасників львівських нарад в Союзі не було, або через неприсутність за кордоном, або через персональні непорозуміння. Але преємственно беручи річ, як під ідейним, так і під організаційним оглядом початки Союзу і його політичної акції в часі війни відносяться до львівських нарад з марта 1911 року.

V. Lypyns'kyj as a Philosopher of History

DMYTRO ČYŽEVS'KYJ

Editor's note: *Dmytro Čyževs'kyj (1894–1977), descendant of the Ukrainian Cossack nobility, was one of the twentieth century's most distinguished Slavicists and a leading authority on Ukrainian literature, philosophy, and intellectual history. He studied at the universities of St. Petersburg (1911–1913) and Kiev (1913–1917), graduating from the latter in 1919. During his student years Čyževs'kyj was involved in revolutionary politics as a member of the Russian Social Democratic Workers' Party (Mensheviks). At the time of the Ukrainian Revolution, as a member of that party's faction in the Ukrainian Central Rada's governing board (*Mala Rada*), he voted against the proclamation of the independence of the Ukrainian National Republic (22 January 1918). Until 1921, when for political reasons he left the Soviet Ukraine for Germany, he was affiliated with the Russian Social Democrats, and, until 1924, with the German Social Democrats. Discontinuing political activity in 1926, he joined the German ecumenical movement, an association that lasted to the end of his life.*

In Germany, Čyževs'kyj studied at the University of Heidelberg (1921–1922), attending the lectures of Karl Jaspers, and at Freiburg University (1922–1924), under Edmund Husserl, Martin Heidegger, and Richard Kroner. His revised doctoral dissertation, completed in 1933, was published in 1934 under the title Hegel in Russland / Gegel v Rossii. *Čyževs'kyj began his teaching career at the Ukrainian Higher Pedagogical Institute in Prague in 1924, and became a professor at the Ukrainian Free University in 1932. From 1932 until his death he taught at various German universities: Halle, Jena, Marburg, Heidelberg, and Cologne, as well as at the Ukrainian Free University in Munich. From 1949 to 1956 he was a visiting lecturer at Harvard University. He was a founding member of the Ukrainian Free Academy of Arts and Sciences.*

*Čyževs'kyj's scholarly production, embracing philological, philosophical, and literary fields in Russian, Ukrainian, Czech, Slovak, and German intellectual history (*Geistesgeschichte*) and distinguished by great erudition and originality, is immense (over 1,000 items). For more specific information about his life and work, see Omeljan Pritsak and Ihor Ševčenko, "Dmytro Čyževs'kyj:* In memoriam *(23 March 1894–18 April 1977),"* Harvard Ukrainian Studies *1, no. 3 (September 1977): 379–406.*

Although Čyževs'kyj was originally associated with the political left and did not sympathize with the Ukrainian political right (especially the independentist orientation), he held Vjačeslav Lypyns'kyj in high regard both as a philosopher and as a political thinker. The essay published here is an English translation of his Ukrainian text entitled "Vjačeslav Lypyns'kyj jak fil'osof istoriji," which originally appeared in the conservative Catholic monthly Dzvony *(Lviv), 1932, no. 6 (15), pp. 451–61. Of special interest is Čyževs'kyj's emphasis on the fundamental difference between the political theory of Lypyns'kyj and those of fascism and communism.*

Vjačeslav Lypyns'kyj, ideologist, historian, and politician, deserves no less attention as philosopher, particularly as a philosopher of history. In the last years of his life Lypyns'kyj managed to formulate the major tenets of his philosophy in greater detail and more thoroughly than historians usually do. In his *Lysty do brativ-xliborobiv* (Letters to fellow farmers), Lypyns'kyj sets out a philosophically well-grounded political system. He offers a philosophy not only of Ukrainian politics, but also of politics in general, in the belief that his conclusions can be applied to the solution of the political problems of all peoples throughout history. Lypyns'kyj sees politics as

more than a struggle between political groups and orientations—a struggle that, of course, differs between peoples and with the times. For him, politics is a manifestation of the eternal and profound tendencies and laws of the entire historical process. Lypyns'kyj's philosophy of history deserves a book-length study. Here, we focus only on the most important philosophical and historical views underlying his political outlook.

Lypyns'kyj's philosophy of Ukrainian history per se is not our subject, due to considerations of space. His original and fruitful analysis of the historical development of the concept of Ukrainian statehood (*deržavnist'*) arose on the foundation of his historical studies. But those historical studies, together with the study of the political life of all peoples and states, caused him to pose general questions of historical development. In all his work Lypyns'kyj's attention has focused on the creative and disintegrative processes and on the constructive and destructive factors in the lives of peoples and states.

Our tasks here are to formulate the basic concepts underlying Lypyns'kyj's philosophy of history and to explain the general philosophical premises from which he proceeds, without always dwelling sufficiently on their analysis. We note in advance that the concepts of Lypyns'kyj's philosophy of history and the basic premises of his thought are in many respects original and distinctive. This originality of his ideas is often overlooked because Lypyns'kyj uses common terms to express them. As soon as one turns from studying his words to studying his ideas, however, one encounters the full magnitude of a profound originality in almost all aspects of his philosophy of history.

I

The fundamental concepts with which Lypyns'kyj characterizes the foundations of the historical life of every group of people are *tradition*, *aristocracy*, and *nation*. These three terms are, of course, used by every philosopher of history. Lypyns'kyj uses them in a positive sense, which has caused him to be characterized as a conservative, an aristocrat, and a nationalist, as, indeed, he was. But his conservatism, his aristocratism, and his nationalism are not at all the same as those that are written about in the news, in the newspapers, what Lypyns'kyj's political opponents, with polemic fervor, identify with "reactionaryism," "class egoism," and "chauvinism."

1. Lypyns'kyj is fond of speaking about the first of these concepts, "tradition," as the foundation for the existence of every historical creation (*tvir*). "Traditionalism" is usually thought of as a quiet, passive life led within the limits of motionless and static forms, as a quiet, "happy" course, or as hostility against any change, however small, that is, against movement, against development, and against creativity. Tradition as Lypyns'kyj understands it has nothing in common with such stagnancy. For Lypyns'kyj the essence of tradition lies precisely opposite, in its creative character. The task of tradition is the "preparation of a new creative tradition" (p. 23).[1] Tradition is movement and creativity. Only the "multifarious, accidental, and unviable forms" of tradition are constant and immobile. Most

[1] Given in parentheses are page references to the edition of *Lysty do brativ-xliborobiv* published in Vienna in 1926.

dangerous, he goes on to say, is "literary romanticism. . .the delicate fragrance of a flower that has long since withered, a melancholy love for long dead forms of national life—a love without the force of enthusiasm, without the capacity for *creating* new life" (p. 101).

Tradition yields no happiness or peace for those who seek quiescence or who aspire to passivity. For Lypyns'kyj tradition is the personal lot that imposes on every human being the duties of labor and creativity; of struggle and movement. "Each of us must occupy his place in those ranks where life has placed him." Also, he "must fulfill his duty as his conscience commands him." This means that hc must struggle to create something new, basing himself on tradition and proceeding from it (see p. 351).

2. Just as in Lypyns'kyj's philosophy of history "tradition" is not passive or immovable, so "aristocracy" as he understands it is not rigid or static. The aristocracy is "the group of the best people in a nation at a given historical moment; they are the best in it precisely because they are the ones who *at the given moment* are the organizers, the rulers, and the helmsmen of the nation" (p. 131). "In a given historical moment"—these words already suggest that the concept of "aristocracy" is for Lypyns'kyj just as dynamic as the concept of "tradition." Lypyns'kyj stresses this dynamism. He adduces examples of the "aristocracy" of different peoples at various times: "As aristocracy should be considered the feudal knights during the times of the development of feudalism, the French nobility during the times of absolutism, the officers of Napoleon, the Prussian Junkers during the times of the development of the German Empire, the financial bourgeoisie that rules present-day France or America, the Russian bureaucracy of the times of the Petersburg Empire, the English working aristocracy organized in the English workers' organization. . . . Similarly, even the present-day Russian Councils of People's Commissars (*sovnarkomy*) would have to be called an aristocracy if they organized and secured the further development" of the Russian nation.

In other words, then, an aristocracy is not an a priori component of every nation. Instead, its creation is a challenge faced by every nation. An aristocracy must be "created" (p. 132). More precisely, every aristocracy must create itself; it must secure and develop its own right to existence. The essence of the process is "the constant renewal of the aristocracy" (p. 51). This is the essence of the aristocracy's existence. In the process of the aristocracy's "renewal" ever more various classes and groups take on an organizational and ruling role. Thus, for example, in contemporary England Lypyns'kyj observed a transfer in authority from the landed aristocracy to the "working aristocracy" (p. 131). It is unimportant whether his observation has been confirmed by history since the writing of the *Lysty*. What is important is that Lypyns'kyj's concept of the "aristocracy" is thoroughly dynamic.

3. Lypyns'kyj's concept of the "nation," too, is most distinctive. He stresses the same elements in that concept as did the Romantics and contemporary writers influenced by Romantic ideas (e.g., O. Špak). He advances the idea of the "organicity" of the nation, or the nation as an "organic collective" (p. 21). On this organic nature of the nation Lypyns'kyj builds his entire theory of the classocracy (pp. 218 ff.). Yet this idea is subordinate to "autarchy," that is, the self-sufficiency of national life, which is insular or closed (*zamknene*) and should not depend on any external forces: "No one will build a state for us if we do not build it ourselves, and none of us can make a nation if we ourselves do not wish to be a nation," he declared (p. 67). From this idea stemmed Lypyns'kyj's sharp criticism of the "Varangian theory."

Lypyns'kyj's regarding of *territory* as an attribute of a nation is not original. What is original, and simply unprecedented in contemporary literature, is Lypyns'kyj's considering territory a basic and constructive component of a nation's being. "Territory" is perhaps an inadequate word, for it implies only the amount of space that a nation occupies. A better word, and one that Lypyns'kyj uses intermittently, is "land" (*zemlja*), in its concrete being (*danist'*): that is, territory, with all its geological, topographical, economic, and even aesthetic properties. One's attachment to the land, to one's own native land, supports and strengthens national consciousness. Lypyns'kyj therefore considers it possible to speak of a "Territorial Nation," founded on a "sense of territorial patriotism" (p. 256). "Territorial patriotism underlies every organic nation and results from the instinct for a settled way of life," he writes (p. 277).

The unusual definition that Lypyns'kyj gives for who is a Ukrainian is well known: "A 'Ukrainian,' one's fellowman, an individual of the same nation, is everyone who is organically (place of abode and work) connected with the Ukraine; a non-Ukrainian is an inhabitant of another land" (p. 417). This definition has given rise to endless arguments. Nevertheless, the definition, for all its unusualness, is based on a deep metaphysical sense of the organic unity of the nation that lives on the land, grows from the land, and is psychically influenced by the natural geographic environment. The definition stands on a conviction that the feeling of love for one's native land as an organic whole—a deep bondedness with one's native land—is the absolute condition for the most close-knit association of humankind on earth, called the "nation."

For Lypyns'kyj a person's bond with the land creates a specific psychology that lives by creative tradition, the psychology by which the soul of the creative aristocracy lives. Along with the contrast between the "black" and the "yellow" peoples, the "farmers" and the "nomads," one of Lypyns'kyj's most brilliant conceptions is his contrast between the "law of the land" and the "law of capital." The struggle between them is the "struggle of two irreconcilable world views": the human being as the head of his own farm versus the human being as a member of an anonymous joint-stock company; the worker of the land versus the player on the stock exchange. The producer of material values necessary for life, who struggles directly with nature, versus the clipper of coupons, who invents stock-exchange maneuvers. Faith in the labor of one's own hands and the necessity (*konečnist'*) of the struggle with the harsh natural laws of the land is set against faith in cunning, fortune, speculation and the possibility of "general peace." The need for a religion or an idea as a preserve of strength in the difficult struggle with nature, versus complete religious indifference and the self-assured bookkeeping of the denizens of bank offices. Aestheticism in the whole of daily life—in the orchard, in the homes, in the field, in decorated yokes and embroidered shirts—is contrasted with art for sale, art "after dinner," and art "as luxury..." (p. 33). Lypyns'kyj goes on to draw a brilliant characterization of the social, familial, and political systems that grow out of the "law of the land" versus those out of the "law of capital."

This definition of the nation as a unity resulting from the unity of "territory" or land has an extraordinary originality. Lypyns'kyj is more radical and more profound in the concept than the Russian "Eurasiasts," for whom, too, "geographical" unity was one constructive factor in the concept of nation. Serious thought must be given to whether Lypyns'kyj's theory of nation reveals deeper motives of the Ukrainian national spirit, in contrast to the West European theories that advance the

state, race, language, and national consciousness to the foreground in the concept of the nation.

II

We already have pointed to the "dynamic" features in Lypyns'kyj's philosophy of history. They appear even more strikingly when we turn to another group of concepts in his philosophy of history: *idea*, *word*, *morality*, and *will*.

1. "Ideas" are incessantly created in the historical process and, when developed in part or in full, yield their place to yet others. Ideas do not fall from heaven, but are formed by humans for other humans. They grow out of elemental material life, and this essential quality of human social (*hromads'ke*) existence predetermines them. Alterations in the forms of "social existence" or "material life" of society lead necessarily to corresponding alterations in ideology. That is why Lypyns'kyj rejected all romantic enthusiasm and idealization of the past. "While riding on a motorcycle with a newspaper in one's pocket, it is no longer possible to have the old thoughts of the Zaporozhians. People should not be set on a motorcycle like a Cossack—with a tuft of hair on their head and wearing long-skirted coats (*župany*) and old-style baggy pantaloons." Every age must create new ideas. Since it is no longer possible to have Cossack thoughts, "the same spirit of the community-nation must now create other ideas, other thoughts."

It may seem that this is "relativism," that is, an avowal that each age and each nation has its own truth, and that there is not and cannot be a general truth. Lypyns'kyj addresses himself to this issue in completely different terms that recall Hegel's attempt to solve the same problem. "The truth of social life," he writes in the *Lysty*, "like every truth, is one. But it can be known from different sides and in its different manifestations, depending on from what point of view it is looked at and on what—in conformity with the point of view—real use is made of the known truth" (p. 353).

2. Ideas influence the masses or the human element not directly, but through the intermediary of the "word." For Lypyns'kyj the word plays an extraordinary role, as, perhaps, in no other system of philosophy of history. The human mass lives and is ruled by "elemental, subconscious, and irrational desire." Society and its separate groups "bring to consciousness" (*usvidomljujut' sobi*) this desire through the word (pp. 116ff.). This "bringing to consciousness" is connected with the manifestation of the desire "as an image arrayed in logical, verbal forms" (p. 117). "The image (formulated by the word in the cognizing work of writers) of the given group's elemental social (*socijal'ni*) wishes awakens in it the wishes hitherto slumbering in the subconscious" (p. 120). The *word* is just as dynamic and just as obliged continually to be recreated, while conforming to social and political changes and to historical processes, as are *tradition* and *ideas*. "The word, if it is to be creative, must serve life, and not fruitlessly endeavor to bend life to its laws. . . . The laws of the word—laws of logic, laws of dialectics—can acquire creative strength only when they serve not themselves, but the irrational, illogical, elemental desire from which all life, including the word itself, is born" (p. 115).

So we encounter in Lypyns'kyj a genuine cult of the word, an enormous respect for that immense instrument of human thought and will. That is why Lypyns'kyj hates nothing more than "littérateurs" in the negative sense, that is, persons who abuse words, who make of the word an end in itself, tearing it away from reality and

reducing the mightiest instrument of historical development into a means to serve their egoistic and petty interests.

3. Again and again Lypyns'kyj emphasizes the significance of *morality* and of the moral[2] foundations of social (*suspil'ne*) life and politics. Morality is the precondition of strength and authority, of "health and strength" in political constructs. "The foundations of all organized social (*hromads'ke*) life are the sense of legality and social morality," Lypyns'kyj writes (p. 107). He refers constantly to "moral health," "political honesty," and similar concepts. From his point of view, potent political forces, organizations, or groups are not those faced with morally simpler tasks, but exactly the contrary. The level of difficulty and of moral requirements posed by the tasks standing before a particular political group are symptomatic of the level of recognition of a political group or current. As the inner forces of historical development crystallize in the word, so they are revealed in the moral requirements and the moral norms of each age.

Lypyns'kyj examined the specific questions of his day from this viewpoint. Thus he wrote of the hetmanite movement: "The very element of life, as it makes greater moral requirements of us, will help us to overcome our inner weakness and to strike from us—as fire from flint—a maximum of energy and persistence.... It will receive us, it will nurture us with its tempestuous throes, but only when we shall have become worthy of it, only when we ourselves by our personal moral worth shall justify the greater moral requirements that the element of life makes of our creative ideas and of our moral faith" (pp. 107ff.).

It is no wonder, then, that Lypyns'kyj evaluates the significance of historical forces by their exaction of sacrifice and even self-sacrifice, or in any case, by their imposition of "limitation" and "self-limitation." For authority and strength, he believes, are based on those qualities.

4. Lypyns'kyj's position is diametrically opposed to the view widespread among the "positivists" that in society everything takes place in conformity with the principle of least expenditure of energy. On the contrary, he thinks that the highest intensity of strength, energy, and will are basic to the historical process and to historical creativity. He calls this condition *voluntarism.* "Voluntarism" he opposes to "fatalism." In other words, for him an avowal of voluntarism is an avowal of the active and creative role of the individual in the historical process. The aspirations and desires of the individual and of human groups—although not always conscious or clear to them—are not blind forces, but the factors that create history.

On this point Lypyns'kyj differs from such political theories as contemporary fascism or communism, which are "voluntaristic" in the same sense. If both fascism and communism believe that a new, ideal world can be created through human strength, then Lypyns'kyj knows the limits of the human will. A basic feature of his world view is a deep religiosity. The human will is limited by the will of God. A human desire or wish is impossible to satisfy without the faith that the aim of the desire in some sense fits into the divine plan of the historical process (p. 366). That is why Lypyns'kyj calls the aspiration of every nation to occupy a central place or one of the central places in the historical process "mystic imperialism" (pp. 364ff.).

[2] Lypyns'kyj sometimes uses the word "moral" in the sense that the word has in French—as a synonym of the word "spiritual," in opposition to "material." We make use, of course, only of those passages in which Lypyns'kyj uses the word "morality" in the *ethical* sense.

To use the terminology consistently, one should also call Lypyns'kyj's voluntarism "mystic" or "religious" voluntarism. Here, too, Lypyns'kyj's world view, which at first encounter seems to follow one or another popular theory, is in essence original and distinctive.

III

The originality and distinctiveness of Lypyns'kyj's philosophy of history lie in the premises of his world view, which has been characterized as pessimistic. Such a characterization can be made only if focusing on his use of certain words and terms and of particular separate sentences and assertions, while ignoring the deep wellsprings of his thought.

Lypyns'kyj sometimes speaks of the "catastrophism" (p. 120) of his world view. Perhaps it would be better to speak of its "tragicness." But this "catastrophism" or "tragicness" of his philosophy of history is only an expression of the religious nature of his world view. The possibility for historical catastrophe or tragedy stems precisely from the fact that neither human aspiration nor the human will is by any means the single, decisive factor in the historical process. For Lypyns'kyj history is indisputably "divine justice." The aspirations and struggle of human beings and nations may be condemned to failure; this indeed is catastrophe. But as regards the historical process as a whole, Lypyns'kyj's philosophy of history is maximally optimistic. Every truly religious philosophy of history is optimistic.

This maximal optimism in Lypyns'kyj's philosophy of history is manifested in his understanding of the negative and destructive forces of the historical process. For Lypyns'kyj these forces have no autonomy; they are not active factors of historical movement. Negative forces obtain their being, their forms, and their content from positive ones. Negative forces exist only as deviations, reversals, parodies, or caricatures of the positive, creative forces of history. Thus the victory of destructive over constructive forces is fundamentally impossible. Lypyns'kyj does not develop this point of view systematically, but he does illustrate it with a number of examples. All of Lypyns'kyj's analyses of negative historical forces and his interpretations of their effects are built on this understanding of them as dependent, ontologically short-lived, and unstable imitations (*nasliduvannja*) of creative and positive forces. This is also true of political forms. Only aristocracy and tradition impart strength to revolution: "Without part of the old aristocracy, which assumes . . . other forms but retains its old aristocratic, creative, and constructive spirit, no republic's rebellion on the ruins of a monarchy is possible" (p. 39). Elsewhere Lypyns'kyj writes: "It is impossible for a candidate to be a national Napoleon where the people still lack the tradition of national monarchs" (p. 92). The anti-hetmanites are obliged in their political work to "imitate (*pidrobytys'*) the hetman. . . or disappear. This is a general law, not simply the law of the Ukraine alone" (p. 92). Thus the Bolshevik Revolution lasts only because it rests on tradition: "The Bolsheviks have behind them decades of state and national thought; their revolution was prepared by the work of the Russian intelligentsia not only in the social, but also in the national and state arena." When a "new Pugačev" appeared, there remained for him "merely to organize what had been prepared by generations of Russian revolutionaries—by statesmen (*deržavnyky*) and patriots." Thus even in the sphere of ideology, rationalism can exist only as a form of mysticism, which merely conceals its real content (p. 201, fn.). The same features of imitation of positive phenomena and currents

occur in such negative forms of historical existence as modern anonymous capital, the intelligentsia—that "declassé, nonproductive, landless, and classless parody on the aristocracy"—and literature in its contemporary form, which is only a weak imitation of the traditions of the creative word. Even a destructive political ideal is called "utopia," that is, a land that is nowhere—the territorial idea of the nation underlies utopian ideas.

Such insubstantial and dependent forces cannot be a serious danger to positive, constructive, and creative forces. Lypyns'kyj has the right, then, from his point of view, to be a resolute, "extreme" optimist of the philosophy of history.

IV

The general philosophical premises, theses, and schemes upon which Lypyns'kyj bases the constructs of his philosophy of history deserve our careful attention.

1. A certain ontologism is characteristic of Lypyns'kyj. He is not satisfied with indicating the forces that have a spiritual and ideal character and that are active in the historical process. He also wants to point out the "material" in which these forces are "embodied" or realized. For that reason Lypyns'kyj puts the "soul" of the historical process together with its "body." He seeks, for example, "forms of the manifestation of the people's unconscious, mystic, and irrational will for a free and independent existence" (p. 84). Together with "moral" forces there stand "material" relations: "Material relations find expression in the statics of moral life: in what has already been created by the human spirit from passive material" (p. 195). But the relationship is mutual: "Without the development of social morality there is no development of the technology of material life; without the development of the technology of material life there is no development of social morality" (p. 197). Without the "regeneration" of faith, without the "upsurge of the spirit, the creation of a higher social morality. . ., there cannot be a higher technology and a higher material culture" (p. 205).

This dualism of spiritual forces and of the "material" in which they are realized is advanced at different points in Lypyns'kyj's philosophy of history. Desire and word, authority and strength, active and passive elements (the "yellow" and the "black"), the aristocracy and the masses, freedom and equality, state and society—all these pairs are like the pair of spirit and matter (pp. 356ff.). That is, in each of the pairs, which in their totality embrace nearly all of the philosophy of history (to them can be added yet other pairs that are analyzed or merely mentioned in Lypyns'kyj's works), there exists an opposition between an active spiritual force and the matter without which the force would not have attained reality; without the material element, the force cannot be embodied or realized. Lypyns'kyj's entire political ideology, and his idea of "classocracy," is founded on this premise of his philosophy of history.

2. The second basic feature of Lypyns'kyj's philosophy of history is his avowal of the specific character of every historical object and historical action. According to Lypyns'kyj, there does not exist, say, a "nation in general," "a tradition in general," or "an aristocracy in general," but only specific individual nations, aristocracies, and traditions, which, moreover, are such that at each given moment in time they are being modified, recreated, and renewed. Each historical creation is such as it is due to the process of history: "Each nation has only the tradition that it has created for itself in its history" (p. 94). Lypyns'kyj even suggests—in our view

hardly correctly—that national individuality is not a certain psychic "charactero-logical" given, but rather a "product of the historical process of the social life of the given collective; it is a creation, a formation of history" (p. 129). But if we take into account that the present is also "history," the national individuality will have to be said to be the history itself of the given nation.

Lypyns'kyj's work *Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny* (Religion and church in the history of the Ukraine; 1925) demonstrates the attention and respect with which he treated the concrete history of an individuality. A practicing Roman Catholic who accepted the teachings of the Catholic church in full, Lypyns'kyj believed that the denominations now living on the territory of the Ukraine should live side-by-side. For he believed that the sharp break of those historical individualities from their specific traditions was impossible.

3. We have already stressed more than once that Lypyns'kyj's philosophy of history has a marked religious coloring. A sense of higher values is the basic emphasis in Lypyns'kyj's philosophy of history.

It is precisely this sense of eternal values that gives to Lypyns'kyj's philosophy of history its particular character. A philosophy of history that leaves man to his own powers, that blindly and groundlessly holds (and for the most part does not at all notice its groundless and blind faith) that human beings can attain everything that they want by their own powers, is a dangerous (because groundless!) optimism that degenerates into its opposite—hopeless pessimism—as soon as people's hopes and efforts are dashed by historical fate. A sense of eternal values that stand above the historical process as timeless, unchanging, and immovable fundamental ideas—in particular, religious faith (which is a sense of highest value)—saves the individual from both extremes. A superficial optimism is impossible for him who knows that all of a person's efforts and good intentions are realized only when they fit the divine plan of the historical process. Hopeless pessimism cannot prevail over him who believes that history is not a flow of meaningless events, that mankind has a higher aim on earth, and that the incessant movement of history implements a higher truth.

To characterize the basic mood of Lypyns'kyj's philosophy of history is to point out that when Lypyns'kyj views the historical process his attitude is one of respect—respect for the values that are realized in the historical process, for the individuals and collectives that are the bearers of those values, and finally, for the Higher Power that directs the process. Like all social existence, and all the world, the historical process is built hierarchically, that is, it has levels higher and lower, subordinate and dominant, accidental and historical. Only from the upper and dominant levels can one understand the lower and subordinate ones.

That Lypyns'kyj's philosophy of history is essentially optimistic is best shown by quoting Lypyns'kyj himself. In one passage of the *Lysty* he summarizes, in only a few lines, his philosophical and historical views:

> Even the most difficult task can be accomplished given the following: an elemental, innate desire; a clear idea bringing the desire to consciousness; will and reason, which are necessary for the implementation of the idea; faith in God and that the given idea is in harmony with God's laws; and love for humankind among whom and for the land upon which the given idea is to be implemented.

Translated from the Ukrainian by Richard Hantula

Значіння ідей Вячеслава Липинського

ВАСИЛЬ КУЧАБСЬКИЙ

Editor's note: *Vasyl' Kučabs'kyj (1895-1945 [?]), historian, publicist, and military figure in the Ukrainian Revolution, was an officer of the Ukrainian Sharpshooters (*Sičovi stril'ci*), captain of the Corps of Sharpshooters of the Ukrainian army, and commander of its Second Infantry Regiment. He studied at Berlin University under Otto Hötzsch and Friedrich Meineke, and wrote an outstanding doctoral dissertation that was published under the title* Die West-Ukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918-1923 *(Berlin, 1934). He is also the author of "Vid pervopočyniv do proskurivs'koho perijodu" (From the beginnings to the Proskuriv period) in* Zoloti Vorota: Istorija Sičovyx stril'civ 1917-1919 *(The Golden Gate: The history of the Sharpshooters, 1917-1919; Lviv, 1937), pp. 5-180, and of the publicistic works* Bol'ševyzm i sučasne zavdannja ukrajins'koho Zaxodu *(Bolshevism and the contemporary tasks of the Ukrainian West; Lviv, 1925) and* Ukrajina i Pol'šča *(The Ukraine and Poland; 1933), as well as of numerous essays and articles.*

An ideological disciple of V. Lypyns'kyj, Kučabs'kyj was an unaffiliated conservative who was strongly committed to the Ukraine's independence. He was not directly connected with the group of Hetman Pavlo Skoropads'kyj. Following Lypyns'kyj's break with Skoropads'kyj in 1930, Kučabs'kyj, along with Mykola Kočubej and others, joined Lypyns'kyj in the formation of the "Bratstvo Ukrajins'kyx kljasokrativ-monarxistiv het'manciv" (Brotherhood of Ukrainian classocrats-monarchists, hetmanites).

*Kučabs'kyj was under the ideological influence of the Stefan George Circle (*Kreis*) of German poets, intellectuals and scholars, which included Friedrich Gundolf and Ernst Kantorowicz. From the early 1900s to the early 1930s, the circle's members adhered to a neoromantic philosophy of history and advocated the cult of the great personality, both political and cultural; they also glorified the German Empire of the Middle Ages and promoted German national conservative ideology.*

In the first half of the 1930s Kučabs'kyj was a leading figure in an informal group that functioned as a Ukrainian sub-circle of the George Circle. Other participants of the group were: Myxajlo Demkovyč Dobrjans'kyj (1905-), Ukrainian political activist and journalist; Ivan Vytvyc'kyj (1900-1939), Ukrainian journalist and a leading member of the younger generation belonging to the Ukrainian National Democratic Association; and two Germans—Dr. Hans Eberl, and Rolf Schierenberg, author of the book Der politische Herder, *which he dedicated to the "Ukrainian Captain Vasyl' Kučabs'kyj." Members of the circle, who were fundamentally opposed to Hitler's national socialism, met informally for readings of Stefan George's poetry and for political discussions. (For information on the Ukrainian sub-circle of the George Circle the editor is indebted to Myxajlo Demkovyč Dobrjans'kyj.)*

Kučabs'kyj's article "Značinnja idej Vjačeslava Lypyns'koho" (The significance of the ideas of Vjačeslav Lypyns'kyj), composed in a style of hero-worship so evidently influenced by the George Circle's philosophy, is reprinted here (with minor orthographic changes) from the Ukrainian Catholic conservative monthly Dzvony *1932, 6 (15): 403-419.*

Є це завше признакою великих історичних особистостей — все одно, чи це будуть владарі над народами, чи віщі співці, великі полководці, державні мужі або мислителі, — що їхня постать ділає на сучасних і пізніших людей *безпосередньо* як повний достоїнства людський первовзір. Їхнє життя є гідним наслідування праобразом великого життя, їхні чини й їхні думки нав'язують якийсь таємний зв'язок між людьми і самою *істотою* отих великих людей, і ця таємнича безпосередня зустріч родить у душах пізніших поколінь тягу до сповнення нових великих чинів на світі й до висловлення нових високих дум. Так істота Ахілля розбудила істоту Великого Олександра в безпосереднім, повнім живого вогню шануванні отого героїчного праобразу і повела цього нового героя на підбій світу, — і так кожна визначна, переломова історична особистість, ставши праобразом, промовляє *безпосередньо* до споріднених із нею душ почерез століття, ба й тисячоліття.

Але промовляє вона так лиш до *споріднених* душ. І власне є це одним із найтемніших, найбільш невідрадних проявів новочасного життя, що розріст літературщини й псевдонауковости в останньому столітті кинув оту сіль землі, якою є великі герої, на поталу неспоріднених з ними людських типів. Бо це, що в героїчній особистості важне, — це не назверхні подробиці її життя або твору, тільки її скрита, повна таємничости, запліднююча до нових великих чинів духова *істота*. Але ті сотки більших і менших ерудитів, які в силу якогось припадку або примхи беруть собі за, невластиве для себе, завдання чи то прослідкувати біографію якогось героя, чи то аналізувати й систематизувати твори його духа, не мають ніякої спорідненості з високим предметом, яким займаються, і тому на ділі не можуть його збагнути, а те, що в результаті їхнього з'ясування виходить, — це тільки мертва схема на їхній власний малий образ і подобу. Сліпі й глухі для його істоти, вони вважають своїм обов'язком зробити героя "загально доступним", себто "доступним" для їхнього власного розуміння, і нищать так суттєво важний образ його життя, присипавши його румовищами подробиць буденщини, серед якої він жив, і "людських слабостей", які він виявляв, так наче для пізнання того, чим був і є герой, важне знання його найнижчих життєвих функцій, які кожен виконує, а не найвищих, які виконав тільки він один. Своєю ж аналітичною дестиляцією духової продукції героїв — поскільки ці були чи то віщими співцями, чи особливо мислителями, — оті люди зводять усе, що в цих творах сказано, до мертвих, чисто логічних категорій, до системи абстрактних понять і доктрин, якими вправді можна гімнастикувати мозок, але не можна одушевлятись живим вогнем. В цей спосіб ці люди просто нищать у тих творах героїв якраз те, що в них є найважніше, те, що в них якраз найбільше безпосередньо й промовляє до споріднених душ і їх манить та пориває, а саме: *етос і візію*, котру герої висловлюють символом, порівнянням, образом, але котрої ніколи не можна видистилювати й зформулувати логічним поняттям. Найвищі, повні найглибшої, віщої мудрости твори духа обезпліднюються ось так — як обезпліднив модерний "розслід" твори Платона і як обезпліднює він твори всіх інших героїв духа, яких лиш торкнеться, щоб їх "уприступнити" й "вияснити".

Це скривлення, це розложення шанування героїв, яке вбило здібність до приклонного благовіння перед ними й знизило їх до рівня розуміння "освіченої" вуличної "публіки", привалило інтелектуалістичними румовищами одиноке джерело, якого живоцільною водою такі духово обезпліднені й розложені часи як наші взагалі можуть себе оновлювати, — те джерело, яким є *безпосередність* відношення вартісніших людей до героїв минувшини і безпосередня передача їхнього живого вогню великих чинів і високих дум у другі споріднені душі. "Популяризація", "уприступнення", "розпропагування", себто зведення всіх духових вартостей на найнижчий, "масовий" рівень, — це й стало раком, що розточує духове життя нинішних народів, і з цього боку беручи, винахід друкарства став чистим прокляттям для народів. Він уможливив людям, які не мають нічого вартісного висловити, велетенську пасожитну літературну продукцію, яка галапасує на призабутих народами дійсних духових героях, і в цей спосіб він цих героїв до решти відгородив від народів. Адже Гомер, Айсхіль і Платон, Данте і Шекспір — це не системи доктрин, які можна зреферувати і так зробити самі перводжерела зайвими. Ці духові герої — це є незамінимі нічим *духові потуги*, які несуть у собі вічну оновлюючу, духово запліднюючу силу, але лиш тоді, коли вони натрапляють на споріднену душу, яка воспримає їх наївно, себто безпосередньо, не розторощуючи цього наївного одушевлення ніякими ерудитно-критичними рефлексіями й аналізами, — а стирти скептичної модерної макулятури якраз і нищать таку наївну готовість до одушевленого восприйняття. Можна було б сказати, що один рукопис Гомера чи Платона, який з покоління в покоління передається серед якогось "неосвіченого" народу з рук у руки — з природи речі з одних покликаних рук у другі *покликані* руки, бо інакше — в непокликаних руках — пропав би, — запліднюючи своїм духом покликані до цього, отже найвище вартісні душі цього народу, є в силі за посередництвом власного творчого ділання отих Гомером і Платоном духово запліднених одиниць-особистостей витиснути на культурі й житті отого народу, глибшу печать того духа, яким отой прастарий рукопис перепоєний, ніж сотки новочасних едицій Гомера й Платона, яких безпосередність ділання є спаралізована раком "критичних" аналіз, — і в цьому й заключається ціле "популяризаційне" й "дослідче" нещастя новочасної друкарської преси.

Існує ґрадація, так сказати ієрархія людських душ. Найвищі її щаблі досягають божеського — це є ступні пророчих, Богом надхнених постатей. Найнищі ж губляться в пересічній і нижче пересічної юрбі. Посередині світ більше чи менше геніяльних, реформаторських, провідних, переломових постатей. Є на вищих ступнях цієї ієрархії постаті важні для всіх часів, постаті понаднаціональні і понадчасові, такі як Платон. Є інші, зв'язані зі своїм часом і народом, але всім їм спільне те, що вони є *духовими потугами*, що їхнє життя не кінчається з їхньою індивідуальною смертю, тільки ділає, все ширші круги своїм діланням охоплюючи, і цим діланням змінює в якихось ширших чи вужчих розмірах обличчя світу, спрямовуючи позитивні — отже будуючі, творчі — вияви свого народу в

такім напрямку, в якім вони не пішли б, коли б даної великої людини серед даного народу не було. Ми кажемо: *позитивні* вияви, а не вияви взагалі. Бо не це є знаком, що якась людина належить до світу духових потуг, героїв, що вона взагалі струснула своїм народом, тільки те, що її життєвий твір ляг у підстави позитивної творчости: *оформлення й упостачення* народу з хаотичної маси в позитивно співрішаючу про вигляд світу історичну якість. Стєнька Разін струснув московським народом, і цей землетрус ще й по сьогодні дрижить, — але це був тільки землетрус, це було тільки негативне, руйнуюче, бунтарське діло, неспроможне поставити з себе щось нового на місце збуреного. Герої ж належать до світлого, промінного світу постаті і форми, — не до темної, понурої, зловіщої преісподні нижчелюдських, хаотичних потуг, — і тому Стєньки Разіни стоять серед ієрархії людських душ на найнижчім ступні, — на тім ступні, що губиться серед людської черні й шумовиння, на межі між людською й звірячою подобою.

Рідкі є постаті духових потуг серед українського народу. Хмельницький — Шевченко — Липинський: ось і одинокі три, дуже різні від себе взаємно, духові потуги, які він досі вспів видати з себе за час трьохсот літ. Небагато їх — на жаль... Ділання двох перших відоме — і вже в значній мірі подіями 1917-1921-ого років вичерпане й закінчене. Ні Хмельницький, ні Шевченко вже не вистачають для оновлення українського народу. Ділання ж третього щойно в зав'язках. Ці зав'язки "перебалакувати", їх "критично аналізувати", їх систематизувати в доктринах, в голих логічних поняттях, — це було б убити і знищити їх, ще поки вони не почали ділати. Одиноким же шануванням В. Липинського — це не "популяризувати" Його твори, тільки їх — *читати*, щоб вони безпосередньо говорили: істота до істоти, і щоб істоту В. Липинського українські люди самі восприйняли, якщо вони до цього здібні, й її в собі дальшим поколінням понесли і передали, не тільки її зберігаючи, але й власною творчістю її розвиваючи і нею свій хаотичний народ оформлюючи, щоби прийняв виразну постать.

Адже як твори інших духових героїв, — так і життєвий твір Вячеслава Липинського ні не вичерпується, ні навіть не з'ясовується якоюсь політичною *доктриною*, — і тому дуже помилявся б той, хто думав би, що *цілість* світу ідей В. Липинського заключається в "ідеології" чи в "програмі" Клясократичної Монархії на Україні. Помилявся б і той, хто думав би, що вистачить видистилювати з "Липинського" цю "програматичну" доктрину й "фанатично переконатися" в неї, щоби тепер, після Його фізичної смерти, могти продовжувати ділання Його духа і життя серед українського народу. Коли б було так, що Вячеслав Липинський змішувався б у логічних конструкціях якоїсь доктрини, — то він не був би ніякою духовою потугою, здібною оновити свій народ. Він був би лиш пустим, внутрішньо беззмістовним інтелектуалістом на моду тих українських "ідеологів", що що пів року якусь нову партію організують. Інтелектуалістом, який вправді є в силі писати "програми", "фанатизувати" і "організувати", але не є в силі робити українських людей по *суті іншими*,

ніж вони перед тим були. Бо оновлювати якийсь народ — це значить його *переіначувати*, а ніякі "програматичні" "переконання" не є в силі змінювати людей по їхній істоті.

Ділання також "Липинського", який був би доктринерським інтелектуалістом, було б такою самою однодніквкою, такою самою миляною банькою, що й "непереможне" в свій час, чисто квантитативне ділання українських есерів, "захопивших" у 1917-ому році під свій "вплив" "мільйонові народні маси". Хліб дійсних духових потуг, героїв, з такої муки не печеться! З "ідеологій" у розумінні доктрин і "програм" ще ніколи не вийшло ніяке живе життя, ніяке відродження й ніяка творчість. Бо значіння мають лиш дійсні ідеї, яких восприйняття вимагає не тільки переміни дотогочасних *інтелектуальних* "переконань" людини, а ще й того, *щоб ціла істота людини з усіми її іраціональними глибинами відповідала істоті даної ідеї.* Такими є ідеї Вячеслава Липинського, і це й ставить Його в ряди історично великих, переломових, *реформаторських* постатей і справжніх духових потуг.

Що ж є *істотою* цієї переломової в українському житті людини, якщо вона ні не вичерпується, ні навіть не з'ясовується "програмою" Клясократичної Монархії?

— Істотою Вячеслава Липинського є той іраціональний *етос*, який Його виповнював і який у площині Його політичної діяльности й думки викликував перед очима Його духа образ-ідею Української Клясократичної Монархії, — образ-ідею, себто щось рівнозначне не з "програмою", тільки з — візією, подібно як ні "конституцією", ні "програмою", тільки ідеальною, візіонерною напрямною політичною ділання людей була Держава Платона, — візією, повною *вищої сили*, котра й запевнює їй її майбутню реалізацію на Україні. Правдоподібно не без страшних потрясень і знищень на Україні, поки засвітає день її реалізації, — як аж після страшних потрясень і знищень зреалізувалася колись віща візія Платона, коли настала відповідна для неї світово-історична година: в Окцидентально-Християнській Державі Середньовіччя.

Етосом же, який викликує образ-ідею Української Клясократичної Монархії, є — *релігійний етос*. Покоїться він на безпосередньому відчутті людини всією її душею, що нічого на світі не діється в силу безумної случайности або своєвілля, тільки що світ і люди підлягають всеобнімаючим божеським силам. Ці сили зв'язують усе: і природу, і людей, і народи в один, повен божеської думки Космос.

Лиш на підставах цього іраціонального *релігійного* етосу, лиш тоді, коли серед якогось народу існує повна наївного благовіння перед Божеським Абсолютом релігійність, є взагалі можлива й досяжна розв'язка питань людського співжиття. Без цього етосу в душі — людина не є нічим, як тільки відірваною одиницею-атомом, несеною вітром "щасливих" або "нещасливих" випадковостей пилиною, а народ не є ніякою суцільністю, ніякою цілістю, тільки є хмарою куряви, яка знімається під вітром "масових" пристрастей, але кожної хвилини може знову лягти на поле, як тільки стане затишно. Людське життя перемінюється тоді в "існу-

вання для існування", воно перестає мати всякий *вищий змисл.* Напрямною стає тоді "особисте щастя", — все одно, чи під видом паразитарного квієтизму, чи задоволювання себе, заглушування внутрішньої пустки оцього беззмістовного "життя", вичерпуючою всі енергії людини шаленою "діяльністю для діяльности" й "боротьбою для боротьби". Невиносимими, бо позбавленими всякого вищого змислу стають тоді всі обмеження, які накладає на відірвану людину дана їй від уродження судьба і так стоїть на перешкоді її "щастю". Змислу не має "бідність" поруч "багатости", недужність поруч здоров'я, підчиненість поруч панування; адже всі є рівні, бо всі є однаковими атомами, то чому ж має судитися одному це, а другому те? Таким робом "існування для існування" вимагає невпинного загального бунту проти всього, що людський атом зв'язує і підчиняє другим: проти держави, соціяльного устрою і навіть проти найосновнішого людського зв'язку — проти родини. Але ж змислу не має теж і "визволення" й "воля" — бо де ж є межі "визволення" і які духові потуги можуть спинити "війну всіх проти всіх" після "визволення"? "Грубе насилля", "право сильного", "фізична сила", "диктатура" являються тоді одиноким рятунком перед хаосом і загладою, — і так спасінням видається тоді введення нової "поневолености" й "неволі" на місце тієї, від якої щотільки наступило "визволення". Але ж змислу не має й ця нова "неволя", бо й вона не в силі спинити "війни всіх проти всіх", бо якраз така "війна" й є одинокою методою "природного добору" "найсильніших", себто здатних для "насильного панування", і тому не може скінчитися ніколи, бо "найсильніші" швидко слабнуть і стають лиш "сильними", а "сильних" є поруч них багато й ніякі розстріли не вигублять їх до ноги. Так усе попадає в зачарований круг, доходячи циклічним рухом до своєї антитези, перед якою тікає, щоб циклічним рухом знову до неї вернути. Світ і життя перестають бути реальностями, вони розщіплюються й розкладаються на масу примар і фантомів, які звуться "проблемами". Тисячі "ідеологів" мізкують над "проблемами", перекрикаючи один другого. Але ці "проблеми" не мають у тій арелігійній площині, в якій знаходяться, взагалі ніякої розв'язки, — ні з "економічних", ні "національних", ні "соціяльних", ні "державних" "штандпунктів", бо ніякий не є в силі дати людському життю *всеобіймаючого* змислу, ніякий з них не є в силі оправдати того, щоб людина займала якраз таке, а не інакше місце поруч своїх ближніх. А без поставлення всіх на *відповідне для них* місце і серед *відповідні для них* межі, щоб кожен робив лиш те, що до нього належить, і до іншого не втручався, не може бути ніякої мови про упорядкування хаосу "проблем" і експльозій.

Але там, де серед якогось народу ділає релігійний етос, — там усе ясне, прозоре, розв'язне, там "проблеми" взагалі не існують, бо все займає те місце серед цілости світу, до якого *по своїй істоті належить*, а біжучі життєві питання розв'язуються наївно, безпосередньо, здоровим розумом і здоровим, невибуялим імпульсом, усе одно чи війною, чи миром. Місце, на яке людина поставлена судьбою, і межі, серед яких їй призначено ділати й самопроявлятися, є тоді незалежними від її волі, так

що немає ніякого змислу проти цієї долі безмірно, скажено, засліплено бунтуватися, тільки є змисл змагатися *серед даних* меж, не переступаючи їх, не роблячи з себе чогось, чим дана людина по своїй істоті не є і стати не може. Адже людина не є "індивідуумом", яке може вибирати собі своє місце своєвільно, тільки вона є посланою в низ на землю частиною цілости Всесвіту, частиною якраз на дане, а не на якесь інше місце для сповнення свого *життєвого покликання*, для виконання свого *життєвого завдання*. Тому не задля самого по собі фізичного існування свого, тільки задля цього *вищого змислу свого життя* людина терпить і радіє, бореться і гине. І тому вона може мати в собі силу переносити нещастя і класти своє життя в жертву, — бо вона не живе для свого "щастя", тільки для виповнення своєї істоти своїм життям, хоч би й "нещасливим" життям.

Змисл має тоді серед божеського космічного порядку трудяще життя селянина —і не надаремні були радощі і злидні цього життя, ті радощі і ті нещастя, що чергувалися з року на рік у великому ритмі родження, росту і смерти і нового родження природи, серед якої він жив, — не надаремні, тільки для чогось потрібні вони були і за його буття на землі, і в тій таємній хвилині, коли його рука зісовгується мертва з чепіги сохи, а тіло лягає в могилу, щоби ввійти назад у круговорот життєдайних природних соків землі. Змисл має серед отієї єдности божеського космічного порядку теж і життя, і смерть лицарів-дружинників. Вони не на те, щоб давати матеріяльні підвалини під творчість свого народу. Межі їхнього життя ширші: їм дано здійсювати вищу думку фізичного існування людей на землі — думку плекання шляхетної крови серед свого роду в інстинктовній відразі до страшного, всеруйнуючого прокляття фізичного й духового звиродніння, — думку закінчування і завершування людського буття на землі славою, — думку вірної служби людям, яких загальний порядок на землі поставив на вищому від них щаблі людського достоїнства, — думку вкінці кладення своїх голов у тій вірній службі законові й порядкові над народами й світом. Змисл мають володарські появи на світі, маєстатичні, королівські постаті, яких буттю дані понадіндивідуальні, цілий народ охоплюючі межі законодавців, щобільше: репрезентантів законности, яка — і тільки вона одна — з етнічної зграї робить народ. І змисл має вкінці творчість віщих співців і надхнених мистців, бо своїми піснями, своїми в слово чи в камінь влитими візіями вони підносять духа свого народу до живого, безпосереднього, наївного відчування всеобнімаючого, божеського космічного порядку, вони є джерелом того приклонного благовіння, яким віддихає їхній народ і в щасті, і в горі, вони переносять подвиги тих героїв, яким славу співають або монументальні пам'ятники ставлять, у ту площину надлюдського, вічного, у якій індивідуальний людський чин набирає значіння загальноважного, понадчасового, символічного, божеськими космічними потугами осяяного чину. Так усе має безпосереднє відношення до незмінного, непорушного, вічного, і тому все є потрібним, конечним, повним змислу, бо воно має ясно означене місце серед *цілости*, виразно означений своєрідний ступінь серед космічного порядку.

Релігійний же етос є завше етосом *героїчним*. Є це етос, яким відзначаються могутні, наче з каменя викуті, наче з криці вилиті *постаті* — "індивідуальності" в найвищому розумінні цього слова. Бо щоб бути постаттю, для цього замало гістеричного "бажання" "виявляти свою індивідуальність" і для того, керуючися наче яка комаха примхами, виправляти без ніякого стриму все, що людині завгодно, — як це діється нині. Щоб бути постаттю, треба віддзеркалювати своїм індивідуальним життям якусь *понадчасову космічну силу-ідею*, а це буває тільки тоді, коли людина *виповняє собою дане їй місце й призначення*, спочиваючи сама в собі й не переступаючи даних їй меж, не розгублюючи себе поза тими межами в безплодній, хаотичній, позбутій внутрішньої правди метушні. І щоб бути постаттю, треба наївно-реалістично здійснювати дане собі достоїнство, з правдою й вірністю самому собі, себто даній собі істоті і даному й призначеному собі місцю в світі. Чи це буде — в народі, перепоєному героїчним етосом, — селянин — кожен з них упостачуватиме собою яко вроснена в землю-природу людина якусь сторінку елементарних сил природи, але упостачуватиме цілий і неподільний наче не розколена скеля *яко праобраз і тип:* хто незламну фізичну вітальність природи, хто її підступність, розум і хитрість, хто її мстивість аж до п'ятого покоління за гріх проти неї. Чи це буде войовник-дружинник — кожен упостачуватиме як одноразова, неповторна в своїх індивідуальних відтінках, а все ж у глибшому змислі як типічна поява якусь вічну потугу-ідею соціяльного життя: хто правдивість і справедливість, хто відданість і вірність, хто понуру дійсність і безоглядність збройної боротьби між людьми. Бо не кожному, лиш постатям на найвищих щаблях людської ієрархії, героїчно владарським і героїчно віщим постатям є дано упостачувати собою не одну, а багато космічних сил-ідей. Так героїчне, суцільне життя оформлює кожну людину на даному їй місці від найнижчих до найвищих достоїнств, від селянина аж до тих владарських і віщих достоїнств, де потуга і дух людини знаходять свій найвищий вислів і рішають про вигляд народів і про біг історичних подій на століття.

Героїчний же етос не може бути з природи речі інакший як тільки *аристократичний*. Бо де визначується всьому своя міра і всьому своє місце, там непорушним заложенням мусить бути свідомість про нерівність між людьми, про різні ступні людських достойників і призначень, і тому й їхніх прав і управнень, про ступневу будову кожного порядку на світі, у якому нижче стоїть у підвалинах вищому, а вище найвищому: завершенні й упостаченні буття — себто потуги і духа — всього народу у владарсько-королівських і в віщих, божеськими таємницями надхнених особистостях.

Але не каста рішає про місце людини-одиниці серед цього загального, отже державного, людського порядку, одним без вини приниженість, другим без заслуг державну керму віддаючи, — тільки здатність до провідних функцій серед своєї верстви. І тут аристократичний етос Вячеслава Липинського переходить у *клясократичний* як останню сторінку загального релігійного Його етосу. Про політичну, державну вагу даної

людини рішає *безпосереднє відношення між людьми*. Ніякі абстракти не втискаються серед народу, опанованого клясократичним етосом, у взаємини між живими людьми й не розділюють їх механічно безоднями мертвих схем і пересудів. Клясократична Держава — це не абстрактна конституція, тільки *органічний* порядок достоїнств, у якому вищепоставлене є сполучене нероздільно з нижчепоставленим, сполучене не "організацією" й її "організаційними авторитетами", себто часто-густо ні до чого доброго нездатними бовдурами, — тільки сполучене безпосереднім людським відношенням *особистої* взаємної пошани, особистої взаємної вірности, служби й піклування між людьми, людьми такими, якими вони є, людьми з крови і кости. Закон — це не абстрактна засада й параграф, з якої машиною чисто логічного думання дедукується "правосуддя" "рівне" для всіх і для всякого випадку, — тільки це є здійснювання *живої справедливости*, безпощадної, де є гріх проти духа, проти космічного порядку, прощаючої, де є "гріх" проти речей, не духа. Ступні авторитетів — це не припадок більшої чи меншої абстрактної "освічености", чи механічної "посади" й "диплому", — тільки це ступні заслуженої пошани серед ближніх-сусідів своїх, тим вищої пошани серед даної суспільної верстви і серед даного ступня загального достоїнства, чим вищі, чим більше героїчні, мужні, характерні, означені прикмети даної людини серед круга собі рівних, і близьких, і рідних людей, ближніх, сусідів. Але кожен має властивий йому авторитет і заслужену собі пошану: і гордий своєї необхідности кметь, і пишний на свою очайдушність войовник, і маєстатичний владар. В обличчі Держави всі суспільні верстви рівні, себто всі мають безпосередню співучасть у найвищій державній владі, але величина цієї співучасти нерівна, бо нерівна є вага й значіння самих верств і їхніх функцій у житті цілости — Нації й Держави.

Не "програма", не доктрина, — тільки *етос* робить Вячеслава Липинського безконечно далеким від "загалу" нинішнього українства, такого, яким воно нині — на жаль — є. Короткозоро, плитко і несправедливо було б ганьбити це українство. Ніде на світі, серед ніякого іншого народу не є сьогодні ліпше, як серед українців. Різниця є тільки та, що інші народи мають більшу спадщину спетрифікованої культурної традиції, що ті народи мають більше рутини, так що виховані цими рештками шляхетнішої минувшини люди все ж виявляють хоч дрібку особистої приличности. В українців же ні культурної — хоч би й вже мертвої — традиції, ні навиків рутини з минувшини немає, і тому усе те, чим хворіють усі інші народи, проявляється серед українців більше обнажено, одверто, дикіше, вульґарніше, неприличніше, ніж деінде. Але й стільки всього. Бо традиційні вартості інших народів жили колись виключно завдяки тому, що в їх підставах лежала хоч якась дрібка, якась притухла іскра стародавнього середньовічного релігійного етосу. Але тепер, нині серед нашої доби, *Бог відвернув своє лице від народів*, і в їхніх душах гасне і загасла остання Божа іскра. Традиція втратила свій вищий змисл, бо не має відношення до Божеського Абсолюту, вона стала в наслідок цього внутрішньо мертвою, нездібною розвиватися й рости далі. Вона стала наче стовбурами

зісохлого ліса. Це наче ліс і наче вже й не ліс, а щось перехідне між лісом і пустарем, — і оці спетрифіковані стовбури нині на наших очах один за другим до решти миршавіють і з грюкотом валяться на землю. Серед цього процесу "визволення" людей-атомів із всякого космічного, божеського порядку народи нестримними "поступами" так таки наглядно, з року на рік, чим гірше дичіють — навіть найкультурніші народи, — і всі один за другим швидко наближуються до того стану, в якому нині вже знаходиться — по правді: "найпередовіший", "найпоступовіший", "найбільш революційний і фанатичний" з усіх европейських народів — український народ. Ось і стільки всього, — отже чого ж якимсь особливішим гнівом п'ятнувати якраз українство, коли нині — так сказати — "українізується" цілий світ?

Що значить ціла ця світова "українізація" — це наглядно можемо бачити кожного дня на західньоукраїнських землях. Брехня опанувала ціле життя народу. Брешуть усі — хто в злій волі, бо йому вигідно "жити" в каламутній водичці, а хто в "добрій волі", бо йому здається, що цей розклад можна спинити, якщо засуґестіонувати "масу" "палкими" фразами й фальшивими "національними леґендами", в які не вірять самі ж оті "провідники", які все це в поті чола бідними, опущеними, пустими інтелектами своїми видумують, щоби своїми брехнями "одушевити народ" і наче встрикненням кокаїни підбатожити його до "вибуху нових непереможних національних енергій". Мужньо казати своему народові правду в вічі, мужньо з'ясувати йому його дійсне положення, мужньо отворити йому очі, що він стоїть перед обличчям смерти — такої смерти, або й ще менш на воскресення подаючої надії смерти, яка вже постигла Наддніпрянщину, — мужньо все це робити, не лякаючись ні втрати "популярности" серед "мас", ні куль від гістеричних терористів, ні опльовувань і оклевечувань від різного шумовиння, що вдерлося до національної преси, — на це не має відваги ніхто. Чесний, зберігаючий якісь засади правди, приличности й чести в громадському житті елемент відсувається від всякої можливости впливу на все те, що діється під назвою "національної політики", бо яка ж прилична людина є в силі конкурувати з демагогами, інтриґантами й клеветниками? Зверху "революційність", під сподом хрунівство — ось і ціле те "національне життя", яке з кожним днем усе виразніше "викристалізовується". Не "вище моралі стоячі надлюди", тільки нижче моралі гниючі підлюди чимраз більше монопольно захоплюють в руки "провід нації" — однакові типи людські, все одно, чи вони в "революції", чи в "угоді" мачають пальці. Була б ще якась іскра надії серед цієї понурої ночі української — і не лиш української, але й загальносвітової, — коли б цей нездержно поступаючий процес внутрішнього перегнивання захоплював лиш горішні суспільні верстви, а не затроював долішніх. Тоді були б може надії, що якісь понурі, але здорові хлопи, якісь брутальні, але нерозложені наймити і робітники, маючи до сита всього цього, що на "верхах" діється, зметуть оту Содому і Гомору з лиця землі і відновлять хоч примітивну, але здорову *правду життя*. Але розклад не спиняється перед нічим. Простолюддя, яке ще так недавно

було на західніх землях українських по суті здорове, патріотичне, готове для жертв, послушне й вірне своїм провідникам, працьовите, чесне, — чим далі, тим більше перемінюється в чернь. Розпуста починає прожирати його вітальність, шириться злодійство й забійство, губляться старі, аристократичним духом перепоєні звичаї, обичаї, закони приличности й чести, пропадає здібність взагалі ще когонебудь і щонебудь шанувати. Народ перестає бути народом взагалі — і на це ніякі верески про "Націю" нічого не поможуть.

Бог відвернув своє обличчя від народів і на чоло їхнє лягла понура печать прокляття... Нічого нового і небувалого. Ціле новочасне знання історії світу від шістьох і більше тисяч літ свідчить про це, що якраз так як нині завше гинули великі, тисячолітні культури серед загального розкладу й гниття. Не є виїмком із загального закону смерти й наші часи. Повний потрясаючої, понурої таємничости цей процес конання народів. Здавалося б — дивлячися на розрухи, експльозії, гін і "темп", які завше таке конання супроводжають, — здавалося б, що ще ніколи не було серед народу стільки "енерґії" і "життя", що саме в такий — останній — мент. Цей "темп" і гін, — це й є те, що завше в таких часах оп'янює людську чернь, щоб не схаменулась, щоб не спинилась, щоб у своїх "фанатизмах" не летіла стрімголов в остаточну загладу. А одначе — все це судороги конання, смерти й розпаду. Чим збагнути таємницю цього конання? — Ніяким науковим розслідом історичним її не збагнеш, ніякою аналізою політичних, соціяльних, економічних, національо-біологічних обставин! Дійсний вгляд у первопричини дають щотільки *релігійні оповідання*, збережені у всіх святих книгах народів про ті часи, які попереджували часи нової релігійности на світі. Потоп — вежа вавилонська — Содома й Гомора, — ось ці біблійні оповідання про конання і смерть культур, — може й таких прастарих культур, що їхні сліди нині морями залиті, так що ніякий археолог не є в силі дати "наукову" вістку про них. Але релігійні оповідання не є зв'язані ні з часом, ні з народом, — вони вічні і завше правдиві: і вчора, і нині, і завтра. Скрізь один мотив у них: народи гублять свій первісний наївний релігійний етос, вони бунтуються проти божеського космічного порядку, свій змисл вони перестають бачити в божеськім, а знаходять в "існуванні для існування" і "боротьбі для боротьби", в "щастю на землі", в "темпі" "індивідуалізму", в виснажуванні своїх енерґій, у матеріялізмі "вавилонських веж". І Бог відвертає тоді своє обличчя, й на світ лягає — Боже прокляття. Це прокляття можна було б відвернути. "Коли буде в Содомі п'ятдесят праведників у городі, помилую ввесь город і все місто задля їх, — рече Господь. — Не погублю і десятьох ради!" — Але й десятьох праведників у Содомі не знаходиться — і тоді прокляття входить у силу і дійсність. Бо "народи є думками Бога": вони гинуть, коли Бог перестає думати їх. Тяглість роду людського і тяглість історії від цього не вгаває: на місце померлих Бог думає нові народи... Ось і розв'язка тієї понуро-таємничої події, якою є кінець світів, народів, культур...

В чім же заключається хоч промінчик надій на будуче серед наших

зловіщих часів? Завше було так, що сіль землі між засудженими на загладу народами з відразою відверталася від загального розкладу і, повернувши своїм духом назад, до цих духових перводжерел, з яких їхній народ брав давніше живі соки свого росту, ці духові вартості собі опритомнювала. Ця сіль землі включувала ось так у себе всю живу істоту минувшини свого народу і так *зберігала* їх перед загладою. Так наче новим зерном, новим посівом ставала ця сіль землі, — зав'язком вагітним, повним внутрішніх сил кільчення, стужених за тим, щоби впасти на новий, непочатий, нерозложений, плодючий ґрунт. Ґрунтом же тим були досі в історії світу завше — варварські народи. Ці примітивні, але здорові, бо повні архаїчно-релігійного етосу і опановані тривкою мораллю свого життя потуги вривалися вогнем і мечем у занепавші Содоми й Гомори, довершуючи так на них *Божого суду*, — і вигубивши там усе загуби гідне, сідали на його місце. У ці непочаті, варварські душі й передавала тоді та сіль землі, яка ще в Содомі й Гоморі збереглася, свої духові зав'язки, і ці — сполучившися з вродженими таланами варварських душ — розгорталися наново, проходячи всі ступні росту культур: від кільчення архаїчних часів почерез розріст коріння, пня й гонів середньовічних часів і почерез розквіт клясичної культури з завіщаних їй середньовіччям пучків, аж до спілости овочів пізніх часів і до в'янення, сохнення, упадку і гниття часів кінця і конання...

Але нині ніде вже на світі варварських народів немає. Модерна цивілізація включила їх усіх у загальний процес гниття, — як включилося в цей процес і наше власне, ще недавно більш-менш здорове, варварське, простолюддя. Світ іде отже в добу загальних внутрішніх переворотів *самовинищування*, — добу, якої передсмак — покищо слів, але небаром теж і діл — подає нам нинішня заіла внутрішньоукраїнська гризня. Де ж шукати тут нових надій?

Ці надії містяться в тому, що серед нинішнього хаосу скрізь зарисовується серед народів процес *відділювання їхньої соли землі*. Скрізь ця сіль землі засклеплюється сама в собі, резиґнуючи з того, щоб як стій, негайно "оздоровлювати" "масу". Серед цієї соли землі відбувається велетенська духова переміна, — переміна, яка страшним зусиллям зчищує душі цієї соли землі від усієї нечистоти наших гнилих часів і кристалізує в цих душах *новий етос, повен архаїчної сили й пружности*. Це є етос з природи речі релігійний, героїчний і аристократичний, — бо іншого етосу архаїчні часи не знають. І всі надії ще тільки на цьому держаться, що може після тієї загальної різні, яка нині помалу, але невідхильно на світ надвигається, після тієї руїни, на якої початках стоїмо, відбудеться не менше таємничий процес, що й конання народів: *процес нечайної мутації, нечайної переміни субстанції нинішніх етнічних мас, такої переміни, яка зробила б їх здатними ще раз прийняти в себе, скільчити й до нового росту довести завдяки [завдатки?] етосу їхньої соли землі.*

Такою сіллю української землі є — *Вячеслав Липинський*, і тому він є духовою потугою України. Чудес ніяка духова потуга людська довершувати не може. Неспоріднених душ, душ змучених, мертвих і гнилих ніяка духова потуга оновити, відродити, новим життям надхнути не в

силі. Це в силі зробити тільки *чудо мутації самої субстанції гнилого перед тим народу*, але таке чудо сповнитись може тільки тоді, коли б сам Бог своє обличчя назад до якогось пропащого народу повернув і сам Бог наново цей народ думати почав... В цьому лежить причина невдачі спроби Платона зреалізувати свою ідею держави зі сиракузанським тираном молодшим Діонізієм і його сиракузанським народом, бо сама субстанція цього тирана й народу до такого великого чину не надавалась. В цьому, і тільки в цьому, лежить найглибша, суттєва причина, чому перша гетьманська організація — це збіговище припадкових, мертвих і гнилих людей — скінчилася катастрофою для Вячеслава Липинського. Кому була б охота взагалі займатися цим збіговищем, його "монархами" й "особистостями"? Адже ж мало на Україні таких збіговищ? Але це збіговище каже, що "Липинський його ідеолог", — і це є одна-одинока причина, яка не дає проходити попри це збіговище — мовчки. Є хрущики, що живуть із гризення книг. Отакими хрущиками й була "ідеалістична" й "особисто чесна" частина отого збіговища, хрущиками, що загніздилися в "Листах до братів-хліборобів" і думали — і все ще думають, — що вони "вміщують в себе" "ідеологію Липинського" і навіть "є її співтворцями", коли гризуть букву за буквою цієї книги, самі не маючи нічого спільного з тою істотою, тим духом, тим етосом, якими вона перепоєна. Говорячи про Гетьманщину, величаючи її, Вячеслав Липинський мав на оці образ-ідею, яка виходила з його власної, повної віри душі: це була *правдива* леґенда Гетьманщини, бо цей образ-ідея свідчив не про те, якою Гетьманщина з 1918-ого року на ділі була, тільки про те, якою вона в ідеальному аспекті бути *повинна* б, коли б мала в собі той етос, яким перепоєний був сам Вячеслав Липинський. Але розуміння цих хрущиків так високо не сягало — і не сягає. Їх завданням стало для "пропаґанди" "зідеалізувати" таку Гетьманщину, якою вона була на ділі, в повній свідомості того, що в дійсності було в тій реальній Гетьманщині цілком інакше, ніж вони в своїх "науково-історичних" і "пропаґандивних" "творах" її описують. Ці хрущики думали — і думають, — що правда полягає на тому, щоби щось в себе вперто вмовляти і вмовити, все одно, чи воно є дійсне, чи недійсне, і що в цей спосіб вони "творять" свому "на національні леґенди такому бідному" народові "національну леґенду для піднесення духа", — на ділі ж "творили" — і "творять" — тільки ще одну зайву брехню в повнім неправди українськім житті. В ім'я тієї "леґендарної" брехні заїло нищать і руйнують вони сьогодні *дійсного* духа Вячеслава Липинського — всіми способами, бо по їхньому, "ціль освячує середники". При цьому "цитують" "Липинського" і "покликуються" на "Липинського" на "доказ", що "говорять правду". Це щось так, наче б хтось — говорячи неправду —покликувався на те, що всі його слова стоять у словнику, а словник чейже не бреше. Але брехнями й фальшивими "леґендами" й "ідеалізаціями" ніякий народ оновитися не може, лиш може покласти на все своє життя клеймо малоросійської оперетковости, у якій усі змагання сміхом і ганьбою, і позорищем поміж народами кінчаються, — а як дорого коштують народ такі перелицювання й "леґенди", цього відстрашаючим доказом є те, як дорого вже поплатився

в 1917-1921-ому роках український народ за свою повну брехні "леґенду" й "ідеалізацію" гайдамаччини — гніздища розбишацтва. *Вірою й правдою, правдивим етосом і правдивими леґендами оновлюються людські душі і цілі народи,* але серед збіговища першої гетьманської організації не було здібности до віри і правди, лиш була здібність до "тактики" й інтриґи, до метушливостей й "масової" аґітації, — і тому вона скінчилася загальною зрадою тих, хто себе "учнями" Вячеслава Липинського уважав і все ще — загубивши всяку честь і сором — уважає проти виразної, повної трагічної великости *заборони-прокльону*, яку Він поклав між себе і те збіговище.

Але ця духова потуга, якою є Вячеслав Липинський, є в силі промовити безпосередньо до *споріднених* душ, і цьому ніякі інтриги, клевети, крутійства й "тактики" Його ворогів нічого не зарадять, — до тих душ, у яких збереглася хоч якась тінь, хоч якась дрібна жмінка Його власного релігійного, героїчного й аристократичного етосу. І ця духова потуга є в силі цю тінь, цю дрібку шляхетного етосу наче іскру Божу в душах роздмухати в полум'я.

Так повстає, так зв'язується і так розгортається *новий духово-політичний принцип на Україні* з духа того героя цього принципу, яким є Вячеслав Липинський. Несказанно повільно, з величезним напруженням волі, серед матеріяльних злиднів, серед терпінь, невдач і нещасть, переслідуваний лютою ненавистю, втоптуваний знаругами й клеветою своїх ворогів у болото, — проти всієї "40-мільйонової нації" української, для якої хаотичного й рабського духа цей принцип влади і підчинення є органічно чужий, — розгортається цей новий *клясократично-монархічний принцип.* Нікому ніякої "конкуренції" він робити не хоче, нікому його "маси" відбирати не збирається, ніякою, ні "зовнішньою", ні "внутрішньою" "реальною політикою" на моду нинішніх українських коншахтів займатися він і на гадці не має, бо в нього є важніші і достойніші завдання ніж безвиглядно і безнадійно борикатися з українськими "масовими" заразами: завдання *оформлювання свого власного внутрішнього життя клясократичним етосом*, поки перепоєні ним людські сили зміцніють настільки, щоби стати здатними упорядкувати український хаос *внутрішньою єдністю народу.* Але "неприхильна невтральність" "загалу" сотками очей і сотками вух стежить за кожним рухом, кожним словом цих клясократично-монархічних людей. Підозріливість оправдана! — Бо оце повний затухлої плісні, понурий, темний, гнилий льох український почуває — так глухо, як взагалі льох почувати в силі, — що промінна, героїчна істота Вячеслава Липинського виломлює в стінах цього мертвого льоху пролом, щоби свіже повітря в нього увірвалось, щоби жмут сонця поразив темну ніч українську. І всяка плісень ворушиться неспокійно, бо чує, що якщо це довершиться, то всій цій плісні кінець прийти може — не від безнадійного борикання з поодинокими "особистостями", з тією чи іншою "індивідуальною" клітиною цієї плісні — бо що ж поможе таке нищення зарази, коли на місце одної знищеної льох український сотню нових клітин плісні плодить? — тільки від свіжого повітря і сонця, які лиш одні можуть знищити всю плісень — — *нараз!*

Ukraiński Maurras *

ADOLF M. BOCHEŃSKI

Editor's note: *The article "Ukraiński Maurras" (A Ukrainian Maurras) was originally published in three consecutive issues of* Biuletyn Polsko-Ukraiński *(no. 33, December 1933; nos. 34/35, December 1933; no. 1 (36) January 1934), a Polish periodical devoted to the study of Polish-Ukrainian relations and to the idea of Polish-Ukrainian political cooperation. Its author, Adolf M. Bocheński (1909-1944), a landowner of aristocratic background from Galicia, was one of the most original Polish political publicists of the interwar period, author of the book* Między Niemcami a Rosją *(Between Germany and Russia; Warsaw, 1930). A conservative by political conviction, he supported the idea of an independent Ukraine in alliance with Poland as a bloc between Germany and the Soviet Union, and was critical of the anti-Ukrainian policies of the Polish governments during the interwar period. Bocheński was associated with a group of Polish intellectuals and political activists who were known for their non-conformism, intellectual originality, and political courage; they were associated with the periodicals* Bunt Młodych *and, later,* Polityka, *both edited by Jerzy Giedroyć, the present editor of the Polish monthly* Kultura *(Paris), which continues to advocate Polish-Ukrainian cooperation. Bocheński was killed in action as a first lieutenant of the Polish army in Italy in 1944.*

Bocheński's essay on Lypyns'kyj represents one of the first attempts at a general assessment of the loss sustained by Polish society because of Lypyns'kyj's change in nationality from Polish to Ukrainian, as well as of his contribution to Ukrainian intellectual and political development.

The article is reprinted with minor changes to conform to contemporary Polish orthography.

I

Kiedy, dwa lata temu, samotnie umierał w sanatorium austriackim Wacław Lipiński, jedna z gazet ukraińskich napisała, że oto odchodzi już trzeci z pośród czterech ludzi, których historii Europy w XX wieku dała polska szlachta kresowa. Mieli to być mianowicie: Conrad, Piłsudski, Dzierżyński i... Lipiński. Pomijając błąd zawarty w zaliczaniu Dzierżyńskiego, typowego zdeklasowanego inteligenta, do warstwy ziemiańskiej, powyższe zestawienie musi zastanowić i przykuć naszą uwagę. Kimże jest bowiem ten człowiek, którego publicysta sąsiedniego narodu, i to publicysta obeznany z nowoczesną skalą wartości, nie waha się zestawić z dwoma postaciami, które przywykliśmy uważać za tytanów. Czyżby rola Wacława Lipińskiego w ewolucji duchowej swego narodu była aż tak dużą, aż tak potężną, aby pod pióro mogły się cisnąć

* Umieszczając bez zmian żywy i interesujący jak zawsze artykuł p. Adolfa Bocheńskiego, redakcja ze swej strony podkreśla, że autor oświetla w nim tylko jedną stronę postaci św. p. W. Lipińskiego, mianowicie ideologiczno-polityczną, która dla autora — konserwatysty polskiego psychologicznie i społecznie jest najbliższą. Natomiast Lipiński — historyk, który w historiografii ukraińskiej pozostawił po sobie dzieła b. dużego znaczenia, na pewno, o wiele większe ma znaczenie niż Lipiński — polityk.

Równocześnie Redakcja zaznacza, że nie podziela wszystkich poglądów Autora zawartych w poniższym artykule, podkreślając ich charakter dyskusyjny.

podobne porównania? Próba odpowiedzi na te pytania będzie też treścią poniższych rozważań.

Niewątpliwie czas już najwyższy by odkryć Polakom istnienie Lipińskiego. Znamiennym tu wydaje się fakt, iż jedynym pismem polskim, które poświęciło mu nekrolog, według bibliografii opublikowanej przez p. Ant. Strutyńską w miesięczniku *Dzwony*, był kwartalnik *Herold*. Nie ujmując wartości tego interesującego artykułu, z którego też będziemy nieco korzystali poniżej, trudno nie stwierdzić, iż jest to trochę za mało, i że rozpiętość między znaczeniem Lipińskiego w rozwoju myśli ukraińskiej i stopniem w jakim jest on znany w Polsce jest nieco zbyt duża. Do pomieszania pojęć przyczynia się zapewne też fakt, iż imię i nazwisko W. Lipińskiego nosi dziś uzdolniony i często zabierający głos na łamach prasy pisarz wojskowy. Wszystko to razem nie ma żadnego sensu i już najwyższy czas, abyśmy przestali ignorować jednego z największych talentów na przełomie XIX i XX w., jaki wydała nie tylko szlachta kresowa, ale i Polska w ogóle.

Nasz Lipiński

Studium o Lipińskim niepodobna nie zacząć od wskazania na kilka faktów zasadniczych dla dziejów i roli jego osobistości. Był Polakiem, stał się Ukraińcem, strata jego była dla rozwoju kultury polskiej bolesną, trudną do zapomnienia. Niemniej rola jego wśród sąsiedniego narodu ukraińskiego zdaje się być o wiele większa niż ta, którą mógł był odegrać u nas.

Był Polakiem niewątpliwie. Rodzina Lipińskiego, herbu Brodzicz, przywędrowała na Podole z Mazowsza, z ziemi nurskiej, dopiero w drugiej połowie XVIII wieku. Była to zaś rodzina typowa, nawet pod względem miejsca w hierarchii społecznej, dla tych kół, które dzisiejszą polską kulturę wytworzyły i przechowały. Mamy na myśli mianowicie warstwę na granicy średniej szlachty i tak zwanych "karmazynów". Lipińscy szczycili się posiadaniem w rodzinie jednego senatora, mianowicie kasztelana, kilku podkomorzych oraz powiatowych marszałków szlachty. Po kądzieli pochodził Wacław Lipiński również prawie wyłącznie od rodzin pochodzenia oraz kultury polskiej. Z Lipińskim jesteśmy więc w czysto polskiej atmosferze. A jednak stał się Ukraińcem i to jeżeli nie można go nazwać ideologicznym nacjonalistą, to w każdym razie trzeba zaliczać go do najbardziej antypolsko usposobionych elementów. Geneza, zupełnie dotąd nie wyjaśniona, tej asymilacji wydaje się być sama w sobie dość interesującym problemem.

Naszym zdaniem problem powyższy najlepiej wyjaśniają dwie przesłanki. Z jednej strony, właściwy Lipińskiemu nonkonformizm ideowy, z drugiej, pewne, podświadome może, poczucie niższości w stosunku do rodzin od wieków osiadłych albo wprost wywodzących się z Ukrainy. Drugi ten motyw musiał prawdopodobnie specjalnie silnie zaważyć, chociażby ze względu na bujne zainteresowania genealogiczne Lipińskiego, zainteresowania, które znalazły tak świetny rezultat w epokowym studium o szlachcie w powstaniu Chmielnickiego. Mając wśród własnych krewnych, powinowatych i sąsiadów, takich jak Jełowickich, Czeczelów, Chodkiewiczów, Olizarów, szereg rodzin autochtońskich, pochodzenia miejscowego, niewątpliwie specjalnie pod tym

względem czuły, Lipiński musiał posiadać jakiś kompleks niższości, jakiś bolesny kompleks nietutejszości. Chęć wyrównania tego braku mogła go pchnąć w objęcia ideologii skrajnie miejscowej, pozwalającej mu się uważać za prawdziwego, może nawet prawdziwszego od wszystkich innych, przedstawiciela kraju, w którym się urodził i który kochał. Z drugiej strony, typowo szlachecki nonkonformizm, chęć przeciwstawienia się za wszelką cenę ogólnie przyjętym prawdom i prądom zaprowadziły jego, przejętego czysto ziemiańską tradycją, do antyziemiańskiej i antyszlacheckiej ukraińskości.

U Lipińskiego był on jednak słabszy, a jednocześnie silniejszy. Jego ukraińskość wymagała mniejszych wyrzeczeń w dziedzinie materialnej, dużo większej prawdopodobnie w dziedzinie duchowej walki z otoczeniem. O ile bowiem rewolucyjność mogła uchodzić w otoczeniu Lipińskiego za rzecz zdrożną, lecz bądź co bądź spotykaną i naturalną, o tyle antypolski patriotyzm ukraiński musiał uchodzić za szczyt nonkonformizmu. Nie posiadamy dziś prawie żadnych materiałów dla odtworzenia ewolucji duchowej Lipińskiego w epoce młodości. Charakterystycznym w każdym razie faktem jest to, iż podczas gdy prawdziwi Ukraińcy po mieczu i kądzieli, jak np. ks. Aleksander Jełowicki, wuj ojca Lipińskiego, byli zupełnie bezsprzecznymi Polakami, to właśnie on, potomek czysto polskiej rodziny, stawał się ideologiem i heroldem idei ukraińskiej.

Strata i zysk

Pod względem personalnym daliśmy dotychczas stosunkowo nie dużo narodom postronnym, wzięliśmy ogromne mnóstwo. Zwłaszcza o ile chodzi o Ruś i o Białoruś to Polska pod względem osobowym wyssała z nich prawie wszystko, co miały ważniejszego i godnego uwagi. Lipiński musi niezależnie od swej wartości zainteresować również jako jeden z tych nielicznych Polaków, którzy odegrali prawdziwie znaczną rolę w piśmiennictwie kraju przybranego. Tu znów automatycznie nadchodzi zestawienie z Conradem, oparte jednakowoż wyłącznie na mechanicznych podobieństwach, a nie na istotnych zbieżnościach. By załatwić się z polskim pochodzeniem Lipińskiego musimy jeszcze zwrócić uwagę na pytanie, co utraciła w nim kultura polska i czy strata ta nie została jakoś wyrównana przez rolę jego w ewolucji tak ściśle z naszym związanego narodu ukraińskiego?

Otóż, o ile chodzi o stratę polską, to nie ulega wątpliwości, iż najwybitniejsze dzieła naszej nowoczesnej literatury politycznej, a więc *Rzecz o 1863 roku* Koźmiana oraz *Myśli nowoczesnego Polaka* Dmowskiego, ani pod względem formy i siły przekonania, dającej się wyczuwać poza nią, ani pod względem uniwersalnego znaczenia i oryginalności argumentacji nie przewyższają *Listów* W. Lipińskiego. Twórczość tego ostatniego przypada (dwa pierwsze dziesięciolecia XX w.) na okres odznaczający się w naszej literaturze politycznej silnym zwrotem od łączności z historiografią. Polska myśl polityczna, czy to z Mochnackim i Mierosławskim, czy to z Koźmianem i Szujskim, postępowała aż mniej więcej do 1880 r. w ścisłej łączności z historiografią. Od tego czasu pojawiła się natomiast reakcja powodująca gorsze jeszcze wyniki dla dziejopisarstwa jak dla myśli politycznej. Zdaje się być bowiem

pewnym, iż historiografia nasza straciła dziś nie tylko wszelką wartość aktualną, ale nawet wszelką ochotę i umiejętność do syntezy. Znamiennym dla tego stanu rzeczy wydaje się zwłaszcza rezultat pracy naukowej całej szkoły prof. Sz. Aszkenazego. Otóż olbrzymi talent Lipińskiego, z jednej strony otwierający coraz to nowe perspektywy przed historiografią ukraińską, z drugiej umiejący najbardziej nawet szczegółowe rozważania rozjaśnić syntezą i wskazać na związek ich z najistotniejszymi zagadnieniami teraźniejszości, byłby może przeszkodził coraz to postępującemu dziś oderwaniu historii polskiej od życia polskiego. Na koniec, pozostanie Lipińskiego w obrębie naszej kultury wpłynęłoby niewątpliwie, tu już zaczynam *pro domo sua*, na ukształtowanie stronnictw politycznych w Polsce. Działalność tego wielkiego umysłu ideologiczno-politycznego [przypadła] na okres dekadencji myśli zachowawczej, prawie że zupełnie zaprzepaszczonej przez drugie pokolenie stronnictwa i dziś z trudem dźwiganej z gruzów. Nie ulega wątpliwości, iż myśl Lipińskiego byłaby zapobiegła temu stanowi rzeczy i byłaby się przyczyniła do wydatnego podniesienia kulturalnego prawicy w Polsce.

Z tym wszystkim, nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż wpływ, jaki Lipiński wywarł na umysłowość ukraińską, jest o wiele większy od tego, który mógł był, nawet w najlepszych warunkach, wywrzeć na umysłowość polską. Wpływ ten zaś idący w kierunku pozbawienia narodu ukraińskiego charakterystycznego dlań *inferiority complex* w stosunku do narodów zachodnich i w kierunku nawiązania do twórczych, a nie destrukcyjnych, tradycji dziejowych, uznać musimy za bezsprzecznie dodatni. Ponieważ zaś podniesienie stopnia kultury danego kraju będzie zawsze korzystne dla jego sąsiadów, przeto bez goryczy możemy już spojrzeć na twórczość szlachcica ziemi nurskiej, ideologa szlacheckości i konserwatyzmu na Ukrainie.

Syzyfowa praca

Wielkość Lipińskiego, wielkość zwłaszcza wrażenia, jakie robi jego twórczość, polega w pewnej mierze na tym, iż była ona tak niespodziewana, tak bardzo trudna do przewidzenia. Czyż nie wydaje się bowiem absurdem, że oto narodowi najbardziej demokratycznemu chyba w Europie, w największej mierze pozbawionemu wszelkich tradycji i wszelkiej kultury pańsko-szlacheckiej, że narodowi, wśród którego przez pewien czas najbardziej prawicową partią była partia socjalistów-federalistów, jakiś dziwny chochlik dziejowy dał właśnie najwybitniejszego teoretyka konserwatyzmu, któremu równych należałoby szukać aż gdzieś w porewolucyjnej Francji?

Wiek XIX był w ruchu ukraińskim wiekiem na wskroś lewicowym. Przejawia się to zarówno w historiografii apoteozującej, z Wł. Antonowiczem na czele, wszelkie ślady rewolucyjności, "buntarstwa", anarchizmu w dziejach Ukrainy, jak i w myśli politycznej. Ta ostatnia objęta jest, zdawałoby się nieodwołalnie, "drahomaniwszczyną", twórczością emigranckiego pisarza Michała Drahomanowa. Jest to dość mętne nastawienie federalistyczno-socjalizujące. Jeszcze w czasie rewolucji 1917-1921 roku tendencje te rządzą prawie niepodzielnie. Jedyna naprawdę polityczna walka toczy się wówczas między stronnictwem socjalistów-rewolucjonerów (Hruszewski) i stronnictwem socja-

listów-demokratów (Wynnyczenko i Petlura). Jednym słowem, fizjonomia duchowa Ukrainy przedstawia się z początkiem XX w. tak, jak wyobrażamy sobie, dość niesłusznie zresztą, iż wygląda do dnia dzisiejszego.

Całemu temu niepowstrzymanemu na pozór prądowi, staczającemu się własną siłą ku coraz to skrajniejszej rewolucyjności, całemu temu dążeniu do nierozłączonego połączenia idei rewolucyjnej i idei narodowej ukraińskiej przeciwstawił się jeden człowiek, co prawda człowiek zakrojony na bardzo wielką miarę. Lipiński daje swemu narodowi to, co Francuzi nazwaliby olbrzymim *coup de barre à droite*. Sam jeden wytwarza prawe skrzydło myśli ukraińskiej za jednym zamachem silniejsze od całej poprzedniej myśli lewicowej. Dla orientacji w istniejącym stanie rzeczy i w tym, co w dużej mierze dokonał wpływ Lipińskiego wystarczy wspomnieć, iż w samym Lwowie wychodzą dziś, poza całym obozem nacjonalistycznym, cztery pisma skrajnie konserwatywne ukraińskie, z których trzy prowadzą, zresztą między sobą, dość zajadłą wojnę. Jeżeli więc mielibyśmy mierzyć znaczenie osobistości po zmianach, jakie zdołali wprowadzić w umysłowości swoich narodów, to niewątpliwie zestawienie Józefa Nazaruka byłoby słuszne i Lipińskiego należałoby stawiać obok największych.

Dla ścisłości musimy zaznaczyć, iż wpływ naszego ideologa przejawia się dużo silniej na terenie Galicji, a znacznie słabiej wśród emigracji. O wpływie na Ukrainę sowiecką w dzisiejszych warunkach, oczywiście, niepodobna mówić. Różnica ta tłumaczy się stałą tendencją Ukraińców galicyjskich do prądów bardziej umiarkowanych. Wiadomo na przykład, iż różnica w przekonaniach społeczno-politycznych między lewicowym dyrektoriatem i prawicową dyktaturą była jedną z głównych przyczyn przejścia armii galicyjskiej do Denikina w 1920 roku. Ta zasadnicza różnica między obiema połaciami sąsiadującego z nami kraju bez trudności daje się wytłumaczyć wyższością cywilizacyjną b. zaboru austriackiego. Czując się na wysokości zachodniej cywilizacji europejskiej Ukraińcy galicyjscy nie posiadali tak burzycielskich zapędów jak ich naddnieprzańscy kompatrioci. W każdym razie byli na wskroś entuzjastami zasad demokracji społecznej. Nie ulega wątpliwości, iż pod tym względem i w b. zaborze austriackim twórczość Lipińskiego spowodowała głębokie wstrząsy i przewroty.

Nasuwa się pytanie, jaką drogą, jaką metodą wykonana została ta syzyfowa praca, wysiłek w kierunku zrobienia najbardziej ludowego ze wszystkich narodów europejskich narodem o kulturze szlacheckiej i z najbardziej radykalnego narodu, narodu o silnych prądach konserwatywnych. Działalność Lipińskiego poszła tu w dwu kierunkach. Przede wszystkim w kierunku rewolucji w sposobie patrzenia na historię ukraińską, następnie w kierunku bezlitosnej krytyki dotychczasowych poglądów politycznych i tworzenia nowych.

II**

Lipiński contra Sienkiewicz

Największy stosunkowo wpływ na myśl ukraińską wywarła praca Lipińskiego jako historyka. Były to rzeczy ściśle naukowe, a przy tym sensacyjne, o jakich do jego czasu nikomu się nie śniło. Szereg przyczynków, życiorysów, studiów składał się powoli na nowy i zgoła niespodziewany obraz historii tego narodu. Wybijał się zwłaszcza rewelacyjny życiorys Stanisława Krzyczewskiego i odkrycie niejako, mało znanej a bardzo ciekawej, postaci Jerzego Niemirycza, niedoszłego kanclerza Wielkiego Księstwa Ruskiego, w pięknej monografii *Na Perełomi* o latach 1657-1659. Dla polskiego czytelnika niewątpliwie sposób patrzenia Lipińskiego na dzieje kozackie nabierze najsilniejszego światła w konfrontacji z tym, do którego informacji w tej dziedzinie przywykliśmy, tzn. z Sienkiewiczem.

Problem Sienkiewicza w stosunkach polsko-ukraińskich dotąd właściwie nie został, naszym zdaniem, wystarczająco wyjaśniony. Wyjaśnienia nie dała nawet niedawno prowadzona, interesująca dyskusja na łamach *Biuletynu Polsko-Ukraińskiego*. Wielu wydaje się bowiem być dziwnym i niezrozumiałym jak wielu niewątpliwie życzliwie usposobionych do sąsiadującego z nami narodu jednocześnie odnosi się z entuzjazmem do Sienkiewicza i do jego wizerunku Chmielnickiego, Bohuna etc. Z drugiej strony, Polacy nie mogą zrozumieć przyczyny niesłychanie żywej niechęci odczuwanej przez Ukraińców do Sienkiewicza. Wielu uważa go nawet wprost za zwolennika porozumienia, może nawet ukrainofila.

W tym całym problemie spoczywa głębokie nieporozumienie. Wydaje się, że rzeczywiście Sienkiewicz nie był zasadniczo wrogo usposobiony do narodo-

** W pierwszej części artykułu drukowanego (Nr. 33 B. P.-U.) autor twierdzi, "iż jedynym pismem polskim, które poświęciło mu (W. Lipińskiemu — red.) nekrolog, według bibliografii opublikowanej przez p. Ant. Strutyńską w miesięczniku *Dzwony*, jest kwartalnik *Herold*.

Już dziś jesteśmy w stanie stwierdzić, że wiadomości p. A. Strutyńskiej, a za nią i Sz. Autora, nie są ścisłe. Z kół zbliżonych do osoby ś. p. W. Lipińskiego komunikują nam, że artykułów tych było więcej i w kilku wydawnictwach polskich. Tak na przykład nekrologi, względnie artykuły, poświęcone pamięci W. Lipińskiego umieścił Tadeusz Zagórski i Antoni Staniewicz w Nr. 27 tygodnika *Przegląd Wołyński* z dn. 12 lipca 1931 r.

W związku z umieszczeniem artykułu p. A. M. Bocheńskiego otrzymaliśmy również szereg interesujących wiadomości o osobie ś. p. Lipińskiego, które przy sposobności podamy do publicznej wiadomości. Nadmieniamy, że ś. p. W. Lipiński po zgonie w Austrii przez najbliższą rodzinę został przewieziony na Wołyń i pochowany w rodzinnym majątku Zaturce koło Łucka, na miejscowym cmentarzu rzymsko-katolickim. Mogiłę jego dotychczas zdobi jedynie dębowy krzyż ze skromnym napisem w języku polskim, z datami urodzin i śmierci. Najbliższa rodzina ś. p. W. Lipińskiego przebywa w okolicach Łucka, a jedyna córka odbywa studia w Krakowie.

Wiadomości powyższe czerpiemy z listu łaskawie nadesłanego nam z Wilna przez jednego z działaczy wołyńskich.

wości ukraińskiej i reprezentantów jej przedstawiał zwykle w świetle sympatycznym i rycerskim. To, co jednak Ukraińców razi w Sienkiewiczu, i to niewątpliwie razi ich pod wpływem Lipińskiego, to sposób ujęcia rewolucji Chmielnickiego jako buntu chłopstwa, czasem nawet sympatycznego chłopstwa, ale chłopstwa, przeciw panom — Polakom. Otóż to twierdzenie najsilniej razi dziś Ukraińców. Od czasu Lipińskiego uważają oni mianowicie za zupełnie pewne i historycznie ustalone, iż rewolucja Chmielnickiego była rewolucją nie jakiejś jednej warstwy społecznej, ale rewolucją wszystkich warstw narodowych i to rewolucją, którą spowodowała i na czele której stanęła... szlachta ukraińska.

Tu właśnie spoczywa to wielkie odkrycie Lipińskiego, które spowodowało potężny ferment w umysłowości ukraińskiej. Rewolucję Chmielnickiego, tą wielką rewolucję, stanowiącą oś i centralny punkt narodowych tradycji Rusinów, zrobiła nie czerń, nie jakieś warstwy uważane wówczas za jakieś upośledzone, *ale właśnie występująca w obronie wiary prawosławnej, narodowości i... własnych majątków szlachta bojarska.*

Przyznać należy, że ten ostatni szczegół z tymi majątkami czyni dla laika w tych dziedzinach całą koncepcję Lipińskiego mocno nieprawdopodobną. O ile bowiem chodzi o punkt widzenia ściśle naukowy, to zdaje się być pewnym, że zgromadził on tak wielką ilość argumentów opartych na autentycznych dokumentach oraz na mozolnych badaniach heraldycznych, iż udział szlachty w powstaniu Chmielnickiego nie może dziś ulegać wątpliwości. Z najbardziej w oczy rzucających się faktów warto wymienić, iż historyk ten udowodnił, że w chwili oblężenia Zamościa i w bitwie pod Piławcami ilość szlachty rodowej w obozie Chmielnickiego, walczącego z Polską, przenosiła cyfrę 7.000 szabel. Nie byli to byle jacy awanturnicy. Wprost przeciwnie! Znajdujemy między nimi prawdziwych panów, jak wojewodzic Stetkiewicz, jak zięć kasztelana Wyhowski, jak właściciel kilkudziesięciu wsi podkomorzy Jerzy Niemirycz i wielu, wielu innych. Szlachcicami byli również prawie wszyscy rozsławieni przez Sienkiewicza "przywódcy chłopskiej rebelii", a więc i Krzeczowski i Tetera i Neczuj i Bohun, Wysoczan, Głowacki, Mrozowicki i tylu, tylu innych pułkowników i dygnitarzy. Szlachcicem tym razem już niewątpliwym stawał się Bohdan Chmielnicki.

Tak przed oczami zdumionych Ukraińców wyrastał niespodziewanie świat nieznany zupełnie, a częściowo zapomniany. Naród — kopciuszek, bez jakiejkolwiek purpurowej tradycji, bez wspomnień innych jak rebelie i pale, nagle odzyskiwał "swoich panów", swoich wariatów, warchołów, pieniaczy i stratkiewiczów, to wszystko na co niejeden inny naród przywykł narzekać, bez czego jednak każdy czuje się jakimś pokrzywdzonym i niższym. Wypierając ten wrodzony przedtem Ukraińcom *inferiority complex*, dokonywał w ten sposób Lipiński wielkiego dzieła. Wskazywał im, że nie przez burzenie tego wszystkiego, co było im nienawistne, do czego nie mogli sami pretendować, ale właśnie przez wzniesienie się do cywilizowanych tradycji zachodnio-europejskiego narodu mogą stać się społeczeństwem pełnowartościowym.

Nie idealizował żadnej warstwy, żadnej osoby. Rozdawał razy na prawo i lewo. Nie ukrywał, że w ramach samej rewolucji Chmielnickiego od czasu do

czasu warstwy społeczne wzajemnie posyłały się na pal i na szubienicę. Nie starał się zaciemniać faktu, iż nawrót szlachty pochodzenia ukraińskiego do własnej narodowości, nawrót, którego wyrazem były wypadki 1648 roku, spowodowany był w dużej mierze względami ekonomicznymi, wypieraniem starych rodów bojarskich przez przybyszów z "pod Rawy": nawiasem mówiąc i tu musiał Lipiński boleśnie odczuć, iż sam z pochodzenia nie należał do tych bojarów, ale właśnie do tych przybyszów i to nawet do późniejszych, gdyż z drugiej połowy XVIII wieku. W każdym razie, dzieło historyczne Lipińskiego stało się niejako najdroższą własnością narodu ukraińskiego, od skrajnie prawicowych do najbardziej rewolucyjnych sfer. Weszło ono już w krew i nie ulega wątpliwości, iż na punkcie swych tradycji szlacheckich są dziś Ukraińcy specjalnie drażliwi.

Otóż przyczyna niechęci, czasem dochodzącej do granic nienawiści, którą publicyści ukraińscy wykazują do Sienkiewicza, leży, zdaniem naszym, niewątpliwie w tej zasadniczej sprzeczności, jaka zachodzi między rewolucją Chmielnickiego w interpretacji *Ogniem i Mieczem* i rewolucją w dziełach W. Lipińskiego. Tu leży też przyczyna, dla której nieznający twórczości Lipińskiego "Ukrainofile" polscy wciąż nie mogą zrozumieć, dlaczego Ukraińcy tak nie lubią Sienkiewicza. Chodzi tu poprostu o to, że Bohun był szlachcicem i to dobrym szlachcicem, a nie jakimś kozackim *Martin Edenem* i że w wojsku Chmielnickiego służyło, ni mniej ni więcej, tylko sześciu panów... Wołodyjowskich (Procyk, Stefan, Chomica, Lewko, Semen i Jeremi).

Obawiam się zresztą nieco, iż w powyższym przedstawieniu poglądy historyczne Lipińskiego — prawdziwego uczonego — uległy pewnej symplifikacji. Chodziło jednak o oddanie głównych zarysów, z pominięciem zastrzeżeń i szczegółów. Nie ulega na przykład wątpliwości, że na Wołyniu powstanie Chmielnickiego miało o wiele bardziej społeczny charakter, jak na właściwej Ukrainie, że należy zrobić rozróżnienie między "dzierżawnikiem" Chmielnickim a czymś w rodzaju Stieńki Razina, Krzywonosem, etc. Nie ulega również wątpliwości, że kwestia J. Wiśniowieckiego, uważanego za *pendant* do gen. Murawiewa, zwanego Wieszatielem, wpłynęła na stosunek Ukraińców do Sienkiewicza. Niemniej w głównych liniach sprawa przedstawia się tak, jak przedstawiliśmy powyżej.

Ukraiński Maurras

Druga strona dzieła Lipińskiego, zresztą równoległa do jego zdobyczy w dziedzinie historii, tyczy się ideologii politycznej. Zanim przejdziemy do analizy działalności Lipińskiego jako pisarza politycznego, musimy przyznać obznajmionemu z przedmiotem czytelnikowi, iż tytuł "Ukraiński Maurras" jest w stosunku do Lipińskiego w dużej mierze niesłusznym i źle dobranym. Twórczość Maurrasa przedstawia dwa, nie zawsze ściśle ze sobą powiązane, oblicza. Z jednej strony mamy integralny nacjonalizm, z drugiej ultraprawicowe poglądy polityczne i ustrojowe. Otóż analogia między Lipińskim i Maurrasem odnosi się właściwie wyłącznie do tego drugiego oblicza maurrasowskiego, do koncepcji polityczno-ustrojowych. O ile chodzi o integralny nacjonalizm, to

nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż Lipiński nie był jego wyznawcą, a nawet był i jest twórcą i patronem antynacjonalistycznej, chrześcijańskiej myśli ukraińskiej.

Zagadnienie stosunku nacjonalizmu integralnego i katolicyzmu przedstawia się o wiele jaśniej wśród Ukraińców, jak wśród Polaków. W myśli politycznej ukraińskiej od dawna już przezwyciężono zagadnienie możliwości uzgodnienia katolicyzmu z wysuwaniem potęgi narodu, jako najwyższej normy etycznej. Prawica ukraińska podzieliła się na dwa bardzo ostro zwalczające się obozy, z których każdy przyswoił sobie jedną połowę ideologii maurrasowskiej. Z jednej strony mamy więc obóz skrajnie nacjonalistyczny, obóz Dm. Doncowa, bardzo silnie skłócony z obozem katolickim i poniekąd "nie-chrześcijański". Z drugiej strony barykady stoi obóz Lipińskiego, katolicki i patriotyczny, ale zwalczający z całą bezwzględnością próby postawienia norm narodowych ponad normy etyczne, tym bardziej uprawnienie terroru, wszelkiego rodzaju pogromów, etc. Zewnętrznie walka między obu obozami przejawia się w nieustającej polemice między *Wistnykiem* Doncowa, a znajdującymi się pod auspicjami Lipińskiego *Dzwonami* oraz *Nową Zorją*. Przejawia się ona również niekiedy w sposób bardziej obrazowy, jak np. w czasie bojkotu manifestacji katolicko-patriotycznej "Ukraińska młodzież Chrystusowi" przez integralnych nacjonalistów. O ile chodzi o stanowisko w kraju, to obóz katolicki wydaje się dużo silniejszy.

Czasem można nawet zazdrościć myśli ukraińskiej uczciwości, z jaką zdołała rozstrzygnąć tę sprawę. Ani Doncow nie zdawał się ukrywać oczywistej niezgodności swego nacjonalizmu z chrystianizmem, ani katolicy nie uprawiali strusiej polityki niedostrzegania tych różnic. Naprzeciw siebie stanęły odrazu dwa logiczne, konsekwentne i zwarte obozy. Jest to tym bardziej godne podziwu, iż problem ten, problem stosunku etyki i interesu narodowego, jest dla myśli ukraińskiej czymś zupełnie nowym. Polska myśl przezwyciężyła to zagadnienie już w Irydionie. Tym większy wstyd, że dotąd nie zdaliśmy sobie sprawy, iż etyki pogromowej i etyki katolickiej pogodzić nie sposób. Jest to jeszcze jeden powód, by żałować odejścia od nas Lipińskiego.

Najważniejsza część głównego, wydanego w całości w 1926 r., dzieła Lipińskiego *Łysty do bratiw-chliborobiw* — odnosi się jednakowoż do zagadnień natury politycznej oraz ustrojowej. W tej dziedzinie autor nasz odrywa się od spraw swego narodu i wznosi się do wyżyn myśli uniwersalnej, zdolnej zainteresować polityków wszelkich krajów. Główny zrąb myśli Lipińskiego obraca się około zagadnienia stosunku elity politycznej do warstw społecznych. W tej dziedzinie przyznać należy, iż jest zupełnie oryginalny i stawia szereg problemów bardzo ciekawych i dotąd rzadko spotykanych w literaturze politycznej. Oryginalność Lipińskiego powiększa fakt, iż nie znał najprawdopodobniej twórczości Vilfredo Pareto, poświęconej teorii krążenia elit. Zasadniczą tezą *Listów* jest twierdzenie, iż połączenie warstwy przodującej w hierarchii społecznej oraz elity politycznej w jedno daje najlepsze szanse rozwoju państwa oraz stosunkowo najlepiej gwarantuje zachowanie praw poszczególnych klas obywateli. Przez warstwę przodującą w hierarchii społecznej Lipiński bynajmniej nie rozumie plutokracji. Myśl o rządach wielkiego kapitału jest dla

Lipińskiego czymś wprost wstrętnym. Jego elita społeczna to warstwa niezaangażowana w walce pracy i kapitału. Ponieważ zaś autor odrzuca również bardzo zdecydowanie koncepcję rządów inteligenckich, w praktyce zrealizowaną w ogromnej większości państw, a odrzuca ją za pomocą przenikliwej argumentacji odnoszącej się do słabego związku inteligencji z procesem produkcji i w ogóle z organizmem narodowym, przeto myśl jego wyraźnie zdąża w kierunku apoteozy elementu agrarnego.

W każdym razie niepodobna odmówić Lipińskiemu bardzo dużego rozmachu intelektualnego i zupełnie nowych kombinacji myślowych. *Łysty do bratiw-chliborobiw* pozostaną niewątpliwie jednym z większych pomników myśli konserwatywnej w Europie. Rozważania jego o dyktaturze, pisane w roku 1921, zdają się niekiedy posiadać dziwny posmak aktualności.

Z większością konserwatystów oraz monarchistów europejskich łączy Lipińskiego wspaniała obojętność dla wszelkich zagadnień społecznych, ekonomicznych, zagadnień pracy, etc. Jest to rzecz bardzo wspólna zwłaszcza Maurrasowi i Lipińskiemu. Lipiński, zapatrzony w swój czysto polityczny ideał, zdaje się nie dostrzegać walki szalejącej obok, na zupełnie innych pozycjach. Jest w tym pewna wielkość, ale także i pewna rezygnacja. Zdaje się być jasnym, że powoli wkraczamy w okres, w którym myśl polityczna zwróci się prawie wyłącznie do zagadnień walki między kolektywizmem a wolnością. Zainteresowania myśli politycznej zmieniają się periodycznie. Dyskusje o pierwszeństwo władzy duchownej i świeckiej w XV wieku ustąpiły wielkiemu sporowi o stosunku polityki i moralności, aby poprzez zagadnienie wolności wyznania przejść do kwestii ustrojowo-politycznych, stanowiących zrąb zainteresowań w XVIII i XIX wieku. Wiek XX zdaje się natomiast stać pod znakiem walki między wolnością ekonomiczną a kolektywizmem. Pod tym względem Lipiński, zarówno jak Maurras, zalicza się do epigonów zainteresowań XIX wieku, zresztą wyklętego przez nich najuroczyściej. Niemniej, jeżeli to ma być zamknięcie, to w każdym razie zamknięcie bardzo godne całości.

III

Pokrewieństwo duchowe

Kiedy myślimy o pokrewnych Lipińskiemu fenomenach myśli politycznej w Polsce, dwa przede wszystkim nazwiska przychodzą na myśl. Nazwiska stojące tak pod względem formalnym, jak i pod względem treściowym na antypodach naszej twórczości w tej dziedzinie — Borkowski i Mackiewicz. Mackiewicz i Borkowski mają w twórczości swej strony, które nieco przypominają myśli Lipińskiego.

Z Mackiewiczem łączyłaby Lipińskiego ta jakaś bezpardonowa zdecydowana pracowitość, z którą jeden i drugi lubi się pokazywać. Oto patrzcie, zdaje się mówić jeden i drugi, a ja przecież uważam, że honor, dynastia, rycerstwo, to przecież rzeczy, za które warto walczyć i za które warto umierać. Na stanowisko obydwóch wpływa na pewno ten szlachetny nonkonformizm duchowy, każący najbardziej wartościowym jednostkom znajdować się w tym obozie, który w danej chwili nie może dać nic oprócz poczucia bezinteresow-

ności. Jak Mackiewicz, tak i Lipiński byli monarchistami, kiedy ani w Polsce, ani w Ukrainie śladu nie było jakichkolwiek dynastii. O tym, że do obozów prawicowych idą dziś najlepsze talenty polityczne w Europie decyduje fakt, iż idee konserwatywno-monarchistyczne znajdują się dziś na dole. Talenty są zaś nonkonformistyczne.

Z Borkowskim, jednym z najbardziej interesujących, ale i najtrudniejszych polskich pisarzy politycznych, łączy Lipińskiego bardzo podobne ujęcie pojęcia konserwatyzmu, rozwinięte przez tego ostatniego w tak zwany system klasokracji. Podobieństwo między definicją pojęcia demokracji, konserwatyzmu i dyktatury u Lipińskiego i u Borkowskiego, a także sposób patrzenia na te objawy życia zbiorowego u obu są tak podobne, że czasem aż trudno uwierzyć, iż doszli do nich zupełnie od siebie niezależnie i jedynie na podstawie głębokiego znawstwa dziejów. Różnica będzie polegać na tym, iż podczas gdy Borkowski występuje jako bezstronny i spokojny obserwator, Lipiński z wielkim temperamentem rzuca się w wir walki.

W ogóle trudno porównywać Lipińskiego do jakiegokolwiek współczesnego politycznego pisarza polskiego. Wielkość jego nie leży w argumentacji. Z łatwością można wykazać w niej szereg niedociągnięć. Prawdziwa siła Lipińskiego leży w czymś nieuchwytnym, w jakimś ogólnym tonie jego utworów, który czyni zeń nie zwykłego pisarza politycznego, ale coś w rodzaju proroka narodowego, nowoczesnego Izajasza, zdolnego rozniecić wszystkie możliwe pożary w duszach swego narodu. Pod tym względem pomyłka jest niemożliwa i tu Lipiński odbija się od wszystkich swoich współczesnych. W nim jest coś, co niepodobna zdefiniować, co decyduje o wielkim człowieku. Dlatego nie da się porównać z nim ani Dmowski, ani St. Grabski, ani Niedziałkowski, ani Estreicher.

Szkoła Lipińskiego

To jest w każdym razie zdanie całej plejady wybitnych Ukraińców: Chmielnicki, Szewczenko, Lipiński. Oto trzy nazwiska, które jednym tchem wymawia po kolei p. Bazyli Kuczabski, jeden z najwybitniejszych współczesnych pisarzy ukraińskich na terenie Rzeczypospolitej. Istnieje już dziś niewątpliwie cała szkoła ideologiczna przyznająca się do myśli Lipińskiego. Szkoła ta pod względem poziomu w każdym razie w niczym nie ustępuje młodemu pokoleniu np. wyznawców R. Dmowskiego w Polsce. Czerwcowy numer ciekawego miesięcznika lwowskiego *Dzwony* poświęcony w całości Lipińskiemu był bezzmiennym dowodem jej siły oraz wysokiego poziomu. Żeby tylko wymienić najważniejszych, myśl polityczną Lipińskiego kontynuują dziś: taki W. Kuczabski, autor ciekawego dzieła o stosunkach polsko-ukraińskich oraz uwag o polityce Ukraińców galicyjskich w 1918-19 r., W. Zaikin, bizantynolog, jeden z najlepszych znawców dziejów wschodniej Europy w średniowieczu, historyk sztuki Załoziecki, Mikołaj Koczubej, etc. Można nawet powiedzieć, iż Lipińszczycy dzielą się dziś na dwie kategorie. Ortodoksów, zgrupowanych około Św. Jura we Lwowie i wyznających czystą doktrynę mistrza. Do tej grupy zaliczają się wymienieni powyżej. Drugą nazwalibyśmy heretycką ze względu na ewolucję jej w kierunku sympatii parlamentarnych. Jest to obóz hetmana

Skoropadskiego, reprezentowany w Polsce przez koło skupiające się obok czasopisma *Chliborobśkyj szlach*. Wpływu Lipińskiego nie można oceniać jednak tylko po ilości jego bezpośrednich zwolenników. Przejawia się on z równą może siłą nie tylko wśród obojętnych, bardziej praktycznych polityków, ale również i wprost pośród obozów wrogich. Dostaje się niekiedy nawet i na łamy *Wistnyka*, redagowanego przez pisarza, któremu Lipiński poświęcił niebywale zjadliwy wypad w przedmowie do jednego ze swych dzieł.

Na podstawie znajomości psychologii ukraińskiej możemy twierdzić, iż niepodobna dziś przeceniać wpływu Lipińskiego na ogólną fizjonomię narodową. Możemy twierdzić, iż niepodobna przeceniać stopnia, w jakim ten wpływ jest dodatni, jak dobrze wpływa na samopoczucie kulturalne i dumę narodową naszego sąsiada. Ludzie pod wpływem Lipińskiego to już nie beznadziejni przeżuwacze słynnej "kryudy" białoruskiej.

Czy jednak działanie Lipińskiego nie przyszło nieco za późno? Pod pewnym względem niewątpliwie. Wielką szansą dla państwowości ukraińskiej był, tu wszystkie obozy są zgodne, — rok 1918, okres rządów hetmana Skoropadskiego. Szansa ta nie została wykorzystana i okres zakończył się niebywałą anarchią i ruiną państwowości. Przyczyną tego stanu rzeczy była niemożność porozumienia między monarchią Skoropadskiego a skrajnie lewicową masą inteligencji ukraińskiej. To niezrozumienie pchało nieodwołalnie hetmana w ręce kół rosyjskich i oddalało odeń coraz bardziej koła patriotyczne. Skończyło się na walce zwolenników Skoropadskiego oraz zwolenników Wynnyczenki i Petlury wobec następujących wojsk sowieckich. Gdyby wpływ Lipińskiego, przejawiający się dziś, posiadał już to napięcie wówczas, zdaje się pewnym, iż rzeczy poszłyby inną drogą. Dziś już wysuwa się tylko pytanie, czy zwolennicy myśli Lipińskiego będą jeszcze kiedy mieli okazję do wykonania wszystkich tych przykazań honoru, rycerskości, wierności, owianych duchem chrześcijańskim i czy będą mieli możność zrealizowania kiedykolwiek ideału państwa takiego, o jakim marzył zmarły, potężny teoretyk.

Wacław Lipiński: Kilka wspomnień i uwag

DYMITR DOROSZENKO / DMYTRO DOROŠENKO

Editor's note: *The article "Wacław Lipiński: Kilka wspomnień i uwag" (Wacław Lipiński: Some reminiscences and comments) by Dmytro Dorošenko is a response to Adolf M. Bocheński's "Ukraiński Maurras" (A Ukrainian Maurras). It originally appeared in two issues of* Biuletyn Polsko-Ukraiński *(nos. 9 [44] and 11 [46], 1934).*

Dmytro Dorošenko (1882-1951), a descendant of an old Cossack, hetman, and officer family, was a leading Ukrainian historian and conservative political figure. Already before World War I he was a prominent activist in Ukrainian life; he belonged to the Society of Ukrainian Progressives, served as editor of several Ukrainian publications, and contributed articles to a variety of Ukrainian journals. After the Revolution of 1917, he became the Russian Provisional Government's commissar for Galicia and Bukovina. He was a member of the Ukrainian Central Rada, but declined to become the head of its government. Subsequently he served as the Ukrainian commissar of Černyhiv province. From May to November 1918 Dorošenko was minister of foreign affairs of Hetman Skoropads'kyj's government and, later, became an important figure in the émigré hetmanite movement. As an émigré Dorošenko held several academic positions and professorships.

He was the author of nearly 1,000 works on Ukrainian political, intellectual, literary, and church history and historiography, as well as of valuable memoirs. These included Narys istoriji Ukrainy *(A survey of the Ukraine's history, 2 vols.; Warsaw, 1932-33),* Istorija Ukrajiny 1917-1923 *(History of the Ukraine, 1917-23, 2 vols.; Užhorod, 1930-32),* A Survey of Ukrainian Historiography *(New York, 1957),* Die Ukraine und das Reich: Neun Jahrhunderte deutsch-ukrainischer Beziehungen *(Leipzig, 1941),* Het'man Petro Dorošenko: Ohljad joho žyttja i polityčnoji dijal'nosty *(Hetman Petro Dorošenko: A survey of his life and political activity; New York, 1985),* Z istoriji ukrajins'koji polityčnoji dumky za časiv svitovoji vijny *(From the history of Ukrainian political thought during the World War; Prague, 1936),* Moji spomyny pro davnje-mynule (1901-1914 roku) *(My memoirs about the distant past, 1901-1914; Winnipeg, 1949),* Moji spomyny pro nedavnje mynule, 1914-1920 *(My memoirs about the recent past, 1914-1920, 4 vols.; Lviv, 1923-24).*

Dorošenko wrote a number of articles on V. Lypyns'kyj (see "A Select Bibliography of V. Lypyns'kyj's Works and Related Publications" published in this issue). His letters to V. Lypyns'kyj were published by the W. K. Lypynsky East European Research Institute in Philadelphia (I. Korowytsky, ed., Lysty Dmytra Dorošenka do Vjačeslava Lypyns'koho *[Letters of Dmytro Dorošenko to Vjačeslav Lypyns'kyj; 1973]).*

Dorošenko's response to Bocheński's article reflects his own assessment of Lypyns'kyj's work and his role in Ukrainian life, as well as the official views about Lypyns'kyj held by the hetmanite circle of Pavlo Skoropads'kyj.

The article is reprinted with minor changes to conform to contemporary Polish orthography.

Bardzo cenny i ciekawy artykuł p. Adolfa M. Bocheńskiego o ś. p. W. Lipińskim zmusza mnie do wypowiedzenia paru uwag, w których pragnąłbym sprostować pewne, popełnione przez szanownego autora, nieścisłości, jakie pochodzą, śmiem mniemać, stąd, iż kwestia ukraińska w ogóle, a rola w niej Lipińskiego w szczególności nie leżały w zakresie specjalnych i systematycznych studiów szanownego autora.

Znajomość moja z Lipińskim sięga r. 1908, przez pewien czas byliśmy z nim w stosunkach dosyć bliskich. Nieraz współpracowaliśmy ze sobą i to bardzo ściśle (w r. 1909, kiedym brał udział w wydawanym przez niego *Przeglądzie Krajowym*, w r. 1918, kiedy pracowaliśmy razem w rządzie hetmana Skoropadskiego, wreszcie w latach 1920-1930 na emigracji). Zmarły obdarzał mnie swoim zaufaniem, dzieląc się nieraz swoimi planami i myślami, jak to było zwłaszcza w latach 1920-1921, kiedyśmy przeżyli rok cały, jako bliscy sąsiedzi, we wsi Reichenau w Austrii dolnej. Wszystko to, sądzę, daje mi prawo wypowiedzenia pewnych swoich myśli o działalności Lipińskiego i jego roli w najnowszych dziejach ukraińskiego odrodzenia narodowego. Nie pretenduję na wyczerpującą charakterystykę zmarłego działacza, ani na wszechstronny przegląd jego pracy — uważam, że stoimy dziś jeszcze za blisko jego świeżej mogiły, by móc, mówiąc o tym wszystkim, zachować absolutną bezstronność! Dlatego też świadomie wybieram formę uwag i notatek z powodu artykułu p. Bocheńskiego, aby pomyłki i nieścisłości, popełnione, moim zdaniem, przez niego, nie utrwaliły się na długo w literaturze, poświęconej Lipińskiemu.[1]

Nie będę zastanawiać się nad tym, czy słusznie nazywa p. Bocheński Lipińskiego "ukraińskim Maurrasem", sądzę, że pomiędzy ateistą Maurrasem a głęboko wierzącym katolikiem Lipińskim istnieje zasadnicza różnica wewnętrzna, nie mówiąc już o tym, że i sama maniera literacka, sam styl u obu tych pisarzy jest najzupełniej różny. Ale i sam szanowny autor wyznaje, że tytuł "Ukraiński Maurras" "jest w stosunku do Lipińskiego w dużej mierze niesłusznym i źle dobranym". Przejdźmy zatem do istoty rzeczy.

Pan Bocheński zaczyna od skonstatowania faktu, że Lipiński "był Polakiem, stał się Ukraińcem", i zatrzymuje się, rzecz całkiem zrozumiała, na genezie tej "dotąd niewyjaśnionej asymilacji". Wiadomo (na podstawie pracy K. Pułaskiego p.t. *Lipińscy herbu Brodzicz i herbu Gozdawa* (Wiedeń, 1922), wykonanej z pomocą samego W. Lipińskiego), że ród Lipińskich nie był ukraińskim rodem autochtonicznym, jak wiele innych rodów szlacheckich, które spolszczyły się w przeciągu wieków XVII i XVIII, tylko pochodził z

[1] Miałem okazję już nieraz pisać o Lipińskim, ale te moje prace opuszczone są czemuś w wykazie literatury o Lipińskim, wydrukowanym w miesięczniku *Dzwony*; jeszcze za życia zmarłego, aby spopularyzować jego myśli, napisałem na jego prośbę i wydałem (pod pseudonimem M. Zabarewśkiego, w Wiedniu 1925 r.) książkę pt. "W. Lipiński i jego myśli o narodzie i państwie ukraińskim", a rychło po jego śmierci pisałem o nim jako o historyku w czasopismach *Abhandlungen d. Ukr. Wiss. Institutes in Berlin* B. III, *Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte* B. V, *Časopis Národniho Muzeum*, 1932, sv. 1-2.

Mazowsza. Niemiejscowego również pochodzenia był ród Rokickich, do którego należała matka Lipińskiego. Ale to nie ma znaczenia, wszakże dla przykładu, W. Antonowicz tak samo ani po mieczu ani po kądzieli nie miał w sobie jednej kropli miejscowej krwi ukraińskiej, a stał się Ukraińcem i kierownikiem ideowym całego ukraińskiego ruchu. W ogóle moment rasowy nie zawsze w podobnych wypadkach odgrywa rolę decydującą — jest to rzecz ogólnie znana. Nasz autor szuka przyczyny, dla której Lipiński "został Ukraińcem" i myśli, że Lipiński "musiał posiadać jakiś kompleks niższości, jakiś bolesny kompleks nietutejszości. Chęć wyrównania tego braku mogła go pchnąć w objęcia ideologii skrajnie miejscowej, pozwalającej mu się uważać za prawdziwego, może nawet prawdziwszego od wszystkich innych, przedstawiciela kraju, w którym się urodził i który kochał". Jest to, zdaniem moim, uwaga nader głęboka: rzeczywiście, takie wypadki mogą mieć miejsce, ale tylko wówczas, gdy jest mowa o przyłączeniu się do warstwy lub ideologii panującej, tymczasem w wypadku z Lipińskim było właśnie odwrotnie. Co do związku z krajem, to tu, zdaniem moim, decydował w świadomości Lipińskiego fakt, iż urodził się on i wyrósł w kraju. Jaki wpływ ma ten moment na genezę "ukraińskości" w ogóle, poucza nas w stopniu dostatecznym biografia Bohdana Zaleskiego.

Z drugiej strony w ukraińskości Lipińskiego widzi nasz autor objaw szlacheckiego nonkonformizmu, "chęć przeciwstawiania się za wszelką cenę ogólnie przyjętym prawdom i prądom". Jest to także bardzo wnikliwa uwaga, ale i ona, zdaniem naszym, nie pasuje do danego wypadku.[2]

Myślę, że prędzej wyświetlimy kwestię, kiedy i jak Lipiński "stał się Ukraińcem", jeśli zwrócimy się do jego bibliografii [biografii? — *Ed.*]. O jego latach dziecinnych wiemy bardzo niewiele. Mogę jednakże podać pewne szczegóły, opierając się w części na jego własnych opowiadaniach, a głównie na łaskawie mi użyczonych wspomnieniach jego kolegi z czasów gimnazjalnych, dziś profesora uniwersytetu praskiego dra B. Matiuszenki. Lipiński, jak wynika z tych wspomnień, jeszcze od maleńkości, w szkole średniej (w Łucku i Żytomierzu) zachwycił się historią ukraińską, zwłaszcza kozaczyzną, czytając powieści historyczne M. Grabowskiego, M. Czajkowskiego i in. pisarzy "ukraińskiej szkoły" w literaturze polskiej, i został "kozakofilem" lub "ukrainofilem". W zachwyceniu tym nie było domieszki momentu socjalnego, jak to widzimy np. u W. Antonowicza, który przez lekturę francuskiej literatury wyzwoleńczej doszedł do myśli o swoim "długu" wobec narodu, pośród którego wyrósł i "którego pracą był wyhodowany", a że tym narodem był naród ukraiński, więc i Antonowicz stał się Ukraińcem. Na Lipińskiego wielki wpływ miał wuj jego Adam Rokicki, który był ukrainofilem i który poddał Lipińskiemu myśl, że

[2] M.in. przypominam sobie, że ś. p. Lipiński bardzo często sam mówił o tym szlacheckim "nonkonformizmie", który rzeczywiście częstym był bardzo zjawiskiem wśród całego szeregu pokoleń szlacheckich na Ukrainie prawobrzeżnej i który m.in. przybierał niekiedy formy właściwej sobie (niegłębokiej, bez jakichkolwiek podstaw ideowych) ukraińskości. Do takich "Ukraińców" (mieliśmy na uwadze pewne osoby żyjące, z których niejeden żyje do dziś dnia) stosował on nazwę: "oryginał kresowy".

miejscowa szlachta polska jest ukraińską z pochodzenia, że ona kiedyś była warstwą przewodnią narodu ukraińskiego, tworzyła jego historię, dawała mu hetmanów i pułkowników, a kiedy ona uległa spolszczeniu, naród został bez swojej warstwy przewodniej i opuścił się do stanu ciemnej, nieuświadomionej masy. W tej genezie swojej ukraińskości miał Lipiński bardzo wiele wspólnego ze znanym filologiem ukraińskim K. Michalczukiem, który tak samo, jak i Lipiński, będąc uczniem gimnazjum żytomierskiego, pod wpływem dzieł Grabowskiego, Czajkowskiego, Grozy, Olizarowskiego i in. autorów szkoły ukraińskiej stał się "kozakomanem" i "ukrainofilem" i, zachęcony nie przez kogo innego, tylko przez samego Ignacego Kraszewskiego (który był kuratorem gimnazjum żytomierskiego), zaczął pisać po ukraińsku opowiadania z czasów kozackich, które nawet były czytane na publicznych wieczorkach w gimnazjum.[3]

Już później, zetknąwszy się na uniwersytecie kijowskim z Antonowiczem, wzmocnił Michalczuk swoją ukraińskość przez ideę "spłaty narodowi długu".

Tu, może, warto byłoby w ogóle przypomnieć o źródłach ukraińskiego patriotyzmu regionalnego pośród szlachty na Ukrainie prawobrzeżnej, o genezie "szkoły ukraińskiej" itd. Ale uważając to za rzeczy ogólnie znane (choć jeszcze głębiej pod względem socjologicznym mało zbadane), nie będę się nad tym dłużej zatrzymywał, przypomnę tylko, iż było to zjawisko bardzo rozpowszechnione, które raz po raz powtarzało się w przeciągu całego stulecia XIX, przechodząc rozmaite formy (ukraińska szkoła, bałagulstwo, chłopomaństwo itd.) i którego nie można sprowadzić do rzędu jakiegoś "szlacheckiego nonkonformizmu". Przeto też i u Lipińskiego powstanie ukraińskich sympatii nie było żadnym zjawiskiem wyjątkowym.

Ukończywszy w Żytomierzu 6 klas, przeszedł Lipiński do klasy VII I gimnazjum kijowskiego. Tam wstąpił on do polskiego koła szkolnego, ale uważał już siebie za przedstawiciela prądu ukraińskiego. O jego sympatiach ukraińskich dowiedział się student uniwersytetu kijowskiego Kl. Kwitka, zapoznał się z nim i wprowadził go do ukraińskiej gimnazjalnej "hromady", gdzie on się zetknął i zaprzyjaźnił z Borysem Matiuszenką, Bogdanem Rylskim (synem znanego chłopomana lat 60-tych Tadeusza Rylskiego), Romanem Wojciechowskim i Andrzejem Koleśnickim. W czasie świąt wielkanocnych 1901 roku odbywał się w Kijowie zjazd organizacyj polskiej młodzieży szkół średnich na Ukrainie. Na zjeździe tym była reprezentowana również i ukraińska gimnazjalna "hromada", która wysłała, jako swoich delegatów, Matiuszenkę i Lipińskiego. Na zjeździe Lipiński wysunął wniosek, ażeby cała organizacja polskiej młodzieży szkół średnich wstąpiła in corpore do ukraińskiej "hromady". Kiedy zaś po gorącej dyskusji większość zjazdu propozycję Lipińskiego odrzuciła, Lipiński i Matiuszenko opuścili zjazd, a Lipiński wystąpił z polskiej

[3] Może tym się tłumaczy ta osobliwa sympatia wzajemna, jaka powstała odrazu pomiędzy starym Michalczukiem i Lipińskim, kiedy gdzieś w r. 1909 lub 1910 poznajomił ich ze sobą. Kiedy zaś wyszła drukiem praca Lipińskiego *Z dziejów Ukrainy*, Michalczuk kupił sobie aż pięć egzemplarzy tego drogiego stosunkowo wydania, ażeby rozdawać je pomiędzy swoich krewnych w Kijowszczyźnie.

organizacji i pozostał od tego czasu tylko członkiem ukraińskiej "hromady". Powtórzyła się bardzo dokładnie historia, która przed 40 laty zdarzyła się W. Antonowiczowi, który tak samo, opuściwszy polską korporację, stał się członkiem ukraińskiej studenckiej "hromady".

Tak więc Lipiński stał się i formalnie Ukraińcem. Prof. Matiuszenko, wspominając o tych czasach, wyraźnie podkreśla, że Lipińskiemu był obcy ogólnie wówczas rozpowszechniony wśród ukraińskiej, a w znacznej mierze także i wśród polskiej młodzieży (pośród której w Kijowie wielkie wpływy miała P. P. S.) zachwyt dla socjalizmu. Nęciły go w ukraińskości nie społeczne momenty, tylko narodowo-polityczne. W tym właśnie była głęboka różnica pomiędzy ukraińskością Lipińskiego i np. Antonowicza oraz chłopomanów z lat 60-tych: Lipiński czuł się Ukraińcem, nie zrywając ze swoim środowiskiem społecznym, nie wstydząc się go i nie odrzucając; on występował jako ukraiński szlachcic i szukał oparcia w tradycji, która mogła związać go z historyczną przeszłością. W tej zaś przeszłości dopatrywał się on nie samych tylko rysów ujemnych, tak podkreślanych w historiografiach ukraińskiej i rosyjskiej (egoizm klasowy, eksploatacja mas ludowych), ale i pozytywnych również — państwowo i kulturalnie — twórczych. Tymczasem chłopomani, stając się Ukraińcami, zrywali ze swoim otoczeniem, zrywali z kulturą polską i przechodzili do obozu ukraińskiego jako zbiegowie (*perfugae*) z obozu wrogiego, deklasowali się i zaprzeczali w ogóle jakiemukolwiek znaczeniu w przeszłości tej warstwy społecznej, z której sami wyszli. Konsekwentnie idąc obraną drogą, zmieniali oni i religię, aby w niczym nie różnić się od masy ludowej, służbę dla której postawili sobie za cel żywota. Lipiński pozostał wiernym synem kościoła katolickiego, pozostał w ogóle "sobą" i to zaoszczędziło mu zerwania z rodziną i bliskimi ludźmi. On pozostał kochającym synem i bratem, tak samo, jak i jego kochali ojciec, matka, bracia i siostra, chociaż wszyscy oni byli i pozostali Polakami.

Ideą przewodnią Lipińskiego, która im dalej, tym wyraźniej krystalizowała się w jego umyśle, opierając się już na studiach historycznych, było — nie pozyskiwanie poszczególnych przedstawicieli swej warstwy dla pracy narodowej z równoczesnym rujnowaniem podstaw tej warstwy tak, jak to rozumieli Ukraińcy-socjaliści, tylko pragnienie, by cała warstwa szlachecka (ziemiańska), jako taka, powróciła na stanowisko warstwy przewodniej w narodzie ukraińskim i dążyła do odzyskania dla Ukrainy niezależności politycznej zarówno od Rosji, jak i od Polski. Ukraina nie powinna być zależną ani od Moskwy ani od Warszawy — oto myśl przewodnia ideałów Lipińskiego. Czy było to objawem wrogości dla Polski, dla narodu polskiego, dla kultury polskiej? Sądzę, że subiektywnie i obiektywnie — nie. Lipiński wychodził z założenia, że polska (albo spolszczona) szlachta na Ukrainie stanowi pośród ludowego żywiołu ukraińskiego element bardzo nieznaczny, jakkolwiek silny pod względem materialnym i kulturalnym; opanowanie tego żywiołu ludowego przez nią jest rzeczą nie do pomyślenia, mogą zaś nastąpić takie zmiany w warunkach społeczno-politycznych, że i jej przewaga kulturalno-ekonomiczna będzie utracona; stanie się ona wówczas nieznaczną mniejszością, jaka na życie kraju nie będzie wywierała wpływu. Leży więc w jej interesie własnym — związanie

swego losu z losem narodu ukraińskiego wewnętrznymi więzami duchowymi w ten sposób, aby przy wszelkich okolicznościach być dla tego narodu potrzebną warstwą przewodnią. "Powinniśmy, pisał Lipiński w r. 1909 (w swojej znanej książce *Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów*), — powinniśmy swoimi moralnymi i materialnymi siłami, które w tym kraju w wielkiej mierze mamy i reprezentujemy, popierać miejscową kulturę tej ziemi i narodu, kulturę, jaka może być tylko ukraińską, a to tym więcej, że ta kultura, jak wskazuje nasza przeszłość, nie jest nam obcą, bo mamy w sobie wielką jej część, wytworzoną przez odwieczne życie na tej ziemi dzięki pracy ludu naszego dla nas... Jeśli przyszłość tej wspólnej dla nas i dla narodu naszego kultury zrobimy i naszą przyszłością, wówczas nie wyrwie nas z tej ziemi żadna siła".

Czy była ukraińskość Lipińskiego stratą czy zyskiem dla polskości? Tu już muszę całkowicie zgodzić się na rozwiązanie, jakie daje tej kwestii szanowny autor. Podkreślę tylko specjalnie myśl jego, że historia narodów polskiego i ukraińskiego tak się złożyła, że, jak powiada za Polaków autor, "daliśmy dotychczas stosunkowo niedużo narodom postronnym, wzięliśmy ogromne mnóstwo". Ale, jakkolwiek Polacy dali Ukraińcom mniej, niż wzięli, jeśli wziąć pod uwagę czasy nowsze, można powiedzieć, że dali oni *non multu sed multum*. Dosyć wspomnieć nazwiska W. Antonowicza i W. Lipińskiego. Godzę się również całkiem z poglądem p. Bocheńskiego, że "wpływ Lipińskiego, idący w kierunku pozbawienia narodu ukraińskiego charakterystycznego dlań *inferiority complex* w stosunku do narodów zachodnich, i w kierunku nawiązania do twórczych a nie destrukcyjnych tradycji dziejowych, uznać musimy za bezsprzecznie dodatni. Ponieważ zaś podniesienie stopnia kultury danego kraju będzie zawsze korzystne dla jego sąsiadów, przeto bez goryczy możemy już spojrzeć na twórczość szlachcica ziemi nurskiej, ideologa szlacheckości i konserwatyzmu na Ukrainie".

Ale dalej, gdy idzie o charakter i zasięg wpływów Lipińskiego na ideologię ukraińską, muszę się z p. Bocheńskim gruntownie poróżnić! Dla p. Bocheńskiego jest niemal absurdem, że taki teoretyk konserwatyzmu, jak Lipiński, zjawił się pośród "narodu najbardziej demokratycznego w całej Europie, pozbawionego wszelkich tradycji i wszelkiej pańsko-szlacheckiej kultury". Niech mi wybaczy szanowny autor, ale tu, co słowo, to jakieś nieporozumienie. Właśnie wyobrażenie co do jakiejś wrodzonej i bezgranicznej demokratyczności narodu ukraińskiego należy dzisiaj do legend, nad rozbiciem których nikt tak bardzo się nie trudził, jak ś. p. Lipiński. Rzecz zrozumiała, iż dla pewnych ugrupowań politycznych wśród społeczeństwa ukraińskiego, które już stały się konserwatywnymi w swoim upartym przytrzymywaniu się haseł politycznych, które niegdyś były postępowymi, a dzisiaj już przestarzały, "demokratyczność" narodu ukraińskiego wydaje się być uświęconą przez cały bieg historii. Ale jeśli spojrzeć spokojnym, bezstronnym okiem, można się przekonać, że historia właśnie daje bardzo mało podstaw dla takiego sądu. Co prawda, by dyskutować o tym, wedle wszelkich prawideł, trzeba byłoby zatrzymać się w definicji pojęcia "demokratyzmu" i różnych związanych z nim pytaniach, ale i tak już zanadto nadużywam gościnności redakcji *Biuletynu Polsko-Ukraińskiego*,

ażeby zabierać miejsce na sprzeczki teoretyczne. Ograniczę się tylko tym: po prostu łączą indywidualizm ukraiński z demokratyzmem, a demokratyzm z republikanizmem. Lecz historia nas uczy, że tradycyjną właściwością narodu ukraińskiego nie był republikanizm a monarchizm. Wystarczy przypomnieć jakimi szczerymi i głębokimi monarchistami byli kozacy i jak wysoko u nich był stawiany majestat królewskiej, a później carskiej władzy. Ten monarchizm masy kozackiej podkreślają z jednej strony Drohomanow, mówiąc, że "w Ukrainie, albo dokładniej w Ukrainie kozackiej, do połączenia się z Moskwą i potem, ludowładztwo znajdowało się tylko u dołu, u góry zaś była monarchia" (*Hromada*, 1879 r. Nr. 4, str. 99), z drugiej — historyk rosyjski, marksista, M. Pokrowskij, który powiada, że "jeżeli Bohdan Chmielnicki posiadał jakiś ideał polityczny, idący dalej niż znane mu z doświadczenia formy państwowości, to nie był to ideał ludowładztwa, lecz centralistycznej monarchii absolutnej z dyktaturą wojskową na czele, bo tylko takie ideały mogły wychować Zaporoże" (*Russkaja istorija s drewniejszych wremion*, tom II. Moskwa 1933 r., str. 191). Przytoczę też i myśl P. Kulisza, który pisał, że dla narodu ukraińskiego monarchizm jest ideałem prawdy na ziemi i że ideał ten wyrobiły bynajmniej nie niski stan socjalny i ciemnota wieśniaka ukraińskiego: wieśniak ten ma tak wysokie poczucie swej godności ludzkiej, iż, według niego, nie tylko car, lecz i sam Bóg może z nim bezpośrednio rozmawiać (*Istoria wozsojedinienija Rusi*, t. II, 1874, str. 26).

Każdy, kto pamięta idealizowanie przed lud ukraiński "batki-caria" w Rosji i "taty-cesarza" w Austrii, musi przyznać, że Drahomanow, Kulisz i Pokrowskij mieli rację i, możliwie, nie było przypadkowe, że ostatnimi i właściwie jedynymi obrońcami upadającego caratu w Rosji byli nieszczęśni chłopi ukraińscy, którzy, jako policjanci, bili się na ulicach i na dachach Petersburga w pierwsze dni rewolucji 1917 r. i zostali zwyciężeni przez petersburską zgraję uliczną.

Tradycyjny monarchizm ukraiński nie zaprzecza także tradycyjnej ukraińskiej buntowniczości stepowej, która odgrywała i dotychczas odgrywa tragiczną rolę w historii narodu ukraińskiego, doprowadzając do tego, że wszystkie jego porywy wolnościowe kończyły się jeszcze większą niewolą. Jest to, naszym zdaniem, wpływ żywiołu stepowego, gdyż buntowniczość ta mniej się przejawia na północno-wschodnich ziemiach ukraińskich, a klasyczny swój wylew znalazła na Zaporożu.

O braku wszelkiej kultury pańsko-szlacheckiej p. Bocheński zdaje się powiedział zbyt mocno, jeśli przypomnimy warstwę rycersko-drużynną w czasach książęcych, magnatów ukraińskich z okresu polsko-litewskiego i wreszcie starszyznę ukraińską z doby Hetmańszczyzny XVII-XVIII w., która przekształciła się w "dworianstwo" XIX w.

Ta szlachta ukraińska na Hetmańszczyźnie i w Ukrainie Słobodzkiej — również na całym lewobrzeżu — utworzyła się zupełnie na wzór szlachectwa polskiego (jeszcze w drugiej połowie XVII w. kadry starszyzny kozackiej składały się w znacznej mierze z byłej szlachty, która za ideał swój uważała szlachecką Rzecz-Pospolitą Ukraińską) i całkowicie przyswoiła jego ideologię i jego dążenia socjalno-polityczne. Jeżeli była jakaś różnica między szlachtą

ukraińską i polską, to tylko wynikająca z tego, że szlachta ukraińska miała jako suwerena absolutnego cara rosyjskiego, a szlachta polska — konstytucyjnego króla obieralnego. Tak samo odsunąwszy na drugi plan mieszczaństwo, tak samo zbudowawszy swój dobrobyt ekonomiczny na przymusowej pracy chłopów pańszczyźnianych, szlachta ukraińska za cenę swych przywilejów klasowych sprzedała autonomię polityczną kraju, tracąc tym samym swoje znaczenie przewodniczącej warstwy narodowej. Można spostrzec bardzo ciekawą analogię między tym dekadensem szlachty polskiej i ukraińskiej. Gdy w drugiej połowie XVIII w. wśród szlachty polskiej rozpoczęła się zdrowa reakcja, przejawiająca się w próbie reform i w bohaterskiej walce o uratowanie niepodległości państwa — analogiczne zjawisko konstatujemy i wśród szlachty ukraińskiej, chociaż w daleko słabszej mierze: mam na myśli obronę autonomii przez Gr. Połetykę, misję W. Kapnysta w Berlinie w 1791 r., wreszcie konspiracje i frondy polityczne w pierwszej ćwierci XIX w. Mimo wszystkie swe "grzechy" względem własnego narodu, szlachta ukraińska zachowała historyczną tradycję ukraińskich zmagań wyzwoleńczych, a na gruncie połączenia tych tradycji z nowymi ideami narodowymi, przyniesionymi z Zachodu, właściwie i wyrosło ukraińskie odrodzenie narodowe w XIX wieku. Szlachta ukraińska w swej masie już w latach 40-tych została zrusyfikowana i odcięta od tego narodu, jednak faktem jest, iż w przeciągu całego XIX w. wydawała ona z pośród siebie wybitnych działaczy ruchu ukraińskiego i mecenasów kultury ukraińskiej.

Szlachta ukraińska jeszcze w początku XVIII w. wytworzyła zupełnie "pańsko-szlachecką" kulturę typu polskiego, stojącą mało niżej od ówczesnej kultury polskiej, a w każdym razie znacznie wyżej od kultury szlachty rosyjskiej, choć ta ostatnia, pod nahajką Piotra, włożyła peruki i francuskie kamizelki. I blask tej "pańskiej" kultury ukraińskiej imponował jeszcze Szewczence w pierwszym okresie jego twórczości, gdy przed jego wyobraźnią

"Pysznymy riadamy
Wystupajut' otamany,
Sotnyky z panamy,
I hetmany — wsi w zołoti",

gdy Hetmańszczyzna była mu jeszcze "święta" i marzył, że w stepach Ukrainy kiedyś "błyśnie buława".

Nie zupełnie dokładnie przedstawia sobie p. Bocheński ewolucję ukraińskiego ruchu narodowego, jeżeli myśli, że "wiek XIX był w ruchu ukraińskim wiekiem na wskroś lewicowym". Wiemy, że do początku lat 40-tych wszyscy wybitniejsi przedstawiciele odrodzenia ukraińskiego, jak Kotlarewśkyj, Hułak, Kwitka, Hrebinka, Metlinśkyj, później Maksymowycz, Storożenko, Moraczewśkyj i inni, byli głębokimi monarchistami i konserwatystami, a dalej — "lewy", czyli ludowy i radykalny kierunek, przeplatał się z prądem umiarkowanym i konserwatywnym, którego najjaskrawszym przedstawicielem był Kulisz. Nie mówię nawet o Galicji, gdzie od lat 80-tych w obu obozach, ukrainofilskim i moskwofilskim, dominował kierunek konserwatywny. Bezsprzecznie, konserwatywna myśl w Ukrainie w ostatnich dziesiątkach lat wieku XIX i w początku w. XX była słaba i nieskrystalizowana; radykalizm socjalny, z

czasów Antonowicza i Drahomanowa, odtrącił ukraińskie elementy konserwatywne i, że tak powiem, popchnął je do rosyjskiego obozu państwowego. Tym tłumaczy się np. ewolucja takiego Gr. Hałahana, który w latach 50-tych był mecenasem ruchu ukraińskiego, a w początkach lat 80-tych zaledwie zgodził się na podtrzymanie jedynego pisma ukraińskiego *Kijewskaja Starina*. Należy zaznaczyć, że polityka rosyjska, bezwzględnie niszcząca wszelkie przejawy ukraińskiego życia narodowego, które zamykano w jeden nawias z życiem rewolucyjnym, albo zapędzała każdego aktywniejszego Ukraińca do obozu opozycyjnego, albo skłaniała go do zdradzenia swego poczucia narodowego i przejścia do obozu czysto rosyjskiego w imię "wyższych interesów państwowych", za którymi krył się zwyczajny egoizm klasowy. Jednakże istnieli i ukraińscy konserwatyści, którzy, zachowując swe sympatie narodowe, znaleźli się poza ogólnym frontem ukraińskim, na wskroś opozycyjnym i radykalnym. Lecz konserwatyści ci nie byli zorganizowani, gdy wybuchła rewolucja 1917 r. Dopiero w jesieni tegoż roku rozpoczęły się próby organizowania się konserwatywnych elementów ukraińskich w formie "sojuzu chliborobiw", partii "chliborobiw-demokratiw" i in. Na wiosnę 1918 r. elementy te doprowadziły do ogłoszenia hetmanatu w Ukrainie.

W akcji tej bierze udział i Lipiński, ale nieprawda, że Lipiński "sam jeden wytwarza prawe skrzydło myśli ukraińskiej, za jednym zamachem, silniejsze od całej poprzedniej myśli lewicowej" — jeżeli weźmiemy pod uwagę czasy do emigracji. W tym głównie była słaba strona konserwatywnego ruchu ukraińskiego w r. 1918, który znalazł swój wyraz w hetmanacie, że ruch ten nie miał jeszcze swojej ideologii, co przyznawał nieraz i sam Lipiński. Ideologia została stworzona przez Lipińskiego już wtedy, gdy Ukraińskie Państwo Hetmańskie upadło, a jego działacze, wraz z działaczami kierunku lewicowego, znaleźli się na emigracji.

Rozumie się, nieprawdą też jest, że Lipiński był "twórcą myśli o niepodległości Ukrainy". Właśnie myśl ta nigdy nie umierała w ciągu całego XIX w., poczynając od tajnych stowarzyszeń w początkach tegoż stulecia aż do jego końca, gdy myśl ta była proklamowana przez młodzież ukraińską w Charkowie i we Lwowie jednocześnie,[4] a w 1900 r. ukazała się pierwsza broszura programowa Ukraińskiej Partii Rewolucyjnej, p.t. *Samostijna Ukraina* (autorem jej jest adwokat charkowski Mikołaj Michnowśkyj). Lipiński stał się gorącym zwolennikiem idei niepodległości Ukrainy, on ugruntował tę ideę swymi studiami historycznymi, był jednym z ojców duchowych "Związku Wyzwolenia Ukrainy", który odegrał tak doniosłą rolę w czasie Wielkiej Wojny, lecz twórcą samej myśli o niepodległość Ukrainy nie był i nigdy siebie za takiego nie uważał.

Lipiński był gorącym patriotą ukraińskim w najlepszym tego słowa znaczeniu: kochał ziemię ukraińską i wszystkich tych, których uważał za wiernych synów tej ziemi; kochał cały naród ukraiński, nie mierząc swej miłości skalą ubóstwa czy zamożności. Gdy niepodległe Państwo Ukraińskie, w tworzeniu

[4] O odrodzeniu idei niepodległości Ukrainy na przełomie XIX i XX w. obszerniej piszę w swojej *Istorii Ukrainy 1917-1924 rokiw*, cz. I. Użhorod 1932 r., str. 29-30.

którego Lipiński brał najżywszy udział, po krótkim okresie istnienia rozpadło się w gruzy, tą ogromną tragedię narodową Lipiński odczuł tak głęboko, jak mało kto z patriotów ukraińskich. I wtedy w głębi jego duszy zrodziła się myśl przewartościowania całej dotychczasowej działalności, znalezienia zarodków zła, zbadania zasadniczych przyczyn tragedii narodowej, znalezienia nowych dróg, które by wywiodły naród z upadku. I jak wielki smutek i głęboki żal po katastrofie 1831 r. natchnął genialną trójkę poetów polskich do zaklęcia w słowa apoteozy przeżytych walk, apoteozy wszystkich cierpień i męk złożonych na ołtarzu ojczyzny, skłonił do pozostawienia testamentu poetyckiego pokoleniom przyszłym, walczącym o te same wzniosłe i święte ideały, — tak samo tragedia szarpiąca duszę i serce wielkiego patrioty ukraińskiego skłoniła go, iż całym zasobem rozumu i wszystkimi fibrami swych nerwów tworzy nową ideologię ukraińską — ideologię ukraińskiej monarchii, opartej na współpracy i na porozumieniu klas twórczych. Odrzuciwszy metody demokratyczno-republikańskie, którymi nie powiodło się zbudować niepodległości Ukrainy (bo, zdaniem Lipińskiego, były niewłaściwe), Lipiński podnosi ideę monarchii w tradycyjnej formie hetmanatu, a walce klasowej, głoszonej przez socjalistów, przeciwstawia kompromis klasowy. W swe najgłówniejsze dzieło *Łysty do bratiw-chliborobiw* włożył on nie tylko głęboką myśl socjologa, ale i cały patos, cały poryw swej duszy, która płonęła i spłonęła w ogniu wielkiego żalu za Ukrainą. W tym leży największa atrakcyjność tej książki dla Ukraińców i szacunek do jej autora nawet ze strony tych, którzy nie podzielają jego zdania i z nim się nie zgadzają.

Lipiński idee swe chciał zastosować i w praktyce, tworząc "Ukrainśkyj Sojuz Chliborobiw-Derżawnykiw", który miał skupić i zorganizować tę warstwę, która, zdaniem Lipińskiego, miała wziąć na siebie dzieło budowy przyszłej Ukrainy. Lecz jako praktyk Lipiński okazał się mniej szczęśliwy niż jako teoretyk. Wypadło mu pracować w warunkach emigracyjnych, które zasadniczo są mało podatne do zjednoczenia. Z tychże przyczyn "szkoła" Lipińskiego, jeżeli o takiej mówić można, nie osiągnęła pomyślnego rozwoju. Ogromnie, chociaż nie wyłącznie, przeszkodziła tu ciężka choroba Lipińskiego, pod wpływem której, pod koniec swego życia, poczynił on pewne kroki, których by bezwzględnie się nie dopuścił, gdyby potrafił zachować równowagę swych sił duchowych z fizycznymi. Ale o rzeczach tych mówić jest jeszcze za wcześnie, zresztą nie mają one historycznego znaczenia dla naszego tematu.

Idee Lipińskiego o narodzie i państwie ukraińskim pozyskały gorących zwolenników na emigracji i w Galicji. Lecz wątpię, czy tłumaczy się to, jak myśli p. Bocheński, "wyższością cywilizacyjną b. zaboru austriackiego": sam przecież pisze, że "o wpływie na Ukrainę sowiecką w dzisiejszych warunkach niepodobna mówić", więc zasadniczo nie można robić porównań, które byłyby na miejscu tylko wtedy, gdyby w Ukrainie naddnieprzańskiej było wolno szerzyć dzieła Lipińskiego.

Pan Bocheński słusznie podkreśla wielki wpływ Lipińskiego na ukraińską myśl historyczną, chociaż przesadą jest, że "odkrył" on rzeczy, "o jakich do jego czasów nikomu się nie śniło". O udziale szlachty w powstaniu Chmielnickiego, o roli Jurija Nemirycza, było wiadome i wcześniejszym historykom,

zarówno ukraińskim jak i polskim (m.in. Kulisz jeszcze w 1861 r. Nemirycza obrał za bohatera swego poematu historycznego "Wełyki prowody"), lecz Lipiński pierwszy zwrócił uwagę na *znaczenie* udziału szlachty w tworzeniu Państwa Kozacko-Ukraińskiego. Wielką jest zasługą Lipińskiego, że on pierwszy dokładnie zanalizował socjalny charakter starszyzny kozackiej z czasów Chmielnickiego i jego bliskich następców oraz najzupełniej dowiódł, że jedynie dzięki szlachcie ukraińskiej powstanie, rozpoczęte jako zwykły bunt kozacki, zakończyło się stworzeniem odrębnego państwa ukraińskiego.

Kończąc swe uwagi, chcę jeszcze raz podkreślić, iż waga i znaczenie Lipińskiego w rozwoju nowoczesnego ruchu ukraińskiego tkwi nie tyle w jego planach i formułach praktycznych, ile w tych nowych zasadach, na których zbudował on swoją koncepcję państwowości ukraińskiej, w tych nowych perspektywach, które otworzył przed myślą ukraińską, a zwłaszcza w tym wysokim podniesieniu ducha, który jedynie tylko jest w stanie zapalać serca, wypełniać nadzieją zmęczone dusze ludzkie i pobudzać do nowych zmagań za swoje ideały. Jest to misja, spełniana w starożytności przez proroków, a obecnie przez wielkich poetów narodowych, którzy nie dają dokładnych wskazówek i planów, lecz nakreślają *kierunek,* w którym mają iść narody, aby wywalczyć lepsze jutro.

Донцов і Липинський

Р. ЛІСОВИЙ [ВАСИЛЬ РУДКО]

Editor's note: *Wassyl Rudko (1910-; pen name R. Lisovyj) is a political activist, publicist, philosopher, and librarian. He studied German philology and philosophy at Lviv University, where he was a student of Roman Ingarden and Kazimierz Ajdukiewicz, and philosophy at Berlin University (1941-1944), where he was a student of Eduard Spranger and of Nicolai Hartmann, under whose guidance he wrote the doctoral dissertation "Das Wesen der sittlichen Wertmaterie: Ein Beitrag zum Strukturproblem des sittlichen Phänomens" (Göttingen University, 1947). In 1968 Rudko obtained a degree in library science from Columbia University, and subsequently worked as a librarian at Yale University, until 1977.*

As a student Rudko was the editor of the non-periodical journal Students'kyj vistnyk *(1935-1937; 4 issues). From 1941 to 1944 he was chairman of the Nationalist Organization of Ukrainian Students (NOUS), an umbrella organization of Ukrainian student groups in Germany, Austria, and Bohemia; from May 1943 to December 1944 he edited the* Bjuleten' NOUS-u, *a monthly journal published hectographically. The student organization and its journal became, under Rudko's mentorship, outlets for oppositional attitudes and criticism of Ukrainian integral nationalism. In 1966 and 1967 Rudko was the editor of the journal* Lysty do pryjateliv *(4 issues).*

Under his pen name, Rudko is the author of a polemical political treatise, based on philosophical and sociological thought, entitled Rozlam v OUN *(The break within the OUN; Neu-Ulm, 1949) — a critical assessment of Ukrainian integral nationalism — as well as of numerous articles.*

Rudko's study "Doncov i Lypyns'kyj" (Dontsov and Lypyns'kyj), which juxtaposes the ideological positions of Vjačeslav Lypyns'kyj, the principal theoretician of Ukrainian conservatism, and Dmytro Dontsov, the chief ideologue of Ukrainian integral nationalism, is reprinted here from his Rozlam v OUN*; it originally appeared as chapter 4 of that book (pp. 73-112).*

Ми вже згадували про те, що кожний крок нашого розгляду вимагатиме виправдання. Це стосується в першу чергу наших критичних завваг про причетність Дмитра Донцова[1] до долі націоналістичного руху й самої

[1] *Editor's note:* Dmytro Dontsov (1883-1973), publicist, editor, and literary critic, was the chief ideologue of Ukrainian integral nationalism.

Already before World War I he was an activist in Ukrainian life, a member of the Ukrainian Revolutionary Party and the Ukrainian Social Democratic Workers' Party. By 1913 Dontsov joined the political orientation that advocated the Ukraine's separation from Russia. Following his break with the Ukrainian Social Democratic Workers' Party, Dontsov during World War I worked for various Ukrainian organizations, primarily as an editor and information officer. He was the director of the press bureau and the Ukrainian Telegraph Agency in the Hetmanate government of Pavlo Skoropads'kyj. By the early 1920s Dontsov rejected his earlier socialist and Marxist ideas and became the chief ideologue of Ukrainian antidemocratic integral nationalism (in some interpre-

ОУН [Організації Українських Націоналістів]. Уже короткі натяки попереднього розділу будуть для багатьох читачів несподіванкою, а для націоналістичних середовищ приводом до гострих алярмів.

Супротивники нашої оцінки бачитимуть у ній "неморальне діло", "руїнництво". Як же, скажуть вони, вільно атакувати людину, якої прізвище було довгі літа дорогим західньоукраїнському поколінню і було знане далеко поза межами західніх земель? Що залишиться з наших визначних постатей, якщо ми кожну з них негайно стягуємо з п'єдесталю?

Такі закиди можуть походити навіть з дуже щирого переконання і тому заслуговують на пильну увагу. Їх джерелом може бути нефальшована тривога української людини, навіть націоналістичного покоління, перед порожнечею. Якраз це покоління має за дороговкази минулого не більше, як декілька голих прізвищ. Це: Шевченко, Леся Українка, Міхновський. До тієї трійки голих прізвищ додають деколи ще декілька голих прізвищ, напр., Петлюра, Коновалець. Усе це, очевидно, тільки ікони. Широка зацікавленість постаттю Шевченка, що була так дуже поширена серед старшого і серед минулих поколінь, належить до минулого, "Петлюра" — це тільки гасло; реальна постать, її борня, ріст, помилки й зрушення нецікаві. Нецікава, як ми вже згадували, реальна постать Коновальця. Ікони можна розмальовувати й розставляти довільно, одначе те, що існувало реально, не дасть орудувати собою на всякий спосіб. Проте ніяка кількість ікон не закриє порожнечі світу молодшого західньоукраїнського покоління, його страшної духової знедолености. Було б ще пів біди, коли б ця порожнеча була тільки наслідком недостатньо високого інтелектуального рівня цього покоління. На жаль, це в першу чергу

---

tations — fascism, in others — an authoritarian and dictatorial brand of nationalism). From 1922 to 1939 he lived in Lviv, where he was the editor of *Literaturno-naukovyj vistnyk* (1922-1932), *Zahrava* (1923-1924), and *Vistnyk* (1933-1939), and the author of numerous books and articles. Following the Soviet occupation of Galicia, he fled to Germany and later to Bucharest, Romania, where he edited the journal *Batava* (1940/1941 [?]). Thereafter, he lived in Berlin and Prague. Following World War II, he resided in Germany, England, and the United States before settling in Canada.

Dontsov's version of Ukrainian integral nationalism had a strong influence on the ideology of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) in the 1930s. The Bandera faction of the OUN has remained under this influence to the present day. Dontsov's ideology was opposed by Ukrainian conservative, democratic, and Catholic circles on political and moral grounds.

Among Dontsov's main works are: *Moderne moskvofil'stvo* (Modern Russophilism; 1913), *Istorija rozvytku ukrajins'koji deržavnoji ideji* (History of the development of the Ukrainian state idea; 1917), *Pidstavy našoji polityky* (The foundations of our politics; 1921), *Nacionalizm* (Nationalism; 1926), *De šukaty našyx istoryčnyx tradycij* (Where to seek our historical traditions; 1938), *Dux našoji davnyny* (The spirit of our past; 1944), *Pravda pradidiv velykyx* (The truth of the great ancestors; 1952).

For a sympathetic account of Dontsov's activities and ideas from the perspective of Ukrainian integral nationalism, see M. Sosnovs'kyj, *Dmytro Dontsov: Polityčnyj portret* (New York and Toronto, 1974).

важливий своїми наслідками прорив у розумінні й відчутті реальних проблем світу та одночасно звихнення й звироднiння активізму покоління. Про це буде мова опісля. Та всі спроби чесних націоналістів рятувати престиж Донцова психологічно зрозумілі: ці люди глухо відчувають згадану порожнечу і боронять прізвище Донцова, що було предметом шани за їх юних літ; вони намагаються не допустити до поширення порожнечі й збільшення існуючої безнадії. Одначе, виходячи на цю оборону, вони попадають у заплутане коло. Це вже загальновідома таємниця, що велика духова порожнеча молодого покоління нашого Заходу якось нерозривно в'яжеться з діяльністю Донцова. З цієї причини нікому не поможемо, рятуючи за всяку ціну престиж Донцова. Зрештою, не про його особу мова в першу чергу, а про першорядну проблематику нашого життя. Найкраще було б розгортати окремі проблеми, не згадуючи прізвищ навіть загальнознаних постатей. На жаль, у наших обставинах це неможливе. Донцов діє далі на свій старий лад, глухий і сліпий до всього, що діється й діялось. До того ж він так тісно зв'язаний з різними явищами нашого життя, що, не з'ясувавши його ролі, цих явищ ніяк не зрозуміти. Отже чисто речеві моменти змушують присвятити йому більше уваги.

Будуть і такі серед наших супротивників, що намагатимуться якраз з допомогою арґументів речевої натури спростувати нашу оцінку ролі Донцова. На їх думку, зовсім фальшиво приписувати Донцову надто багато відповідальности за долю й недолю ОУН і всього руху. Він діяв, скажуть вони, у сфері слова, що його практичний вплив завжди обмежений. На націоналістичний рух впливало ще багато інших чинників. Тому не можна обвинувачувати людей слова за результати, що їх спричинили дуже різні чинники.

Не можемо вичисляти всіх можливих закидів щодо нашої оцінки та їх розглядати. Одно лише певне: невільно трактувати Донцова так, як він, Донцов, сам трактував немилі йому постаті. Іншими словами: невільно збувати таке визначне й дуже повчальне явище кількома лайливими наклепами, як це робив Донцов, напр., з Драгомановим і Грушевським. Його постать являє собою цілий клубок української проблематики. Щоб не зводити читача на манівці, залишимо збоку деякі дуже драстичні сторінки його діяльности, поминаючи навіть його ставлення до деяких голосних течій в Европі. Так само радо визнаватимемо за ним те, що так імпонувало його прихильникам.

Донцов — людина великої працьовитости й незвичайної, як на наших людей, начитаности. Його стиль блискучий, надто блискучий. Читача, що підпадав під його вплив, він приголомшував. Він — людина великого впливу. Одначе дивним порядком речей — тільки впливу на молодь. Як ніхто інший, умів він оживляти її уяву, насичувати її сліпучими образами, посилювати її молодечу жадобу до дії. Полеміка була живлом Донцова. Його блискучі протиросійські філіппіки залишили тривалий слід на молодому поколінні українського Заходу. Для цього покоління він був найпослідовнішим супротивником усякого москвофільства, найпослідовні-

шим пропаґандистом чеснот чи вартостей "сильної людини", завзятим пропаґатором звороту до культурного Заходу. Він був для нього тим, хто довгими десятками літ у послідовному зусиллі намагався знищити українське провансальство й надати українству характеру войовничого політичного руху. І ще одного не треба забувати: він був поважною величиною українського літературного життя, хоч, може, однобічною. Довкола його видання згуртувалися визначні поети.

А все таки дивне почуття мусить огортати кожного, хто уважніше приглянеться до цієї постаті. Справа зовсім не така проста, як собі звичайно уявляють. Кожний критичний розгляд дуже швидко натрапляє на темні місця донцовського сонця. Навіть більше: ці в загальній опінії дуже світлі місця діяльности Донцова швидко бліднуть і темніють перед уважливим оком. Тут не маємо на думці того, що Донцову часто закидають. Ще недавно хтось в еміґраційній пресі пригадував, що Донцов, який тепер щораз частіше уживає цитат із Св. Письма, маніфестував колись зовсім протилежні наставлення. Це не арґумент уже тому, що кожному вільно навертатися до релігійної віри. Так само не маємо наміру відживляти старого й відомого закиду про незгідність практики Донцова з тим, що він проповідував, з його "теорією". Це тільки непорозуміння: не було двох Донцових, а один, до того ж — суцільний. Всупереч поглядові багатьох націоналістів уважаємо, що Донцов не розходився з оголошуваними своїми думками навіть тоді, коли (як р. 1940) став на позиції незацікавлености долею націоналістичного руху. Що розчаровані націоналісти цього не розуміють, тим гірше для них.

Залишаючи покищо такі й подібні закиди, мусимо сказати, що навіть те, що широка громадська думка вважає у Донцова світлим і блискучим, може, не таке вже й світле. Ніхто не може заперечити блискучости стилю донцовських писань, одначе Володимир Старосольський давно вже зауважував, що навіть цей стиль робиться проблемою українського життя. Донцов був взагалі людиною блискучої літературної фасади. Ця фасада засліплювала молодь. Оцінка молоді, що багато дечого не може розуміти, не може бути в розвинених суспільствах критерієм вартости. Для націоналістичного руху питанням життя чи загибелі була справа належної участи старшого покоління в ньому, що мусіло б бути сильною противагою молоді. Деякий час цю ролю, поки вистачало на це сил, виконували нечисленні "дев'ятидесятники". Дивне й страшне було те, що Донцов ніколи не хотів виконувати ролю свого власного покоління в цьому процесі, а став однозначно, сказати б, на становище молоді. Відси й його роля. Розбуджена атмосферою недавно минулої визвольної війни та акціями УВО молодь потребувала яскравої протиінстанції, що змусила б її задуматись, дала б міру й горизонт її змаганням.

Не в цьому напрямі пішла робота Донцова. Він і далі підсичував юний динамізм і пустився пливти *рівнобіжно* з течією молоді. Тут він пішов яскраво проти того, що вимагалося від його покоління, та належав до тих чинників нашого суспільного життя, що вирішально перекинули процес західньоукраїнської суспільности на шлях приспішеного поюна-

чення. Так само дуже великі сумніви треба б мати щодо вартости начитаности Донцова. Надзвичайна легкість, з якою він перескакував цитатами від автора до автора, могла дуже імпонувати молоді; одначе кожний, хто має в цьому смак, мусить визнати, що людина, органічно зв'язана з культурними вартостями, до того ж людина думки, ніколи по-донцовському писати не буде. Його публіцистичні праці насичені сліпучими образами, одначе ніколи не можна позбутися того враження, що Донцов дбає не про пізнання й схоплення проблематики реального життя, а про якусь вільну, великою мірою незалежну від пізнання світу публіцистичну творчість; ще точніше: майже поетичну творчість на суспільно-політичні теми. Якби більшість його праць була написана віршем, було б, мабуть, усе гаразд. Іншими словами: уже в самих основах писань Донцова є щось таке, що робить їх чимсь посереднім між справжньою публіцистикою, що дорожить пізнанням справ, про які мовиться, і наснажена відповідальністю за кожне слово, — і поетичною творчістю. Це — першорядна проблема, але не тільки в Донцова. Не забуваймо, що між обома світовими війнами повелася в нас мода писати на теми суспільні, політичні, а там далі навіть на теми формотворчого процесу українства "поетично", "вільно". За давніших десятиліть українська історична наука мала поважний вплив на наше життя. Між обома війнами він страшенно змалів, як змаліло значення досліду й пізнання нашого життя. Зате набрали переможного значення "ідеології", ці великою мірою незалежно від пізнання і на нетерпимій та завжди більш чи менш містичній "вірі" будовані системи "поглядів" на засадничі справи українського буття. Що ці "системи поглядів" довільністю своїх тверджень нагадують дещо "поетичну свободу", не треба дивуватись. "Ідеології" почали щораз більше приходити до голосу на нашому Заході між обома війнами; серед нашого громадянства на чужині вони всемогутні. Їх є багато, хоч вони небагато різняться одна від одної. Одначе там, де таким тиранським способом панують побудовані на догмі власної непомильности "віри", політичні доктрини не можуть знайти ґрунту. Такий сумний стан нашого політичного життя не випадковий. Серед постатей, що вирішально перекинули точку ваги нашого політично-суспільного думання на "ідеології", перше місце належить Донцову. У цій оркестрі, де були й інші, до того ж навіть визначні постаті, Донцов, безумовно, був найблискучішою.

Пів- і чвертьпоезія на теми суспільного життя й політики, що її проповідували різні групи націоналістичного середовища, — це тільки блідий відблиск панівного в нас "ідеологічного", отже утопійного, сліпою вірою наснаженого й позбавленого елементів політичної культури думання. Розклад націоналістичного руху, творення щораз нових огнищ в середині одного середовища нічого не змінить. Це думання перекидається навіть на ті групи, що ні до якого націоналізму не хочуть належати. Перегони на тему, хто власне революціонер і хто справжній відбиток Краю, — це головна справа цієї мстушні та відповідної до неї продукції друкованого слова. Що елементарні завдання політичної еміґрації, такі на ґрунті нашого досвіду наявні, дістають з усієї сили в лоб, немає найменшого

сумніву. Коли б треба було вертатися до Краю, то еміґраційні ревнителі Краю принесли б на рідну землю далеко більший хаос і далеко гірші методи винищування українців, як у 1941 р.

Те, що тут коротко порушуємо, це, безперечно, вже *результати* довшого розвою. Читач не міг не запримітити, що ми ставимо їх у тісний зв'язок із діяльністю Донцова. Проти цього ображено протестуватимуть фанатичні прихильники Донцова. На їх думку, несправедливо й шкідливо оцінювати людину з результатів, що постали в наслідок різних чинників. Оцінювати з результатів, скажуть вони, марна робота. Було б далеко краще, коли б Донцову протиставилися були в нас свого часу. А цього якраз, скажуть вони, не було. Протидонцовські опоненти були слабі; їх неуспіх — це теж присуд на їх роботу.

Ця переконлива на перший погляд арґументація не така вже дуже бездоганна, як видається. Акти донцовізму ще не замкнені. Правда, Донцов усе, що мав сказати, уже давно сказав. Його теперішні публіцистичні походи ніякого спеціяльного лиха не коять. Навпаки, різних людей, що з давнього сантименту до нього цілими довгими роками мовчали, бо хотіли щадити його й не творити сенсацій, вони таки змусять переглянути його діяльність. Це вийде тільки на добро українській справі. Не зважаючи на це, *донцовізм* ще довго буде діяти в цьому поколінні нашого Заходу, що за своїх юних літ підпало під його вплив. Отже результати донцовської діяльности будуть ще йти далі, аж доки в різних катастрофах не вигорять, спалюючи з собою нераз найкращі українські енерґії. Це тільки один бік справи.

Ті, що запевняють усіх, ніби слушного часу ніхто не чинив Донцову належного спротиву, забувають про Вячеслава Липинського.[2] Правда,

[2] *Editor's note:* Relevant comments to this problem are made by the author in chapter 3 of his treatise:

Не має ваги те, чи поділяв Донцов віру в недалекий тріюмф національної ідеї. Одначе він випливав на хвилях тієї оптимістичної віри швидко вгору. Одночасно тоді впав був голос, що своєю вагою міг був розвіяти ввесь наївний оптимізм. Вячеслав Липинський поставив увесь цей оптимізм під генеральний знак запиту. Неправда — писав він — що українські зусилля мусять увінчатися успіхом у наступних ситуаціях. Українці не поневолений нарід, яким були, напр., поляки, а "недержавний". Або українство зможе бути рухом соціяльних верхів, або його доля — колоніяльне гниття. Проблеми суспільних верхів, а далі влади й держави належать до найважчих, які взагалі існують. Національна свідомість у такому вигляді, як вона в нас є, далеко не охоплює цієї проблематики багатьох вимірів. Значить тільки окремі, здебільшого ще незрозумілі людям того походження, що й існуюча українська еліта, зусилля можуть привести до державницьких категорій чуття й думання та виплекати здібність до відповідної практичної дії.

Над *великою пересторогою* Липинського перейдено до порядку. Не взяло її собі до серця покоління учасників визвольної війни, що само перейшло болючий досвід. Що ж тоді говорити про ростучу молодь, яка мусіла до розуміння думок Липинського ще довго доростати. Панування над душами молоді здобував найяскравіший супротивник Липинського — Донцов, що до його розуміння молодь, дивним дивом, не потребувала аж доростати. Під час зудару цих обох постатей покоління учасників війни, а зокрема дев'ятидесятники, яскраво заманіфестувало своє безсилля. Ця обставина відразу кинула понуру тінь на посталу в 1929 р. Організацію Українських Націоналістів (ОУН) [pp. 44-45].

Донцов умів знаменито використати тенденції й нахили західньоукраїнської суспільности й кинути їх проти Липинського. Він зумів не тільки відвернути від себе увагу критичних і думаючих елементів громадянства, але відгородив китайським муром усе молоде покоління від Липинського, до того ж так радикально, що оминати Липинського милями, збувати його кількома недоречними виразами зробилося чеснотою (до того ж не тільки націоналістичного покоління). Тут помогли Донцову (при цьому безкорисно й вирішально) демократи старшого покоління наддніпрянського походження, що ще й досі не можуть отямитись від струшення нещадною критикою *Листів [до братів-хліборобів]*. Не дивно, що в "Українській загальній енциклопедії" про Липинського стоїть безсенсова заввага, ніби він "стояв за диктатуру дідичівської кляси" на Україні. І взагалі треба сказати, що демократичні кола багато де в чому помогли Донцову проти Липинського. Це вони роблять і сьогодні, вимовляючи одним віддихом прізвища обох, мовляв, обидва були проти демократії. Уже саме зачислення обох цих постатей в одну категорію — це не тільки важкий речевий огріх цих кіл, не тільки вияв їх ресентименту супроти Липинського; це одночасно й найкраща вода на млин українського донцовізму.

Тут знову треба поставити гострі застереження. Згадуючи в нашому розгляді Липинського, не робимо пропаґанди гетьманському рухові, який, як показують усі прикмети, перебуває в гострій кризі. Можна дуже сумніватись, щоб цей рух мав тепер багато спільного з Липинським. Союз гетьманців з бандерівцями — це напевно справа не якоїсь "тактики" (мовляв: ми розумні верхи, вони — потребуюча розуму стихія), а таки в першу чергу "союз сердець" — на основі глибшого споріднення. Страшно подумати, що група, яка на словах стоїть на фундаменті Липинського, хоче вдихнути в себе життя — від донцовістичних бандерівців. Тому не виключене, що актуалізація ідеї Липинського відбудеться, може, навіть поза гетьманськими групами і проти них.

Чи це можливе? Тут ми дійшли до другого пункту наших застережень. *Листи* Липинського писані під свіжим враженням революції й програної визвольної війни. Значить і в них будуть моменти, що їх написання було зумовлене може більше, як треба, болючими ситуаціями українського життя, отже моменти, що їх вартість минуща. Одначе цього не можна надто переціньовати. Липинський — аристократ великої політичної школи й старої культури. Коли велика більшість навіть визначних українських діячів тодішнього часу були за революції духово тільки молоддю, що за вирішальних років мусіла ще сама вчитися від початків, то Липинський, хоч дуже молода людина, вже перед першою світовою війною подарував нам (польською мовою) книгу, що належить до найсвітліших у нас взагалі. У вирішальні роки революції він входив зовсім інакше, як величезна більшість наших провідних діячів того часу, а коли мовити про якість його політичної культури, то він був постаттю взагалі єдиною. Тільки ці величезні завдатки дали йому змогу відповісти на роки революції політичною доктриною, до того ж зараз після окупації України.

Тут він єдиний виконав завдання — лишаючи знову все покоління учасників визвольної війни далеко позаду себе. Про те, в яких страшних розмірах, вернувшись додому, завело надії покоління учасників війни, ми вже згадували. Поза мемуаристику й дуже дрібну критику років революції воно не вийшло. Липинського думок воно не тільки не підхопило, ба, навіть не розуміло. Забуваючи про єдині передумови політичного розуміння речей, які мав у своїм розпорядженні Липинський, різні люди й сьогодні хочуть збути його наївним арґументом, що він, мовляв, писав критику років революції, хоч тоді написаної історії цих років ще не було. Так само хочуть полагодити справу вказуванням на те, що Липинський надто зв'язав себе з гетьманським рухом. Та це ніякий арґумент проти, а навпаки: Липинський не хотів лише "писати", а йшов на практичну відповідальність, хоч вона його в нашій суспільній сфері нищила. Про наївненькі арґументи, ніби в *Листах* "світогляд матеріялістичний", не будемо навіть згадувати.

Книга Липинського принесла — єдина — українству після визвольної війни політичну доктрину великого маштабу. Можна з окремими її тезами згоджуватись або ні, але ніхто тямущий не зможе заперечити, що в цій книзі розгорнена небувалим у нас способом політична й соціяльна проблематика.

Ніхто так глибоко не з'ясував тієї слабкости українства, що він її називає бездержавністю, внутрішнім нахилом до колоніяльного існування. Ніде так не розгорнена фатальна для українців проблема влади й політичного росту — проблема, об яку розбиваються українські зусилля. Все те має незникненну вартість. Його теорія нації — єдина з усіх у нас існуючих, що має силу і при сучасних відносинах на Україні. Ніхто не збагнув так соціяльних зрушень на Україні, як Липинський. Сам консерватист і речник хліборобської кляси, як підстави українського ладу й сили, він бачив усю зумовленість власних позицій і не вагався визнати за продукційним українським пролетаріятом дані до побудови державнотворчої сили. Маркс і модерні соціяльні рухи не були для нього пострахом. Його критика соціяльної ролі інтеліґенції — це рідкий приклад соціяльно-політичної чуйности. Від часу своїх молодих літ він пропаґував ідею внутрішньоукраїнського імперіялізму, тобто ідею приєднання до українського руху елементів панівної системи, бачачи в ній єдиний шанс перемоги над колоніяльним існуванням. Усе це не втратило й досі своєї актуальности, а навпаки. Липинський докладно передбачив смертельні моменти українського націоналістичного руху ще задовго перед постанням ОУН. Цього не добачають, бо відповідні місця стоять у нього під гаслом "демократія".

Закінчуючи ці короткі натяки, мусимо всупереч панівним тенденціям підкреслити, що без розрахунку з тією проблематикою, що її розгорнув Липинський, наша суспільно-політична думка не може рушитися з місця. Це має таку ж повну силу й щодо наших лівих течій. Липинського не оминути. Пробу оминути продемонстрував на собі з катастрофальними наслідками націоналістичний рух нашого Заходу. І відкинувши ввесь ресентимент, оту чеснотливість слабих і безсилих, наші демократичні

течії також повинні прислухатися до критичного голосу тієї людини, що була в осудах нераз безоглядна, але її думка була виїмковою щодо засягу, глибини й (підкреслюємо це) характерности. Сутність цієї конечної постави супроти Липинського (а це ставлення в досьогочасній формі є один із найбільш принизливих українських скандалів) не в тому, щоб рішитися за чи проти гетьманського руху, бо це справа не найважніша. Тут річ насамперед у визнанні за свою української реальної проблематики та переборенні постави, що тепер цілком панує. Цю панівну поставу характеризує хаос т. зв. "ідеологій". Ми вже про це згадували, але не шкодить повторити ще раз: т. зв. "ідеології", панівна форма нашого сучасного суспільно-політичного мислення — це мішанина слабенького, здебільша півінтеліґентського туманного пізнання, зодягненого в поетично-хмарні шати, та сліпої й кровожерної віри у непомильність і "рідний-край-спасаємість" такої секти. Доки така сектантська "ідеологія" стоїть в опозиції проти інших сильніших "ідеологій" і зазнає від них "кривди", доти з її носіями можна навіть деколи говорити; як тільки така "ідеологія" прийде денебудь, напр., в якомусь діпівському таборі, до "влади", починається жах видовища. Покищо маємо такий стан, що одна "ідеологія" хоче затопити своєю хвилею попередні чи від неї відмінні; проповідь про співзвучність з "бажанням мас" та "воюючою батьківщиною" — це арґумент, що має сьогодні найбільшу ціну. Що ці співзвучники не вміють дати примітивно справедливого ладу в якомусь таборі, що вони не дають еміґрації виконати навіть у скромних розмірах тієї роботи, до якої еміґрація покликана, — це не має ваги. — Тут маємо справу з такою корупцією голів і сердець, що в історії нашого відродження годі знайти будь-що подібне до цього взірця. Тут напрошується питання: звідки це все?

Після цієї довкільної дороги можемо підняти головну нитку нашої теми. Згадувана вже дискусія 1930-их рр. на тему конфлікту поколінь на нашому Заході була останньою, хоч дуже слабою спробою зактуалізувати проблематику молодого націоналістичного руху. Вона все таки була ще доказом, що навіть у свідомості націоналістів багато справ було тоді непоперірішених, відкритих. Одначе наступні роки були вже для націоналістів роками важкої практики, коли то на надуму, обмірковування було щораз менше місця, а засадничі рішення приходили самі. Та далеко важливішим для долі націоналістичного руху був відомий зудар Донцова з Липинським у 1920-их рр. Це було останній раз, коли стали одна проти одної дві яскраві постаті. Ні один із них не був з Галичини. Їх конфлікт набув загальноукраїнського значення. Тут запали вже перші засадничі для націоналістичного руху рішення.

Року 1926-го появилися дві книжки великого значення. Це — *Націоналізм* Донцова і *Листи до братів-хліборобів* Липинського. *Листи* друкувалися раніше в *Хліборобській Україні*. Видаючи їх книжкою, Липинський додав до них "Вступне слово до читачів з ворожих таборів". Отже рік 1926 був уже деяким завершенням. Попередніх років обидва ці діячі, сказати б, рівнобіжно працювали й друкували свої речі. Літературна

діяльність обох була відповіддю на роки визвольної війни й революції. Обидва не щадили гострої критики. Обидва порушували дуже подібні теми. Друкуючи постійно свої речі між 1920 і 1926 рр., обидва мали змогу слідкувати за собою й займати один проти одного певне становище. Цей антагонізм наростав роками й довів до вибуху. Найяскравіший вислів цього вибуху — це згадане "Вступне слово" до *Листів*, де Липинський, не перебираючи цим разом у словах, нещадно заатакував Донцова. У ньому він зарахував Донцова до "людей з холодним, як лід, серцем і розпаленим самолюбною амбіцією мізком"; закинув йому постійне викрадання чужих ідей, спотворювання їх на те, щоб робити з них літературну кар'єру. Там же він поставив твердження, що Донцов тільки "пише", але своїх писань не вважає за серйозні; що на випадок постання націоналістичної організації Донцов не схоче з нею мати нічого спільного і т. д., і т. д. Кожний закид, що стояв у "Вступному слові", був страшний, кожний нищівний і — це буде важливе — кожний у великій частині для нашого громадянства незрозумілий. Тоді ще не було трагічної практики українського націоналістичного руху, що здійснював донцовські ідеї; донцовський "націоналізм" видавався простим піднесенням дотеперішньої національної ідеї на вищий рівень та загостренням її. Проблематика Липинського була для українського інтеліґента дивна й утопійна. Уже сама його критика претенсій української соціяльно дуже молодої інтеліґенції була незрозуміла. Таж за загальним переконанням наша суспільність — це "народ" (це "селянство" та докладно нез'ясоване "робітництво") і "інтеліґенція", при чому ця остання була й "проводом" — і то порядком самозрозумілостей. Закиди Липинського, як і вся його теорія, впали на ґрунт, на якому навіть визвольна війна не зуміла зрушити старосвітських наївних уявлень. Донцову було легко вийти цілим із конфлікту і рости на громадській думці вгору. Липинський не знайшов відгомону. Навіть люди, йому не ворожі, стверджували колись перед своєю совістю, що Донцов, власне, не дав приводу аж до таких атак проти себе. До того ж не погоджувалися з гострими словами й жаліли, що із "Вступним словом" до *Листів* почало меркнути сонце великого ума. Останніх років дуже поволі почало пробивати собі дорогу зрозуміння твору Липинського; підносилися також голоси за те, щоб видати *Листи* наново. Клопітливе питання завдавало тільки "Вступне слово"; літеплі прихильники *Листів* не знають, чи можна його (з причини тієї гостроти атак) передруковувати, чи ні.

Переходимо байдуже біля найжахливіших історій нашого життя, вдаючи, що ми їх не бачимо; пактуємо й засідаємо при одному столі з людьми, що на їх відповідальності численні злочини, і з ноторичними погромниками, якщо вони злагодять свою пропаґандивну фразеологію, одначе згіршуємося від слів Липинського, написаних гостро, але з найглибшого болю й не безсердечно. Забуваємо, що виступав з берегів нормально темперованого словника і Шевченко, і Куліш, і врешті Франко. Тому не заходило сонце великого ума в автора, коли він писав "Вступне слово" до готових уже *Листів*. Це "Вступне слово" залишиться одним із

найсвітліших документів болючої видючости відповідальної української людини. Цей документ жде тільки своєї соціологічної аналізи.

Так, скаже не один, але чи мав Липинський причину аж до такої атаки проти Донцова? Чи не міг він усе таки зректися всього того, що носить, як у нас кажуть, пляму "особистого розрахунку" з супротивником? Треба, мабуть, погодитись з думкою: аж такого приводу до атаки проти себе, *що яскраво впадав би всім у вічі,* Донцов таки не дав. Та це ще не значить, що приводу взагалі не було. Липинський не належав до таких українців, що їх політичний розум починав щойно свої перші кроки. Він, як ми згадали, — людина старої політичної культури, що її набувають довгими століттями. Він відразу побачив в особі Донцова найстрашнішого ворога, що знаменито зміг пристосуватися до українського середовища й мав силу всі зусилля всього його, Липинського, життя, бодай на якийсь час, знівечити. Так воно й сталось. У всього українства, що виростало поза сферою СССР, Донцов убив орган розуміння проблематики Липинського, розуміння справи, якій цей останній служив усе життя. Нічого страшнішого Донцов взагалі не міг зробити.

Як це можливе і в чому річ? Як відомо, прямих атак більшого стилю Донцов проти Липинського майже не підіймав. Проти нього він кидав дрібні, але затруєні стріли, до того ж майже завжди тільки "мимохідь". *Мимохідь* поставив він Липинського в своєму "Націоналізмі" між пережитих представників доби українського "занепаду", доби "провансальства", ставлячи в цій книжці собі завдання розправитися з тим "провансальством". Тут аж напрошується питання: чому Донцов не кинув цієї своєї махіни проти *Листів до братів-хліборобів*, що появлялися в періодичному виданні *Хліборобська Україна* від 1920 р. і за якими він роками слідкував? Якщо, згідно з його думкою, *Листи* — справді вияв українського провансальства, то це провансальство було свіжої дати і було розгорнене, як навіть Донцов мусів би це визнати, у справді незвичайних розмірах. Отже це провансальство мусіло бути теж особливо небезпечне і проти нього треба б було в першу чергу бити на сполох. Чому ж Донцов атакував Липинського лише "мимохідь", а ввесь свій розмах кинув проти Драгоманова, українського народництва, різних поетів минулого і т. д.? Таке питання є загадка, до того ж взагалі загадка Донцова. Воно пробиває шлях зрозуміння діяльности тієї людини, що здобула в нас славу безстрашного полеміста.

Тут видно зразу, як блідне ореол тієї безстрашности. Цей ореол — тільки один із націоналістичних мітів. Не випадково Донцов пішов шукати лаврів через Драгоманова. Драгоманов, не зважаючи на своє величезне історичне значення, був усе таки духовою дитиною давноминулих українських десятиліть з усіми їх недоліками. Уже з тієї причини він міг дати (в нашому суспільному середовищі, очевидно) легкі тріюмфи для літературного безсовісного здобичника, що критикував його, не входячи в суттєві, суспільно-політичні проблеми, з верхоглядного становища пізніших і "мудріших" поколінь. Зате не важився він піти фронтовою атакою проти того, хто *за його словами був провансальцем у сучасності* і був,

коли говорити про роки, точно його ровесником. За цією, на перший погляд, непослідовністю криється неомильна послідовність донцовського інстинкту. Коли б він був атакував прямо Липинського, він був би розбився вже від першого зудару. У своїй оголеності він продемонстрував би на очах усіх свою повну немічність літератора, що не має для великої соціяльно-політичної проблематики Липинського ніякого органу розуміння. Великий брязкіт його атак проти Драгоманова мав викликати в нашої наївної публіки враження, ніби він "властиво і тим самим" побив також і Липинського. Західньоукраїнська молодь дала себе легко переконати цим засобом.

Та не в цьому ще глибока причина дивної постави Донцова супроти Липинського. Зокрема наша відповідь не пояснює, чому донцовська метода проти Липинського була аж така вдала. Щоб це зрозуміти, мусимо звернути увагу на іншу річ. Хто колинебудь зупинявся над цими великими супротивниками, той мусів завважити, що їхні теми в головному дуже подібні, часом майже однакові. Обидва вони розгортають критику т. зв. демократичних часів, обидва пропаґують волюнтаризм або широко опрацьовують питання соціяльно-політичних верхів українства; обидва, врешті, речники традиціоналізму. Правда, є й великі розбіжності. У Липинського видно від початку до кінця яскраву лінію розвою, у Донцова, наглі зміни, перескоки, при чому він, Донцов, ніколи не хотів мотивувати своїх метаморфоз чи здавати за них звіт. У Липинського була яскрава лінія йти в практику життя, хоч він ясно бачив усе прокляття української практики; писав він тоді, коли інший великий спосіб служити справі відпав. Донцов був завжди й насамперед письменником, що всією силою оминав в'язань української суспільно-політичної практики. Якщо мовиться про рід їх духової активности, то Липинський був насамперед дослідником, Донцов насамперед орудувачем начитаного; перший був людиною думки, другий людиною начитаности, літератом. У полемічних походах Липинський розправлявся з сучасністю, але був дуже обережний і дуже обачний в оцінці постатей минулого. Він атакував з усієї сили Донцова, що тоді якраз починав здобувати широкий вплив, але зате не йшов по лаври розправ з Драгомановим. І Донцов теж якось цікавився сучасністю, одначе він насамперед спрямовував свої удари проти різних постатей нашого XIX століття, наче б вони жили й діяли разом із ним. Звеличування Шевченка як ясного сонця на тлі доби слабостей і занепаду, як окреслював Донцов, власне, великі простори нашого минулого століття, було знову тільки характеристичним донцовським засобом до цілі. Зате він ніколи не звертався повністю обличчям до його сучасности. Оминання розправи з Липинським, який його нищівним способом атакував, а далі відсування від себе відповідальности за націоналістичний рух при заздрісному зазіханні на панування над душами молоді цього руху яскраво показують, що Донцов завжди був півпубліцистом і півпоетом на суспільно-політичні теми. Так і видно, що його від Липинського ділила різниця моральних засад, культури, соціяльного походження, інтелектуальних якостей і т. ін. Тим дивніша та обставина, про яку ми щойно

згадали: обидва автори розгортали у великій мірі дуже подібні або взагалі однакові теми. Можна з повним правом говорити про рівнобіжність їх писань. Значить однакові справи-проблеми бігли майже одночасно на двох рейках: рейках Липинського і Донцова, не зважаючи на те, що вони так дуже між собою різнилися і прірва ворожнечі була між ними непрохідна. Тут криється загадка над загадками і ключ розуміння їх великого зудару.

Що різні ідеї "висіли тоді в повітрі" та що кожний із обговорюваних авторів лише їх підняв та на свій спосіб оформив, годі повірити. Різниці між Липинським і Донцовим були такі фундаментальні, що вони обидва в політичній і соціяльній проблематиці, йдучи власними дорогами, не могли зустрічатися, а вже напевно не могли розглядати так багатьох справ рівнобіжно. Одначе, якщо це й мало місце, то на це є лише одноєдине пояснення: між ними обома існувала тісна залежність, правда, залежність однонапрямна, однобічна. Донцов писав свої речі під яскравим впливом Липинського, він був у нього в полоні. Він брав від нього головні мотиви; у блиску донцовських писань яскраво чути відблиск арґументації Липинського. Або ще інакше: Донцов був живою й нерозлучною тінню Липинського. У цьому полягала згадана рівнобіжність обох авторів. Вона була долею й прокльоном їх обох — але не тільки їх обох.

Це ствердження страшне своєю вагою. Не приховуємо, що вимовляти його важко. І ми б цього не робили, коли б до цього не змушували нас обставини нашого життя і — сам Донцов. Алярмуючи прихильників заатакованого, мусимо сказати, що не робимо Донцову ні відверто, ні приховано закиду плаґіяторства. Тут мовиться про інше і далеко важніше. Перебирати ідеї від інших, орудувати ними, оформлювати їх на свій лад вільно. Річ лише в тому, як це робиться. Тут Донцов — велика проблема українського життя для себе.

Дві великі постаті українського життя стали одна проти другої, а з ними зударилися між собою два смертельно ворожі принципи суспільно-політичного порядку й таких же вартостей. Липинський заважив вирішально на Донцові; він був першим і засадничим джерелом донцовського націоналізму. За цю свою залежність, від якої він ніколи не міг звільнитися, Донцов ненавидів Липинського всією душею і боявся його теж усією душею. У почутті своєї немічности проти такого супротивника, він волів піти по лаври Драгоманова, а кидаючи "мимохідь" дрібні стріли проти Липинського, викликати в суспільності враження, що він одночасно розгромив і цього останнього. Протидрагоманівський похід Донцова був нічим іншим, як відворотом перед Липинським і спробою перемогти його обхідним маневром. Та це не єдиний засіб у Донцова. Липинський не звертався *безпосередньо* до молоді. Його думки були адресовані в першу чергу до того покоління, що мало за собою досвід війни й революції; молодь не могла зрозуміти тієї проблематики. Іншими словами: Липинський мусів програвати в тій хвилині, коли старше покоління, в першу чергу до цього покликане, не мало сили підняти його проблематики. Підкреслюємо: проблематики, а не того, що було розгорнене як програма гетьманського руху.

Іншу дорогу вибрав собі Донцов. У своїх публіцистичних працях він звертався *безпосередньо до молоді* та знаходив серед неї справді *розуміння* й піддержку. Це не шкодило, що молодь (навіть її найкращі представники) ані приблизно не могла сягати до рівня інтелекту Донцова. Вона *вживалася в атмосферу, й ритм його писань* і — це можна без пересади сказати — його *великою мірою таки розуміла.* Цей повний зворот Донцова до молоді та його вплив на неї звикли вважати за річ самозрозумілу; мовляв, він умів її захопити. А тим часом ніякої самозрозумілости в цьому не було. Ми вже згадували про те, що Липинський і Донцов порушували здебільша дуже подібні, ба навіть однакові справи; ми завважили при цьому, що думки Липинського безпосередньо молоді приступні не були. Якщо так, то *чому тій самій молоді були безпосередньо приступні* ідеї Донцова? Чому вона *могла їх розуміти?* Може, хтось бачить причину успіху Донцова в його блискучому стилі, в умінні апелювати до патріотичного горіння молоді, а врешті у здібності писати приступно, популярно. Так, але Липинський був теж визначним стилістом, а його писання надхнені глибокою й видючою любов'ю до рідного краю. Донцов напевне не писав приступніше за нього; уже саме вивінування донцовських речей цитатами й чужими словами, орудування думками з різних площин одночасно не робили легкою справою слідкування за думкою автора.

Різницю між двома авторами треба шукати деінде. Липинський умів апелювати до чуттєвої сторони людини, одначе він розгортав насамперед проблеми і вимагав напруги думки, щоб їх зрозуміти. Донцов звертався у величезній мірі до чуття слухача, вдаряв сильно по струнах настроєвости. Коли мовиться про розгортання реальних політичних чи інших проблем, то він був дуже сірою, дуже пересічною величиною. Він їх так само оминав, як оминала їх нераз і молодь. Для молоді шлях розуміння довгий і важкий. Зате вона радо підпадає вибухам почуття, а зокрема настроїв. Донцов належав не до молоді. Якщо він оминав проблеми, то це в першій мірі з почуття духового супроти них безсилля. Одначе він був своєрідним великим майстром, коли треба було декілька мотивів, що мали в нашій суспільності ціну, піднімати й викрашувати їх завжди наново, витворювати настрої довкола цього, а з допомогою постійного підсичування цих настроїв викликати тривалі й дуже нетерпимі наставлення. Ці наставлення, що творив Донцов, з їх силою й слабістю увійшли в постійний арсенал українського націоналістичного руху.

Тайна впливу Донцова полягала в тому, що він умів, як ніхто інший, пристосуватися до молоді, заграти на струнах її чуття і таким способом її опанувати. Це означало, що він сам переставляється на позиції молоді та засадничо зрікається сповнення тих завдань супроти молоді, що припали його власному поколінню. Можна мати великі застереження до опонентів націоналістичної молоді 1930-их рр., одначе їх постава була далеко відповідальніша й мудріша від постави донцовської. Правда, у постаті Донцова звикли бачити елементи сили й суспільно-політичного принципіялізму. Одначе ми важилися твердити, що його постава була поставою безсилля та — з усіх тодішніх — найбільш опортуністична.

Щоб це зрозуміти, треба звільнитися від суґестій націоналістичної пропаґанди. Існує широке переконання, що Донцов усе таки майстер суспільно-політичних проблем. А тим часом правдою маємо лише те, що в його творах знаходимо справді багато елементів, які заторкують глибинні виміри нашого життя, отже елементів справжньої проблематики. Одначе автором тієї проблематики був у першу чергу Липинський. Донцов був лише дуже швидким перехоплювачем ідей свого найбільшого супротивника; він їх дуже швидко оформлював на свій лад, сказати б, перелицьовував. Це ми мали на думці, кажучи, що Донцов був постійною й нерозлучною тінню Липинського. Не випадково він, великий спеціяліст цитування, не цитував Липинського; не випадково він, здобуваючи вплив на молодь, промовчував перед нею свого супротивника, від якого найбільше навчився і на здобутках його, користуючись ними довільно, зробив кар'єру свого життя. Донцов залюбки ударяв в патріотичні мотиви, одначе (літературно) вчився він будувати цей бік української суспільно-політичної етики не від кардинала Мерсіє, а від Липинського, не осягаючи навіть приблизно рівня свого майстра. Патріотичні мотиви Липинського він вбудовував у свою ідею націоналізму і цим засобом здобував для себе молодь. Книга *Націоналізм* — це тільки своєрідна тінь *Листів до братів-хліборобів*. Атаки проти Драгоманова, як ми вже згадали, мають приховати факт повної залежности від супротивника.

Доктрина Липинського волюнтаристична, одначе цей волюнтаризм у нього у глибокому баченні усієї умовної вартости таких і подібних світоглядових елементів зрівноважений, скований іншими елементами (розумом, релігією тощо). Донцов розкошує мотивом примату "стихійної волі", усе інше, напр., розумна суспільна воля, виходять знівечені. Цитати з Ніцше й Шопенгауера, набрані наче з лексикону гасел, справи не рятують, а навпаки. Болюча проблема влади, одна з найважчих у нас взагалі, зробилася в Донцова лише мотивом літературного й дуже небезпечного патосу на теми "сильної людини". Капітальна проблема суспільних верхів Липинського прибрала в Донцова форму літературних розливів на мотив "маси" і "проводу", "провідної касти". Ядро справи, проблема вийшла знівечена, але залишилась "література", що надихає молодь. Липинський був великим сподвижником українського традиціоналізму, що надає його творам не тільки особливого чару, але й історичної перспективи для сучасної української проблематики. Донцов расовий антитрадиціоналіст, що навіть у пам'ятниках минулого шукав тільки цитат і образів для себе, пише навіть цілу книжку про "український традиціоналізм", — болючий і прикрий доказ його повної залежности від свого супротивника і повного безсилля перед його проблематикою. Липинський — глибоко-релігійна людина, одначе він ніколи не важився підпирати своїх логічних побудов авторитетом Св. Письма. Донцов, загальновідомий як релігійно індиферентний інтеліґент, щораз частіше обставляє себе цитатами з евангелії і пише про "Дух Божий". — Де Донцов хотів іти відносно незалежними від Липинського дорогами, виходили дуже невеселі речі. Як він показував молоді "Захід Европи", про це

тут із зрозумілих причин докладніше говорити не будемо. За це зведення на фальшиві дороги та за приспання чуйности західньоукраїнське молодше покоління заплатило дуже дорогою ціною. Воно прокинулося опісля справді "в огні" й "окрадене" і досі не може себе віднайти.

У випадку Донцова маємо справу з появою, якої досі в такому розгорненні не було. Це вже інтеліґент нового типу; небезпеку від нього знову передбачав Липинський. Досьогочасна українська інтеліґенція, особливо на нашому Заході, була, не зважаючи на всі слабості, ще дуже сильно зв'язана кодексом етичних і суспільних норм середовища, з якого походила. Вона все таки хотіла чомусь *служити.* Вона хотіла у своїх змаганнях шукати все таки якоїсь *об'єктивної, добре обґрунтованої правди.* Дослід, шукання в пізнанні мали в її очах завжди першорядну вартість. Зміну таких поглядів людина зустрічала завжди з недовір'ям — навіть тоді, коли приходило виправдання. Осипові Назарукові ніколи не хотіли дарувати переходу з позицій галицької радикальної партії на позиції католицизму *Нової Зорі.* Молоді критики католицького напрямку не хотіли визнати його за католицького письменника. — Довільні експерименти з "поглядами" дозволяли робити тільки молоді.

Поява Донцова означає вже яскравий вилім у старій поставі. В'язання, що держали передові лави української інтеліґенції досі, втратили для нього обов'язкову силу. Він належав до покоління, що високо цінило вартість знання. І він сам — людина просторого знання; одначе як він ним орудує! Ще недавно він твердив (у паризькому часописі *Українець*), що "всемогутній розум" людини без "Божественної мудрости" — це ідол і шлях до руїни. Може це й так, одначе ці його проповіді "Духа Божого" і "Господніх заповідей" — це тільки черговий маневр. Насамперед він хоче викликати враження, що нам загрожує безбожний раціоналізм. А тим часом це тільки фальшивий алярм. Протираціоналістичні застереження поставив колись Липинський у *Листах*, до того ж поставив так, як належить. І друге: Донцов черговий раз хоче не признатися у своїй власній роботі і спровадити нашу громадську думку на фальшиві сліди. Проблема, що нам забиває віддих, — це не якийсь раціоналізм, а донцовський так званий "іраціоналізм". Повторюємо: Донцов був людиною просторого знання. Одначе він орудував ним тільки як засобом до своєї цілі, а саме: здобуття впливу в суспільності. Орудуючи довільно знаннями, він *знецінював пізнання, дослід, шукання об'єктивної правди.* Іншими словами: у духовому рості української суспільности він убивав той елемент, без якого наше життя тратить усяку видючість. Зате він виховував сліпі, примітивні наставлення, цю справжню "віру" погансько-матеріялістичних сект. І це був гріх проти "Господньої мудрости" — і то гріх ч. 1. Раціоналістична гординя в Европі виросла, бодай, на підґрунті великих духових зрушень; гординя викалькульованого донцовського "іраціоналізму" далеко гірша: вона виросла з уяви, що цими кількома наставленнями можна збагнути й опанувати світ.

Варт приглянутись до донцовської техніки оперування духовим добром. Швидкі перескоки від цитати до цитати, від одного чужого автора

до іншого приголомшували публіку, що ніколи стільки чужих прізвищ нараз не чувала. Швидко перескакуючи думками, Донцов ніде не хотів задержатись, *нічим не хотів себе зобов'язати.* Учора цитував він безцеремонно Ніцше, сьогодні проповідує вже потребу милосердя, посилається на євангелію. Коли б хтось притягнув його до відповідальности, Донцов усього цього міг би зректися й зостався б у згоді з власною совістю. Він *ніколи ні до чого не зобов'язувався,* його писання — лише "література". Значить можна їх розглядати як своєрідну "лірику" на суспільно-політичні теми, в якій панує "поетична свобода". Якщо націоналісти дорікають йому за його поставу в ситуаціях, то винні вони самі, що його не пізнали. Слушного часу вони не пізнали, що в його особі став до слова інтеліґент кочового типу, який ніяких зобов'язань щодо ґрунту, на якому він діє, не визнає. Він не визнає ніякої духової осілости й відповідальности.

Дуже важко писати ці критичні завваги — якраз про Донцова. Та висловлюючи їх, не хочемо відмовляти йому вартости. У розбудованих суспільностях він був би помітним чинником духового ферменту. І в нас міг би був теж виконувати цю ролю. Його позиція, як літературного критика, справді поважна. Він умів розбуджувати, алярмувати. Він міг би був своїми писаннями оживляти передпілля української політики. Іншими словами: в середовищі, що має досвід і дозріло до критичного думання, він міг би був бути поважною збудною силою, коли б його безмежне себелюбство не кинуло його на шлях здобування душ молоді без найменшої охоти за це відповідати. І він пішов на цей шлях, пристосовуючися цілком до молоді. Це був найгірший опортунізм, який у нас тоді взагалі був можливий.

Він також приніс негайні наслідки. Донцов відгородив на довший час усе молодше покоління українського Заходу від проблематики Липинського. Великий двобій цих визначних постатей у 1920-их рр. закінчився перемогою Донцова. Перемогу цю осягнув ідеолог націоналістичного руху не шляхом фронтової атаки, а зовсім інакше. Він перебрав головні ідеї Липинського і "перелицював" їх на свій лад. Ця трансформація мала два яскраві моменти. Донцов викреслив із проблематики Липинського те, що робило її такою важкою і в'язало її з генеральними, до того ж дуже болючими фактами українського буття; іншими словами: ідеї свого супротивника, зформульовані в суспільно-політичну доктрину, він перекинув у сферу "літератури", світоглядової "лірики". Щоб це зробити, він мусів обезцінити вартість пізнання, що чинить опір такій операції, і мусів провести свій "ірраціоналізм". І друге: щоб зробити справу прийнятнішою для молоді, він мусів проблематику Липинського зробити простою, спростити її, "зредукувати" до одного виміру. Цим досягнено двох завдань: у писаннях Донцова було чути відгомін ідей великого політичного мислителя, — це притягало. До того ліричний їх характер, а одночасно величезні спрощення імпонували молоді. Як приємно було їй почути з уст звеличуваної серед неї людини, що "характер" — єдине, що є потрібне, що все залежить від "сильних хотінь". Уся проблематика мусіла для

молоді зникнути. Від Донцова вона одержувала побожне "тремтіння", а там далі настрої й сильні чуттєві наставлення. Липинський мусів зникати за рожевими хмаринами літературщини. Та його "Вступне слово" дає доказ, що він знав, хто його найгірший ворог.

Повіривши раз своєму ідолові, молодь була беззастережно відкрита для ідей Донцова. Вони в неї вростали, робилися її другою натурою й руїною. У своїх писаннях Донцов дуже довільно поводився з реальними фактами, не маючи ніякої охоти чимнебудь себе в'язати. У брошурі *За який провід?* він безсоромним способом наважився Михайла Грушевського, що без його вкладу стає немисленним процес українського відродження, зачислити до "грязі Москви", натякаючи на його поворот з еміґрації до Києва. Зате протиставив йому як героя (очевидно Юрка) Тютюнника, хоч той теж "вернувся" і дуже сумну мав долю. На перший погляд це схоже на божевілля, але уважніше око добачить за божевіллям систему. Це — акт особистої помсти Донцова. Тютюнник співробітничав у *Літературно-Науковому Вістнику* під редакцією Донцова. Знову ж Грушевський, як виходить із першого числа мюнхенського ЛНВ, що видається під опікунчим крилом ОУН Бандери, був (і то слушно) до глибини обурений, коли довідався, що старий ЛНВ передано в руки Донцову.

Начитаним духовим добром Донцов, як ми згадували, вправно орудував, хоч пізнання, шукання об'єктивної правди він раз-у-раз зневажав. Його вплив був найважливішим джерелом страшного духового занепаду молодого покоління. Воно розжерте до решти примітивно сліпими настановами, такими ж "вірами" й побудованими ними "ідеологіями". Воно не має органу для фактів та проблем життя. Його великий порив, а далі його активізм знівечені. Переситом пропаґанди воно намагається приглушити й заспокоїти себе. У дуже різних формах зривається воно до шукання виходу, одначе кожний зрив крутиться більш-менш на місці, розбивається й пропадає. Завелика маса того, що за останні десятиліття помітно й непомітно наросло; страшно важко перемагати те, що виросло в молодих літах: це ж бо значить перемагати себе; занадто велика духова обеззброєність усього покоління. Боротьба тим важча, що вже наросли в націоналістичному таборі сили, що, йдучи точно по лінії Донцова, обезголовлюють і нівечать кожну молоду людину, яка впаде під їх вплив. Уже діє страшна націоналістична система, безоглядно й послідовно, як сліпий фізикальний механізм. У бандерівщині вона має свій найяскравіший вислів.

BIOBIBLIOGRAPHICAL MATERIALS

A Chronology of V. Lypyns'kyj's Life

JAROSLAW PELENSKI

1882	17 April, born in Zaturci, Volhynia, to Polish landowners Kazimierz Lipiński and his wife Klara née Rogal-Rokicka.
1894	Until the age of 12 taught at home by private tutors; enrolled at a preparatory school in Luc'k and then at the high school (*gymnasium*) in Žytomyr.
1900–1902	Attended the First Classical *Gymnasium* in Kiev from which he graduated in 1902; joined the Polish student organization (*koło*), as well as the Ukrainian student organization (*hromada*).
1902	Proposed at a convention of Polish high school students that the Polish organization should join the Ukrainian *hromada*. When the proposal was rejected, he left the Polish *koło*.
1902–1903	Service in the Russian Army, in the dragoon regiment stationed in Krem''janec'.
1903–1905	Completed the course of study after four semesters at the Agricultural College (*Studium Rolnicze*) of the Faculty of Philosophy of Jagiellonian University, Cracow.
1905–1906	Studied history at Jagiellonian University (?).
1906	30 August: married Kazimiera Szumińska of Cracow.
1906–1907	Studied at the University of Geneva (Faculty of Letters and Social Sciences).

1907–1908	Treatment for lung disease at Zakopane.
1908	Enrolled as a special student of history at the Faculty of Philosophy, Jagiellonian University; first substantial publication, entitled "Ludwik Boratyński—Studya nad nuncyaturą polską Bolognettego (1581–1585)," appeared in *Rozprawy Akademii Umiejętności*.
1909	Attended a February meeting of "Ukrainians of Polish Culture" and delivered the opening address, later published under the title *Nasze stanowisko na Rusi-Ukrainie* and under the pen name Nobilis Ruthenus; de facto editor of *Przegląd Krajowy* (1909–1910); first major publication, entitled *Szlachta na Ukrainie,* appeared.
1911	4–6 March: attended a clandestine meeting of Ukrainian patriot-émigrés in Lviv (i.e., the group *Vil'na Ukrajina*), where he advocated Ukrainian national independence.
1912	Editor of and principal contributor to *Z dziejów Ukrainy,* and author of "Memorijal do Ukrajins'koho komitetu pro naše stanovyšče suproty napruženoji situaciji v Evropi," in which he advanced the conception of an independent Ukrainian state.
1914	March: elected to the *Naukove tovarystvo im. T. Ševčenka.* Summer: mobilized into the Russian Army as a reserve officer; active in East Prussia in General Samsonov's Army.
1915–1917	Due to illness, transferred to reserve cavalry in Dubno, and thereafter Ostriv and Poltava, where he remained until the outbreak of the Russian Revolution.

1917	Participated in the "Ukrainization" of his regiment in Poltava; cofounder of the *Ukrajins'ka demokratyčno-xliborobs'ka partija* (*UDXP*, or Ukrainian Democratic-Agrarian Party) and the author of its sociopolitical program; already in 1917 the *UDXP* demanded the immediate declaration of Ukrainian independence.
1918	Following General Pavlo Skoropads'kyj's takeover of the Ukrainian government as hetman, appointed as Ukrainian ambassador to Austria; continued to serve in that capacity after the overthrow of the Hetmanate and the reestablishment of the Ukrainian National Republic under the Directory.
1919	July: resigned from his ambassadorial post due to disagreements with the policies of the government of the Ukrainian National Republic. Fall: settled in Reichenau, Austria, and began work on *Lysty do brativ-xliborobiv*.
1920	Cofounder of the *Ukrajins'kyj sojuz xlibo-robiv–deržavnykiv* (*USXD*, or Ukrainian Union of Farmers–Statists) and chairman of its Council of Sworn Members. Editor of *Xliborobs'ka Ukrajina* (first issue in May), principal ideological organ of the Ukrainian conservative movement; publication of *Ukrajina na perelomi*.
1921–1925	Continued to be the ideologue and leading politician of the hetmanite movement, and editor of *Xliborobs'ka Ukrajina*; continued work on *Lysty do brativ-xliborobiv*.
1925	Appearance of last issue of *Xliborobs'ka Ukrajina*; publication of separate edition of *Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny*.

1926	Fall: arrived in Berlin to work at the Ukrainian Scientific Institute, sponsored by the hetmanite group of Pavlo Skoropads'kyj; publication of a separate edition of *Lysty do brativ-xliborobiv*, with a new "Forward to readers from hostile camps" and the additional treatise *Poklykannja 'Varjahiv,' čy organizacija xliborobiv?*
1927	Growing political differences with Pavlo Skoropads'kyj and the Berlin hetmanites; returned to Austria in the fall, having completed the theoretical work "Teorija pravlinnja" (whereabouts unknown).
1927–1928	Convalesced at sanitoria in Mürzzuschlag, Aflenz, and Neumarkt (Austria).
1928	Established residence in Badegg (Austria); publication of *Xam i Jafet*.
1929	Political relations with Hetman Pavlo Skoropads'kyj and his Berlin circle continued to deteriorate.
1930	September: broke with P. Skoropads'kyj; dissolved the *USXD*; together with several followers founded *Bractvo ukrajins'kyx klasokrativ-monarxistiv, het'manciv* (Brotherhood of Ukrainian Classocrats–Monarchists, Hetmanites); publication of "Rozkol sered het'manciv" (*Dilo*).
1931	Last publication under Lypyns'kyj's auspices: *Zbirnyk Xliborobs'koji Ukrajiny*, vol. 1. 14 June: died at Wienerwald Sanatorium, near Vienna; buried at Zaturci.

Select Bibliography of V. Lypyns'kyj's Works and Related Publications

Bibliography of V. Lypyns'kyj's Works

ANTONINA STRUTYNS'KA

Editor's note: *This select bibliography of V. Lypyns'kyj's works is based on the first bibliography of his writings prepared by Antonina Strutyns'ka, entitled "Bibliohrafičnyj pokazčyk do pysan' Vjačeslava Lypyns'koho,"* Dzvony, *1932, no. 6 (15), pp. 490–99. Lypyns'kyj's writings compiled here were signed with his full name in Ukrainian, Vjačeslav Lypyns'kyj, or in Polish, Wacław Lipiński, or by various pen names such as V. Pravoberežec', Nobilis Ruthenus, Civis, and Ukrainiec. Strutyns'ka's bibliography has been supplemented by five entries (items 80–84).*

1908

1. "Na uvahu našym Vydavnyctvam." *Rada*, no. 62 (27 March), pp. 2–3.

2. "Ludwik Boratyński—Studya nad nuncyaturą polską Bolognettego (1581–1585)." *Rozprawy Akademii Umiejętności*, Wydział Historyczno-Filozoficzny, ser. 2, vol. 24 (Cracow, 1907), pp. 53–106.

3. "Antoni Prochaska—Samorząd województwa Ruskiego w walce z opryszkami." *Rozprawy Akademii Umiejętności*, Wydział Historyczno-Filozoficzny, vol. 49 (Cracow, 1907), pp. 269–336.

4. "Istorija Ukrajiny Myk. Arkasa." *Literaturno-naukovyj vistnyk* (hereafter *LNV*), year 11, bk. 8, vol. 43, pp. 307–318.

5. "Šče v spravi 'Istoriji Ukrajiny' M. Arkasa." *Rada*, no. 199 (13 September), p. 1.

6. Pravoberežec', V. "Brat'ja Malorossy." *Rada*, no. 221 (10 November), p. 1.

1909

7. "Danylo Bratkovs'kyj, suspil'nyj dijač, pys'mennyk XVII stolittja." *LNV*, year 12, bk. 2, vol. 45, pp. 326–38, and separately (Kiev, 1909).

8. "General Artyleriji V. K. Rus'koho. Z arxivu Nemyryčiv." *Zapysky Naukovoho tovarystva im. T. Ševčenka* (hereafter *ZNTŠ*), vol. 87, bk. 1, pp. 37–47, and separately (Lviv, 1909).

9. Nobilis Ruthenus. *Nasze stanowisko na Rusi-Ukrainie* (Cracow), 7 pp.

10. *Szlachta na Ukrainie* 1. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów. (Cracow), pp. 1–2 + 7–88.

Przegląd Krajowy. Pismo polityczne, społeczne, ekonomiczne i literackie. (Kiev), 30 April (13 May) 1909, year 1, no. 1, to 23 December (5 January 1910), no. 11/12.

[V. Lypyns'kyj was the de facto editor of *Przegląd Krajowy*; Leon Radziejowski served as the official editor.]

11. "Od Redakcji." no. 1, p. 1.

12. Civis. "Dwie drogi." no. 1, pp. 2–4.

13. "Daniel Bratkowski." no. 1 (13 May–28 June), pp. 6–7; no. 2, p. 7; no. 3, p. 5; no. 4, pp. 5–6, and separately, *Daniel Bratkowski* (Kiev, 1909), pp. 3–15.

14. "Ukraina czy Ruś?" no. 2 (28 May), pp. 1–5.

15. Ukrainiec. "Hohol-Zaleski." no. 2 (28 May), pp. 3–4.

16. Civis. "Kraj i naród." no. 3 (12 June), pp. 1–3.

17. "Sprawozdania krytyczne." (Fr. Rawita-Gawroński. *Bohdan Chmielnicki*, 1, 2 [Lviv, 1909], pp. 483). no. 3 (12 June), pp. 5–7.

18. "Dla wyjaśnienia." no. 7 (13 September), pp. 1–3.

19. Civis. "Kwestja 'litwacka' w Polsce i u nas." no. 8 (29 September), p. 3.

1910

20. Redakcja. "Do czytelników." no. 11–12 (23 December 1909–5 January 1910), p. 1.

21. "Między młotem a kowadłem." no. 11–12 (23 December 1909–5 January 1910), pp. 2–5.

22. Pravoberežec', V. "Na novyj šljax z starymy dumkamy (Do pol's'ko-ukrains'kyx vidnosyn na Pravoberežži)." *Rada*, no. 18 (5 February), pp. 2–3.

23. Pravoberežec', V. "Nepravdoju svit projdeš ale nazad ne vernešsja." *Rada*, no. 27 (17–18 February), p. 1; no. 28, p. 1.

24. Pravoberežec', V. "Cikavyj dokument (Do xarakterystyky majbutn'oho zemstva na Pravoberežži)." *Rada*, no. 69 (7 April), p. 1.

25. "Zajava Vaclava Lipins'koho." *Rada*, no. 130 (23 June), p. 2.

26. "Lycari brexni i fal'šyvyx donosiv." *Rada*, no. 136 (30 June), pp. 1–2.

27. "De-ščo pro neofitiv (Kil'ka sliv pojasnennja dlja čytačiv 'Dziennika Kijowskiego')." *Rada*, no. 146 (12 July), pp. 1–2.

28. "Arijans'kyj Sojmyk v Kyselyni na Volyni v maju 1638 r. (Pryčynok do istoriji arijanstva na Ukrajini)." *ZNTŠ*, vol. 96, bk. 4, pp. 41–57, and separately (Lviv, 1910), pp. 1–17.

29. "Pamjaty Vasylja Domanyc'koho." *Rada*, no. 203 (20 September), p. 1.

1911

30. Pravoberežec', V. "Mobilizacija rosijs'koji i pol's'koji 'čornoji sotni.' " *Rada*, no. 30 (21 February), p. 1.

31. Pravoberežec', V. "Za ščo my povynni djakuvaty Volodymyru Antonovyču." *Rada*, no. 70 (9 April), p. 2.

32. Pravoberežec', V. "Všexpol's'ke xamstvo 'Dziennika Kijowskiego.'" *Rada*, no. 90 (5 May), p. 1.

33. Pravoberežec', V. "Slidamy Potoc'koho." *Rada*, no. 170 (11 August), pp. 1–2.

34. Pravoberežec', V. "Skil'ka uvah z pryvodu zavedennja zemstva na Pravoberežži i vidpovidi hr. Krasic'koho 'Radi.'" *Rada*, no. 181 (25 August), pp. 1–2.

35. Pravoberežec', V. "Na čystu vodu." *Rada*, no. 217 (10 October), pp. 2–3.

1912

36. Pravoberežec', V. "Bohdan Zales'kyj." *Rada*, no. 292 (29 December 1911–11 January 1912), pp. 1–3.

37. *Z dziejów Ukrainy*. Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza, Paulina Święcickiego i Tadeusza Rylskiego. Wydana staraniem dra Józefa Jurkiewicza, Franciszki Wolskiej, Ludwika Siedleckiego i Wacława Lipińskiego. Pod redakcją Wacława Lipińskiego (Kiev and Cracow), pp. i–xxiv + 675.

–"Nazwy 'Ruś i 'Ukraina' i ich znaczenie historyczne." pp. 47–54.

–"Echa przeszłości." Z kronik i aktów zebrał i komentarzem opatrzył W. Lipiński. pp. 68–139.

–"Niedośpiewana pieśn." pp. 140–44.

–"Stanisław Michał Krzyczewski. Z dziejów walki szlachty ukraińskiej w szeregach powstańczych pod wodzą Bohdana Chmielnickiego." pp. 145–513.

–"Dwie chwile z dziejów porewolucyjnej Ukrainy"

–"U szczytu potęgi." pp. 514–78.

–"Na przełomie." pp. 578–617.

–"Dokumenty 'Ruiny.'" pp. 618–33.

–"Szlakiem Bohdanowym." pp. 634–38.

–"Mowa Samuela Zorki na pogrzebie Bohdana Chmielnickiego wedle Latopisu Wełyczkowego." pp. 653–67.

38. *Stanisaw Micha Krzyczewski*. Z dziejów walki szlachty ukraińskiej w szeregach powstańczych pod wodzą Bohdana Chmielnickiego. (Cracow). Separate reprint from *Z dziejów Ukrainy*, pp. v–viii + 375.

39. Pravoberežec', V. "Kil'ka uvah z pryvodu knyžky d. Vasilevs'koho 'Ukraina i sprawa ukraińska.'" *LNV*, year 15, bk. 9, vol. 59, pp. 333–44.

40. Pravoberežec', V. "Politika pol'skix rukovodjaščix sfer po otnošeniju k Ukraine." *Ukrainskaja žizn'*, no. 12, pp. 15–36, and separately (Moscow, 1912), pp. 15–36.

1920

41. *Ukrajina na perelomi 1657–1659.* Zamitky do istoriji ukrains'koho deržavnoho budivnyctva v XVII–im stolittju. Istoryčni studiji ta monografiji, vol. 3 (Vienna). pp. 304.

42. "Lysty do brativ-xliborobiv." Častyna perša. Ukrajins'ka naddniprjans'ka inteligencja i ukrajins'ka nacional'na ideja. *Xliborobs'ka Ukrajina, Zbirnyk* 1, pp. 3–62.

43. Pravoberežec, V. "'Jak het'manec' staje demokratom, respublikancem i členom upryvilejovanoji nacional'noji menšosty." *Xliborobs'ka Ukrajina, Zbirnyk* 1, pp. 102–110.

1920–21

44. "Lysty do brativ-xliborobiv." Častyna druha. Naša orijentacija. *Xliborobs'ka Ukrajina, Zbirnyk* 2–4, pp. 3–48.

45. Pravoberežec, V. "Zamitka na poljax demokratyčnoji presy." *Xliborobs'ka Ukrajina, Zbirnyk* 2–4, pp. 166–81.

1921

46. "Lysty do brativ-xliborobiv." Častyna tretja. Pro nacional'nu arystokratiju ta pro try osnovni metody jiji organizaciji: klasokratiju, oxlokratiju i demokratiju. *Xliborobs'ka Ukrajina*, bk. 3, *Zbirnyk* 5–6, pp. 3–74.

1922–23

47. "Lysty do brativ-xliborobiv." Častyna tretja (Prodovžennja). *Xliborobs'ka Ukrajina*, bk. 4, *Zbirnyk* 7–8, pp. 41–199.

1924

48. "Poklykannja 'Varjahiv,' čy organizacija xliborobiv?" *Xliborobs'ka Ukrajina*, bk. 4, *Zbirnyk* 7–8, pp. 312–40.

49. "Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny." *Ameryka*, nos. 77–103 (4 September–3 November).

1925

50. "Ukrajins'ka deržavnist'." (Lyst do Redakciji). *Ukraijins'kyj holos*, no. 1 (6 January), pp. 1–2, reprinted in *Kanadijs'ka šic*, no. 1 (15 January 1929), pp. 1 and 4.

51. "Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny." *Ameryka*, nos. 15–17 (10–14 February).

52. "Do Xval'noji redakciji 'Ameryka' v Filadel'fiji z pryvodu statti 'Het'man čy Skoropads'kyj?' " (Lyst do Redakciji). *Ameryka*, no. 36 (31 March), p. 3.

53. "Z pryvodu statti [P. I.] Zales'koho." *Xliborobs'ka Ukrajina*, bk. 5, pp. 278–83.

54. "Lysty do brativ-xliborobiv." Častyna četverta. Pro polityku jak umilist' vyboru takoho metodu zdobuvannja ta organizaciji vlady i organizaciji hromadjanstva, jakyj-by umožlyvyv budovu i zberežennja okremoji deržavy na ukrajins'kij zemli i zabezpečyv istnuvannja ta rozvytok ukrajins'koji naciji. *Xliborobs'ka Ukrajina*, bk. 5, pp. 93–216.

55. "Poklykannja 'Varjahiv,' čy organizacija xliborobiv?" *Xliborobs'ka Ukrajina*, bk. 5, pp. 296–376.

56. *Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny* (Peredruk statei z 'Ameryky'). Narodna Biblioteka 'Ameryky,' no. 17 (Philadelphia), pp. 7-111.

1926

57. "Do Okružnoho Otamana IV Okruha Sičovoji Organizaciji v Ditrojti, Miš." *Sič*, no. 2 (15 January), p. 1.

58. "Lyst do Redakcji 'Bohoslovija.'" Čvert' stolittja na mytropolyčomu prestoli. *Bohoslovija*, bk. 1–2, pp. 248–50.

59. "Zavdannja ukrajins'koho studenstva." (Lyst do Redakciji). *Studens'kyj visnyk*, year 4, no. 2 (February), pp. 2–10.

60. "W dyskusji o idei." *Czas*, no. 99 (1 May), no. 100.

61. *Universalizm u xliborobs'kij ideologiji*. (Lyst *** do prof. Javors'koho) [Ukrainian translation of the article "W dyskusji o idei," by Jevhen Tomašivs'kyj] (Prague).

62. *Lysty do brativ-xliborobiv* (Pro ideju i organizaciju ukrains'koho monarxizmu). (Pysani 1919–1926 r. [2nd ed.], Vienna, 1926), pp. vii–xlviii + 1–470. [with the addition of] "Poklykannja 'Varjahiv,' čy organizacija xliborobiv?," pp. 471–580.

1927

63. "Moral' Ukrajincja-deržavnyka." *Ukrajins'kyj holos*, no. 36 (4 September), pp. 1–2.

1928

64. "Z nahody juvileju." Do Vydavnyčoji Spilky i Redakcji 'Dila' u L'vovi. *Dilo*, no. 10 (14 January), pp. 16–17.

65. *Xam i Jafet*. Z pryvodu desjatyx rokovyn 16/29 kvitnja 1918 r. (Lviv, 1928), pp. 30 + 1. Published also in *Postup*, year 8, no. 3–4, pp. 73–92.

1929

66. "O rządzie hetmańskim i idei krajowej na Ukrainie." *Przegląd Wileński*, no. 1 (6 January), pp. 7–9. [Published in Ukrainian translation under the title "Stattja V. Lypyns'koho v časopysi 'Przegląd Wileński.'" *Postup*, year 9, no. 3, pp. 78–82.]

67. "Pro čystotu ideji." Lyst Vjačeslava Lypyns'koho. *Dilo*, no. 61 (20 March), p. 4.

68. "'Nova Zorja' i ideologija het'manciv." Lyst do Redakciji 'Dila.' *Dilo*, no. 157, pp. 1–2; no. 158, p. 2; no. 159; pp. 2–3.

1930

69. "Proty nevidpovidnyx metod v publicystyci." *Dilo*, no. 33 (12 February), p. 2.

70. "Lyst V. K. Lypyns'koho do Jasnovel'možnoho Pana Het'mana." *Bjuleten' Het'mans'koji upravy*, no. 3 (November), p. ii.

71. "Lyst V. K. Lypyns'koho do Rady Prysjažnyx U.S.X.D.". *Bjuleten' Het'mans'koji upravy*, no. 3 (November), p. iii.

72. "Zajava V. Lypyns'koho i S. Šemeta." *Bjuleten' Hetmans'koji upravy*, no. 3 (November), p. iv.

73. "Lyst p. Vjačeslava Lypyns'koho do Redaktora, 'Dila' p. Vasylja Mudroho." *Bjuleten' Het'mans'koji upravy*, no. 3 (November), pp. 1–7.

74. "Rozkol sered Het'manciv." (Lyst do Redakciji). *Dilo*, nos. 216–217 (30 September–1 October); 219–220 (3–4 October); 222–224 (7–9 October).

1931

75. "Borot'ba zakonu zemli i zakonu kapitalu." *Dzvony*, no. 1 (April), pp. 16–18.

76. "Koly i jak etnična grupa staje nacijeju i perestaje neju buty." *Dzvony*, no. 3 (June), pp. 180–92.

77. "Konservatyzm i postup." *Dzvony*, nos. 4–5 (July-August), pp. 283–95.

78. "Rozvytok materijal'noji kul'tury i hromads'ka moral'." *Dzvony*, no. 6 (September), pp. 375–78.

79. *Zbirnyk Xliborobs'koji Ukrajiny*. Skladeno pid zahal'nym provodom † Vjačeslava Lypyns'koho pry spivučasty Volodymyra Zalozec'koho, Mykoly Kočubeja, Vasylja Kučabs'koho, Romana Metel's'koho i Myxajla Savur-Cyprijanovyča (Prague, vol. 1).

–Lypyns'kyj, Vjačeslav. "Vstupne slovo." pp. 1–13.

–Lypyns'kyj, Vjačeslav. "Komunikat" [Rozkol sered Het'manciv] [*Dilo* (1930), nos. 216–17 (30 September–1 October); 219–220 (3–4 October); 222–24 (7–9 October)], pp. 14–34.

1954

80. *Lysty do brativ-xliborobiv* (Pro ideju i organizaciju ukrajins'koho monarxizmu) (Pysani 1919–1926 r.) [reprint ed. from the Vienna edition of 1926] (New York), pp. vii–xlviii + 1–470.

81. *Poklykannja 'Varjahiv', čy organizacija xliborobiv?* [reprint ed. from the Vienna edition of 1926] (New York), pp. 5–114.

1956

82. *Religija i cerkva v istoriji Ukrajiny* (Peredruk statej z "Ameryky") [reprint ed. from the Philadelphia edition of 1925] (New York), pp. 7–111.

83. "Lyst do henerala P. I. Zales'koho" [Ukrainian translation by Eugene Pyziur (Jevhen Pyzjur)]. *Sučasnist'*, 1969, no. 9, pp. 116–19.

1980

84. *Tvory* (vol. 2): *Učast' šljaxty u velykomu ukrajins'komu povstanni pid provodom Het'mana Bohdana Xmel'nyc'koho* (Second edition of *Stanisaw Micha Krzyczewski.* Z dziejów walki szlachty ukraińskiej w szeregach powstańczych pod wodzą Bohdana Chmielnickiego [Cracow, 1912], with a Ukrainian translation by Jurij Kosač and an introduction by the volume's editor Lew R. Bilas, entitled "Krakiv, Ženeva i filijacija 'Kryčevs'koho' " [pp. xvii–xcviii]) (Philadelphia), pp. vii–xcviii + 1–637.

Bibliography of Related Publications

JAROSLAW PELENSKI

Editor's note: *This select bibligraphy of publications dealing with V. Lypyns'kyj and his contributions includes only the most important studies and reviews; for the most part, newspaper articles have been excluded. Compiling a full bibliography of all publications relating to V. Lypyns'kyj's work is a major bibliographical endeavor which should be undertaken in the future.*

1. Kindratovyč, Myk. "Pid praporom ideji." *Z dziejów Ukrainy.* Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza, Paulina Swięcickiego i Tadeusza Rylskiego, wydana staraniem dra Józefa Jurkiewicza, Franciszki Wolskiej, Ludwika Siedleckiego i Wacława Lipińskiego. Pod redakcją Wacława Lipińskiego. Kiev, 1912. *Dilo*, 1912, no. 198 (3 September), pp. 1–2.

2. D-ko, D. [Dorošenko, Dmytro]. "Vozvraščenie k rodnomu narodu." *Z dziejów Ukrainy.* Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza, Paulina Swięcickiego, Tadeusza Rylskiego . . . pod redakcją Wacława Lipińskiego. Kiev, 1912, pp. xxiv + 675. *Ukrainskaja žizn'* (Moscow), 1912, no. 10, pp. 103–110.

3. Kryp"jakevyč, Iv. *Z dziejów Ukrainy.* Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza, Paulina Swięcickiego, Tadeusza Rylskiego . . . pod redakcją Wacława Lipińskiego. Kiev, 1912. pp. xxiv + 675. *ZNTŠ*, 1913, vol. 115, bk. 3, pp. 188–91.

4. Šemet, Serhij. "Do istoriji Ukrajins'koji demokratyčno-xliborobs'koji partiji." *Xliborobs'ka Ukrajina*, 1920, *Zbirnyk* 1, pp. 63–79.

5. Tomašivs'kyj, S. "Istorija i polityka. Kil'ka dumok iz pryvodu knyžky V. Lypyns'koho 'Ukrajina na perelomi.' " *Xliborobs'ka Ukrajina*, 1921, *Zbirnyk* 5–6, pp. 165–70.

6. Dorošenko, D. "Vjačeslav Lypyns'kyj. Istoryčni studiji ta monografiji. Tom tretij. Ukrajina na perelomi,1657–1659, Zamitky do istoriji ukrajins'koho deržavnoho budivnyctva v XVII–im stolittju." Vienna, 1920, pp. 304. *Knyžka* (Stanyslaviv), 1921, nos. 4–6, pp. 94–97.

7. Kryp"jakevyč, Ivan. "Vjačeslav Lypyns'kyj. Istoryčni studiji ta monografiji. Tom tretij. Ukrajina na perelomi, 1657–1659. Zamitky do istoriji ukrajins'koho deržavnoho budivnyctva v XVII–im stolittju." Vienna, 1920, pp. 304. *LNV*, 1922, vol. 76, pp. 84–86.

8. Pułaski, Kazimierz. *Lipińscy herbu Brodzicz i herbu Gozdawa* (Monografia historyczno-genealogiczna). Vienna, 1922, pp. 47.

9. Žuk, Andrij. "Do istoriji ukrajins'koji polityčnoji dumky pered [peršoju] svitovoju vijnoju." *Vyzvolennja* (Vienna), 1923, no. 11, pp. 30–43.

10. Krevec'kyj, Iv. "Ukrajins'ka istoriografija na perelomi. St. Tomašivs'kyj. Ukrajins'ka istorija. Narys. I. Starynni i seredni viky." Lviv, 1919, pp. 154; V. Lypyns'kyj. "Ukrajina na perelomi 1657–1659. Zamitky do istoriji ukrajins'koho deržavnoho budivnyctva v XVII–im stolittju. (Istoryčni studiji ta monografiji tom III)." Vienna, 1920, pp. 304. *ZNTŠ*, 1924, vol. 134–35, pp. 161–84.

11. Zabarevs'kyj. M. [Dorošenko, Dmytro]. *Vjačeslav Lypyns'kyj i joho dumky pro ukrajins'ku naciju i deržavu.* (Vienna, 1925), p. 51.

12. Nazaruk, Osyp. *Vjačeslav Lypyns'kyj. Vidnovytel' deržavnoji ideologiji Ukrajiny.* (Chicago, 1926).

13. Martynec', Volodymyr. "Krytyčni uvahy do 'Lystiv do brativ-xliborobiv' V. Lypyns'koho." *Studens'kyj visnyk* (Prague), 1926, no. 6 (June), pp. 11–17; nos. 9–10 (September-October), pp. 31–37; no. 12 (December), pp. 19–26.

14. Prokopovyč, V. "Pamjati Vjačeslava Lypyns'koho." *Tryzub* (Paris), 1931, no. 25 (28 June), pp. 3–7.

15. B. P. "Vjačeslav Lypyns'kyj." *Dzvony*, 1931, no. 3 (June), pp. 145–47.

16. Šul'hyn, Oleksander. "Na smert' V. Lypyns'koho." *Tryzub*, 1931, no. 26 (5 July), pp. 2–4.

17. Grocholski, Ludgard. "Wspomnienia pośmiertne. Ś. P. Wacław Lipiński." *Herold* (Warsaw), 1931, 2, pp. 140–42.

18. L. A. "Zgon ukraińskiego krajowca." *Przegląd Wileński*, 1931, nos. 14–15, pp. 6–7.

19. Čexovyč, K. "Vjačeslav Lypyns'kyj, jak istoryk." *LNV*, 1931, bk. 10 (October), pp. 903–908.

V. Lypyns'kyj jak ideoloh i polityk. (Užhorod, 1931), pp. 76. [Commemorative collection of articles].

20. Montrezor, A. "Vjačeslav Lypyns'kyj." pp. 5–13.

21. Tymofijiv, M. 'Pamjaty V. Lypyns'koho." pp. 16–19.

22. Šemet, S. "V. K. Lypyns'kyj pry hromads'kij roboti." pp. 20–39.

23. Mirčuk, I. "Mesijanizm V. Lypyns'koho." pp. 40–44.

24. Skoropys'-Joltuxovs'kyj, O. "Pamiaty V. Lypyns'koho." pp. 45–65.

25. Dorošenko, D. "V. Lypyns'kyj jak istoryk." pp. 66–72.

26. Dorošenko, Dmytro. "V. Lypyns'kyj." *Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes* (Berlin), 1931, vol. 3.

27. Dorošenko, Dmytro. "V. Lypyns'kyj († 14 Juni 1931)." *Zeitschrift für osteuropäische Geschichte*, 1931, vol. 5 (n.s., vol. 1; reprinted 1965), pp. 624–25.

28. Dorošenko, Dmytro. "Vjačeslav Lypyns'kyj. Načrtek z nověiši ukrajinské historiografie." *Časopis Národniho musea* (Prague), 1932, issue 1–2.

Dzvony (Literaturno-naukovyj misjačnyk, Lviv), 1932, no. 6 (15) [Commemorative issue devoted to Vjačeslav Kazymyrovyč Lypyns'kyj].

29. Kučabs'kyj, Vasyl'. "Značinnja idej Vjačeslava Lypyns'koho." pp. 403–419.

30. Kozak, Marijan. "Z žyttja i dijal'nosty Vjačeslava Lypyns'koho." pp. 420–28.

31. Savur-Cyprijanovyč, M. "Ostanni dni Vjačeslava Lypyns'koho." pp. 428–30.

32. Zalozec'kyj, Volodymyr. "Na storoži ideji." pp. 431–36.

33. Iščak, Andrij. "Pohljady V. Lypyns'koho na religiju v deržavnim budivnyctvi." pp. 444–50.

34. Čyževs'kyj, Dm. 'Vjačeslav Lypyns'kyj jak filosof istoriji." pp. 451–61.

35. Andrijevs'kyj, A. M. "Pravno-polityčnyj i filosofičnyj svitohljad V. K. Lypyns'koho." pp. 461–72.

36. Zajikin, Vjačeslav. "Vjačeslav Lypyns'kyj jak istoryk." pp. 473–90.

37. Strutyns'ka, Antonina. "Bibliografičnyj pokazčyk do pysan' Vjačeslava Lypyns'koho." pp. 490–99.

38. Bocheński, Adolf M. "Ukraiński Maurras." *Biuletyn Polsko-Ukraiński*, 1933, nos. 33, 34/35 (December); 1934, no. 1 (36).

39. Dorošenko, Dmytro. "Wacław Lipiński: Kilka wspomnień i uwag." *Biuletyn Polsko-Ukraiński*, 1934, nos. 9 (44), 11 (46).

40. Lisovyj, R. [Rudko, Wassyl]. *Rozlam v OUN*. (Neu-Ulm, 1949), pp. 222, especially chapter 4, entitled "Doncov i Lypyns'kyj" (pp. 73–112).

41. Bosyj, Volodymyr. *Vjačeslav Lypyns'kyj—ideoloh ukrajins'koji trudovoji monarxiji*. Toronto, 1951.

42. Luk''janovyč, M. "Vjačeslav Lypyns'kyj." (1951).

43. Pelenski, Jaroslaw. "Der ukrainische Nationalgedanke im Lichte der Werke M. Hruševs'kyjs und V. Lypyns'kyjs." (Ph.D. diss., University of Munich, 1956), pp. 90–223.

44. Pelenski, Jaroslaw. "Vjačeslav Lypyns'kyj." *Zbirnyk 'Ukrajins'koji literaturnoji hazety' 1956*, ed. I. Koševivec' and Ju. Lavrinenko (Munich, 1957), pp. 197–213.

45. Pelenski, Jaroslaw. "Geschichtliches Denken und politische Ideen V. Lypyns'kyjs." *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 9, no. 2 (1961), pp. 223–46.

46. Rudnytsky (Rudnyc'kyj-Lysjak), Ivan. "Vjačeslav Lypyns'kyj (Istoryk, polityčnyj dijač i myslytel')." *Sučasnist'*, 1961, no. 6, pp. 74–90. Also in the same author's *Miž istorijeju i politykoju* (Munich, 1973), pp. 139–62.

47. Rudnytsky (Rudnyc'kyj-Lysjak), Ivan. "Lypyns'kyj, Vjačeslav." *Encyklopedija ukrajinoznavstva*, Slovnykova častyna, 2/4 (Paris and New York, 1962), pp. 1292–93.

48. Bilas, Lew R. "Vjačeslav Lypyns'kyj i 'terytorijalizm.'" *Sučasnist'*, 1962, no. 2, pp. 95–111, and no. 3, pp. 61–72.

49. Pyziur, Eugene (Pyzjur, Jevhen). "Vjačeslav Lypyns'kyj i polityčna dumka zaxidn'oho svitu." *Sučasnist'*, 1969, no. 9, pp. 103–115.

50. Korowytsky, Iwan, ed. *Lysty Dmytra Dorošenka do Vjačeslava Lypyns'koho*. Vjačeslav Lypyns'kyj, Arxiv, vol. 6. Philadelphia, 1973. pp. vii–xliv + 1–450, with the editor's essay "Dmytro Dorošenko," pp. xv–xli.

51. Rudnytsky (Rudnyc'kyj-Lysjak), Ivan, ed. *Lysty Osypa Nazaruka do Vjačeslava Lypyns'koho*. Vjačeslav Lypyns'kyj, Arxiv, vol. 7. Philadelphia, 1976. pp. vii–xcviii + 1–530, with the editor's introduction, entitled "Nazaruk i Lypyns'kyj: Istorija jixn'oji družby ta konfliktu," pp. xv–xcviii.

52. Bilas, Lew R. "Krakiv, Ženeva i filijacija 'Kryčevs'koho.'" *Tvory* (vol. 2): *Učast' šljaxty u velykomu ukrajins'komu povstanni pid provodom Het'mana Bohdana Xmel'nyc'koho*. Philadelphia, 1980, pp. vii–xcviii.